

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM SANATLARI PROGRAMI

BEŞİKTAŞ'IN KENTSEL TARİHİ VE BARINDIRDIĞI MİMARİ ESERLER

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan :
20096245 Aslan Burak METİN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Nuri SEÇGİN

İSTANBUL 2010

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM SANATLARI PROGRAMI

BEŞİKTAŞ'IN KENTSEL TARİHİ VE BARINDIRDIĞI MİMARİ ESERLER

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan :
20096245 Aslan Burak METİN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Nuri SEÇGİN

İSTANBUL 2010

Aslan Burak METİN tarafından hazırlanan **Beşiktaş'ın Kentsel Tarihi ve Barındırdığı Mimari Eserler** adlı bu çalışma aşağıda adları yazılı jüri üyelerince Oybirliğiyle / ~~Oyçokluğuyla~~ Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 10 / 06 / 2010

(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

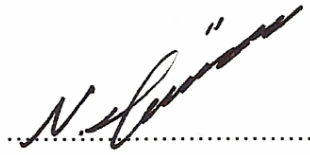
Jüri Üyesi : Prof.Dr.Banu MAHİR

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Nuri SEÇGİN (Danışman)

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Nalan TÜRKMEN (M.Ü.Öğr.Üy.)

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖNSÖZ	V
ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VII
Haritalar Listesi	X
Planlar ve Çizimler Listesi	XII
Resimler Listesi	XVII
Kısaltmalar	XXX
1. GİRİŞ	1
1.1. Beşiktaş'ın Coğrafi Yapısı ve Konumu	1
1.2. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı	2
1.3. Çalışmanın Yöntemi	3
2. BEŞİKTAŞ'IN KENTSEL TARİHİ	4
2.1. Antik Dönemde Beşiktaş	4
2.2. Bizans Döneminde Beşiktaş	6
2.3. Osmanlı Döneminde Beşiktaş	10
2.4. Cumhuriyetten Günümüze Beşiktaş	20
3. KATALOG	24
3.1. Camiler	24
3.1.1. Tuzbaba Camii	24
3.1.2. Sinan Paşa Camii	28
3.1.3. Kaptan İbrahim Ağa Camii	36
3.1.4. Defterdarburnu Camii	38
3.1.5. Vişnezade Camii	42
3.1.6. Abbas Ağa Camii	44

3.1.7. Şenlikdede Camii	49
3.1.8. Tezkireci Osman Efendi Camii	52
3.1.9. Tefikiye Camii	55
3.1.10. Âsâriye Camii	59
3.1.11. Mecidiye Camii	63
3.1.12. Ortaköy Camii	69
3.1.13. Aziziye Camii	79
3.1.14. Raif Ağa Camii	81
3.1.15. Yıldız Hamidiye Camii	84
3.1.16. Orhaniye Kışlası Camii	96
3.1.17. Muradiye Camii	99
3.1.18. Cavid Ağa Camii	103
3.1.19. Bebek Camii	105
3.1.20. Dikilitaş Camii	108
3.1.21. Levent Camii	110
3.1.22. Hacı Mahmud Camii	113
3.2. Mescitler	115
3.2.1. Ekmekçi başı Mescidi	115
3.2.2. Hayreddin İskelesi Mescidi	117
3.2.3. Sinan Paşa Mescidi	118
3.2.4. Süleymaniye Mescidi	119
3.2.5. Hanım Kadın Mescidi	120
3.2.6. Arap İskelesi Mescidi	121
3.2.7. Kayalar Mescidi	123
3.2.8. Süleyman Ağa Mescidi	126
3.2.9. Beşiktaş İskelesi Mescidi	129
3.2.10. Çanakçı Limanı Mescidi	130
3.2.11. Mülki Hatun Mescidi	131
3.2.12 Topal Hoca Mescidi	132
3.3. Tekkeler	133
3.3.1. Baba Sungur Tekkesi	133
3.3.2. Gazali Mescidi ve Zaviyesi	137

3.3.3. Durmuş Dede Tekkesi	139
3.3.4. Yahya Efendi Tekkesi	143
3.3.5. Beşiktaş Mevlevihanesi	157
3.3.6. Odabaşı Tekkesi	166
3.3.7. Maçka Tekkesi	168
3.3.8. Neccarzade Tekkesi	171
3.3.9. Ertuğrul Tekkesi	175
3.3.10. Ebü'l Hüdâ Tekkesi	189
3.4. Namazgâhlar	192
3.4.1. Bezmiâlem Valide Sultan Namazgâhı	192
3.5. Türbeler	194
3.5.1. Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi	194
3.5.2. Yedi Sekiz Hasan Paşa Türbesi	196
3.6. Hamamlar	197
3.6.1. Köprübaşı Hamamı	197
3.6.2. Hüsrev Kethüdâ Hamamı	199
3.6.3. Arnavutköy Hamamı	201
3.6.4. Bebek Hamamı	202
3.6.5. Serencebey Hamamı	204
3.6.6. Ketenciler Hamamı	205
3.6.7. Dereiçi Hamamı	206
3.6.8. Kuruçeşme Hamamı	207
3.6.9. Köyiçi Hamamı	208
3.7. Sıra Evler	210
3.7.1. Akaretler	210
4. DEĞERLENDİRME	214
5. SONUÇ	221
6. EKLER	224
Haritalar	225

Planlar ve Çizimler	250
Resimler	303
KAYNAKÇA	446
ÖZGEÇMİŞ.....	466

ÖNSÖZ

Beşiktaş ilçesi ve ilçenin kentsel tarihini etkileyen yapılarla ilgili bir çalışmanın eksikliğini belirterek “Beşiktaş’ın Kentsel Tarihi ve Barındırdığı Mimari Eserler” adlı çalışmayı yapmamda beni teşvik eden, çalışmanın planlanması ve bir düzen içinde kaleme alınmasında bana yol gösteren, bilgi ve tecrübesiyle bana her zaman yardımcı olan, değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Nuri SEÇGİN’e, Beşiktaş’ta bulunan dini mimari eserlerde araştırma yapmak ve fotoğraf çekmek konusunda gerekli izinleri sağlayan BEŞİKTAŞ MÜFTÜLÜĞÜ’ne, İstanbul Merkez Komutanlığı’na bağlı Orhaniye Camii’nde fotoğraf çekimi için izin veren GENEL KURMAY BAŞKANLIĞI’na, tezimde kullanmak üzere bazı yapıların plan ve çizimlerini veren MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ RESTORASYON BÖLÜMÜ’ne, arşivini tarayarak plan ve çizimlere ulaşmamı sağlayan VAKIFLAR İSTANBUL 1. BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ’ne, fotoğraf arşivini benimle paylaşan Cengiz KAHRAMAN’a, çalışmam sırasında sürekli yanımda olan arkadaşlarım Sanat Tarihi Araştırma Görevlisi Zeki BOLEKEN ve Merve ERKAL’a, maddi manevi desteğini esirgemeyen aileme, en içten saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Haziran 2010

Aslan Burak METİN

ÖZET

(Beşiktaş'ın Kentsel Tarihi ve Barındırdığı Mimari Eserler)

Beşiktaş antik dönemden itibaren özelliğini koruyan bir bölge olmakla beraber, bu dönemde bölgedeki yapılaşma hakkındaki bilgiler mitolojik hikâyelerden öteye gidememektedir. Beşiktaş, Bizans döneminde ise daha çok Bizans soylularının ve ruhban sınıfının yerleştiği bir bölge olarak bilinmektedir.

Osmanlı dönemi ile bir yerleşim yeri kimliğini kazanan Beşiktaş, hem devlet görevlilerinin hem de sıradan halkın yaşadığı semt olduğu için çeşitli yapı tiplerinin bir araya geldiği bir semt özelliğine sahip olmuştur. Osmanlı döneminde Beşiktaş'ta, İstanbul'un fethiyle beraber ilk yapılaşma faaliyetleri görülmeye başlamıştır. Bu dönemde Osmanlı ordusunda görevli kişilere Fatih Sultan Mehmed tarafından bölgenin imarı ile ilgili öncü olma görevi verilmiştir. Bu kişiler tarafından inşa ettirilen bu yapılar, semtin mimari gelişiminde önemli bir katkı sağlamıştır.

16. yüzyıla gelindiğinde Beşiktaş Kaptan-ı Deryaların semti olmuştur. Beşiktaş semtinin kıyı şeridi 16. yüzyılda Barbaros Hayreddin Paşa, Sinan Paşa ve Kılıç Ali Paşa gibi kaptan-ı deryaların eserleri ile donatılmıştır. Bu durum semtin daha sonraki yüzyıllarda hanedan tarafından da önemsenmesine yol açmıştır.

Semtin öneminin padişahlar tarafından da kavranmasıyla beraber Beşiktaş kıyıları 17. yüzyıldan başlayarak hanedana geçmiş ve hasbahçeler olarak düzenlenip sahil saraylarıyla donatılmıştır. Semt, 17. yüzyıldan itibaren Abbasağa ve Vişnezade Mahallelerinin oluşumuyla sırtlara doğru genişlerken, nüfus yoğunluğu ve etnik çeşitliliğin de artmaya başladığı görülmüştür. Bu dönemde semtin ticari merkezi durumundaki Köyiçi'nde Müslümanlar, Rumlar, Ermeniler ve az sayıda da Yahudiler yaşamaktaydı. Yıldız Bostanı örneğinde olduğu gibi kır-kent içiçeliğinin sur içi İstanbul'undan çok daha yoğun yaşandığı Beşiktaş, 18. yüzyılda da bu özelliğini

sürdürmüş ve Lale Devri ile birlikte İstanbul'da yaşanan toplumsal değişimin iki ünlü mekânından biri olmuştur.

19. yüzyıla gelindiğinde ise padişahla beraber hanedanın diğer üyelerinin ve devlet ricalinin de Beşiktaş'a yerleşmeye başladığı görülmektedir. Bu dönemde özellikle mimarlık alanında görülen değişimler en çok Beşiktaş'ta hissedilmiş ve Dolmabahçe Sarayı, Çırağan Sarayı, Fer'iye sarayları, Yıldız Sarayı, İhlamur Kasrı, Ortaköy Camii, Mecidiye Camii, Yıldız Camii, Ertuğrul Tekkesi ve Şeyh Zâfir Türbesi ile Akaretler'deki sıra evler dönemin mimarisini yansıtan en önemli örnekler olmuşlardır. Bu süreç semtin nüfus açısından da oldukça genişlemesine yol açmıştır.

20. yüzyıla gelindiğinde ise 1908 yılında II. Meşrutiyetin ilanı ile beraber yönetim merkezi olma niteliğini ve bu ayrıcalıklı konumunu kaybetmiştir. 1923 yılında Cumhuriyet ilan edildiğinde Beşiktaş yönetim olarak Beyoğlu Mutasarrıflığı'na bağlıydı. Cumhuriyetin ilk yıllarında savaştan yeni çıkmış olmanın verdiği sancılı süreç Beşiktaş'ı da olumsuz etkilemiştir. Bu dönemde kıyı şeridinde bulunan saray ve yalılar boşaltılarak bazıları kamu kurumlarına devredilmiş, bazıları da depo ya da okul olarak kullanılmaya başlamıştır. Cumhuriyet döneminden sonra şehir planlamasıyla yeni bir düzenleme getirilen ilçede, ilk imar hareketleri örnekleri görülmektedir. Bu kapsamda yapılan çalışmalarda yolları genişletmek, bulvar, meydan ve yeşil alanlar oluşturmak gibi uygulamalar Beşiktaş'ın çok önemli tarihi eserlerini de kaybetmesi açısından ciddi bir sorun yaratmıştır.

Bu çalışmada öncelikli olarak Beşiktaş'ın kentsel gelişimi ele alınmış olup daha sonrasında bir katalog çalışması yapılarak semtin gelişimine katkıda bulunan belli başlı yapılara detaylı olarak değinilmiştir. Ele alınan yapılar tarihsel gelişimleri, plan, mimari ve süsleme özellikleri açısından incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Beşiktaş, İstanbul, Kent, Mimari, Plan, Cami, Mescit, Tekke.

ABSTRACT

(Beşiktaş's Urban History and Architectural Monuments)

Beşiktaş is an area protecting its ancient characteristics. However, the information available about Beşiktaş's architectural structures in these periods do not go beyond myths. During Byzantium Era, it is known as an area inhabited by Byzantine aristocrats and priests.

Beşiktaş became a residential area during Ottoman Era. Being inhabited by both government officers and ordinary citizens, Beşiktaş has a diversity of architectural structures. During Ottoman Period, Beşiktaş's first architectural formations were begun with the conquest of Istanbul. Within this period, Ottoman military officers were assigned as the pioneers of zoning by Fatih Sultan Mehmed. Structures built by these people have contributed to the architectural improvement of the area.

In 16th century, Beşiktaş was the area of Kaptan Pasha. Shoreline of Beşiktaş was adorned with works of Kaptan Pashas such as Barbaros Hayreddin Pasha, Sinan Pasha and Kılıç Ali Pasha. This is what makes Beşiktaş significant in the eye of dynasty in the following centuries.

Because the importance of the area was recognized by the sultans, in 17th century shores of Beşiktaş was passed to the dynasty and arranged as private garden of the sultan. After 17th century with the formation of Abbasaga and Visnezade neighbourhoods, the area was extended towards the ridge and the population started to get crowded and complex. Muslims, Greeks and a fewer number of Jews were living at Koyici which is the trade center of the area. Like Yıldız Orchard, Beşiktaş as a place with an intense urban-rural association, kept this characteristic during 18th century. Thus, this area became one of the two famous places of the social transformation occurred in Tulip era.

In 19th century, it was observed that dynasty members other than sultan and high officials started to reside in Beşiktaş. During this period, changes experienced especially in architectural area was observed mostly in Beşiktaş. Dolmabahçe Palace, Çırağan Palace, Fer'iye Palaces, Yıldız Palace, İhlamur Pavilion, Ortaköy Mosque, Mecidiye Mosque, Yıldız Mosque, Ertuğrul Tekke, Tomb of Şeyh Zâfir and townhouses in Akaretler were important examples reflecting the architectural features of this period. This process led to a critical growth in population of Beşiktaş.

During 20th century, Beşiktaş lost its character of control center and its privileged status with second constitutional period started in 1908. In 1923 when the Turkish Republic established, Beşiktaş was depended upon Beyoğlu district. During the first years of the Republic, Beşiktaş was deeply affected by the post-war process. Within this period, palaces and mansions placed by the seaside were evacuated. These places were either transferred to public institutions or used as storage or as school. After the establishment of Republic, the first examples of the development and construction of public facilities were observed. These facilities involving opening boulevards, building squares, extending routes, constructing green fields were problematic in terms of losing important historical monuments of Beşiktaş.

In this study, Beşiktaş's urban development is analyzed, and historical buildings contributing the development of the area are given in detail with a catalog work. The buildings are examined in terms of historical backgrounds, plans, architectural and adornment features.

.

Key Words: Beşiktaş, Istanbul, Urban, Architecture, Plan, Mosque, Masjid, Lodge.

Haritalar Listesi

Harita 1: Boğaziçi Kıyılarında Bizans Devrine Ait Bazı Yer Adları (Eyice, Semavi-Bizans Devrinde Boğaziçi)

Harita 2: Janin'in Haritasında Dolmabahçe Bebek arası (Berger, Albrecht-İstanbul)

Harita 3: Mühendishane'de hazırlanan 1834 tarihli Dolmabahçe civarına ait detay (Çetintaş, M. Burak-Dolmabahçe'den Nişantaşı'na)

Harita 4: Moltke'nin 1849'da hazırladığı ve 1854'te Mekteb-i Fünun-ı Harbiye matbaasında Osmanlıca olarak yeniden bastırılan Boğaz haritasında Karabali bahçeleri, Dolmabahçe ve Beşiktaş (Çetintaş, M. Burak-Dolmabahçe'den Nişantaşı'na)

Harita 5: Dolmabahçe ve Beşiktaş, (Dağdelen, İrfan-İstanbul Rumeli Ciheti Haritaları)

Harita 6: Beşiktaş (Dağdelen, İrfan- Alman Mavileri, 1913-1914: I.Dünya Savaşı öncesi İstanbul Haritaları)

Harita 7: 1918'de Beşiktaş-Mühendis Necib Bey'in İstanbul Atlasından (Koçu, R.E.-İstanbul Ansiklopedisi)

Harita 8: Beşiktaş Paftası Anahtar Harita (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

Harita 9: Beşiktaş Paftası 1 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

Harita 10: Beşiktaş Paftası 2 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

Harita 11: Beşiktaş Paftası 3 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

Harita 12: Beşiktaş Paftası 4 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

Harita 13: Beşiktaş Paftası 5 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

Harita 14: Beşiktaş Paftası 6 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

Harita 15: Beşiktaş Paftası 7 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

Harita 16: Beşiktaş Paftası 8 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

Harita 17: Beşiktaş Paftası 9 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

Harita 18: Beşiktaş Paftası 10 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

Harita 19: Beşiktaş Paftası 11 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

Harita 20: Beşiktaş Paftası 12 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

Harita 21: Beşiktaş Paftası 13 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

Harita 22: Beşiktaş Paftası 14 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

Harita 23: Dolmabahçe Paftası 29 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

Harita 24: Beşiktaş Mahalle Haritası (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

Harita 25: Beşiktaş İlçesi Uydudan Genel Görünüm (Beşiktaş Belediyesi Arşivi-2004)

Planlar ve Çizimler Listesi

Plan 1: Sinanpaşa Camii Planı (Wiener, Wolfgang Müller-İstanbul'un Tarihsel Topografyası)

Plan 2: Kaptan İbrahim Ağa Camii (Sormagir Odaları Mescidi) Planı (Sönmezer, Şükrü-17. Yüzyıl İstanbul Mescitleri)

Plan 3: Defterdarburnu Camii Planı (Tel, Ömer-İstanbul Ansiklopedisi)

Plan 4: Abbas Ağa Camii Planı (Sevinçsoy, Reşad-İstanbul Ansiklopedisi)

Çizim 1: Abbas Ağa Camii Çizimi (Sevinçsoy, Reşad-İstanbul Ansiklopedisi)

Plan 5: Şenlikdede Mescidi Planı (Sönmezer, Şükrü-17. Yüzyıl İstanbul Mescitleri)

Plan 6: Tezkireci Osman Efendi Camii Planı (Vakıflar İstanbul 1. Bölge Müdürlüğü Arşivi)

Plan 7: Tevfikiye Camii Planı (Sevinçsoy, Reşad-İstanbul Ansiklopedisi)

Plan 8: Tevfikiye Camii Kesiti (Sevinçsoy, Reşad-İstanbul Ansiklopedisi)

Plan 9: Tevfikiye Camii (Sevinçsoy, Reşad-İstanbul Ansiklopedisi)

Plan 10: Âsâriye Camii Planı (Vakıflar İstanbul 1. Bölge Müdürlüğü Arşivi)

Plan 11: Âsâriye Camii Kesiti (Vakıflar İstanbul 1. Bölge Müdürlüğü Arşivi)

Çizim 2: Âsâriye Camii Çizimi (Sinan, Salih-İstanbul Ansiklopedisi)

Plan 12: Mecidiye Camii Planı (Batur, Selçuk-Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi)

Plan 13: Mecidiye Camii, simetri eksenine göre alt ve üst katın birleştirilmiş planı (Batur, Selçuk-Prof. H. Kemali Söylemezoğlu'na Armağan)

Plan 14: Mecidiye Camii mihrap aksından geçen kesit (Batur, Selçuk-Prof. H. Kemali Söylemezoğlu'na Armağan)

Plan 15: Ortaköy Camii giriş katı planı (Kartın, Faruk-Rölöve ve Restorasyon Dergisi)

Plan 16: Ortaköy Camii üst kat planı (Kartın, Faruk-Rölöve ve Restorasyon Dergisi)

Plan 17: Ortaköy Camii kuzey cephesi (Kartın, Faruk-Rölöve ve Restorasyon Dergisi)

Plan 18: Ortaköy Camii doğu cephesi (Kartın, Faruk-Rölöve ve Restorasyon Dergisi)

Plan 19: Ortaköy Camii güney cephesi (Kartın, Faruk-Rölöve ve Restorasyon Dergisi)

Plan 20: Ortaköy Camii mihrap aksından geçen kesit (Kartın, Faruk-Rölöve ve Restorasyon Dergisi)

Plan 21: Raif Ağa Camii Planı (Vakıflar İstanbul 1. Bölge Müdürlüğü Arşivi)

Plan 22: Yıldız Hamidiye Camii Planı (Batur, Selçuk-Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi)

Plan 23: Muradiye Camii Planı (Çolak, Tolga-Y. Mimar)

Plan 24: Muradiye Camii Güneydoğu Cephesi (Çolak, Tolga-Y. Mimar)

Plan 25: Bebek Camii Planı (Yavuz, Yıldırım-Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi)

Plan 26: Bebek Camii Kesiti (Yavuz, Yıldırım-Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi)

Plan 27: Bebek Camii Planı (İstanbul Ansiklopedisi)

Çizim 3: Bebek Camii Çizimi (Şeren, B.-İstanbul Ansiklopedisi)

Plan 28: Ekmekçibaşı Mescidi Planı (Eraktan, H.-İstanbul Ansiklopedisi)

Çizim 4: Ekmekçibaşı Mescidi Çizimi (Büyükerbil, Serpil-İstanbul Ansiklopedisi)

Plan 29: Kayalar Mescidi Planı (Sönmezer, Şükrü-17. Yüzyıl İstanbul Mescitleri)

Plan 30: Süleyman Ağa Mescidi Planı (Sönmezer, Şükrü-17. Yüzyıl İstanbul Mescitleri)

Plan 31: Yahya Efendi Tekkesi Vaziyet Planı (Demirel İşli, Esin-İstanbul Tekkeleri Mimarisi, Eklentileri ve Restorasyonu)

Plan 32: Yahya Efendi Tekkesi Planı (Tanman, Baha-Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi)

Plan 33: Yahya Efendi Tekkesi Kesiti (Demirel İşli, Esin-İstanbul Tekkeleri Mimarisi, Eklentileri ve Restorasyonu)

Plan 34: Yahya Efendi Tekkesi Kesiti (Demirel İşli, Esin-İstanbul Tekkeleri Mimarisi, Eklentileri ve Restorasyonu)

Plan 35: Beşiktaş Mevlevihanesi'nin 1622 tarihli semahanesi için bir restitüsyon denemesi: Zemin Kat Planı-K. Türkantoz (Tanman, Baha-Beşiktaş Mevlevihanesi'ne İlişkin Bir Minyatürün Mimarlık ve Kültür Tarihi Açısından Değerlendirilmesi)

Plan 36: Beşiktaş Mevlevihanesi'nin 1622 tarihli semahanesi için bir restitüsyon denemesi: Mihrap ekseninden kesit-K. Türkantoz (Tanman, Baha-Beşiktaş Mevlevihanesi'ne İlişkin Bir Minyatürün Mimarlık ve Kültür Tarihi Açısından Değerlendirilmesi)

Plan 37: Ertuğrul Tekke Camii Vaziyet Planı (Ergezen, H. Rıza-Ertuğrul Camii Restorasyonu)

Plan 38: Ertuğrul Tekke Camii Zemin Kat Planı (Ergezen, H. Rıza-Ertuğrul Camii Restorasyonu)

Plan 39: Ertuğrul Tekke Camii Birinci Kat Planı (Ergezen, H. Rıza-Ertuğrul Camii Restorasyonu)

Plan 40: Ertuğrul Tekke Camii Batı Cephesi (Ergezen, H. Rıza-Ertuğrul Camii Restorasyonu)

Plan 41: Ertuğrul Tekke Camii Kible Cephesi ve Enine Kesiti (Ergezen, H. Rıza-Ertuğrul Camii Restorasyonu)

Plan 42: Şeyh Zafir Türbesi Plan ve Kesiti (Yıldıran, Neşe-İstanbul'da II. Abdülhamid Dönemi (1876-1908) Mimarisi)

Plan 43: Şeyh Zafir Türbesi ve Kitaplık Batı Cephesi ve Türbe Köşe Ayrıntısı (Yıldıran, Neşe-İstanbul'da II. Abdülhamid Dönemi (1876-1908) Mimarisi)

Plan 44: Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi Planı ve Kesiti (Ülgen, Ali Saim-Y. Mimar)

Plan 45: Köprübaşı Hamamı Planı (Ülgen, Ali Saim-Y. Mimar)

Plan 46: Köprübaşı Hamamı Kesitleri (Ülgen, Ali Saim-Y. Mimar)

Plan 47: Hüsrev Kethüda Hamamı Planı (Ülgen, Ali Saim-Y. Mimar)

Plan 48: Hüsrev Kethüda Hamamı Kesitleri (Ülgen, Ali Saim-Y. Mimar)

Plan 49: Akaretler Vaziyet Planı (Tuğlacı, Pars-Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi)

Plan 50: Akaretler Tip Planları (Tuğlacı, Pars-Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi)

Resimler Listesi

Resim 1: Buondelmonti'nin Resimlerinden Birinde Galata Dışında Diplokionion ve Çifte Sütunu (Eyice, Semavi-Bizans Devrinde Boğaziçi)

Resim 2: Başka Bir Buondelmonti Resminde Diplokionion ve Çifte Sütunu(Eyice, Semavi-Bizans Devrinde Boğaziçi)

Resim 3: Beşiktaş Sahil Sarayı - L'Espinesse (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 4: D'ohsson'un Tableau General de l'Empire Ottoman adlı kitabında yer alan bir gravürde 18. yüzyılda Beşiktaş Sahilsarayı ve sırtlarındaki yerleşim (Dünden Bugüne Beşiktaş-Der. Nuri Akbayer)

Resim 5: Melling'in Gravüründe Beşiktaş Sahil Sarayı (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 6: 20. Yüzyıl Başında Beşiktaş İskelesi (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 7: 1923 Yılında Dolmabahçe ve Sırtları (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 8: 20. Yüzyılın Başlarında Dolmabahçe Sarayı ve Beşiktaş Semti (Sakaoğlu, Necdet-Atatürk'ün Beşiktaş Günleri)

Resim 9: 1930'ların Başında Bir Hava Fotoğrafında Beşiktaş İskeleri ve Çevresi (Aybay, Aydın-Beşiktaş'ta Savaş Yılları)

Resim 10: 20. Yüzyıl Başlarında Ortaköy (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 11: Eski Bir Fotoğrafta Ortaköy Sırtlarından Boğaz'ın Görünüşü (Erhan İşözen Arşivi)

Resim 12: 1930'larda Boğaz Sırtlarından Arnavutköy'ün Görünüşü (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 13: 19. Yüzyıl Başlarında Bebek'in Görünümü – (R.Walsh - T. Allom, Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor, 1838) (Dünden Bugüne Beşiktaş-Der. Nuri Akbayer)

Resim 14: 1920'lerde Bebek Koyu (Dünden Bugüne Beşiktaş- Der. Nuri Akbayer)

Resim 15: 1950'lerde Bir Hava Fotoğrafında Kuruçeşme Sahili (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 16: 1950'li Yıllarda Beşiktaş Tramvay Caddesi (Aybay, Aydın-Beşiktaş'ta Savaş Yılları)

Resim 17: Yıl 1955'te Menderes İmarı, Balmumcu'dan Aşağıya Doğru Ne Varsa Süpürerek Bulvar Açıyor (Gülersoy, Çelik-Beşiktaş Daha Dün)

Resim 18: 1950'li Yıllarda Barbaros Bulvarı Açılırken (Beşiktaş Kaymakamlığı Arşivi)

Resim 19: Beşiktaş Bulvarı Açıldıktan Sonraki Bir Fotoğraf (Beşiktaş Kaymakamlığı Arşivi)

Resim 20: 1970'lerde Boğaziçi Köprüsü İnşa Edilirken (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 21: Günümüzde Çırağan Bölgesi ve Beşiktaş Sırtları (Beşiktaş Kaymakamlığı Arşivi)

Resim 22: Günümüzde Beşiktaş Sahili ve Sırtları (Beşiktaş Kaymakamlığı Arşivi)

Resim 23: Dolmabahçe'ye Doğru Beşiktaş (Beşiktaş Kaymakamlığı Arşivi)

Resim 24: Kuruçeşme'den Bebek'e Boğaz Kıyıları (Beşiktaş Kaymakamlığı Arşivi)

Resim 25: Tuzbaba Camii'nin Yola Bakan Batı Cephesi

Resim 26: Tuzbaba Camii Minaresinden Detay

Resim 27: Tuzbaba Camii Yola Bakan Batı Cephesindeki Tuzbaba Türbesi

Resim 28: Tuzbaba Camii İç Mekân Güney ve Batı Yanı

Resim 29: Tuzbaba Camii Mihrap ve Minber

Resim 30: Tuzbaba Camii'nin Orijinal Mihrabı

Resim 31: Beşiktaş İskelesi ve Sinan Paşa Camii (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 32: 1960'lı Yıllarda Sinan Paşa Camii (Beşiktaş Kaymakamlığı Arşivi)

Resim 33: Sinan Paşa Camii'nin Güney ve Doğu Cephesi

Resim 34: Sinan Paşa Camii'nin Kuzey Cephesinden Üst Örtüsü ve Minaresi

Resim 35: Sinan Paşa Camii Avlusu ve Şadırvanı

Resim 36: Sinan Paşa Camii Avlusunu “U” Biçiminde Saran Medrese Odaları

Resim 37: Sinan Paşa Camii'nin Sonradan Kapatılarak Son Cemaat Yerine Çevrilen Kuzey Cephesindeki Girişi

Resim 38: Sinan Paşa Camii Mihrap ve Minberi

Resim 39: Sinan Paşa Camii İç Mekân Güney Yanı

Resim 40: Sinan Paşa Camii İç Mekân Güney ve Doğu Yanı

Resim 41: Sinan Paşa Camii İç Mekân Güney ve Batı Yanı

Resim 42: Sinan Paşa Camii İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 43: Sinan Paşa Camii Harimi Örtün Kubbenin İç Yüzeyi ve Pandantifler

Resim 44: Kaptan İbrahim Ağa Camii Kuzey Cephesi

Resim 45: Kaptan İbrahim Ağa Camii Cümle Kapısı Üzerinde Yer Alan Tamir Kitabesi

Resim 46: Kaptan İbrahim Ağa Camii Kuzey Cephesi ve Minaresi

Resim 47: Kaptan İbrahim Ağa Camii Mihrap ve Minber

Resim 48: Kaptan İbrahim Ağa Camii İç Mekân Güney ve Batı Yanı

Resim 49: Defterdarburnu Camii (20. y.y. Başları)

Resim 50: Defterdarburnu Camii Kuzey Cepheden Görünüş

Resim 51: Defterdarburnu Camii Mihrap ve Minberi

Resim 52: Defterdarburnu Camii Minberi ve Batı Yanı

Resim 53: Defterdarburnu Camii İç Mekân Doğu Yanı

Resim 54: Defterdarburnu Camii İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 55: Defterdarburnu Camii Tavan Süslemesi

Resim 56: Defterdarburnu Camii Tavan Süslemesi Detayı

Resim 57: Vişnezade Camii Kuzey Cephesi

Resim 58: Vişnezade Camii Minaresindeki Yıldız Kabartmaları

Resim 59: Vişnezade Camii Mihrap ve Minber

Resim 60: Vişnezade Camii İç Mekân Kuzey Yanı ve Kadınlar Mahfili

Resim 61: Abbas Ağa Camii Kuzey Cephesi

Resim 62: Abbas Ağa Camii Üst Örtüsü

Resim 63: Abbas Ağa Camii Minaresi

Resim 64: Abbas Ağa Camii Minaresinden Detay

Resim 65: Abbas Ağa Camii Mihrap ve Minber

Resim 66: Abbas Ağa Camii İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 67: Abbas Ağa Camii Tavan Süslemesi

Resim 68: Abbas Ağa Camii Tavan Kornişinden Detay

Resim 69: Abbas Ağa Camii İç Mekân Batı Yanında Bulunan Mahfil

Resim 70: Abbas Ağa Camii İç Mekân Batı Yanında Bulunan Mahfilin Kubbesi

Resim 71: Şenlikdede Camii Kuzeybatı Cephesinden Görünüşü

Resim 72: Şenlikdede Camii'nin Minare Kaidesinde Yer Alan Kitabesi

Resim 73: Şenlikdede Camii Mihrap ve Minber

Resim 74: Şenlikdede Camii İçindeki Hazire

Resim 75: Tezkireci Osman Efendi Camii Güney Cephesi

Resim 76: Tezkireci Osman Efendi Camii'nin Güney Cephesinde Yer Alan Çeşme

Resim 77: Tezkireci Osman Efendi Camii Doğu Cephesi

Resim 78: Tezkireci Osman Efendi Camii Mihrap ve Minber

Resim 79: Tezkireci Osman Efendi Camii İç Mekân Doğu Yanı

Resim 80: Tezkireci Osman Efendi Camii İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 81: Tefikiye Camii Güney Cephesi

Resim 82: Tefikiye Camii Güney ve Doğu Cephesi

Resim 83: Tefikiye Camii Mihrap ve Minber

Resim 84: Tefikiye Camii Tavan Süslemesi

Resim 85: Tefikiye Camii İç Mekân Kuzey Yanı ve Kadınlar Mahfili

Resim 86: Tefikiye Camii İç Mekân Güney ve Batı Yanı

Resim 87: Âsâriye Camii Batı Cephesi

Resim 88: Âsâriye Camii Kuzey Cephesi

Resim 89: Âsâriye Camii Minaresi

Resim 90: Âsâriye Camii Kubbesi Dışarıdan Görünüş

Resim 91: Âsâriye Camii Mihrap ve Minber

Resim 92: Âsâriye Camii İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 93: Âsâriye Camii Kubbe Süslemesinden Detay

Resim 94: Mecidiye Camii (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 95: Mecidiye Camii Güney ve Batı Cephesi

Resim 96: Mecidiye Camii Avluya Girişi Sağlayan Kapı

Resim 97: Mecidiye Camii Avluya Girişi Sağlayan Kapı Üzerindeki Kitabe ve Abdülmecid'in Tuğrası

Resim 98: Mecidiye Camii Kuzey Cephesinde Giriş Bölümü

Resim 99: Mecidiye Camii Hünkâr Kasrı Doğu Kanattaki Oda

Resim 100: Mecidiye Camii Minaresinden Detay

Resim 101: Mecidiye Camii Kuzey Cephesi Giriş Holü

Resim 102: Mecidiye Camii Mihrabı

Resim 103: Mecidiye Camii Mihrap ve Minber

Resim 104: Mecidiye Camii İç Mekân Doğu Yanı ve Vaaz Kürsüsü

Resim 105: Mecidiye Camii İç Mekân Pencere Detayı

Resim 106: Mecidiye Camii Harimi Örtün Kubbenin İç Yüzeyi

Resim 107: Mecidiye Camii Pandantif Detayı

Resim 108: Mecidiye Camii İç Mekân Kuzey Yanında Localar

Resim 109: Mecidiye Camii İç Mekân Batı Yanı

Resim 110: Ortaköy Camii (Yıldız Fotoğraf Arşivi)

Resim 111: Ortaköy Camii'nde Cuma Selamlığı (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 112: Ortaköy Camii Kuzey ve Batı Cephesi

Resim 113: Ortaköy Camii Denizden Batı Cephesi

Resim 114: Ortaköy Camii Güney Cephesi

Resim 115: Ortaköy Camii Dekoratif Ağırlık Kulesi Detayı

Resim 116: Ortaköy Camii Kuzey Cephesindeki Giriş Bölümü

Resim 117: Ortaköy Camii Kuzey Cepheden Minarelerin Görünüşü

Resim 118: Ortaköy Camii Minaresi Şerefe Detayı

Resim 119: Ortaköy Camii İç Mekân Doğu Yanı

Resim 120: Ortaköy Camii İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 121: Ortaköy Camii Mihrabı

Resim 122: Ortaköy Camii Minberi

Resim 123: Ortaköy Camii Vaaz Kürsüsü

Resim 124: Ortaköy Camii Kubbesinin İç Yüzeyi

Resim 125: Ortaköy Camii Hünkâr Dairesine Çıkan Merdivenler

Resim 126: Ortaköy Camii Hünkâr Dairesi Tavan Süslemesi

Resim 127: Raif Ağa Camii Batı Cephesi

Resim 128: Raif Ağa Camii Cephesindeki Çeşmenin Üzerinde Yer Alan Kitabe

Resim 129: Raif Ağa Camii Mihrap ve Minber

Resim 130: Raif Ağa Camii İç Mekân Kuzey ve Batı Yanı

Resim 131: Yıldız Hamidiye Camii (Yıldız Fotoğraf Arşivi)

Resim 132: Yıldız Hamidiye Camii'nde Cuma Selamlığı (Yıldız Fotoğraf Arşivi)

Resim 133: Yıldız Hamidiye Camii Kuzey Cephesi

Resim 134: Yıldız Hamidiye Camii Kuzey Cephesi Alınlık Detayı

Resim 135: Yıldız Hamidiye Camii Minaresinin Detayı

Resim 136: Yıldız Hamidiye Camii Doğu Cephesi

Resim 137: Yıldız Hamidiye Camii Doğu Cephesi Hünkâr Dairesi

Resim 138: Yıldız Hamidiye Camii Güney Cephesi

Resim 139: Yıldız Hamidiye Camii Mihrap ve Minber

Resim 140: Yıldız Hamidiye Camii Vaaz Kürsüsü

Resim 141: Yıldız Hamidiye Camii Kubbesinin İç Yüzeyi

Resim 142: Yıldız Hamidiye Camii İç Mekân Güney ve Doğu Yanı

Resim 143: Yıldız Hamidiye Camii İç Mekân Batı Yanındaki Ahşap Köşk Bölümü

Resim 144: Yıldız Hamidiye Camii İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 145: Yıldız Hamidiye Camii Üst Kattan Hünkâr Köşküne Açılan Bölüm

Resim 146: Yıldız Hamidiye Camii Hünkâr Köşkü Tavan Süslemesinden Detay

Resim 147: Yıldız Hamidiye Camii Hünkâr Köşkü Tavan Kornişi Detayı

Resim 148: Yıldız Çini Fabrikası'nda Yapılmış Olan Çini Soba

Resim 149: Yıldız Çini Fabrikası'nda Yapılmış Olan Çini Soba

Resim 150: Orhaniye Kışlası Camii'nin Avluya Bakan Cephesi

Resim 151: Orhaniye Kışlası Camii Kuzey Cephesi

Resim 152: Orhaniye Kışlası Camii'nin Kuzeybatı Cephesindeki Minaresinden Detay

Resim 153: Orhaniye Kışlası Camii'nin Giriş Holü Tavanındaki Kalemîşi Silah Kompozisyonu

Resim 154: Orhaniye Kışlası Camii'nin Kuzey Cephesindeki Hol

Resim 155: Orhaniye Kışlası Camii Mihrap ve Minber

Resim 156: Orhaniye Kışlası Camii Vaaz Kürsüsü

Resim 157: Orhaniye Kışlası Camii Kubbesinin İç Yüzeyi

Resim 158: Orhaniye Kışlası Camii Tromp Detayı

Resim 159: Orhaniye Kışlası Camii İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 160: Orhaniye Kışlası Camii İç Mekân Doğu ve Güney Yanı

Resim 161: Muradiye Camii Güney Cephesi

Resim 162: Muradiye Camii Batı Cephesi Üzerindeki Giriş Kapısı ve Kitabesi

Resim 163: Muradiye Camii Mimaresi

Resim 164: Muradiye Camii Mihrap ve Minber

Resim 165: Muradiye Camii İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 166: Bebek Camii Kuzey Cephesi

Resim 167: Bebek Camii Minare Detayı

Resim 168: Bebek Camii Doğu Cephesi

Resim 169: Bebek Camii Mihrap ve Minber

Resim 170: Bebek Camii Kubbe İç Yüzeyi

Resim 171: Bebek Camii İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 172: Bebek Camii İç Mekân Pencere Detayı

Resim 173: Dikilitaş Camii Batı ve Güney Cephesi

Resim 174: Dikilitaş Camii Kuzey Cephesinde Bulunan Giriş Bölümü

Resim 175: Dikilitaş Camii Mihrap ve Minber

Resim 176: Dikilitaş Camii İç Mekân Kuzey ve Doğu Yanı

Resim 177: Levent Camii Kuzey Cephesi

Resim 178: Levent Camii Son Cemaat Yeri

Resim 179: Levent Camii Doğu Cephesi

Resim 180: Levent Camii Mihrap ve Minber

Resim 181: Levent Camii İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 182: Levent Camii Kubbe İç Yüzeyi

Resim 183: Levent Camii İç Mekân Pencere Detayı

Resim 184: Hacı Mahmud Camii Kuzey Cepheden Görünüş

Resim 185: Hacı Mahmud Camii Son Cemaat Yeri

Resim 186: Hacı Mahmud Camii Mihrap ve Minber

Resim 187: Hacı Mahmud Camii Kubbe İç Yüzeyi

Resim 188: Hacı Mahmud Camii İç Mekân Doğu Yanı

Resim 189: Hacı Mahmud Camii İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 190: Hacı Mahmud Camii İç Mekân Doğu ve Güney Yanı

Resim 191: Ekmekçinbaşı Mescidi Kuzey Cephesi

Resim 192: Ekmekçibaşı Mescidi Mihrap ve Minber

Resim 193: Ekmekçibaşı Mescidi İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 194: Ekmekçibaşı Mescidi İç Mekân Doğu Yanı

Resim 195: Ekmekçibaşı Mescidi Haziresinden Detay

Resim 196: Kayalar Mescidi Güney Cephesi

Resim 197: Kayalar Mescidi Güney Cephesi Kapısının Üzerindeki Kitabe

Resim 198: Kayalar Mescidi Mihrap ve Minber

Resim 199: Kayalar Mescidi İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 200: Kayalar Mescidi İç Mekân Güney ve Doğu Yanı

Resim 201: Süleyman Ağa Mescidi Güney Cephesinden Görünüşü

Resim 202: Süleyman Ağa Mescidi Avlu Duvarı Üzerindeki Çeşme ve Kitabeler

Resim 203: Süleyman Ağa Mescidi Mihrap ve Minber

Resim 204: Süleyman Ağa Mescidi İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 205: Baba Sungur Tekkesi

Resim 206: Baba Sungur Tekkesi Üstten Görünüşü

Resim 207: Yahya Efendi Tekkesi Denizden Görünüşü

Resim 208: Yahya Efendi Çıkmazı Üzerinde Yer Alan Çeşme

Resim 209: Yahya Efendi Tekkesi Cümle Kapısı

Resim 210: Hacı Mahmud Kütüphanesi

Resim 211: Yahya Efendi Tekkesi'nin Girişinin Sağındaki II. Abdülhamid Çeşmesi

Resim 212: Yahya Efendi Tekkesi Güney Cephesi

Resim 213: Güzelce Ali Paşa Türbesi

Resim 214: Cezayirli Hasan Paşa Çeşmesi

Resim 215: Yahya Efendi Tekkesi Bodrum Katı

Resim 216: Yahya Efendi Tekkesi Mihrap ve Minber

Resim 217: Yahya Efendi Tekkesi İç Mekân Batı Yanı

Resim 218: Yahya Efendi Tekkesi İç Mekân Doğu Yanı

Resim 219: Yahya Efendi Tekkesi Kubbe İç Yüzeyi

Resim 220: Yahya Efendi Türbesi

Resim 221: Yahya Efendi Tekkesi Haziresinden Bir Bölüm

Resim 222: Neccarzade Tekkesi Türbesi

Resim 223: Neccarzade Tekkesi'nin Türbe Duvarında Yer Alan Kitabe

Resim 224: Ertuğrul Tekkesi'nde Cuma Selamlığı (Yıldız Fotoğraf Arşivi)

Resim 225: Erturul Tekkesi Batı Cephesi

Resim 226: Erturul Tekkesi Doğu Cephesi

Resim 227: Ertuğrul Tekkesi Minaresi

Resim 228: Ertuğrul Tekkesi Mihrap ve Minber

Resim 229: Ertuğrul Tekkesi Üst Kat Mahfili

Resim 230: Ertuğrul Tekkesi Ana İbadet Mekânı Tavan İç Yüzeyi

Resim 231: Ertuğrul Tekkesi Üst Kat Mahfili

Resim 232: Ertuğrul Tekkesi Tavan Süslemesi Detayı

Resim 233: Ertuğrul Tekkesi Haremi

Resim 234: Ertuğrul Tekkesi Misafirhanesi

Resim 235: Şeyh Zâfir Türbe ve Kitaplığı

Resim 236: Şeyh Zâfir Türbesi Süsleme Detayı

Resim 237: Şeyh Zâfir Türbesi ve Kitaplığı'nın Çeşmesi

Resim 238: Bezmiâlem Valide Sultan Namazgâhı

Resim 239: Bezmiâlem Valide Sultan Namazgâhı Mihrap Taşı

Resim 240: Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 241: Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi (Beşiktaş Kaymakamlığı Arşivi)

Resim 242: Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi (Beşiktaş Kaymakamlığı Arşivi)

Resim 243: Barboros Hayreddin Paşa Türbesi Giriş Cephesi

Resim 244: Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi Giriş Kapısı Üstündeki Kitabe

Resim 245: Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi Giriş Revakı Tonozu

Resim 246: Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi Kubbe İç Yüzeyi

Resim 247: Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi İçindeki Sandukalar

Resim 248: Köprübaşı Hamamı (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 249: Köprübaşı Hamamı (Dünden Bugüne Beşiktaş-Der. Nuri Akbayar)

Resim 250: Hüsrev Kethüda Hamamı

Resim 251: Hüsrev Kethüda Hamamı Erkekler Kısımına Sonradan Eklenen Bölümü

Resim 252: Hüsrev Kethüda Hamamı Yan Cephesi

Resim 253: Hüsrev Kethüda Hamamı Kadınlar Kısım Dış Görünüşü

Resim 254: Köyiçi Hamamı Giriş Cephesi

Resim 255: Köyiçi Hamamı Caddeye Bakan Bölümü

Resim 256: Akaretler Aşiret Mektebi Olarak Kullanılırken (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 257: Akaretler (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 258: Akaretler Maçka Süleyman Seba Caddesi Girişinden Genel Görünüşü

Resim 259: Akaretler Süleyman Seba Caddesi Üzerindeki Binalar

Resim 260: Akaretler Süleyman Seba Caddesi'nin Solundaki Binalar

Resim 261: Akaretler Şair Nedim Caddesi Üzerindeki Binalar

Kısaltmalar

a.g.e. : Adı Geçen Eser

a.g.m. : Adı Geçen Makale

C. : Cilt

D.B.İ.A: Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi

H. : Hicri

h.d. : Hükümdarlık Dönemi

İ.A. : İslam Ansiklopedisi

İSTA : İstanbul Ansiklopedisi

M.: Miladi

ö. : Ölümü

s. : Sayfa

S. : Sayı

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

T.T.O.K.: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu

V.D. : Vakıflar Dergisi

1. GİRİŞ

1.1. Beşiktaş'ın Coğrafi Yapısı ve Konumu

İstanbul Boğazı'nın Rumeli yakasında yer alan Beşiktaş, Beyoğlu'na bağlı bir nahiye iken 1930 yılında Beyoğlu'ndan ayrılarak bağımsız bir ilçe haline getirilmiştir. İlçenin doğusunda İstanbul Boğazı, kuzeyinde Sarıyer ilçesi, batısında Şişli ilçesi, güneyinde ise Beyoğlu ilçesi bulunmaktadır. Bu alan içinde Beşiktaş ilçesinin yüzölçümü 11 km²'dir. Beşiktaş'ın İstanbul Boğazı'ndaki kıyısının uzunluğu 8.375 metredir.¹ Beşiktaş ilçesinin 23 mahallesi vardır. Bunlar Abbasağa, Akatlar, Arnavutköy, Balmumcu, Bebek, Cihannuma, Dikilitaş, Etiler, Gayrettepe, Konaklar, Kuruçeşme, Kültür, Levazım, Levent, Mecidiye, Muradiye, Nispetiye, Ortaköy, Sinanpaşa, Türkali, Ulus, Vişnezade ve Yıldız'dır.

İlçenin nüfusu 2009 sayımına göre 185,054'tür ve özellikle 1935-1985 yılları arasında yavaş ama düzenli bir şekilde artmıştır. Son 25 yıla bakıldığında ise nüfus artışında dalgalanmalar olduğu görülmüştür. Bunun en temel sebebi ilçedeki yerleşim alanının büyük oranda sınır noktasına varması ve ayrıca bazı bölgelerin bu yıllarda merkezi iş alanı haline gelmesiyle birlikte ilçede yaşayan nüfusun başka semtlere göç etme eğilimi göstermesidir.

Beşiktaş'ın yerleşim karakteri kentsel özellik taşımaktadır. Beşiktaş ilçesinin çekirdeğini oluşturan Beşiktaş, Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy ve Bebek gibi semtler dışındaki yerleşim yerleri son 50 yıl içerisinde oluşmuştur. Özellikle Levent, Etiler ve Bebek mahalleleri yeni yerleşme düzeni ve modern, lüks yapılarıyla üst gelir grubunun tercih ettiği, yaşam seviyesi İstanbul ölçülerinde bile yüksek olan mahallelerdir. İlçe genel olarak ikametgâha ayrılmış olmakla beraber, sanayi tesisleri, şirket merkezleri ve ticarethaneler ilçede diğer fonksiyonların gelişmesine yol açmıştır. İlçe sınırları içinde yer alan ve sayıları 1980 sonrasında artan yüksek

¹ Sedat Avcı, "Beşiktaş", **D.B.İ.A.**, C.2, s.166.

öğrenim kurumları da eğitim fonksiyonunu ön plana çıkarmış ve ilçenin yapısında bu fonksiyona bağlı değişiklikler ortaya çıkmıştır.

Beşiktaş'ın yeryüzü biçimleri ise ikili özellik göstermektedir. Birincisi İstanbul Boğazı'nın şekillendirdiği kıyı bölgesi, diğeri ise yükselen yamaçlar, eğimli topografya ile ulaşılan düzlükler ve boğaza açılan vadilerin oluşturduğu iç bölgelerdir. Bu yükseltiler yer yer vadilerle bölünmüş ve her vadi tabanı bir derenin yatağı olmuştur. İç bölgeler ise batıda Beyoğlu platosunun devamı niteliğindeki az engebeli düzlüklerle kuzey ve doğuda vadilerin şekillendirdiği küçük düzlüklerden oluşmaktadır. Beşiktaş'ta bugün Nispetiye Mahallesi vadisinden çıkarak üç küçük kolu olan ve Ortaköy ile Levazım mahallelerinin sınırını çizerek Ambarlıdere Dereiçi Sokağı'nın başlangıcında tonozla giren Ortaköy Deresi'nden başka akarsu bulunmamaktadır. Beşiktaş'ta bulunan diğer derelerin bir kısmı 19. yüzyılın sonlarında başlayan yerleşmelerle, geri kalan kısmı ise 20. yüzyıl yerleşmelerinin etkisiyle yok olmuştur. Karabali Deresi, Beşiktaş Deresi, Muradiye Deresi, Fulya Deresi, İhlamur Deresi, Hasanpaşa Deresi, Yahya Efendi Deresi, Ekmekçioğlu Deresi ve Arnavutköy Deresi Beşiktaş'ın günümüze ulaşmayan dereleridir.²

1.2. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Çalışmanın amacı, Beşiktaş ilçesi ile ilgili yeterli sayıda yapı kataloğu çalışması olmaması, yapılan çalışmaların derlemeden öteye gitmemesi, ilçenin kentsel gelişim tarihi ve bu süreci belirleyen yapılarla ilgili bilgilerin yetersiz olması sonucunda bu alanda daha detaylı bir çalışma ortaya koymaktır.

Bu çalışma kapsamında ikinci bölümde, Beşiktaş ilçesinin antik dönemden günümüze kadar uzanan kentsel gelişim tarihine değinilmiştir. Bu tarihsel süreçte Beşiktaş'ta yaşayan insanların kültürel ve sosyal yaşamlarına ilişkin bilgilere de yer verilmiştir.

² Tülay Artan, "Doğal Yapı" **Dünden Bugüne Beşiktaş**, s.7.

Çalışmanın üçüncü bölümünde bir yapı kataloğu oluşturularak ilçenin gelişiminde önemli yer tutan belli başlı yapı tipleri mimari ve süsleme gibi temel özellikleri ile incelenmiştir.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümü olan değerlendirme bölümünde ise ilçenin kentsel gelişimine katkı sağlayan demografik, ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmeler yorumlanmaya çalışılmıştır.

1.3. Çalışmanın Yöntemi

“Beşiktaş’ın Kentsel Tarihi ve Barındırdığı Mimari Eserler” isimli bu çalışma, öncelikle, İstanbul’un kentsel gelişimi içinde Beşiktaş ilçesinin önemini vurgulamak amacı ile yapılmıştır. Daha sonra bu kentsel gelişimde başrolü oynayan mimari yapılar tarihsel gelişimleri içinde verilmiştir. Yapılar tek tek ele alınırken semtin gelişiminde oynadıkları rol, plan, mimari ve süsleme özellikleri detaylı olarak anlatılmıştır. Yapılar incelenirken, günümüze kadar geçirdikleri değişiklikleri ve gelişimleri değerlendirilerek bir katalog düzeni içinde bir araya toplanmaları sağlanmıştır.

Burada özellikle belirlmesi gereken husus, bu çalışma bir monografi çalışması değildir. Bu çalışma ile Beşiktaş’ın kentsel gelişimine katkıda bulunan belli başlı yapı tipleri ve bu yapıların oluşturduğu organik bütünlük ele alınmıştır. Bu çalışma yapılırken öncelikli olarak Beşiktaş ilçesinin kentsel gelişimi ile ilgili günümüze kadar yapılan diğer tüm çalışmalar bir araya getirilmiştir. İlçede bulunan yapılarla ilgili kaynak taramasının ardından yapılar tarihsel sıraya konulmuş ve bir yapı katalogu listesi hazırlanmıştır. Günümüze ulaşan yapıların fotoğrafları çekilmiş, yapıların mimari çizimlerine ulaşılmış, günümüze ulaşmayan yapılar içinse arşiv belgeleri taranmıştır.

2. BEŞİKTAŞ'IN KENTSEL TARİHİ

2.1. Antik Dönemde Beşiktaş

Kaynaklar, Antik çağda, Boğaziçi kıyılarının sık bir ormanlık alanla kaplı olduğunu belirtir. Bu sebeple iç bölgelere ulaşım büyük ihtimalle patikalar ya da dar ve ulaşım elverişsiz yollarla sağlanmaya çalışılıyordu. Ulaşım daha çok kıyı şeridinde kayıklarla sağlanmaktaydı. İlkçağ Boğaziçi'si ile ilgili bilgilerin daha çok mitolojik öğelere dayanması ve kıyı şeridinin doğal özelliklerini kaybetmiş olması bu dönemdeki yerleşim yerleri ile ilgili bilgilerin az olmasına sebep olmuştur.³

Bu dönemin kıyı yerleşimleri hakkındaki en detaylı bilgiye Bizantion'lu Dionisios tarafından M.S. 2. ya da 3. yüzyılda kaleme alınmış olan Anaplos Bosporu (Boğaziçi'nde Yolculuk) adlı eserden ulaşılmaktadır. Bu yazma eser 16. yüzyılda yaşamış olan Latin seyyah Petrus Gyllius tarafından Latince'ye çevrilmiştir. Bu çevirinin esasını oluşturan orijinal yazma 1555 yılında Petrus Gyllius'un ölümünden sonra ortadan kaybolmuştur. Dionisios, Haliç kıyılarından başlayarak Boğaz'ın her iki yakasında gördüğü yaklaşık 150 eseri detaylı bir şekilde anlatmış ve anlattıklarının gerçekliğini vurgulamak amacıyla tarihsel gerçekliklerle mitolojik olayları harmanlamıştır. Bu sebepten ötürü yazarın bölge ile ilgili verdiği bilgileri değerlendirirken çok dikkatli davranmak gerekmektedir.⁴

Dionisios'un kitabında bugünkü Beşiktaş bölgesi ile ilgili olarak anlatılan bilgilerin genel olarak çok açık olmaması, bölge ile ilgili tarihsel değerlendirmelerde bulunurken, günümüzde dahi kabul gören birçok yanlış yoruma sebep olmuştur. Bugünkü Beşiktaş bölgesinin en güneyinde Dolmabahçe Sarayı yer almaktadır. Bu bölge Osmanlı döneminde denizin doldurulmasıyla elde edilen bir alan olduğu için bu adı almıştır. Dionisios'un eserinde Pentekontorikon adıyla bahsettiği yerde Pentekontoroslar (elli kürekli gemi) demirlemekteydi. A. Berger'in belirttiğine göre

³ Semavi Eyice, **Bizans Devrinde Boğaziçi**, s.19.

⁴ Albrecht Berger, "Antik Dönem ve Ortaçağda Beşiktaş", **İstanbul**, S.15, s.97.

sonradan doldurulan bir yer olduğu göz önüne alınırsa Dolmabahçe'nin Pentekontorikon olduğu düşüncesi mantıklı görülebilir. Ayrıca Dionisios'un anlattığına göre burada "İskitli'nin Köyü" olarak anılan bir yerleşim yeri bulunmaktaydı. Tauros (boğa) adıyla anılan bu İskitli, Girit Kralı Minos'un karısı Pasifae'yi baştan çıkarmak için giderken bu bölgede konaklamıştı. Anlaşıyor ki, Dionisios'un anlattığı bu olay Yunan mitolojisindeki bir efsanenin değiştirilmiş bir versiyonudur.⁵

Dionisios sözünü ettiği köyün kuzeyinde İasonion adında bir yerin varlığından söz etmektedir. Efsaneye göre içinde Apollo adına yapılmış bir sunak da bulunan bu yere Teselya'daki İolkos kralı Aison'un oğlu İason isim vermiştir. Babasının tahtını geri almak üzere Pelias'tan söz alan İason, Karadeniz'deki Altın Postu bulmaya giderken Argonotlar'ın lideri olarak çıktığı seferde Beşiktaş civarında demirlemiştir. Fakat uzunca bir süre İasonion olarak anılan bölgenin Beşiktaş olmadığını düşündüren bir kaynak vardır. Rus hacısı Novgorodlu Antony, 1200 yılında Konstantinopolis'i ziyareti sırasında bu bölgede Maçukov isimli bir manastırın varlığından bahseder ve bu manastırda İason adlı bir azizin kemiklerinin saklandığını anlatır. Maçukov ismine Antony'den önce ya da sonra hiçbir Bizans kaynağında rastlanmamaktadır. Fakat bugünkü Maçka bölgesinde bu adın yaşaması da oldukça dikkat çekici bir durumdur.⁶

Dionisios ve Antony'in verdiği bilgiler doğrultusunda, Maçka'nın aşağısındaki kıyı şeridinin İasonion, Dionisios'un Arheion olarak adlandırdığı bölgenin de Beşiktaş olduğu düşünülürse, eserde Rodos'tan gelen ve bu iki bölge arasında gemilerin demirlediği yer olarak belirtilen "Rodion Periboloi" bölgesinin günümüz araştırmacıları tarafından kabul edildiği gibi Çırağan Sarayı'nın bulunduğu yer değil, daha güneyde yer alan bir bölge olması gerekir.

Dionisios, Arheion'u kuzeye doğru, tepeler ve arasından akan bir ırmakla tasvir etmektedir. A. Berger, bu bölgede bilinen tek akarsuyun, 1950'li yıllarda Barbaros

⁵ Albrecht Berger, **a.g.m.**, s.97.

⁶ Albrecht Berger, **a.g.m.**, s.97-98.

Bulvarı'nın inşası sırasında ortadan kalkmış olan İhlamur Deresi olduğunu söyleyerek, Arheion'un gerçekten de Beşiktaş olduğu sonucuna varılabileceğini belirtmektedir. Dionisios Arheion ismini Tasos'tan gelerek bu bölgede bir kent kurmaya çalışan ama saldırı tehdidinden korkan Khalkedon (Kadıköy) halkı tarafından yenilgiye uğratılan Yunanlı Arheias'a dayandırmaktadır.⁷

Dionisios Beşiktaş'ta denize bakan bir tepe üzerinde, "Denizin İhtiyar Adamı" adına yapılmış olan bir tapınaktan da bahsetmektedir. Bu yapıdan sonra yeri saptanabilen bölge bugünkü Arnavutköy'deki Bythias Körfezi'dir. Bu bilgiler ışığında sözü edilen tapınağın Yıldız civarında ya da Ortaköy sırtlarında bir yerde olduğu düşünülebilir. Dionisios tarafından Parabolos ve Kalamos isimleriyle anılan bölge bugünkü Kuruçeşme olmalıdır. Bythias'tan sonra ise Tanrıların Anası adına yapılmış bir tapınak bulunan bugünkü adı Akıntıburnu olan Hestiai bölgesi gelmektedir. Son olarak ise Artemis adına yapılmış bir tapınak bulunan Helai yani Bebek adından bahsedilmektedir. Dionisios'un verdiği bilgiler oldukça ilginç ve etkileyici olmasına rağmen adından bahsettiği tüm yerlerden Helai dışındakilerin Bizans dönemi metinlerinde yer almaması oldukça ilginç bir durum ortaya koymaktadır.⁸

2.2. Bizans Döneminde Beşiktaş

Erken Bizans döneminde Beşiktaş, Sergion ve Antakya'nın bir yazlığına benzediğinden dolayı Daphne adıyla anılmıştır.⁹ Bizans'ın İstanbul'a hâkim olduğu dönemde Beşiktaş'ta üç önemli yapının adı anılmaktaydı. Bu yapılardan ilki Anapulus'ta bulunan Ayios Mihael Kilisesi'ydi. Kilise, 4. yüzyılda I. Constantinus (305-337) döneminde inşa edilmiş olup, Hristiyan hacıların en çok ziyaret ettiği mekânlardan biri olma özelliğine sahiptir. Bizans dönemi metinlerinde Konstantinopolis'ten uzaklığı yaklaşık 6300 m. olarak bahsedilen bu yapı, muhtemelen Kuruçeşme – Arnavutköy arasında olmalıydı. Kilise, 6. yüzyılda şehirde

⁷ Albrecht Berger, **a.g.m.**, s.98.

⁸ Albrecht Berger, **a.g.m.**, s.98.

⁹ Reşad Ekrem Koçu, "Beşiktaş", **İSTA**, C.5, s.2562.

büyük bir imar hareketine girişen I. Justinianus (527-565) tarafından onarılmış ve 10. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür.

Ayas Mamas bölgesi ise Bizans imparatorlarının yazlık ikametgâhı olarak ün yapmıştı. Bu bölge ilk olarak I. Leon (457-474) döneminde önem kazanmaya başladı. 461 yılında Konstantinopolis'te çıkan büyük bir yangından korkan imparator, Ayas Mamas bölgesinde altı ay boyunca kalmıştı. Ihlamur Deresi'nin üzerindeki köprünün yakınlarında bir yerde olduğu düşünülen Ayas Mamas kompleksi, bir saray, hipodrom, liman ve denize açılan yarım daire şeklinde bir revaktan oluşmaktaydı.¹⁰ Yangından kaçan I. Leon'un bu bölgeye geldiği düşünülürse, burada daha önceden bir saray ve komplekse adını veren bir kilisenin yer almış olması mantıklı gelmektedir. Muhtemelen revak ve hipodrom I. Leon'un komplekse sonradan eklediği yapılardır.

Ihlamur Deresi üzerinde bulunan köprünün saray ile beraber inşa edilip edilmediği hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. 9. yüzyılda yazılmış olan Parastaseis adlı kaynağa göre, Mamas Saray kompleksinin yakınında yer alan bu köprü, Halkedon köprüsü gibi taştan yapılmış ve 12 kemer tarafından taşınmaktaydı. Mamas Hipodromu'nun süsleyen öğelerden birisi olduğu düşünülen ejderha heykeli de köprünün yakınında bulunmaktaydı. Ortaçağda yaygın bir efsane olarak dilden dile dolaşan ve köprüyü koruma karşılığında yılda bir kez bir bakirenin kurban edilmesini isteyen ejderha efsanesi de bu sebeple Ayas Mamas Sarayı'na bağlanmaktadır.¹¹

Ayas Mamas saray kompleksi 8. yüzyılın ikinci yarısında tahtı ele geçirmek üzere ayaklanan komutan Artavados'un saldırılarını engellemek amacıyla bir süre karargâh olarak kullanılmıştı. 792 yılına gelindiğinde ise bu sefer tahtı ele geçirmek amacıyla ayaklanan Nikeforos'un gözlerine burada mil çekilmiş ve kardeşlerin de dilleri kesilmişti. VI. Konstantinos (780-797) annesi Eirene (797-802) kendisini tahtan indirme planlarını burada öğrenmiş fakat Anadolu'ya kaçmaya çalışırken yakalanmış

¹⁰ Semavi Eyice, **Bizans Devrinde Boğaziçi**, s.36-37.

¹¹ Albrecht Berger, "Antik Dönem ve Ortaçağda Beşiktaş", **İstanbul**, S.15, s.98.

ve Konstantinopolis'te gözleri kör edilmişti.

Kaynaklarda adına ilk kez 9. yüzyıl başlarında rastlanan Ayas Mamas Hipodromu muhtemelen 5. yüzyılda inşa edilmişti. 813 yılında ise Bulgarların şehrin banliyölerini yağma ettiği sırada hipodromda bulunan ejderha heykeli ve daha birçok eser götürülmüştü. Hipodrom bu felaketin ardından ayakta kalmayı başarmış ve daha sonraki dönemlerde onarım geçirmişti. Saray ve hipodromun III. Mihael (842-867) tarafından sürekli olarak ziyaret edildiği bilinmektedir. Mihael'in bu bölgeyi çok sevdiği ve araba yarışları için kullandığı, yine bir yarış sonrasında içki yüzünden sızmışken halefi I. Basileios (867-886) tarafından Ayas Mamas Sarayı'nda öldürüldüğü bazı kaynaklarda yer almaktadır.

9. yüzyıl ortalarından Rusya'dan gelerek Bizans'ı tehdit etmeye başlayan ve hatta 860 yılında Konstantinopolis'i kuşatan Vikingler ile I. Romanos Lakapenos (920-944) döneminde yapılan bir ticari anlaşma, Ayas Mamas Sarayı'nı yeniden gündeme getirmiştir. O tarihlerde Konstantinopolis halkı tarafından tehlikeli olarak görülen Rusların kente girmesi istenmediğinden sarayın hana dönüştürüldüğü ve ticari faaliyetleri burada yürütmeleri şartı koşulduğu bilinmektedir. 1146 yılında II. Haçlı Seferi'nin ardından Mamas Sarayı'nın adına bir daha rastlanmaması ise sarayın bu tarihten sonra eski önemini kaybettiğine işaret etmektedir.

Albrecht Berger, geç dönem Bizans kaynaklarında Zeukta Kionia ya da Diplokionion (Çifte Sütunlar) adıyla bilinen anıtın Mamas Sarayı revağının kalıntıları olabileceğini söylemektedir. Ayrıca Cristoforo Buondelmonti tarafından 1420'lerde çizilen haritada Diplokionion'un İhlamur Deresi'nin hemen ağzında ve birbirine yakın iki sütun olarak gösterildiğini belirtmektedir.¹² Semavi Eyice ise, İstanbul'un eski planı sayılan Buondelmonti resimlerinin çeşitli kopyalarında Galata'nın dışında, Tophane'nin ilerisinde olduğu kesinlik kazanmış olsa da daha açık bir yerleştirme yapılamayacağını, resimlerde çizilen akarsuyun Fındıklı, Küçük Çiftlik veya İhlamur derelerinden biri hatta Ortaköy Deresi bile olabileceğini belirtir.

¹² Albrecht Berger, **a.g.m.**, s.99.

Bu durumda Diplokionion için Fındıklı'dan Ortaköy'e kadar olan oldukça geniş bir alandan söz edilebileceğinden bahseder.¹³

İlkçağdan kalan ve büyük ihtimalle önemli bir yapının, belki de bir tapınağın kalıntıları olarak ayakta duran bu çifte sütun, 1509 yılında meydana gelen büyük bir depremde yıkılmıştır. Eyice, bu sütunların Basiliscus adında bir şahıs tarafından inşa edilmiş olan Zeus Mabedi'ne ait olabileceğini, uzun süre duran çifte sütunun 5. yüzyılda tahrip olan bu mabedin kalıntıları olabileceğini söylemektedir.¹⁴ Albrecht Berger'in 16. yüzyılın ortalarında İstanbul'u ziyaret eden seyyah Petrus Gyllius'tan aktardığına göre ise deprem sonucu yıkılan bu sütunların Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi'nin temelini inşasında kullanıldığını söylemektedir.¹⁵

Bizans döneminde Beşiktaş'ın tanınmasında önemli bir rolü olan üçüncü eser ise Fokas Manastırı'ydı. Bu yapı aslında, 9. yüzyılda Ermeni asıllı Arşavir adında biri tarafından inşa ettirilmiş revaklı, hamamlı büyük ve muhteşem bir villaydı. Arşavir'in kardeşi patrik Ioannes Grammatikos'un, Psikha da denen bu yerdeki sarayın mahzenlerinde gizli ayinler yaptığı dedikodusu yayılmaya başlayınca saray imparator I. Basileos'a satılmış ve manastıra dönüştürülmüştür.¹⁶ Bu manastırın yeri tam olarak bilinmemekle beraber, Ortaköy'de günümüzde halen mevcut olan Ayios Fokas Kilisesi'nin yerinde olabileceği tahmin edilmektedir. Buondelmonti'nin haritasında manastır Diplokionion'un güneyinde yani Beşiktaş'ta gösterilmektedir.

13. yüzyıl başlarında Haçlı Seferleri sırasında Dandolo kumandasındaki Venedik kuvvetlerinin bir kısmı Beşiktaş'ta karaya çıkmış ve şehri sarmaya başlamıştır.¹⁷ Fakat tüm bunlara rağmen Beşiktaş 1453 yılına kadar Bizans'ın kontrolünde kalmıştır. Osmanlı donanması İstanbul kuşatması sırasında tarafsız bölge olan Pera'dan Diplokionion'a kadar tüm sahilde demir atmış, donanmanın geri kalan kısmı ise Haliç'e gerilmiş olan zinciri aşmak için Dolmabahçe önlerinden kızaklara

¹³ Semavi Eyice, **Bizans Devrinde Boğaziçi**, s.39.

¹⁴ Semavi Eyice, **a.g.e.**, s.40.

¹⁵ Albrecht Berger, "Antik Dönem ve Ortaçağda Beşiktaş", **İstanbul**, S.15, s.99.

¹⁶ Semavi Eyice, **a.g.e.**, s.40.

¹⁷ Reşad Ekrem Koçu, "Beşiktaş", **İSTA**, C.5, s.2562.

yüklenmiştir.

2.3. Osmanlı Döneminde Beşiktaş

Osmanlı döneminde semte ne zaman Beşiktaş adının verildiği kesin olarak bilinmemekle beraber bu konuda en ilginç kayıt Evliya Çelebi tarafından verilmektedir. Evliya Çelebi'nin anlatımına göre; *“Eski zamanda bu şehir kefare elinde iken ismine Kona Petro derlerdi. Yani “Taş Beşik” demektir. Sebebi odur ki bu şehir zemini ormanlık ve ağaçlık iken Yaşka adında bir rahip burada büyük bir kilise yapar. Anılan rahip, Kudüs-i Şerif’te Hz. İsa’nın doğduğu Beytullahm adlı yerden Hz. İsa’nın bebekliğinde ilk defa yıkandığı taş tekneyi getirip bu Beşiktaş’taki kilisesine koyduğundan Rum dilinde Beşiktaş ismiyle meşhur ve mamur olmuştur. Bu rahip öldükten sonra anılan taş beşiği Herakloğlu İlya adlı kral Ayasofya Kilisesi’nin sağ tarafındaki kata koymuştur ki hala ziyaret yeridir. Hala onun için Müslümanların dilinde bu şehre Beşiktaş derler.”*¹⁸ Fakat bugüne kadar bu görüşü doğrulayacak bir bilgiye rastlanmamıştır.

Hadîka yazarı Ayvansarayı Hüseyin Efendi’nin belirttiğine göre, gemilerini bağlamak için Barbaros Hayreddin’in bu sahile beş tane taş direk diktirdiği ve bundan dolayı bu bölgenin Beştaş adıyla anılmaya başladığı şeklindedir. Zamanla halk arasında Beştaş isminin Beşiktaş olarak değiştiğini söylemektedir.¹⁹

Beşiktaş’ın isminin nereden geldiği ile ilgili en ciddi araştırmayı ise Prof. Cavid Baysun yapmıştır. Baysun eski kaynaklarda bu adın “Beşiktaş” olarak geçtiğini belirterek Topkapısı’nın Topkapı’ya dönüşmesi gibi Beşiktaş’ın da Beşiktaş’a dönüştüğünü söyler. Ayrıca “beşik” sözcüğünün bir denizcilik terimi olduğunu ve “kızak üstüne kurulan yatak” anlamına geldiğini belirtir. Beşiktaş kıyısında bu şekilde taş gemi beşiklerinin bulunması ihtimalinin yüksekliğini söyleyerek Beşiktaş

¹⁸ **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, C.1, 2.Kitap, s.408.

¹⁹ Ayvansarayı Hüseyin Efendi, **Hadîkatü’l Cevâmi**, s.496.

adının kökenini bu şekilde açıklar.²⁰

Beşiktaş'ın gerçek anlamda yerleşim yeri kimliğini kazanması Osmanlı döneminde olmuştur. Bizans'ın son dönemlerinde (1261-1453) Köyiçi ve Ortaköy civarlarında sürekli yerleşmeler olduğuna dair izlere rastlanmıssa da bu yerleşimlerin nitelikleri hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır.

İstanbul'un Fatih Sultan Mehmed tarafından kuşatılması sırasında Baltaoğlu Süleyman Bey komutasındaki Türk donanmasının, o dönemlerde küçük bir Rum kasabası olan ve bir de kilisesi bulunan, Beşiktaş önlerinde demirlediği bilinmektedir.²¹

Beşiktaş'ın Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmesiyle birlikte Türkler tarafından iskân edilmeye başladığı anlaşılmaktadır. Fatih Sultan Mehmed dönemi (1451-1481) sonlarında Beşiktaş'ta iki mahallenin kurulmuş olduğu bilinmektedir. Bu mahalleler Rum Ali Mescidi Mahallesi ve Ekmekçibaşı Mescidi mahalleleridir.²² Günümüzde de varlıklarını sürdüren her iki mahallede kurucularının adına inşa edilmiş mahalle mescitleri bulunmaktadır.

Fetihten sonra Beşiktaş Osmanlı donanmasıyla olan ilişkisi sayesinde gelişmeye başladı. Bu dönemde, bugünkü Dolmabahçe'nin yerinde bulunan ve Bizanslılar döneminde Pentecontarion olarak adlandırılan koyda, Bektaşilerden Karaabalı Mehmed Baba'nın denizden bir kısım araziye doldurarak meydana getirdiği, içinde meyve ve servi ağaçları bulunan bahçe, Karaabalı Bahçesi olarak isim yapmıştır. Zamanla halk arasında burası Karabali Bahçesi olarak anılmaya başlamıştır.²³ Aynı dönemde Beşiktaş'ın Karabali Bahçesi ile son bulduğu yerde varolan bir iskeleye Arap İskeleyi adı verilmiştir. Buraya 16. yüzyılın başlarında yaşamış olan Tekerlek Mustafa Efendi tarafından bir de mescit yaptırılmıştır.

²⁰ Cavid Baysun, "Beşiktaş'a Dair", **TTOK Belleteni**, S.55-56, s.22.

²¹ Nejat Göyünç, **Beşiktaş Tarihi**, s.12.

²² E. Hakkı Ayverdi, **Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskânı ve Nüfusu**, s.55.

²³ Nejat Göyünç, **Beşiktaş Tarihi**, s.13.

Bugün Hayreddin İskelesi denilen yerde denize dökülen Beşiktaş Deresi'yle Arap iskelesi arasındaki bölgede bir bahçe bulunmaktaydı. II. Beyazid döneminde (1481-1512) bu bahçenin bulunduğu kıyı şeridi kaptan-ı deryalara verilmiş, daha sonraları Beşiktaş Bahçesi adını alan bu alanda bir yalı yaptırılmıştı. Kanuni döneminde (1520-1566) ise Kaptan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa bu yalıda oturmaktaydı. Barbaros burada bir cami, bir medrese ve bir de sıbyan mektebi yaptırmış ve ölümünden sonra Beşiktaş'a gömülmüştü. Barbaros'un Beşiktaş'a yerleşmesi ve semte önem vermesi bir geleneğin başlangıcı olmuş, daha sonraları kaptan-ı deryaların yalıları hep bu semtte yer almıştır.²⁴ Barbaros Hayreddin Paşa'nın Beşiktaş'a verdiği önem, Türk denizcilerinin yüzyıllar boyunca bu bölgeye bir saygı göstermesine yol açmıştır. Kasımpaşa Tersanesi'nden sefere çıkan Türk donanması önce Beşiktaş önüne giderek orada demirlemiş, kaptan-ı deryanın türbesini ziyaret ettikten sonra Karadeniz'e açılmışlardır.²⁵ Beşiktaş kıyıları 16. yüzyıl boyunca kaptan-ı deryalar semti olma özelliğini sürdürmüş ve Barbaros Hayreddin'den sonra, Sinan Paşa ve Kılıç Ali Paşa gibi kaptan-ı deryalar da Beşiktaş'ta kalıcı izler bırakmıştır. Beşiktaş semtinin kıyıları I. Ahmed döneminden (1603-1617) sonra ise bu özelliğini yitirerek hanedana geçmiş ve hasbahçeler olarak düzenlenip sahil saraylarla donatılmıştır.

Beşiktaş Bahçesi arkasındaki tepede Kanuni tarafından kurulan saraya Süleyman Sarayı adı verilmişti. Bu eser Beşiktaş'ta hanedan tarafından yaptırılan ilk yapı olma özelliğini de taşımaktadır. Uzun süre Süleymaniye Mahallesi olarak anılan bölgede günümüze ulaşmayan bir de Süleymaniye Mescidi bulunmaktaydı. Sarayın önünden sahile kadar uzanan bölge Kale Bahçesi olarak anılmakta ve kıyıdaki Sultan İskelesi ile sonlanmaktaydı.

Beşiktaş II. Selim döneminde daha da önem kazanmıştı. Zaman zaman esir pazarlarının da kurulduğu bilinen Barbaros Türbesi civarına o dönemde Deve Meydanı adı verilmişti. Bu isimle anılmasının sebebi ise Rumeli'nin Anadolu ile ulaşımını sağlayan ve deve kervanlarının takip ettiği güzergâhın başlangıcının burası

²⁴ Tülay Artan - Selim Somçağ, "Beşiktaş", **D.B.İ.A.**, C.2, s.162.

²⁵ R. Ekrem Koçu, "Beşiktaş", **İSTA**, C.5, s.2563.

olmasıydı.²⁶ Beşiktaş'ta bulunduğu söylenen bu handan sadece Evliya Çelebi Seyahatname'sinde bahsedilmekte, hanın İskelebaşı adı verilen yerde bulunduğu söylenmektedir.²⁷ Galata kadılığına bağlı Beşiktaş naibinin görev yaptığı şer'ie mahkemesi ise Sinan Paşa Camii'nin bir köşesinde yer almaktaydı.²⁸

16. yüzyılda Beşiktaş'ın toplumsal yaşamında önemli bir iz bırakan kişilerden biri şiirlerinde Gazali mahlasını kullanan ve o dönemde kadılık görevinde bulunan Mehmed bin Durmuş'tur. Gazali Mehmet Efendi'nin "Deli Birader" namıyla şöhret bulmasına sebep söylemiş olduğu şu beyittir:

*"Mecnûn ki belâ deştini geşt itdi ser-â-ser
Gamhâneme geldi didi hâlin ne birâder"*²⁹

Yeterli miktarda parası olmayan fakat sadrazam İbrahim Paşa ve defterdar İskender Çelebi tarafından himaye edilen Gazali, onların yardımıyla Beşiktaş'ta bir mescit, bir medrese, bir zaviye, bir bahçe ve bir de kaplıca tarzında havuzlu hamam inşa ettirmiştir.³⁰

16. yüzyılda Beşiktaş semt tarihi açısından önemli bir yere sahip diğer kişi ise Kanuni'nin sütkardeşi olan Yahya Efendi'dir. Yahya Efendi, Çırağan Sarayı'nın arkasındaki tepede kurmuş olduğu tekkeyle İstanbul'un en önemli mutasavvıfları arasında yer almıştır. Günümüzde çevresine yapılan yapılarla ilk haline göre oldukça dar bir arazi içinde yer alan tekkenin bahçesinde zamanla bir mezarlık oluşmuş, çevresi de 19. yüzyıla kadar Hıdırlık Mesiresi adıyla anılan bir gezinti yeri olmuştur.

17. yüzyıla gelindiğinde ise Beşiktaş'ın bugünkü Abbas Ağa sırtlarına doğru yayılmaya başladığı ve Arap İskelesi ile Beşiktaş Deresi arasında yer alan sahil şeridinin ise padişahlara ait köşk yapılarıyla değişmeye başladığı görülür. I. Ahmed

²⁶ K. Ekrem Uykucu, **Her Yönüyle İlçemiz Beşiktaş**, s.35.

²⁷ **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, C.1, 2.Kitap, s.410.

²⁸ Tülay Artan - Selim Somçağ, "Beşiktaş", **D.B.İ.A.**, C.2, s.162.

²⁹ Ayvansarayı Hüseyin Efendi, **Hadîkatü'l Cevâmi**, s.517.

³⁰ Nejat Göyünç, **Beşiktaş Tarihi**, s.14-15.

döneminde (1603-1617) Dolmabahçe koyu doldurulmuş, Kaptan-ı Derya Cağalazade Yusuf Paşa'nın oturduğu Cağalazade Yalısı yıktırılarak Beşiktaş Sarayı'nın ilk yapıları inşa edilmiştir. Bu yalıdaki köşkler ve iskeleler onarılmış ve yedi kubbeli bir de kasır inşa edilmiştir. Öncekilerden daha güzel ve daha büyük olan bu kasrın bahçesinde büyük bir havuz bulunmaktaydı. Kasrın pencerelerinin altından geçen su bu havuza dökülmekteydi. Ancak köşkün tamamlanması geçtiğinden I. Ahmed burada çok kısa bir süre kalabilmiştir.³¹

1622 yılında Beşiktaş'ta Ohrili Hüseyin Paşa tarafından Yahya Efendi Türbesi yakınında, deniz kenarında bir Mevlevihane ve etrafında da birkaç dükkân yaptırılmıştır. Bu yüzyılın başlarında yaptırılan diğer bir mescit ise Kaptan İbrahim Paşa tarafından bugünkü Akaretler'de Sinan Paşa Köprüsü Sokağı'nda yer almaktadır. Beşiktaş'ın bu dönemde imarı gittikçe hızlanmış ve semt Dolmabahçe ile Maçka sırtlarına doğru genişlemeye başlamıştır. 1664 yılında ünlü şeyhülislamıardan Zekeriya Efendi'nin torunu Vişne lakabı ile ünlü Lütfullah Efendi'nin oğlu Mehmed İzzet Efendi tarafından yaptırılan mescidin etrafı daha sonraları Vişnezade Mahallesi olarak adlandırılmıştır. Beşiktaş'ın yüzyılın ikinci yarısında imar edilen diğer bir bölgesi de bugünkü Abbas Ağa sırtlarıdır. Bu bölgeye Abbas Ağa adının verilmesinin sebebi de bu yüzyılda darüssaade ağası Abbas Ağa tarafından buraya bir cami yaptırılmasıdır.

Daha 16. yüzyılda şehir hayatının çeşitli işlevlerini yüklenmiş yapılarıyla İstanbul Boğazı'nın Rumeli yakasında bir merkez oluşturan Beşiktaş, doğal güzellikleriyle de dikkat çekmiştir. 17. yüzyıl gezginlerinden Evliya Çelebi, Beşiktaş'ın havası ve suyu çok iyi, deniz kıyısında, alçak bayırlar üzerine kat kat bağlı, bahçeli, altıbin kadar yalı ve evleri bulunan bir yer olarak söz eder. 17. yüzyılın ortalarında burada, Cıvankapıcıbaşı Bahçesi, Kazancıoğlu Bahçesi gibi büyük bahçeler olduğundan bahseden Evliya Çelebi Beşiktaş halkının âyan ve kibar olduğundan da bahsetmektedir. Beşiktaş halkı gayet ehli zevk olup çoğu bağbanlıkla uğraşır, ehli sünnet elbisesi giyerdi. Sementin hakimleri Galata kadısının naibi, Beşiktaş

³¹ Nejat Göyünç, **Beşiktaş Tarihi**, s.20.

muhtesibi, subaşı, bostancıbaşı ve Beşiktaş Bahçesi ustasıydı. Her evde ve bostanda kuyu bulunuyordu. Temmuz ayında Galata'nın suyu azaldığında Beşiktaş'tan kayıklarla su taşınmaktaydı. Beşiktaş'ın kabağı, lahanası, ekşi dutu ve balığı meşhurdur.³²

17. yüzyılda “İstanbul Tarihi” isimli Ermenice bir eser yazmış olan Eremya Çelebi Kömürcüyan, Beşiktaş ve halkı hakkında bilgiler vermektedir. Beşiktaş'ın yukarı kısımlarında biraz Ermeni ve bir küçük kiliseleri olduğundan bahseder. Fetihden önce de bu bölgede yaşayan Rumların ayazmaları ve kiliseleri olduğunu, ayrıca çok sayıda Yahudi'nin de var olduğunu söylemektedir.³³

Beşiktaş 18. yüzyıl başlarında, Lale Devri'nde en parlak dönemini yaşamıştır. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın bu semti sevmesi, kendisinin ve yakınlarının Beşiktaş'ta yalılar yaptırması, bu yalıların özellikle lale bahçeleri, bahçelerinde çırağan eğlenceleri Beşiktaş'ın göz kamaştıran bir dönem yaşamasını sağlamıştır.³⁴ Kazancıoğlu Bahçesi'nde Damat İbrahim Paşa tarafında, eşi ve III. Ahmed'in (1718-1730) kızı Fatma Sultan için yaptırılan yalı, burada düzenlenen eğlenceler sonrasında Çırağan Yalısı olarak anılmaya başlamıştır.³⁵ III. Ahmed Çırağan Yalısı'na gelerek eğlenceler düzenletir ve uzun süre burada kalırdı. III. Ahmed zamanında Beşiktaş Bahçesi'ne de yeni binalar eklenmiştir. Lale Devri'nin ünlü şairlerinden Nedim de Beşiktaş'ta oturmaktaydı. Lale devrinde yapılan bu eğlencelerin son bulması ise 1730 yılında meydana gelen kanlı Patrona Halil Ayaklanması ile olmuştur.

Beşiktaş'ın yeniden canlanması I. Mahmud (1730-1754) döneminin sonlarına doğru gerçekleşti. I. Mahmud bakımsız bir halde duran Beşiktaş bahçelerini ve köşklerini onarttı. 22 sütunlu büyük bir kasır, yanına minyatür bir köşk, servi korusunun kuytularına daha küçük köşkler yaptırdı. Musahiplerine, silahdar ağasına

³² **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, C.1, 2.Kitap, s.408-411.

³³ Eremya Çelebi Kömürcüyan, **XVII. Asırda İstanbul Tarihi**, s.39.

³⁴ Reşad Ekrem Koçu, “Beşiktaş”, **İSTA**, C.5, s.2564-65.

³⁵ Tülay Artan - Selim Somçağ, “Beşiktaş”, **D.B.İ.A.**, C.2, s.163.

da yalılar ihsan etti. İstanbul Rokokosu ilk kez bu yapılarda denenmiş oldu.³⁶ 22 Mayıs 1766 yılında meydana gelen büyük depremde Beşiktaş Sarayı zarar görmüş ve III. Mustafa (1757-1774) sarayı tamir ettirmiştir. I. Abdülhamid ise 1781 yılında yeniden bir sahilhane ve bir kasr, 1782 yılında da iki kasr ve büyük bir havuz yaptırmıştır. 1783 yılında ise sarayın ahşap kısımları yıkılarak yerine kâgır binalar yapılmıştır.³⁷

18. yüzyıldan itibaren Beşiktaş bugünkü Serencebey Yokuşu'na doğru genişlemeye başlamıştır. Yüzyılın başında Darüssaâde ağası Hacı Beşir Ağa'nın hazinedarı, Süleyman Ağa tarafından bu bölgede bir mescit ve mektep inşa edilmesi buna örnek olarak gösterilebilir. Semt diğer yandan ise Beşiktaş Deresi ve İhlamur Deresi vadisi boyunca iskân edilmeye başladı. İhlamur Deresi'nin Fulya'ya ulaştığı yer bu dönemde Hacı Hüseyin Bağlı olarak bilinirdi. Bu bağ ve içinde bulunan köşk miri araziye geçtikten sonra bağ, semtin en büyük mesire alanı olmuş, köşkün yerineyse 19. yüzyılda İhlamur Kasrı inşa edilmiştir.

18. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Beşiktaş'ın ve Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy, Bebek köylerinin de bağlı olduğu Galata bölgesi su şebekesine sahip değildi. Bu yüzyılda Beşiktaş'ta gerçekleştirilmiş olan en önemli belediye hizmeti 1731 yılında tamamlanan Bahçeköy'deki I. Mahmud bendinden semte su getirilmesidir. 1731-1839 yılları arasında dört aşamalı olarak yapılan ve Taksim Suyu denilen bu tesisler sayesinde Beşiktaş düzenli su şebekesine kavuşmuştur. Bu sayede semtte bulunan çeşme ve hamam sayısında ciddi bir artış görülmüştür.³⁸

18. yüzyılda Beşiktaş'ta Türklerle birlikte Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler de yaşamaktaydı. Ermeni tarihçi İncicyan "18. Asırda İstanbul" isimli eserinde önceleri Beşiktaş'ta çok sayıda Ermeni'nin yaşadığını fakat 1759 yılında Surp Asvadzadzin Kilisesi'nin yıktırılmasıyla birlikte Ermeni nüfusun gün geçtikçe azalmaya

³⁶ Necdet Sakaoğlu, "Dersaadet'te Bir Payitaht", *İstanbul*, S.15, s.56.

³⁷ Nejat Göyünç, *Beşiktaş Tarihi*, s.30.

³⁸ Naci Yüngül, *Taksim Suyu Tesisleri*, İstanbul 1957; Kazım Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul 1992.

başladığını söylemektedir.³⁹

III. Selim (1789-1807) de Beşiktaş'a tutkun olan padişahlar arasında yer almaktaydı. Kızkardeşleri Hatice, Beyhan ve Şah sultanların Beşiktaş ve Ortaköy sahillerinde bulunmaktaydı. III. Selim saltanat ve tebdil kayıklarla sürekli olarak kızkardeşlerini ziyaret eder, bazen Dolmabahçe'ye gider, bazen de Maçka Sarayı'na giderek dinlenirdi. 19. yüzyıla girilirken padişah, annesi, haremi ve kızkardeşleri Beşiktaş'ta, Çırağan'da, Defterdarburnu'nda, Maçka'da, İhlamur mesiresindeydiler.⁴⁰ III. Selim 1789 yılında kızkardeşi Beyhan Sultan'dan Çırağan Yalısı'nı parasını ödeyerek satın almıştır. Fakat “mabeyn-i hümayun dairesi” bulunmadığından yakınlardaki Rodoslu Yalısı'nı da satın alarak bunu da mabeyn-i hümayun dairesi olarak yaz mevsimlerinde kullanmıştır.⁴¹

18. yüzyılda Beşiktaş'ın genel durumuna bakıldığında, kasabanın yüzyılın başlangıcında yapılan evlerle gerisindeki sırtlara doğru yayıldığı ve nüfusunda bir önceki yüzyıla göre belirgin bir şekilde artış gösterdiği gözlemlenmektedir.

III. Selim döneminin 1807 yılında meydana gelen Kabakçı Mustafa Ayaklanması ile kanlı bir şekilde sona ermesinden sonra başlayan olaylar II. Mahmud'un 1808 yılında tahta geçmesiyle son bulmuştur. II. Mahmud (1808-1839) havasının temizliği, hem de iç taraflarında avlanmaya elverişli bölgelerin bulunması sebebiyle Beşiktaş'tan çok hoşlanmış ancak kış aylarında da burada kalmasını yeniçeri ağası engellemiştir. Bununla beraber her yaz bu sahil saraya gelerek uzun süre burada kalarak istediğini biraz da olsa gidermeye çalışmıştır. II. Mahmud 1820 yılından sonra çoğu kez Beşiktaş ve Çırağan sarayları ile Yıldız Kasrı'nda kalmış, 1834 yılında Beşiktaş Sarayı onarıldıktan sonra ise Topkapı Sarayı'nı tamamen terk etmiştir.⁴²

19. yüzyılın başlarında Beşiktaş iki tane korkunç olaya sahne olmuştur. Bunlardan

³⁹ P. Ğ. İnciyan, **18. Asırda İstanbul**, s.114.

⁴⁰ Necdet Sakaoğlu, “Dersaadet'te Bir Payitaht”, **İstanbul**, S.15, s.56.

⁴¹ Nejat Göyünç, **Beşiktaş Tarihi**, s.32.

⁴² Necdet Sakaoğlu, “Dersaadet'te Bir Payitaht”, **İstanbul**, S.15, s.57.

biri 1807 yılında IV. Mustafa'nın (1807-1808) ilk aylarında yaşanan Laz Yamaklar Vakası'dır. Kabakçı Mustafa'nın yalın ayak, baldırı çıplak ayaklanmacılarından bir grup, Regaib Kandili gecesini Beşiktaş Gülşenabad Sahilsarayı'nda, kızkardeşi Esmâ Sultan'ın konuğu olarak geçiren IV. Mustafa'nın gözleri önünde rezalet çıkarmıştır. Körkütük sarhoş olan yamaklar, Yahya Efendi mesiresindeki kadınlara ve kızlara sarkıntılık etmiş, Gülşenabad Sarayı'nı bekleyen muhafızlara saldırmışlardı. Sarayın önünde çıkan kavgada üç bostancı öldürülmüştür.⁴³ Diğerleri ise 18 Temmuz 1811'de Beyoğlu'nda geceleyin çıkan yangın sonrasında başlayan şiddetli yağmur Beyoğlu'ndaki yangını söndürmüş fakat Beşiktaş'ı sele boğmuştur. Dereeler taşmış ve Sinan Paşa Camii yakınındaki köprü yıkılmıştır. İskele hamamını su basması sonucu içeride bulunan kişiler boğulmuştur.⁴⁴

1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile beraber başlayan dönemde Beşiktaş, özellikle mimarlık alanındaki değişimlerin en yoğun olarak görüldüğü bölge olma özelliğine sahip olmuştur.

19. yüzyılın ortalarında Beşiktaş'ın sınırları Maçka, Haseki Tarlası, İhlamur, Yenimahalle, Yıldız ve Ortaköy'e doğru uzanmaktaydı.⁴⁵ Beşiktaş'ın payitahtlığını, buraya Dolmabahçe Sarayı ile bağlı tesisleri yaptırtarak tescil eden Sultan Abdülmecid (1839-1861)'dir. Fakat o dönem de bile semt hala bir kasaba görünümündedir.⁴⁶ 1854 yılında Şehremaneti'nin kurulması, 1868'de "Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi"nin yayınlanması, 1877 yılında ise "Dersaadet Belediye Kanunu"nın kabul edilmesi modern kent yönetimine doğru önemli bir adımın atıldığını gösteren çalışmalardır.⁴⁷ Bu dönemde yaşanan diğer önemli gelişmeler ise ulaşım ve toplu taşıma araçlarında olmuştur. Galata köprülerinin inşası ve 1851 yılında Şirket-i Hayriye'nin kurulmasıyla Boğaziçi iskelelerine düzenli vapur seferleri başlamış, bu durum bütün Boğaziçi köylerinin nüfus, yaşam biçimi ve mimari bakımdan değişmesini sağlamıştır. 1869 yılında imtiyazı verilen tramvay

⁴³ Hüsnü Kınaylı, "Beşiktaş'ta Laz Yamaklar Vak'ası", *İSTA*, C.5, s.2579.

⁴⁴ Reşad Ekrem Koçu, "Beşiktaş İskele Hamamında Sel Vak'ası", *İSTA*, C.5, s.2581-2582.

⁴⁵ Nejat Göyünç, *Beşiktaş Tarihi*, s.38-39.

⁴⁶ Necdet Sakaoğlu, "Dersaadet'te Bir Payitaht", *İstanbul*, S.15, s.57.

⁴⁷ Nuri Akbayar, *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s.21.

şirketi ilk hattı 1872 yılında Azapkapı-Beşiktaş arasında açmıştır. Yine bu dönemde İstanbul'daki ilk toplu konut örneği olan Akaretler ve Ortaköy'deki Onsekiz Evler Beşiktaş'ın kentsel görünümünü etkileyen unsurlar olarak göze çarpmaktadır.

Abdülaziz döneminde (1861-1876) daha önce Abdülmecid'in yaptırmış olduğu Çırağan Sarayı'nın arsası kuzeye doğru genişletilerek buraya kâgir bir saray inşa edildi. 1871 yılında tamamlanan yeni Çırağan Sarayı yapılırken Beşiktaş Mevlevihanesi'nin arsasına ihtiyaç duyulduğundan dergâh buradan kaldırılmıştır.

II. Abdülhamid (1876-1909), 1878 yılında Yıldız Kasrı'na yerleşerek burayı yeni binalar ekleyerek bir saray haline getirdi. II. Abdülhamid döneminde Beşiktaş 1950lere kadar fazla değişmeyecek olan ana hatlarına kavuşmuş oldu. Bu dönemde Beşiktaş, İhlamur'a uzanan Beşiktaş Deresi ve yatağı günümüzde Barbaros Bulvarı altında kalmış olan Hasanpaşa Deresi vadileri ile bu iki vadi arasında kalan tepe ve iki derenin meydana getirdiği düzlükte yer alıyordu. Beşiktaş, güneyden Dolmabahçe Sarayı ve sahilsaraylarla kuzeyden de Yıldız Sarayı ile sınırlandığı için batı ve güneybatıdaki yamaçlara doğru genişlemiştir. Kıyıdaki düzlükte semtin halk tarafından Köyiçi olarak adlandırılan merkezi ve çarşısı bulunmaktaydı.⁴⁸

Beşiktaş'ın padişahlar tarafından devletin yönetim merkezi olarak seçilmesi doğal olarak birçok siyasi olayında burada gerçekleşmesine yol açmıştır. Abdülaziz Midhat Paşa ve Serasker Hüseyin Avni Paşa'nın başını çektiği bir grup tarafından 1876 yılında tahttan indirilmiş ve aynı yıl gözaltında tutulduğu Fer'iye saraylarında intihar etmiştir. Yerine tahta çıkarılan V. Murad ise akli dengesi yerinde olmadığı gerekçesiyle yine aynı grup tarafından 31 Ağustos 1876'da tahttan indirilmiştir. Beşiktaş'ta yaşanan ve tarihe "Çırağan Olayı" olarak geçen olayda, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda yaşanan yenilginin ve padişahın Meclis-i Mebusan'ı kapatıp anayasayı askıya almasının yarattığı kötü ortamda Ali Suavi önderliğindeki bir grup 20 Mayıs 1878'de denizden gelerek Çırağan Sarayı'na girerek V. Murad'ı yeniden tahta geçirmeye çalışmışlardır. Beşiktaş Muhafızı Yedi-Sekiz Hasan

⁴⁸ Tülay Artan - Selim Somçağ, "Beşiktaş", **D.B.İ.A.**, C.2, s.164.

Paşa'nın olay yerine gelmesiyle çıkan çatışmada başta Ali Suavi olmak üzere birçok kişi ölmüştür.⁴⁹ Yaşanan diğer önemli olay ise 1905 yılında yaşanan “Bomba Olayı”dır. Ermenilerce düzenlenen ve Cuma Selamlığı için Yıldız Camii’ne gelen II. Abdülhamid’i öldürmeyi amaçlayan bu suikast girişiminde padişah bir zarar görmemiş fakat etrafında bulunan 26 kişi ölmüş, 58 kişi de yaralanmıştır.⁵⁰

Osmanlı tarihini son dönemi sayılan II. Meşrutiyet (1908-1918) ve I. Dünya Savaşı (1914-1918) ve Mütareke (1918-1922) yılları tüm ülke için olduğu gibi Beşiktaş içinde zor günleri beraberinde getirmiştir. 1909 yılında yaşanan 31 Mart Ayaklanması’nın ardından II. Abdülhamid tahttan indirilerek sürgüne gönderilmiş böylece Beşiktaş da yönetim merkezi olma özelliğini yitirmiştir. I. Dünya Savaşı sonrasında gelen Mütareke yılları Anadolu’da olduğu gibi Beşiktaş halkının da direnişçi ruhunu ön plana çıkarmıştır. 1922 yılında son padişah VI. Vahdeddin gizlice Tophane rıhtımında bekleyen İngiliz zırhlısına binerek ülkeyi terk etmiş, ertesi sene de 2 Ekim 1923 tarihinde işgal kuvvetleri Dolmabahçe rıhtımında düzenlenen bir törenle İstanbul’u terk etmişlerdir.⁵¹

2.4. Cumhuriyetten Günümüze Beşiktaş

Beşiktaş, 29 Ekim 1923 yılında Cumhuriyet ilan edildiğinde Beyoğlu’na bağlı bulunmaktaydı. I. Dünya Savaşı ve Mütareke yıllarının etkisi tüm İstanbul’u derinden sarsmıştı. Fakat Beşiktaş bu ortamdan en çok etkilenen semt olmuştur. 3 Mart 1924’te hilafetin kaldırılması ve Osmanlı hanedanının yurt dışına çıkarılmasıyla Beşiktaş’ta bulunan saraylar ve yalılar boşalmış, bu yapıların kimi depo olarak kimi ise kamu yapısı olarak kullanılmıştır. Saraylarda ve yalılarda çalışan insanlar artık semtin birer fakiri olarak yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmıştır. Bu durum semtteki ticari yaşamı da olumsuz yönde etkilemiştir.

Beyoğlu’na bağlı iken 1930 yılında ilçe yapılan Beşiktaş, o dönemlerde yaklaşık

⁴⁹ Necdet Sakaoğlu, “Çırağan Olayı”, **D.B.İ.A.**, C.2, s.501-502.

⁵⁰ Necdet Sakaoğlu, “Bomba Olayı”, **D.B.İ.A.**, C.2, s.294-295.

⁵¹ Nuri Akbayar, **Dünden Bugüne Beşiktaş**, s.23.

50 bin nüfuslu mütevâzi bir İstanbul semtiydi. Beşiktaş bu dönemde de İstanbul'un kır-kent iç içeliğini sürdüren semtlerinden biri konumundaydı.

Beşiktaş'ın çehresinin değiştiren ilk girişim Fransız şehir plancısı H. Prost'a hazırlatılan ve 1939 yılında onaylanan nazım planı sonucu başlayan imar hareketleridir.⁵² Bu imar hareketlerinin sonucu olarak Beşiktaş şu değişiklikler görülmüştür: Dolmabahçe'den Rumelihisarı'na uzanan ve ilçeyi kente bağlayan ana yol ile Zincirlikuyu-Beşiktaş yolu ve semtin iç kesimlerini ana yola bağlayan İhlamurdere Caddesi'nin önemi artmıştır. Barbaros Hayreddin Türbesi'nin çevresindeki binalar yıkılarak kazanılan alan Barbaros Parkı olarak düzenlenmiş ve 1944 yılında parka Barbaros Anıtı yerleştirilmiştir.⁵³ Abbas Ağa Camii'nin üst tarafında bulunan mezarlığın bütün mezar taşları sökülmüş, servi ağaçları kesilmiştir. Mezar taşları da kireçhaneye gönderilmiştir. Ortaya çıkan araziye 1941-42 yıllarında Abbasağa Parkı yapılmıştır.⁵⁴ Yine bu dönemde Taşlık ve Vişnezade Parkı meydana getirilmiş, Yıldız Sarayı'nın dış bahçesi satın alınarak Yıldız Parkı haline getirilmiştir. Beşiktaş Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen ilk imar hareketlerinde bazı eski eserlerini yitirmesine rağmen oluşturulan yeşil alanlar bakımından oldukça kârlı çıkmıştır.

1950'de iktidara gelen Demokrat Parti'nin başlattığı imar hareketi ise Beşiktaş için oldukça sıkıntı yaratmıştır. 1957 yılında Beşiktaş Caddesi'nin genişletilmesi ve Barbaros Bulvarı'nın açılması için yapılan yıkımlar sırasında Beşiktaş'ın tarihi dokusu büyük zarar görmüştür.

Beşiktaş'ın çekirdeğini oluşturan Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy, Bebek gibi tarihsel semtler dışındaki yerleşim yerleri 1950'li yıllardan itibaren ortaya çıkmışlardır. 1950'de tarihi Levent Çiftliği arazisi üzerinde bahçeli evler düzeninde başlatılan toplu konut uygulamasıyla Levent mahallesinin temelleri atılmış, bunu Etiler, Akatlar, mahalleleri takip etmiştir. 1960'lara gelindiğinde hala ahşap

⁵² Nejat Göyünç, **Beşiktaş Tarihi**, s.42.

⁵³ Tülay Artan - Selim Somçağ, "Beşiktaş", **D.B.İ.A.**, C.2, s.164.

⁵⁴ Yusuf Halaçoğlu, "Abbas Ağa", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.1, s.20.

dokusunu ve bostanlarını koruyan Beşiktaş merkezi de apartmanlaşmaya başlamıştır.

1970'lere gelindiğinde ise Boğaziçi Köprüsü'nün inşaatı Beşiktaş'ı etkileyen başka bir unsur olmuştur. İlk başlarda uzak mesafelere hızla ulaşma imkânı sağlayan köprü ve yollar kent çevresinde yeni iskân alanları yarattığı ve araç trafiğini arttırdığı gibi Beşiktaş'ta da bu bakımdan talep yaratmıştır. Bu baskının sonucu olarak Ortaköy içleri, Balmumcu, Fulya-Gayrettepe arası, Kültür Mahallesi, Ortaköy-Rumelihisarı kıyı şeridinin arkasında yer alan korular ve tepeler hızla iskâna açılmıştır.⁵⁵

İstanbul'u bir iş ve finans merkezi haline getirmeye çalışan dönemin belediye başkanı Bedrettin Dalan 1980'li yıllarda Beşiktaş'ta önemli izler bırakmıştır. Bu dönemde Dolmabahçe Sarayı ve Yıldız Sarayı'nın arazileri içine Swiss Otel ve Conrad Otel inşa edilmiştir. Çırağan Sarayı restore edilerek otel haline getirilmiş, ayrıca sarayın bahçesine yeni bir otel binası inşa edilmiştir. Zincirlikuyu-Levent istikâmetinde bu dönemde çok katlı iş merkezleri inşa edilmeye başlamıştır.

1990'larda Etiler'de inşa edilen Akmerkez, bölgede zaten yoğun olan trafiği daha da arttırmış, içinde bulunan çok sayıda işyeriyle Beşiktaş'ın önemli bir iş alanı olma özelliğini de pekiştirmiştir. Beşiktaş'ın ilçe haline geldiği 1930 yılından bu döneme kadar nüfusda önemli bir artış meydana gelmiş, semtte yaşayan insan sayısı 190 bine ulaşmıştır.

Fiziki yapısındaki önemli değişikliklere rağmen, Beşiktaş tarihi kimliğini korumaya devam etmiştir. Osmanlı döneminde tarihi anıt ve yapılarla süslenen semt, bu yönüyle turistler için önemli bir çekim merkezi olmuştur. Tarihi yapıları, eşsiz doğal güzellikleri ve uluslar arası standartlardaki konaklama ve eğlence olanaklarıyla büyük bir turizm potansiyeline sahip olan Beşiktaş, son dönemde gerçekleştirilen meydan düzenlemeleriyle de yerli ve yabancı turistler için ilgi odağı haline gelmiştir. Ortaköy Meydanı, Beşiktaş Köyiçi bölgesi ve tarihi Balıkçılar Çarşısı yeniden

⁵⁵ Nuri Akbayar, **Dünden Bugüne Beşiktaş**, s.26.

düzenlenmiş, özellikle Ortaköy Meydanı restore edilen tarihi yapılarıyla, sanat pazarı, eğlence ve dinlenme mekânlarıyla İstanbul'un en gözde yerlerinden biri haline gelmiştir.⁵⁶

Osmanlı döneminde yönetsel merkez haline gelen Beşiktaş, yüzyıldan fazla bir süredir yaşattığı dinamizmini, günümüzde de eğitim, kültür, spor, ticaret ve turizm merkezi olarak sürdürmektedir. Tüm bu alanlarda İstanbul'un en önde gelen ilçelerinden biri olan Beşiktaş, her şeye rağmen tarihsel zenginliğini ve doğal güzelliğini korumayı başarmış, kaybettiği güzelliklerinin de farkında olan bir semttir.

⁵⁶ Kemal Tayfur, "Beşiktaş'ın Bugünü", **İstanbul**, S.15, s.110-111.

3. KATALOG

3.1. Camiler

3.1.1. Tuzbaba Camii

Katalog No: 1

Plan ve Çizimler: -

Resim: 25-30

Bâni:

Bânisi Fatih'in Tuzcubaşısı Rum Ali Ağa'dır.⁵⁷ Aysel Okan "İstanbul Evliyalari" isimli eserinde Tuz Baba ile ilgili olarak şu efsaneyi anlatmaktadır. İstanbul'un fethi sırasında orduda ciddi bir tuz sıkıntısı meydana gelmiştir. Askerlerden birisi bu sıkıntıya çare olacağını söyler. Taş ve toprağı bir havan ezerek tuza dönüştürür ve ordunun tuz ihtiyacını karşılar. Daha sonra Fatih adı Halit olan bu askeri gösterdiği üstün başarıdan dolayı Tuzcubaşı ilan eder ve sarayına alır. Halit Efendi uzun süre sarayda yaşar. Fakat sarayda sıkılan Halit Ağa Fatih'in huzuruna çıkar ve padişahın beni bırakın gideyim der. Tuzcubaşı Halit Ağa o dönemde İstanbul'un en iyi ailelerinin oturduğu Beşiktaş'a gelir. Bir süre sonra Gâvur Ali (Rum Ali Ağa) tarafından yaptırılan camiden çıkmaz olur. Fakat Gâvur Ali Fatih'in Tuzcubaşısını hiç sevmemektedir. Günlerden bir gün Halit Ağa camide ibadet ederken seccadesi üzerinde ölü bulunur. Dostları onu cami yakınında bir yere gömmek isterler fakat Gâvur Ali buna izin vermez. Onlar da bir hile yaparak Halit Ağa'yı caminin merdiven boşluğuna gömerler. Bir gece Gâvur Ali rüyasında Halit Ağa'yı görür. Tuzcubaşı ona "Senin Yüzünden beni bu merdivenin altına gömdüler. Şimdi camiye gelen bütün cemaat benim üzerimden geçecek. Çiğneneceğim burada. Bana caminin avlusunda bir yer vereceksin Gâvur Ali. Bunu unutma benim yerim caminin avlusudur.." der. Bunun üzerine Gâvur Ali sabah ilk iş olarak Halit Ağa'nın tabutunu merdiven altındaki yerinde görür ve o zamana kadar Tuzcubaşına yaptıkları için bin

⁵⁷ Ayvansarayı Hüseyin Efendi, *Hadîkatü'l Cevâmi*, s.504.

kere pişman olur. Sabah camiye gelenler Halit Ağa'nın tabutunun merdiven altındaki yerden çıkarılıp avlunun en güzel yerinde mezara konduğunu görürler. Daha sonra Gâvur Ali bu mezarın üstüne güzel bir türbe yaptırmıştır. Efsaneye göre zamanla Tuzcubaşının avlusunda gömülü olduğu bu camiye Gâvur Ali ona olan sevgisinin işareti olarak Tuz Baba Camii adını vermiştir. İşte o günden bugüne Beşiktaş'ta bir Tuz Baba, murat verip şifa dağıtan ve bunun karşılığında sadece tuz isteyen bir veli olarak anılmıştır. Sandukasının başında ilk tuz dövdüğü havan, ayakucunda da kocaman bir tuz çanağı ile yıllardır İstanbullulara ümit dağıtır durur. Dileği gerçekleşenler türbeye diledikleri kadar tuz getirip bırakırlar. Bu tuzlar, aynı zamanda caminin de gelir kaynağı olmaktadır. Aynı zamanda Tuz Baba'nın mahallenin koruyucusu olduğuna dair de bir rivayet vardır.⁵⁸

Tarihçe:

Hadîka'da Uzuncaova Mescidi olarak geçen yapı, ayrıca Rum Ali Ağa Mescidi olarak da anılır. Yapının inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Caminin yer aldığı alan Fatih Sultan Mehmed döneminde (h.d. 1451-1481) Beşiktaş sirtlarında kurulan ilk yerleşme yeri olduğu gibi, bu yapı da bölgede inşa edilen ilk Türk yapılarından biridir.⁵⁹

Yeri ve Konumu:

Beşiktaş'ta, Türkali Mahallesi'nde, eski adıyla Şehit Asım şimdiki adıyla Uzuncaova Caddesi'ndedir.

Mimari:

Cami, eğimli bir arazinin üzerinde olmasından dolayı bir platform üzerinde inşa edilmiştir. Yüksek avlu duvarında, Tuzbaba Türbesi'nin hacet penceresinin solundaki kapı avluya çıkan taş merdivenlere geçişi sağlamaktadır. Bu bölümden açılan bir kapı ile son cemaat yerine girilir. Son cemaat yeri yan duvarlarda bulunan bir pencere ile aydınlık alır. Buradan kadınlar mahfiline iki yönden çıkış vardır. Birincisi eski caminin sağ tarafından ahşap merdivenle, ikincisi de koridordan yukarı

⁵⁸ Aysel Okan, *İstanbul Evliyalari*, s.121-128.

⁵⁹ E. H. Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri*, C.3, s.482.

çıkılan yine ahşap bir merdivenledir.

Harime son cemaat yerinden açılan bir kapıdan girilir. Cami, 11,15X6,70 metre boyutlarında, dikdörtgen planlı, ahşap çatılı, kâgir bir yapıdır. Orijinal bina batıdaki kare planlı küçük kısımdır. Yapının doğudaki geniş parçasını teşkil eden bölüm eski yapının müstemilat kısmı olup yakın tarihte harime ilave edilmiştir.

Orijinal mihrabı yuvarlak kemerli bir niştir. Üzeri fayansla kaplı mihrap, minber ve vaaz kürsüsü yeni yapılmıştır. Doğudaki ilave kısım üç tane paye ile desteklenmiştir. Orijinal olan pencereler mihrap duvarında ikişer, batı duvarında ikişer ve son cemaat yeri yan duvarındaki bir penceredir. Bu pencerelerden üstte yer alanları, etrafı silmeli sivri kemerli, alttakiler ise dikdörtgen sövelidir.

Harim genişliğince ek binada da devamı olan kadınlar mahfiline eski caminin sağ kısmından ahşap merdivenlerle çıkılır. Minare kapısı mahfilin üzerinde, hemen merdiven başındadır. Ahşap tavanının üzeri kartonpiyer kaplıdır. Yenilenmiş olan minaresi ahşaptır ve şerefesi arabesk detayları olan bir cumbaya benzer. Kıрма çatısının üzeri kiremit örtülüdür.

Cami tuvaletleri ve şadırvanı caminin dışında batı tarafında caminin altında, kapısı caddeden açılan yeni düzenlenmiş bir mekândır. Kadınlar bölümünde ayrıca abdest alma yerleri vardır

Rum Ali Paşa'nın kabrinin bulunduğu türbe caminin bitişiğindedir. Yapı, mimarisinden çok, hacet pencerelerinin biçimi ile dikkat çekmektedir. Türbe kare planlı ve üzeri basık kubbeli bir yapıdır. Kapısı güney duvarında bulunmaktadır. Ayrıca kuzey ve güney duvarlarında bir, batı duvarında üç tane pencere bulunmaktadır. Türbenin hacet penceresi dikdörtgen biçimli ve kafeslidir. Üzerinde iri rozet kabartmaları olan iki kolona dayanan bir saçağı vardır. Bu kolonlar, üzeri ince yivler ve kalın damarlı yapraklarla bezenmiş iki konsolla taşınır. Bu konsollar ise, türbe duvarlarından bir loca gibi ileri doğru çıkma yapan mermerden yapılmış bir çanağın üzerinde yer almaktadır. Üzerinde bir sıra çelenk, küçük çiçekler, aylama

askı ve kenger yaprakları ile çok usta bir işçilikle dekore edilmiş olan bu parçanın bir ambon parçası olması gerekir ve Rum Ali Ağa'nın mezarında devşirme olarak kullanılmıştır. Türbenin içinde sadece Rum Ali Ağa'nın ahşap sandukası bulunmakta ve zeminden biraz yüksek bir sekinin üzerinde yer almaktadır.⁶⁰

Süsleme:

Türbe ve mescit, adeta modern köşkleri andırır şekilde, basit fakat hareketli bir görünüm sergiler. En tipik kısım arabesk karakterli minare şerefesidir. Cami duvarlarında pencere aralarında rumi ve palmetlerden oluşan süslemeler yer alır. Ayrıca tavanda bitkisel motifli bir şerit yer almaktadır.

Caminin asıl mihrabı yuvarlak basit bir niştir. Caminin genişletilmesinden sonra doğu-batı yönünde dikdörtgen şeklini alan şimdiki durumuna göre yeni ve büyük mihrap, caminin orta kısmına gelecek şekilde yapılmış ve Kütahya çinileriyle kaplanmıştır. Betondan yapılmış olan minber de Kütahya Çinileri ile kaplıdır. Vaaz kürsüsü basit olup ahşap malzemeye yapılmıştır.

⁶⁰ Enis Karakaya, "Tuzbaba Türbesi", **Dünden Bugüne Beşiktaş**, s.208-209.

3.1.2. Sinan Paşa Camii

Katalog No: 2

Plan ve Çizimler: 1

Resim: 31-43

Bâni:

Bânisi Sadrazam Rüstem Paşa'nın kardeşi Kaptan-ı Derya Sinan Paşa'dır. Sinan Paşa 1553 yılında daha külliye tamamlanmadan vefat etmiş, külliye onun ölümünden iki yıl sonra 1555 yılında tamamlanmıştır. Büyük bir ihtimalle kendi camisi yanında yapılmasını istediği türbe de burada yapılamamış, Sinan Paşa Üsküdar'da Mihrimah Sultan Camii haziresine gömülmüştür.

Tarihçe:

H. 963/M. 1555 tarihli Arapça kapı kitabesinden caminin Sinan Paşa'nın ölümünden sonra tamamlandığı anlaşılmaktadır. Cümle kapısındaki kitabe şöyledir:

*Bismillahirrahmanirrahim, fi Muharrem el-harâm /
Subhânellâh velhamdu lillâh ve lâ ilahe, Benâ hâz-el-câmi'eş-şerîf el merhum Sinan Paşa.
İllallah velallâhu ekber ve-lâ havle/sene selâse ve sittîn ve tîs'emie /
ve-lâ kuvvete illâ billâh el-alliyül'azîm.*

Günümüz Türkçesiyle:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adı ile. Allah'ı anar, O'na şükrederiz. Ondan başka ilah yoktur ve en yüce varlık Allah'tır. Yüce Allah'tan başka hiç kimseden tevekkül ve güç alınmaz. Dokuzyüzaltmışüç'ün Muharrem ayında, rahmetli Sinan Paşa bu mübarek camii yaptı.⁶¹

Yapının inşasıyla ilgili aynı tarih avluda yer alan şadırvanda da bulunmaktadır. Şadırvanın dört tarafına kız Memî lakaplı Reisülküttap Mehmet Sıhrî Efendi'nin şu uzun tarih kitabesi hak edilmiştir:

⁶¹ Suphi Saatçi, **Mimar Sinan'ın Yapılarındaki Kitabeler**, s.63.

Bir kerim edüp sebilüllâhde
Kıldı malin mai cariveş sebil
Bir nice hayra sebep oldu bugün
Ana rahmet eyleye yarın celil
Ehli cennetdir denilse hakdurur
Oldu âsârı ana çün kim delil
Kapudanü mirîmiran idi hem
Kılmış idi kâfiri gayet zelil
Yusufî sani desem nola ana
Ki andadır hulku hasen hüsnü celil
Merve hakkıçün diye ehli sefa
Kâbede zenzem sebil etti Halil
“Sihriya” Hatıf dedi tarihini
Çeşmei âbı hayatı selsebil
H. 963 – M. 1555⁶²

Sinan Paşa Camii değişik dönemlerde onarım ve restorasyonlar geçirmiştir. İlk olarak 1749 yılında son cemaat yeri kapatılıp ana ibadet mekânına eklenerek yapının karakterinde bozulmalar meydana gelmiştir. 1936-37 yıllarında Vakıflar İdaresi tarafından yapılan onarımda kible duvarının doğu tarafına bitişik olarak yapılmış, inşa tarihi tam olarak bilinmeyen ve eski fotoğraflarda görülen mahfil ya da imam meşrutası yıktırılmıştır. Cami daha sonra 1950-1958 yılları arasında onarımlar geçirmiştir. 1957 yılındaki imar hareketleri sırasında külliye'nin hamamı da yolu genişletmek için yıktırılmıştır. 1970-72 yıllarında yapılan restorasyonda ise medrese odalarının önü madeni bir doğramayla kapatılarak cami avlusunun tümüyle karakterini yitirmesine sebep olmuştur. Bu tamir sırasında, caminin 19. yüzyılın seçmeci üslubunda bezenmiş olan iç mekânı, klasik üslupta bir bezeme ile değiştirilmiştir.⁶³ Son olarak 17 Ağustos 1999 depreminde caminin minaresi hasar görmüş ve 2003 yılında yapılan restorasyon çalışmasında cami içindeki kalemlişlerinin orijinaline uygun olarak restore edilmemesi ciddi tartışmalara yol açmıştır.

⁶² Anonim, *İstanbul Abideleri*, s.95.

⁶³ Doğan Kuban, “Sinan Paşa Külliyesi”, *D.B.İ.A.*, C.7, s.2.

Yeri ve Konumu:

Beşiktaş'ta Barbaros Bulvarı ile Beşiktaş Caddesi'nin kesiştiği noktada, Barbaros Hayreddin Paşa Anıtı'nın bulunduğu parkın karşısında yer almaktadır.

Mimari:

Mimar Sinan tarafından Sadrazam Rüstem Paşa'nın kardeşi Kaptan-ı Derya Sinan Paşa'nın isteğiyle yapılan külliye; cami, medrese, şimdi yıkılmış olan çifte hamam ve çeşmeden oluşmaktaydı. Birlikte yapılmış olması gereken hamam cami ile ortak bir kompleks oluşturmayacak kadar uzakta, bugün Dolmabahçe Sarayı'nın dış avlusu sınırında Hayrettin İskelesi'ne giden yolun üzerinde bulunmaktaydı. Çeşme ise günümüzde açık hava tiyatrosunun karşısında yer almaktadır.

Hadîka'da avlusunda bulunan ve günümüze ulaşmayan mektebin H.1051/M.1641-42 yılında Kösem Sultan tarafından yaptırıldığı yazılmıştır. Mektebin iç avlu ortasında olması söz konusu olamayacağına göre, vaktiyle caminin etrafında bir de dış avlu olduğu söylenebilir.⁶⁴

Sinan Paşa Camii'nin ana kubbesi 12,60 metre çapındadır. Bu kubbe kible yönünde beden duvarına, arkada dikdörtgen, yanlarda altıgen kesitli ayaklara oturur. Aynı altıgen ayaklara basan kemerler yan kanatları ikişer kare birime böler. Bunlar küçük kubbeler, yan kanatlarla orta sahnin arasında kalan üçgenler merkezleri kubbeli tonozlarla örtülüdür.

Sinan Paşa Camii'nin enlemesine düzenlenmiş ibadet hacminin kuzeyinde beş gözlü bir kapalı bölüm daha yer alır. Narteksi andıran bu ön bölümün aslında caminin son cemaat revakı olduğu, sonradan önüne duvar çekilip cami ile arasındaki duvar da kemerlerle yırtılarak şimdiki durumu aldığı bellidir. Gerek minarenin yeri gerekse revakın önünü kapatan duvarın ince yapısı, konuya şüpheye yer bırakmayacak biçimde açıklık kazandırır.⁶⁵ Caminin son cemaat yerinin namaz hacmine eklenerek, yapının karakterinin bozulması, Hammer'ın bazı notlarına göre

⁶⁴ Doğan Kuban, **a.g.m.**, s.2.

⁶⁵ Aptullah Kuran, **Mimar Sinan**, s.97.

1749 yılında olmuştur. Burada caminin son cemaat yerine açılan duvarları, büyük taşıyıcı payandalar bırakılarak yıkılmış, son cemaat yeri sütunları da kaldırılarak avluya bakan yeni bir duvar örülmüş, bütün bu yeni bölüm ahşap bir örtüyle kapatılmıştır.⁶⁶

Sinan Paşa Camii, Sinan'ın mekân araştırmaları içinde ilginç bir konumu vardır. Üsküdar'daki Mihrimah Sultan Camii'nde ve Şehzade Camii'nde kubbeli kare strüktür şemasını deneyen Sinan, Topkapı'daki Ahmed Paşa ve Sinan Paşa camilerinde kubbeli altıgen şemanın denemelerini yapmıştır. Fakat Sinan'ın üslubunun gelişmesinde etkin bir rol oynayan daha önce yapılan yapıları yeniden yorumlama tutumunu bu yapıda açıkça görülmektedir.

Beşiktaş Sinan Paşa Camii'nin plan ve kitle kuruluşu Edirne Üç Şerefeli Camii'ye çok benzemektedir. Her iki yapıda da ortada büyük kubbe, yanlarda sırt sırta ikişer kubbe ile örtülmüş, ana kubbe altıgen kesitli fil ayakları ile ön ve arka duvarlar arasında kible eksenine göre içeriye doğru 30 derece döndürülerek atılan kemerlerin oluşturduğu altıgen taban üstüne oturtulmuştur. Bu mimari düzende altıgen planlı orta sahnın ile iki kubbeli kare birimden kurulu kanatlar arasında dört üçgen alan kalmaktadır ki, bunlar her iki camide de merkezlerinde bir kubbecik bulunan tonozlarla örtülmüştür. İç mekânın bir bütün halinde biçimlenmesine olanak vermeyen bu kitle kuruluşu Üç Şerefeli Camii'ye kıyasla Sinan Paşa Camii'nde fil ayakları daha narin yapıp kemerler de daha yüksek tutularak bütünleştirilmek istenmişse de Üç Şerefeli Camii'nin temel mekân sorunu çözüme kavuşamamıştır.⁶⁷

Sinan Paşa Camii'nin kâgir kubbeli kapalı ön bölümünün gerçekte caminin son cemaat revakı olduğunu daha önce belirtmiştik. Bu durumda, şimdi caminin önünde bulunan derin sakıflı revakın eskiden son cemaat yerinin sundurması olduğu anlaşılmaktadır. Böyle çift revaklı bir düzenleme Üç Şerefeli Camii'de yoktur. Diğer yandan, medrese odaları bir yana bırakılırsa, şadırvan avlusunun cami yan duvarları çizgisi dışına taşmayan kitlesi ve enlemesine kuruluşunun Üç Şerefeli Camii'den

⁶⁶ Doğan Kuban, "Sinan Paşa Külliyesi", **D.B.İ.A.**, C.7, s.2-3.

⁶⁷ Aptullah Kuran, **Mimar Sinan**, s.99.

esinlendiği kabul edilebilir. Üç Şerefeli Camii'ye göre yapı boyutlarının çok küçük olması, oradaki pencere düzeni uygulandığı halde bu yapıyı Edirne'deki örneğe göre daha aydınlık hale getirmiştir.

Caminin kubbeyle orantılı minaresi tek şerefelidir. Kaidesi olmayıp doğrudan beden duvarlarının üstünden yükselir. Piramidal pabuçlu, çokgen gövdelidir. Şerefeye altı mukarnas bezemeli olup, gövde pabucun üstünde ve şerefenin altında birer bilezikle süslenir. Çokgen şerefeye korkuluğu, silmeli çerçeveler içinde kabartma desenlerle bezelidir. Gözde Ramazanoğlu minare üzerindeki eklemelerin oluşturduğu kötü görüntüden şöyle söz etmektedir: *“20. yüzyılda ulaşılan uygarlığı kanıtlamak istercesine köşelerine ampuller, yanlarına huni biçimli hoparlörler takmışlar. Çaresizce düşüncemizi belirtelim: koca koca duyları, lambalar üstünde Mimar Koca Sinan'ın şerefesine vidalamak, en hafif deyimiyle kadirbilmezliktir.”*⁶⁸

Birer kişinin kalabileceği büyüklükte 12 hücresi olan medrese zemin seviyesinde yapılmıştır. Arkaya pencere açılıp hava akımına imkân verildiği halde, yandaki konak yüzünden etrafı kapanmış olduğu ve odalar güneş alamadığından medresenin içi oldukça karanlıktı.⁶⁹

Sinan Paşa Medresesi'nde Sinan ilk kez cami ile ortak avlu çerçevesinde yerleşen bir medrese uygulaması gerçekleştirmiştir. İlk uygulama olması nedeniyle aksayan noktalar vardır. Ayrıca Sinan Paşa'nın yapım bitmeden ölmesi, sonraki ekonomik kısıtlamalar yapının bitirilmesini geciktirmiştir. Medresede camiye göre daha düşük bir yapım kalitesi ve işçilik bulunmaktadır. Kâgir yerine, ahşap örtülü hücre ve revaklar yapılmıştır.⁷⁰

Medrese, cami genişliğindeki avluyu üç yönde sararak U oluşturan hücreler ve U'nun iki ucunda yer alan eyvanlardan oluşmaktadır. Ayrı bir derslane yapılmamıştır. Yerleşme cami giriş-kible eksenine göre simetrik. Giriş karşısında,

⁶⁸ Gözde Ramazanoğlu, **Mimar Sinan'da Tezyinat Anlayışı**, s.125.

⁶⁹ S. Mübahat Kütükoğlu, **XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri**, s.313.

⁷⁰ Doğan Kuban, “Beşiktaş'ta Sinan Paşa Camii”, **Mimarlık ve Sanat**, S.3, s.112-115.

hücreler arasında yer alan bir geçitle kuzeybatıdaki helâ avlusuna ulaşılmaktadır. Şadırvan, avlunun tam ortasında, aynı zamanda eyvanlardan geçen eksen üzerinde yer almaktadır.

Hücrelerde, altta dikdörtgen söveli ve kemerli, üstte yuvarlak pencereler bulunmaktadır. Cami duvarlarında düzenli bir duvar örgüsü bir sıra taş, üç sıra tuğla varken; medresede, belki ilk yapımın özensizliğinden, belki kötü onarımlar sonucu, duvar örgüsünde karışıklık görülmektedir. Saçaklarda özensiz bir kirpi saçak uygulaması bulunmaktadır.

Medrese, 20. yüzyıla gelene kadar çeşitli onarımlar görmüştür. Ancak bunlar hakkındaki bilgiler azdır. Osmanlı dönemindeki onarımlara ait bilgilerimiz sadece 19. yüzyılın sonlarında 1890 yılındaki tamirle sınırlıdır. Medrese, cumhuriyet döneminde külliye camisi ile birlikte 1930’lu yıllarda ve 1970-72 arasında onarım görmüş ve en sonunda medrese hücrelerinin önü madeni bir doğrama ile kapatıldığından orijinal şekli kaybolmuştur. Medrese halen Beşiktaş Müftülüğü Merkez Yatılı Erkek Kuran Kursu olarak kullanılmaktadır.⁷¹

Sinan Paşa’nın cami ile birlikte yapılan çifte hamamı caminin güneybatısında, epeyce uzakta yapılmıştı. Tophane – Beşiktaş yolu genişletilirken 1957 yılında yıktırılmıştır. Denize doğru uzanan çifte hamamın erkekler bölümüne yapının aksından, kadınlar bölümüne ise ona dik batı cephesinden giriliyordu. Koçu’nun Beşiktaş Deresi’nin altından geçtiği bir köprünün yanında yapıldığı için Köprü Hamamı olarak adlandırıldığını söylediği bu hamam, yıkıldığı sırada İskele Hamamı olarak bilinirdi. Koçu 18 Temmuz 1811’deki büyük bir sel felaketinde hamamın su ile dolarak içeridekilerin boğulmasını İstanbul’da yankı uyandıran bir olay olarak anlatır.⁷²

⁷¹ S. Mübahat Kütükoğlu, **XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri**, s.313-314.

⁷² Doğan Kuban, “Sinan Paşa Külliyesi”, **D.B.İ.A.**, C.7, s.4.

Süsleme:

Kubbesiyle kalem işi sanatının en nadide örneği olarak gösterilen, Beşiktaş Sinan Paşa Camii'nin restorasyonu birçok tartışmaya sebep olmuştur. Sinan Paşa Camii'nin minaresinin 17 Ağustos 1999 depreminde zarar görmesinden sonra, eserde restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. Restorasyon sırasında motiflerin orijinallerine uygun olarak yapılmadığının ileri sürülmesi üzerine Vakıflar Bölge Müdürlüğü soruşturma başlatmıştır.⁷³

Sinan Paşa Camii'nin ak mermerden minberi oldukça basık, hatta mihraptan daha kısadır. Mimar Sinan hiç mermer şebeke kullanmadığı halde bu minberini de son derece güzel ve narin yapmıştır. İlk göze çarpan özelliği, korkuluğunun stilidir. Merdiven korkuluğu, iki paralel silme arasında düşey parmaklık biçiminde olup, bütün yalın görünümüne rağmen tek bir mermer parçasının oyulmasıyla meydana getirilmiş olması nedeniyle emek değeri olarak şebekeli işlemlerden hiç de aşağı kalmaz. Sahanlık korkuluğu da geometrik desenlerle rölyef biçiminde kabartmalıdır. Kaidesiz bir külahla taçlanan yalın kürsü bölümü, tek bir blok mermerden oyulmuş havasında, sivri kemerlerle meydana gelir. Sahanlığın altında silmeli, sivri kemerli yüksek geçiş, kabartma köşelikler ve üstünde dikdörtgen çerçeve yer alır. Merdiven altında en altta çerçeveler içinde üç adet süslü kemer, sivri köşede üçgen çerçeve bulunur. Ortada kalan alanı ise geniş silmeler ortasında altın varakla desenli kabartma bir üçgen çerçeve ile tezyin edilmiştir. Mermer kapı, gövdeye lale biçiminde kıvrımlı mermer parçayla bağlanır. Kapı çerçevesi harpuşa esprisinde dört eğimli küçük bir çatıyla taçlanır. Mukarnassız ilginç başlık, kapıya hem çok sade hem de türdeşleri arasında çok özel bir konum kazandırmaktadır. Bu eser bize Sinan'ın minberdeki tüm sadeliğe rağmen sembolik bir taş kapıdan mahrum bırakmak istemediğini göstermektedir. Kapı geçişi, silmelerle çerçevelenen yay kemer biçimindedir. Üstündeki bant şeklinde çerçeveli kabartma hat ile kapının tezyini tamamlanır. Yan yüzdeki altın yaldızlı motifler, son dönem Osmanlı zevkini yansıtmaktadır.⁷⁴

⁷³ Ömer Erbil, "448 Yıllık Camide Restorasyon Faciası", **Milliyet**, 9 Ağustos 2003 - "Sinanpaşa Camii'nde Restorasyon Soruşturması", **NTV**, 12 Ağustos 2003.

⁷⁴ Gözde Ramazanoğlu, **a.g.e.**, s.126-127.

Kible cephesinde silmeli yüksek bir çerçeve, içinde de üst üste iki çerçeve vardır. Alttakinde mihrap nişi, üsttekinde ise hat yer alır. Mihrap nişinin iki yanında sütunçeler bulunur. Üstü yüksek nispetli, çok kademeli mukarnas yaşmak ile örtülüdür. Kademeli niş kemerinin iki yanında süs olarak iki büyük, kabartma rozet işlenmiştir. Ancak tamamı kötü bir şekilde sıvanarak bozulmuştur. Mimari süsleme bakımından gayet zengin olan bu mekânda Mimar Sinan bezemeye girmemiştir. Aynı şekilde mihrabın da ince, zarif oranlarını tezyin biçiminde ortaya koymuş olması gerekirdi. Fakat bu sadeliği anlamsız boşluk gibi değerlendiren zihniyet, tüm caminin içinde olduğu gibi, mihrabı da sıvayarak üstüne kötü bir şekilde desenler yapmış ve özellikle mihrap üstüne gayet zevksiz bir taçlama resmedilmiştir.⁷⁵

⁷⁵ Gözde Ramazanoğlu, **a.g.e.**, s.127.

3.1.3. Kaptan İbrahim Ağa Camii

Katalog No: 3

Plan ve Çizimler: 2

Resim: 44-48

Bâni:

Bânisi Kaptan İbrahim Ağa'dır.

Tarihçe:

Sormagir Odaları Mescidi olarak da bilinen yapı 1622 yılında yaptırılmıştır. Cümle kapısı üzerinde yer alan kitabesine göre 1899 yılında Sultan II. Abdülhamid tarafından duvarları kargir, çatısı ahşap olarak ihya ettirilmiştir.⁷⁶

Yeri ve Konumu:

Beşiktaş'ta, Akaretler'de, Sinanpaşa Mahallesi'nde, Sinan Paşa Köprüsü Sokağı'ndadır.

Mimari:

Kaptan İbrahim Ağa Camii dikdörtgen planlı bir yapıdır. Giriş kapısı, iki yönde de açıklığı bulunan, üstü eternitle örtülü cam ve alüminyum konstrüksiyonla kapatılmıştır. Bu kapıdan, küçük boyutlu ve dikdörtgen planlı son cemaat yerine girilir. Harim bölümü ise yine dikdörtgen planlı olup, ahşap tavanlıdır. Harimin kuzey duvarı boyunca uzanan "L" şeklindeki ahşap mahfil, ince ahşap direklerle taşınmaktadır. Mahfile çıkış, son cemaat yerinden sağlanmıştır. Mihrap harim kapısının ekseninde yer alır. Minber ise harimin güneybatı köşesindedir. Hadîka'da belirtildiğine göre, minberini Hacı Mehmed Paşa'nın hazinedarı Mehmed Ağa yaptırmıştır.⁷⁷ Son cemaat yeri ile harimi ayıran duvarda, kapının iki yanında ikişer kare açıklıklı pencere vardır.

Duvarları kâgir olan bu mescidin ön cephesi iki kat olarak düzenlenmiştir. Bu

⁷⁶ Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, C.2, s.60.

⁷⁷ Ayvansarayî Hüseyin Efendi, *Hadîkatü'l Cevâmi*, s.504.

cephedeki çift sıralı pencerelerin üst sırada yer alanları, dikdörtgen açıklıklı, alt sıradakiler ise daha yüksek ve basık kemerlidir. Üst pencereler mahfili, alt pencereler son cemaat yerini aydınlatır. Doğu ve batı cephelerinde üçer, güney cephesinde ise mihrabın iki yanında iki adet olmak üzere toplam sekiz adet yüksek ve basık kemerli pencere harim bölümünü aydınlatır.

Müezzin mahfili harimin kuzeybatı köşesinde ve ahşap parmaklıklarla ayrılmış dar bir mekân halindedir. Ayrıca ahşap bir kadınlar mahfili bulunmaktadır

Ahşap tavanlı son cemaat yerinin kuzeyindeki cephe duvarı kâgir ve sıvalı, güneyindeki harim duvarı ve çift kanatlı harim kapısı ise ahşaptır. Yapı, kiremit örtülü ve kırma çatılıdır.

Minare, yapının kuzeydoğu köşesinde bulunmaktadır. Kare kaide üzerine oturan minarenin gövdesi, şerefesi ve peteği muntazam kesme taştan olup, gövde kısmının alt ve üst bitimlerinde yine taş malzemeden bilezikler yer alır. Basık ve geniş formlu şerefesi, kurşun kaplı konik külâhı ve madeni bir alemi vardır.

Süsleme:

Mescitte orijinal olarak hiçbir bezeme unsuru bulunmamaktadır. Harimin ahşap tavanı, çıtalarla iç içe dikdörtgenler oluşturularak hareketlendirilmiştir. Mihrap ve minberi oldukça kaliteli bir işçilik gösterir. İki yanından birer sütunçe ile sınırlı mihrap nişi içten altı köşelidir. Etrafı yumurta frizleri içinde stilize bitki kıvrımlarından meydana gelen bir bordüre sahiptir. Mihrabın üzeri bir sıra palmetle taçlandırılmıştır. Minberi de, yine stilize bitkiler, yumurta frizleri ve rozetlerle bezeli ve bir sıra palmet ile taçlıdır. Kabartma motiflerin üzeri beyaz boya üzerine altın yaldızlı olan mihrap ve minber yapının ihya edildiği dönemin bezeme özelliklerini yansıtır.

3.1.4. Defterdarburnu Camii

Katalog No: 4

Plan ve Çizimler: 3

Resim: 49-56

Bâni:

Yapının bânisi Defterdar İbrahim Paşa'dır. İbrahim Paşa, 1074(1663-1664) yılında valisi olarak bulunduğu Mısır'da ölmüştür.⁷⁸

Tarihçe:

17. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen yapı, Defterdar İbrahim Paşa ya da İhmal Paşa Camii olarak da bilinir. II. Mahmud döneminde (h.d. 1808 – 1839) yenilenen yapı, 1885-1886 yıllarında ikinci kez tamir görmüş ve 1941 yılında bir kez daha tamirat geçirmiştir.

Zamanında mescidin altında üç göz kayıkthane bulunmaktaydı. Bu kayıkhanelerin ön kısmı beton duvarlarla kapatılmıştır. Deniz kenarındaki kapının üzerinde H. 1248 (M. 1832-1833) tarihli II. Mahmud'un tamir kitabesi vardır. Ta'lik hat ile yazılmış manzum kitabe, şair Ayıntablı Aynî Efendi'nindir.⁷⁹ Kitabenin metni şöyledir:

*Fûrûgi şemi mihrâbı hilâfet muktedâyi din
Vekili Fahriâlem şâhi adlî sâyei Mahmud
Kılub şevketli İbrahim Pâşâ mâbedin ihyâ
Ana bir mahfil îcad eyledi ol kiblei maksûd
Musallîler cemâatle edâ ettikde beş vakti
Seririnde Hüdâ ömri şerîfin eylesün memdûd
Mücevher söylerim târihi Aynî secdei şukret
“Bu rânâ camii tâmir kıldı cûdi Han Mahmud”
(1248)*

Son cemaat yerinin harime açılan kapısı üzerinde, mescidin H. 1303 (M. 1885-

⁷⁸ Ayvansarayî Hüseyin Efendi, **Hadîkatü'l Cevâmi**, s.527.

⁷⁹ Reşad Ekrem Koçu, “Defterdarburnu Camii”, **İSTA**, C.8, s.4336.

1886) da ikinci bir tamir gördüğünü bildiren bir levha asılmıştır. 11 beyitlik bu tarih manzumesi ta'lik hatla yazılmıştır:

*Nâzırı Bahriye memdûhi hisâl
Zikri hayr ile cihanda men'ût
Vârını hasrı müberrât iderek
Agniyâyı bile itti mebhût
İşte bu Camii İbrâhim Pâşâ
Köhnezâr olduğu bulmuştu sübût
Emri tâmirini itti tesri
İtmedi anda teenni ü sükût
Buna da bânii sâni oldu
Vire Cennetde Hüdâ kasr ü büyût
Ömrünü hayrını müzdâd ide Hak
Zeyni dünyâ olsa tâ tayr ile hût
Vire Ukbâda dahi ecri cezil
Ol melek haslete Rabbil Melekût
Ey Sürûri kalemin âcizdir
Zâti nâ kaabili tâdâdı nüût
Arzı târih ile kıl hatmi kelâm
Beş vakit hâtimesi oldu kunût
İki mısra ile târihi düta
Hâme nazm itti misâli yâkût
“Eseri Hayri Hasan Pâşâyı”
“Kıldı Hak dâri kitâbı mevkût”
(1303)⁸⁰*

Her tarafı delik deşik olmuş çatısı, çatlamış duvarlarıyla çökmek için büyük bir çaba harcayan, kadınlar mahfili harap durumda olan Defterdarburnu Camii, 2010 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmeye başlanmıştır.

Yeri ve Konumu:

Ortaköy ile Kuruçeşme arasındaki Defterdarburnu mevkiinde, deniz kenarında bulunmaktadır. Mescidin yakınında, Lale Devri'nde (1718-1730) Neşedabad olarak

⁸⁰ Reşad Ekrem Koçu, **a.g.m.**, s.4436.

anılan saray ve daha sonra yerine Melling tarafından Hatice Sultan için yaptırılan bir saray bulunuyordu.⁸¹

Mimari:

Kareye yakın dikdörtgen planlı harimin kapısı ile kuzeyinde yer alan son cemaat yerinin kapısı, mihrap ekseninin solunda yer almaktadır. Son cemaat yeri harim bölümüne iki pencere ile açılır. Harim, kuzey ve doğu yönlerinden ahşap mahfil ile çevrili olup ahşap kafeslerle kapatılmıştır. Bu mahfil harimin kuzey ve doğu duvarları ile taşınır. Tavan düz ve ahşaptır. Harimin güney duvarı üzerinde mihrap, güneybatısında minber ve güneydoğu köşesinde vaaz kürsüsü yer alır. Minare ise son cemaat yerinin kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Giriş, son cemaat yerinin batı duvarından bir kapı ile sağlanmıştır.⁸²

Günümüzde 19. yüzyıl özelliklerini yansıtan mescidin ileriye doğru çıkma yapan ve doğu yönünde yapıyı destekleyen sivil konutlara özgü eliböğründeler öncelikle dikkati çeker. Kıрма çatılı ve kiremit örtülü mescidin saçak altındaki ahşap konsolları yapıyı çevrelemektedir.

Mihrap cephesinde üstte üç, altta mihrabın iki yanında birer adet yerleştirilen pencereler, batı cephesinde altlı üstlü çift sıra halinde yer alacak şekilde düzenlenmiştir. Harimin kâgir olan mihrap cephesi hariç, yapı bütünüyle ahşaptır. Ahşap tavanlı ve iki katlı son cemaat yeri dışarıya yan yana sıralanmış altı pencere ile açılmaktadır. Üst kat, imam evi olarak sonradan düzenlenmiştir. Bu katta altı büyük boyda dikdörtgen ve iki küçük kare açıklıklı toplam sekiz adet pencere vardır. Doğu cephesinde üst katta, cephenin iki ucunda birer pencere yer alır. Alt kat ise kâgir kemerli ve açıktır.

Son cemaat yerinin kuzeybatı köşesinden çıkan minare, kâgir ve silindirik gövdelidir. Minarenin külah kısmı taş malzemeden yapılmış olup, II. Mahmud dönemi özelliği gösterir. Bu taş külahın eteği, perde motifleri ile süslüdür.

⁸¹ Tarkan Okçuoğlu, “İbrahim Paşa Mescidi”, **D.B.İ.A.**, C.4, s.127-128.

⁸² Tarkan Okçuoğlu, **a.g.m.**, s.128.

Süsleme:

Mescitteki bezeme unsurları II. Mahmud döneminin ampir üslubunu yansıtmaktadır. Harim bölümünün alt pencereleri arasında kalan duvar bölümleri, mermer taklidi boyanmıştır. Üst bölümü ise dört duvarı çevreleyen bir korniş görüntüsünde olup kalemişleri ile süslüdür. Ahşap tavanın ortasında, kalın çitalar ile sekizgen bir tavan göbeğinin içinde, altın yaldızlı ve bitkisel motifli kabartmalardan oluşan bir kompozisyon bulunmaktadır. Tavanın geri kalan bölümleri asimetrik çerçeveler içine alınarak kalemişiyle süslenmiştir.

Mahfilin güneydoğu bölümünde yer alan altın yaldızlı ahşap panolar, süslemeleri açısından diğerlerinden farklıdır. Plastırlarla sınırlandırılmış mihrabın yuvarlak kemerli nişinin içi, kalemişinden perde ve kandil motifleri ile bezelidir. Plastırlar arasında iki adet ışıklı oval süsleme kompozisyonu ve aralarında ayet kitabesi yer almaktadır. Ahşap minberin iki yanında, iri ölçekte ahşap malzemeden yapılmış yaldızlı bitkisel bezemeler applike edilmiştir. Ayrıca son cemaat yerinin batı duvarlarında, siyah yağlıboya ile iri ölçekte bir Vav vardır.⁸³

⁸³ Şükrü Sönmezer, **17. Yüzyıl İstanbul Mescitleri**, İTÜ Fen Bil. Ens. Mimarlık Fakültesi Yüksek Lisans Tezi, s.75.

3.1.5. Vişnezade Camii

Katalog No: 5

Plan ve Çizimler: -

Resim: 57-60

Bâni:

Caminin bânisi, Vişnezade Kazasker Mehmed İzzet Efendidir.⁸⁴

Tarihçe:

Yapı H. 1075/M. 1664 yılında yapılmış, günümüze dek pek çok tamirat geçirmiştir.⁸⁵ Cami 1995 kışında geçirdiği ve elektrik kontağından çıkan yangında dört duvarı ayakta kalmak suretiyle yanmış ancak büyük şans eseri ve halkla cami görevlilerinin üstün çabası sonucunda camide bulunan bazı kıymetli yazılar ve top rakkaslı Fransız boy saati yanmaktan kurtarılmıştır. 1997 senesinde restorasyonu tamamlanan cami ibadete açılmıştır.⁸⁶

Yeri ve Konumu:

Beşiktaş'ta, Vişnezade Mahallesi'nde, Vişnezade Tekke Sokağı ile Vişnezade Camii Önü Sokağı'nın çatal yaptığı köşede yer almaktadır.

Mimari:

Kâgir duvarlı yapı enlemesine dikdörtgen plana sahiptir. Üst sırada küçük, alt sırada büyük dikdörtgen pencerelerle dışarıdan aydınlanan yapı oldukça ferah bir iç mekâna sahiptir. Caminin kasetli tavanı, müezzin mahfili ve kadınlar mahfili ahşaptır. Ağzı mihraba bakacak şekilde, "U" biçiminde olan kadınlar mahfili ahşap kafesle kapatılmıştır.

Caminin çatısı kiremit örtülüdür. Yapının sağ tarafında yer alan tek şerefeli minaresi kesme taştan yapılmıştır. Kübik bir kürsü kısmının üzerinde minarenin

⁸⁴ Ayvansarayî Hüseyin Efendi, *Hadîkatü'l Cevâmi*, s.501.

⁸⁵ Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, C.2, s.69.

⁸⁶ M. Burak Çetintaş, *Dolmabahçe'den Nişantaşı'na*, s.148.

silindirik gövdesi yükselmekte olup şerefe korkuluklarında yıldız kabartmaları bulunur. Zamanında taş olan minare külâhı, 1916 yılındaki tamir sırasında ahşap üzerine kurşun kaplamaya çevrilmiştir.

Avlusunda birkaç mezar da bulunan caminin hemen altından Dolmabahçe Sarayı'na doğru inen yokuşta ve saray bahçesindeki Ahmet Turani Baba isminde bir velinin türbesinin hemen karşısında da Bizans döneminden kalma bir ayazma mevcuttur. Hadîka'da bahsedildiğine göre, büyük ihtimalle Bizans devrinden kalma olan ve Serbostaniyan Halil Ağa isimli bir hayırsever tarafından sonradan abdest teknesi haline getirildiği belirtilen tarihi değeri yüksek taş tekneden geriye bir iz kalmamıştır.⁸⁷

Süsleme:

Sade bir iç mekâna sahip olan caminin iç cephe duvarları krem rengi yağlıboya ile boyanmıştır. Mihrabı sade bir niş görünümünde ve bitkisel motifli Kütahya çinisi ile kaplanmıştır. Minberi ile vaaz kürsüsü ahşap ve sade görünümlüdür. Taban bordo zemin üzerine lacivert kuşaklı seccade tipi halı ile döşenmiştir.

⁸⁷ Ayvansarayı Hüseyin Efendi, **Hadîkatü'l Cevâmi**, s.501.

3.1.6. Abbas Ağa Camii

Katalog No: 6

Plan ve Çizimler: Plan 4, Çizim 1

Resim: 61-70

Bâni:

Bânisi Dârüssaâde Ağası Abbas Ağa (ö. 1672'den sonra), Abbas İbn Abdürrezzak adıyla da bilinir. Abbas Ağa Osmanlı sarayının ünlü dârüssaâde ağalarındandır. IV. Mehmed'in padişah olduğu dönemde (1648-1671), saray hareminin ve haremağalarının etkinlik kazandığı yıllarda dârüssaâde ağası (1668-1671) olmuştur. İstanbul'da birçok yerde okul, cami, hamam ve çeşmeler yaptırmıştır. 1672 yılında dârüssaâde ağalığından azledilerek Mısır'a sürülmüş ve orada vefat etmiştir. Kahire'de İmam Şâfi Türbesi'nin haziresine gömülmüştür.⁸⁸

Abbas Ağa'nın İstanbul'da yaptırdığı yapılardan bazıları günümüze ulaşabilmiştir. En önemli eserlerinden biri olan Koska'daki Çifte Hamam, cadde genişletmeleri sırasında yıkılmıştır. Yine Sirkeci'deki Küçükağa Hamamı da 1979 yılında iş hanı yapılmak üzere yıkılmıştır.

Tarihçe:

Abbas Ağa Camii, Hadîka'ya göre 1665-1666 yılında yapılmıştır.⁸⁹ İlk inşasında caminin yanında bir sıbyan mektebi ile bir çeşmenin bulunduğu, yapının hünkâr mahfili ile donatıldığı anlaşılmaktadır. Sıbyan mektebi günümüze ulaşmamıştır.⁹⁰ Cami, II. Mahmud döneminde 1834 yılında tamir görmüştür.⁹¹ Aynî'nin bu tamir ile ilgili kıtası şöyledir:

*Camii Darüssaade ağası cennetmekân
Kerdişi eyyam anı viranü bî câ eyledi
Kıldı tamir anı Sultanı zaman Şahi cihan*

⁸⁸ Tarkan Okçuoğlu, "Abbas Ağa Camii", **D.B.İ.A.**, C.1, s.7.

⁸⁹ Ayvansarayî Hüseyin Efendi, **Hadîkatü'l Cevâmi**, s.506.

⁹⁰ Tarkan Okçuoğlu, "Abbas Ağa Camii", **D.B.İ.A.**, C.1, s.7.

⁹¹ Tahsin Öz, **İstanbul Camileri**, C.2, s.1.

Dür gibi Ayni iki tarihin inşâ eyledi
“Mâbedi Abbas Ağa bu kıl namaz eyle düâ”
“Mijde Han Mahmudu Sâni Cami ihyâ eyledi”
 1250⁹²

Cami daha sonra Sultan II. Abdülhamid zamanında (1876-1909) tamir edilmiş ve minare tarafında cami görevlilerine ahşap bir meşruta yapılmıştır. Abbas Ağa Camii 1944 yılında Toprak Ofis kullanımına bırakılmış ve bir süre un deposu olarak kullanılmıştır.

Yeri ve Konumu:

Beşiktaş'ta, Sinan Paşa Mahallesi'nde, Selamlık Caddesi ile Abbas Ağa Camii Sokağı'nın kesiştiği noktada yer almaktadır.

Beşiktaş'ın büyük bir bölümünü kapsayan Abbasağa Mahallesi de adını camiden almıştır. Abbasağa Mahallesi'nde, caminin kuzeyine doğru uzanan yamaçta da Abbasağa Mezarlığı bulunuyordu. 1939-40 yıllarında şehir planındaki yeni çalışmalar sonucunda mezarlığın bütün mezar taşları sökülmüş, servi ağaçları kesilmiştir. Sahibi bulunan 200 kadar kabir yakınları tarafından başka yere nakledilmiş, geri kalanlar tamamen bozulmuş, sökülen mezarlardan çıkan kemikler toplanarak mezarlığın aşağısına kazılan dört büyük kuyuya doldurulmuştur. Mezar taşları da kireçhaneye gönderilmiştir. Ortaya çıkan araziye 1941-42 yıllarında Abbasağa Parkı yapılmıştır.⁹³

Mimari:

Evliya Çelebi Seyahatname'sinde Abbas Ağa Camii için: “*Yeni yapı, dört köşe ve havadar bir cami*” diye bahsetmektedir.⁹⁴ Caminin etrafı yüksek duvarlarla çevrilmiştir. Çevre duvarının kuzey yönünde, biri ana girişe diğeri de hala imam meşrutası olarak kullanılan hünkâr mahfiline geçit veren iki kapı bulunmaktadır. Cümle kapısı ile cami arasındaki alan, ahşap bir sakıfın altına alınmıştır.

⁹² Reşad Ekrem Koçu, “Abbasağa Camii”, *İSTA*, C.1, s.9.

⁹³ Yusuf Halaçoğlu, “Abbasağa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.1, s.20.

⁹⁴ *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, C.1, 2.Kitap, s.410.

Cami, kapalı son cemaat yeri, enine dikdörtgen harim, harime batı yönünde bitişen hünkâr kasrı ve minareden oluşur. Duvarlar moloz taş ve tuğla ile örülerek ahşap bir çatı ile örtülmüştür. Duvarlara iki sıra halinde dikdörtgen pencereler açılmıştır. Hünkâr kasrı ise ahşap olarak tasarlanmıştır. Ahşap direkler üzerine oturduğu anlaşılan bu kasrın altı sonradan doldurularak imam meşrutasına dönüştürülmüştür. Son cemaat yerinin batı kenarında bağımsız bir girişe sahip olan bu hünkâr kasrı II. Abdülhamid döneminde yapılan onarımlarda elden geçirilmiş olmalıdır.

Harimde bulunan fevkanî mahfil, doğuda ve batıda duvarların yarısına kadar, kuzeyde ise derinliğine gelişerek son cemaat yerinin üstünü kaplar. Mahfilin cephelerinde, başlıklarında küçük oyma gülçeler bulunan ahşap plastırlar vardır. Küçük bir mihrabı olan son cemaat yeri ile ana mekân ahşap bir duvarla ayrılmıştır.⁹⁵

Petek kısmı prizmatik üçgenlerden oluşan silindir gövdeli minare, son cemaat yeri ile hünkâr mahfilinin birleştiği köşede, kare bir kaide üzerinde yükselmektedir. Tek şerefeli minarenin mermer şerefe korkuluğunda ve petek kısmında girland kabartmaları görülmektedir.

Cami görevlisine ait lojman, kible istikametinde caminin bahçesinde, abdest alma yerleri ve tuvaletler cami avlusunda yer almaktadır.

Abbasğa Camii'nin yanında bulunan çeşme, 1669 yılında Abbas Ağa tarafından yaptırılmıştır. Çeşmenin sivri kemeri üzerinde sülüs bir hat ile üçer mısralık dört satır şeklinde hak edilmiş kitabesi şöyledir:⁹⁶

*Dedi Dârü's-sa'âde hazret-i Abbas Ağa ya Rabb
Çok şükür ihsânına lutf eyledin cûd ü nevâl
Hasbünallâh içindir hep bu sa'yım rûz ü şeb
Cümle hâlim sana ma'lûm sen bilirsin lâ-yezâl
Cürm ü isyânıma bakma ol habibin hürmeti*

⁹⁵ Tarkan Okçuoğlu, “Abbas Ağa Camii”, **D.B.İ.A.**, C.1, s.7.

⁹⁶ Affan Egemen, **İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri**, s.7.

*Yâ ilâhi rahmetin izhâr idüp göster cemâl
 El açup dergâhına geldim sanadır minnetim
 Eyle hayrâtımı makbûl yâ kerîm ü zü'l-celâl
 Rahmet olsun cânına her kim olursa fâtiha
 Rûhu şâd eyleyen hiç olmaya bir dem melâl
 Söyledim bu târihi dil-teşneler bulsun hayât
 Nûş-ı cân olsun için bu çeşmeden âb-ı zülâl
 Sene 1080*

Kesme taştan klasik tarzda inşa edilen çeşmenin ayna taşı mermerden olup kabartma motiflerle süslü iken, teknesi küfeki taşındandır.⁹⁷ Çeşmenin çatısında dikdörtgen blok üzerinde iki lale ve ortasında madalyon penç kabartmaları görülmektedir. Üzerinde bulunan alınlığın ortasında bir çarkıfelek motifi bulunmaktadır. Abbas Ağa Çeşmesi, Taksim suyollarının inşasından çok önce yapılmış olduğu için başlangıçta yerli sulardan biriyle beslenmiş, Taksim Suyu şehre getirilince çeşme bu yeni su şebekesine bağlanmıştır. Çeşmenin Vakıf defterlerinde var olduğu belirtilen iki lülesi günümüzde mevcut değildir ve suyu da akmamaktadır.

Süsleme:

Harimin tavanındaki ahşap işçilik dikkat çekicidir. Tam ortadaki avize, altın yaldızlı beyzi bir göbeğe asılmıştır. Tavan yüzeyi, kalın çıtalarla oluşturulmuş sekiz köşeli yıldızlar, kenarları yumuşatılmış dikdörtgenler ve çeşitli geometrik şekillerle düzenlenmiştir. Tavan kornişlerinde yelpaze şeklinde ajurlu konsollar, mukarnası andıran sarkıtlı süslemeler ve perde motifleri görülmektedir.⁹⁸

Mahfil kare kesitli ahşap sütunlara oturtulmuş, mihrap eksenindeki sütunlar arasında kalan açıklık, bitkisel motiflerden oluşan dekoratif bir alınlıkla taçlandırılmıştır. Mahfilin kuzey ve doğu kanatları ahşap kafeslerle, insan boyunu aşacak yükseklikte kapatılmıştır. Hünkâr mahfili niteliğindeki batı kanadı özel bir oda olarak ayrılmış, dışarıdan applike, renkli ahşap süsleme öğeleri ile kapatılan küçük kare mekânın üzeri bağdadi bir kubbe ile örtülmüştür. Bu kubbenin içi

⁹⁷ Affan Egemen, **a.g.e.**, s.7.

⁹⁸ Tarkan Okçuoglu, “Abbas Ağa Camii”, **D.B.İ.A.**, C.1, s.7.

yağlıboya akantus yapraklı bir süsleme ile bezenmiştir. Kareden kubbeye geçişte köşelerde beliren üçgen alanlar, altın yaldızlı ışınsal süslemelerle kaplanmıştır. II. Mahmud devrinin özelliği olan söz konusu mekânda tavana kadar devam eden bir mihrap tasarlanmıştır. Caminin özgün olmayan ve beyaz yağlıboya ile boyanmış olan mihrabı ile ahşap minberi oldukça basittir.

3.1.7. Şenlikdede Camii

Katalog No: 7

Plan ve Çizimler: 5

Resim: 71-74

Bâni:

Maçka Mescidi olarak da bilinen bu yapı, Şenlik Dede isimli bir kişi tarafından yaptırılmıştır. Ancak mescidin Valide Sultan tarafından yaptırıldığını gösteren yazılı bir belge de yapıda bulunmaktadır.

Tarihçe:

Yapının tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte, H. 1092/M. 1680 yılında yapıldığı kabul edilmektedir. 1898 yılında yenilenen mescit, son kez 1984 yılında onarım geçirmiştir. Hadîka'da adı Maçka Mescidi olarak belirtilmektedir. Ayrıca minberinin hayırsever Rabia Hanım tarafından yaptırıldığı ve bununla ilgili mihrap duvarına şu yazının yazıldığı belirtilir.

*Salâtında tekâsüliden kosun ta'dîl-i erkânı
Sana isbât ider oldum muhakkak za'f-ı îmânı*

*Namazda gâfil olmaklık belâdır emr-i müşkildir
Kavî ol tâ'at içinde bulasın derde dermânı⁹⁹*

Yapıda 1898 yılını veren bir yenileme kitabesi vardır. Minare kaidesinde ayrıca 1797-98 tarihli dört satırlık bir kitabe yer almaktadır. Mescidin harim kapısı yanında duvarda asılı duran belge, bize bu yapının vakfiyesi hakkında şöyle der: “İşbu cami-i şerif merhume Valide Sultan binası olup senetüsneyn ve tis'in ve elf tarihinde dört odalı hanesini ve iki adet bağını cami-i merkurum kurbinde sakın Şeyh Hasan Dede İbn-i İshak-ı Şuhur bi Şenlik Dede vakıf etmekle Vakf-ı Sani olan merhum Arif ve Agâh Şenlik Dede Hazretlerinin merkad-ı Şerifidir. Riza'en Lillah-i Tealel'a

⁹⁹ Ayvansarayî Hüseyin Efendi, **Hadîkatü'l Cevâmi**, s.503.

Fatiha.”¹⁰⁰

Yeri ve Konumu:

Beşiktaş'ta, Vişnezade Mahallesi, Şenlik Dede Dere Sokak'tadır.

Mimari:

Yamuk planlı ve büyük boyutlu kapalı son cemaat yerinden çift kanatlı ahşap bir kapı ile harime girilir. Bu kapının iki yanında birer dikdörtgen açıklıklı pencere vardır. Enine dikdörtgen planlı harimin tavanı ahşaptır. Kapı ekseninde mihrap, harimin güneybatı köşesinde minber, güneydoğu köşesinde ise vaaz kürsüsü yer alır. Son cemaat yerinden merdivenlerle çıkılan kadınlar mahfili eskiden “U” planlı olarak düzenlenmiş, ancak yan kanatlar çökünce sadece son cemaat yerinin üzeri kullanılmaya başlanmıştır. Son cemaat yerinin harim duvarına yakın kısmında zeminden, yapının tavanına kadar devam eden dört ahşap paye, mahfili ve son cemaat yerini taşır. Harimin kuzeybatı köşesinde yer alan minarenin kapısı, son cemaat yerinin güneybatı köşesine açılmaktadır. Aynı köşeden merdivenlerle alt kattaki hazireye ve kuran okutulan bölüme inilir.

Karmaşık bir plana sahip bu yapının harim kısmının bulunduğu bina ahşap kaplı, sonradan ilave edilen son cemaat yerinin ve kadınlar mahfilinin bulunduğu bina ise kâgir ve sıvalıdır. Mescidin batı cephesinin ortasında yer alan minare kaidesi ile aynı cephe özelliği gösteren kâgir kısmın alt katında, biri tek diğeri çift kanatlı olmak üzere iki kapı, üst katında ise mahfili aydınlatan iki kare açıklıklı pencere yer alır. Ahşap kapılı harim yapısını doğu ve batı cephelerinde yan yana üç adet dikdörtgen ve onların yanında da iki adet altlı üstlü daha küçük yine dikdörtgen pencereler bulunmaktadır. Mihrap çıkıntısının bulunduğu cephenin batı ucunda bir adet pencere vardır. Harim, ahşap üzeri kiremit örtülü ve kırma çatılı iken ilave kâgir bina betonarme tekniğinde düz çatı ile örtülüdür.

Tamamıyla sıva kaplı olan minarenin kare planlı ve bir köşesi pahlı kaidesi

¹⁰⁰ Şükrü Sönmezer, **17. Yüzyıl İstanbul Mescitleri**, İTÜ Fen Bil. Ens. Mimarlık Fakültesi Yüksek Lisans Tezi, s.176.

yüksek tutulmuş, pabuç kısmı çatı hizasındadır. Gövde ve petek kısımlar silindir biçimindeki minarenin taş şerefesi yıldız motifli korkuluklarla süslüdür. Kurşun kaplı konik formda külahı ve madeni bir aleml vardır.

Süsleme:

Son derece sade olan harim bölümünde mihrap yeni fayanslarla kaplıdır. Ahşap minberin köşk kısmı kafesli panolarla örtölüdür. Kemerlerde bitkisel bezemeler görülür. Ancak bu süsleme öğeleri oldukça yenidir.

3.1.8. Tezkireci Osman Efendi Camii

Katalog No: 8

Plan ve Çizimler: 6

Resim: 75-80

Bâni:

Caminin banisi Tezkireci Osman Efendi'dir.

Tarihçe:

18. yüzyıl

da yaptırılmış olan bu yapı, fevkani, duvarları kâgır ve çatısı ahşaptır. Burada bulunan bir çeşme bozularak susuz kaldığından bu semt Kuruçeşme ismini almış ve sonunda çeşmeyi Köprülü Kerime Hatun tamir ettirmiştir.¹⁰¹

Yeri ve Konumu:

Beşiktaş ilçesinde, Kuruçeşme'de, Kuruçeşme-Arnavutköy yolu üzerindedir. Cami, Tezkireci veya Kuruçeşme Camii adıyla da bilinir.

Mimari:

Camiye giriş kapı ekseninde değildir. Sol tarafta bulunan bir kapıdan son cemaat yerine girilir. Bu giriş kapısının sağından ahşap merdivenlerle kadınlar mahfiline çıkılır. Mahfili taşıyan direkler kompozit ahşap küçük başlıklar taşırlar. Mahfil ahşap tirabzanlarla mihrap yönüne açılır. Mahfilin solunda üç pencere, diğer kısımda ise bir pencere yer alır.

Son cemaat yerine giriş veren kapının karşısında, ahşap küçük bir kapıdan minareye çıkılır. Harime giriş mihrap eksenindedir. Kapı yanında iki pencere yer almaktadır. Harim dikdörtgen planlıdır. Girişin iki yanında maksureler yer almaktadır. Sağ cephe duvarında dört pencere bulunur. Bu pencereler çift sıradır ve üsttekiler yuvarlak kemerli, alttakiler dikdörtgen sövelidir.

¹⁰¹ Tahsin Öz, **İstanbul Camileri**, C.2, s.42.

Mihrabın iki yanında üçer pencere vardır. Mihrap içten yarım yuvarlaktır. Dıştan ise yarım kubbeyle örtülü bir çıkma yapar. Minber, tavan ve taban ahşaptır. Tavan içten düz, dıştan meyilli çatı ile örtülüdür. Harimin sağında bulunan yüksek kottaki bir kapıdan ek bir mekâna girilir. Bu ek mekâna bir giriş de yapı dışındandır. Bu mekân dikdörtgen planlıdır. Mihrap yönünde iki yuvarlak kemerli, sağda ise üç tane dikdörtgen pencere bulunur.

Yapının sol köşesinde bulunan minarenin kürsüsü kesme taştan, silindirik gövdesi ise sıvalıdır. Yapı fevkani olup ek mekân altında bir çeşme, harim altında ise dükkânlar bulunmaktadır. Yapının solunda yer alan hazirenin duvarında da bir çeşme yer almaktadır.

Harimin ek kısmının altında yola bakar konumda bulunan çeşme 1092/1681 yılında yaptırılmıştır. Zamanla harap olan çeşme Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa'nın kardeşi Kerime Hatun tarafından ihya edilmiştir. Dört satırlık manzum kitabesi Behçetî Hüseyin Efendi tarafından yazılmıştır. Kitabenin tarih beyti şöyledir:

Düştü bir tarih-i râna Behçeti
“Çeşme-i dîlcû güzel ayn-i sevap”
 1093(1683)¹⁰²

Türk klasik mimari üslubunda ve küfeki taşından yapılan çeşmenin sivri kemerli bir niş içinde yer alan aynataşı mermerdendir. İri bir rozet ve üsluplaştırılmış servi ağacı motifleriyle altı köşeli yıldız bezeli olan aynataşının iki yanında maşrapalıklar bulunur. Teknesi ve testi koyma yerleri mermerden yapılmıştır.

Süsleme:

Oldukça sade bir görünüme sahip olan yapıda süsleme ögesine rastlanmamaktadır. Mihrap dışı doğru bir çıkma yapmakta, bu çıkma dışarıda yarım kubbe ile örtülü bir şekilde gözükmektedir. Dış cephede mihrap nişinin çıkmasının tepesi alemle bitirilmiştir. Mihrap nişinin içi ise yeşil renkte boyanmış ve üst bölümü

¹⁰² İ. Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, s.34.

kaburgalı olarak düzenlenmiştir. Minber ise ahşaptan ve sade bir görünümde dir. Harimin mihrap ve doğu cephesindeki üst sıra pencereleri revzenlidir.

3.1.9. Tefikiye Camii

Katalog No: 9

Plan ve Çizimler: 7-8-9

Resim: 81-86

Bâni:

Sultan II. Mahmud tarafından, oğlu Şehzade Tefik adına yaptırılmıştır. II. Mahmud'un bu bölgede henüz fazla sayıda Müslüman'ın yaşamadığı bir dönemde camiyi yaptırması dikkat çekicidir. Arnavutköy'ün 1821 Mora İsyanı sırasında, Eflak, Boğdan ve Rusya ile bağlantıları olması, bazı aranan kişilerin burada saklanması gibi olaylardan sonra, II. Mahmud Arnavutköy Rumlarını kontrol altına almak için burada bir kışla-karakol yaptırmıştır. Karakolun yanına da burada görev yapan kişilerin dini ihtiyaçlarını karşılaması için bir cami yaptırmış olabileceği düşünülebilir.¹⁰³

Tarihçe:

Yapının geniş bir avlusu vardır ve her ikisi de denize karşı olan iki kapı ile avluya geçilir. Bu kapılardan biri cümle kapısı iken, diğeri hünkâr kasrının özel kapısıdır. İki yanında İyonik başlıklı duvar payeleri bulunan bu kapıların üzerinde Şair Rıfat'ın kaleme aldığı iki mısralık kitabeler bulunmaktadır. Her ikisinde de II. Mahmud'un tuğrası bulunan bu kitabelerden cümle kapısı üzerinde olanı H. 1248/M. 1832 yılında caminin yapımına başlandığını belirtmekte, diğerkitabeden de H. 1254/M. 1838 yılında inşaatının devam ettiği anlaşılmaktadır.¹⁰⁴ Kitabelerdeki yazı Yeserizade Mustafa İzzet'e aittir. 1832 tarihli kitabe şöyledir:

*Pâdişâhı dinperver sâyei Rabbil ibad
Hazreti Sultan Mahmudi şeriat iktidâ
Yapdı bu canibde cami ol imamül müslimin
Eylemekde her taraftan rûzi şeb celbi düâ
Lütfî deryâveş revan oldu Akıntıburnuna
Askeri Mansûrine bir kışla yapdı ibtidâ*

¹⁰³ Orhan Türker, **Mega Revma'dan Arnavutköy'e**, s.74.

¹⁰⁴ Tahsin Öz, **İstanbul Camileri**, C.2, s.66.

*Kıldı bir cami dahi inşa ki cündi mü'minin
 Eylesünler ande ihlâs ile her vakti edâ
 Ol hüdvâvendi ceilüşşânı asker perverin
 Ömrün efzun eyleyüb nusret vire Hak daimâ
 Yazdı Rif'at bendesi târîh-i müstesnâsını
 "Kıldı Hân Mahmud-ı Adlî câmi-i bâlâ binâ"¹⁰⁵*

Reşad Ekrem Koçu, Tevfikiye Câmii'nin hünkâr mahfili ile hünkâr odasında 1959 yılında Cumhuriyet Halk Partisi Semt Ocağı ile Kızılay Şubesi'ni yerleşmiş olduğunu belirtmektedir. Yine bu dönemde caminin en büyük sorunun susuzluk olduğunu ve bu yüzden cemaatinin büyük bir bölümü kaybettiğini söylemektedir.¹⁰⁶

Yeri ve Konumu:

Arnavutköy, Akıntıburnu'nda, Arnavutköy Polis Karakolu'nun hemen yanında, bir teras üzerinde yükselen fevkani bir yapıdır.

Mimari:

Bir bodrum katı üzerinde yükselen yapı kâgir duvarlıdır ve çatısı ahşap üzeri kiremit kaplıdır. Yapının kuzey cephesinde, küçük bir ayakkabılık sofasını takiben son cemaat yerine açılan bir kapısı olduğu gibi, harime, doğu cephesinden doğrudan doğruya girişi sağlayan bir başka kapısı daha bulunmaktadır.

Kible yönünde üçgen çatı şekli ve pencere kenar taşları ile köşelerindeki sütunlar, Barok-Rokoko mimarisi özelliklerini yansıtır. Son cemaat yeri, ana binadan bağımsız bir görüntü teşkil eden ahşap bir yapıdır. Son cemaat yeri duvarında, kapının iki yanında ikişer pencere vardır. Son cemaat yerinin tavanı ahşap, duvarları yağlıboyadır. Son cemaat yerinden açılan yine ahşap iki kanatlı bir kapı ile harime girilir. Harimin kuzey duvarında da aynı özellikli dört pencere bulunmaktadır.

Dikdörtgen planlı harim bölümü, göbeği dekoratif özellikli bağdadi bir tavan ile

¹⁰⁵ Reşad Ekrem Koçu, "Arnavudköyü Camii", İSTA, C.2, s.1042.

¹⁰⁶ Reşad Ekrem Koçu, a.g.m., s.1043.

örtülüdür. Harimin kible duvarlarında mihrabın sağ ve sol tarafında ikişerden dört, mihrabın üstünde beş, doğu duvarında alt ve üst sırada beşer, batı duvarında da aynı şekilde altlı üstlü beşerden on pencere olmak üzere cami içinde toplam yirmi dokuz pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerden alt sırada bulunanlar dikdörtgen plânlı, ahşap ve demir parmaklıklı, üst sıradakiler ise aynı özelliklere sahip olup korkuluksuzdur.

Kadınlar mahfiline çıkış, caminin doğu kapısından girilince sağından açılan bir kapıdan sonra ahşap merdivenlerledir. Kadınlar mahfilinde de beş pencere bulunmaktadır.

Caminin batı cephesinde bulunan ahşap hünkâr mahfilinin girişi kible tarafından olup iki katlıdır. İki kanatlı ahşap kapısından girilince iki penceresi bulunan bir salon, solda beş pencere ile aydınlık alan bir oda bulunmaktadır. Salondan ahşap döner merdivenlerle ikinci kata çıkılır. Merdiven boşluğunda yedi pencere vardır. İkinci katta iki oda bulunmakta olup biri iki pencereli, diğeri hünkâr odası ise üç pencereli ve diğeri odadan farklı bir dekora sahiptir. Hünkâr mahfilinde alt ve üst katta ikişer pencere ile aydınlık alan iki adet mutfak vardır.

Caminin kesme taştan inşa edilmiş olan minaresi tek şerefelidir ve külâhının eteğini bir girland kuşağı dolandır. Caminin avlusunun kuzeyinde görevlilerine ait iki lojmanı, avlunun doğusunda gasilhane, abdest alma yerleri, kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı tuvaletleri ve avluda bir kuyusu bulunmaktadır.

Tevfikiye Camii'nin bir de muvakkithanesi bulunmaktadır. Bu muvakkithane Beşiktaş ilçesindeki günümüze ulaşmış tek muvakkithanedir. Caminin hemen önünde, denize doğru bakan, kâgir ve zarif küçük bir odadır. Dört beyitlik tarih kitabesinin metni Şair Rıfat'ındır. Hattatının caminin de kitabesini yazan Yesarizade Mustafa İzzet olması gerekir.¹⁰⁷ Muvakkithane günümüzde kütüphane olarak kullanılmaktadır.

¹⁰⁷ Süheyl Ünver, "Osmanlı Türklerinde Muvakkithaneler", **Atatürk Konferansları 1971-72**, V, s.235.

Süsleme:

Caminin iç duvar bezemeleri boya ile kapatılmış, mihrapta ve kısmen Hünkâr mahfilinde korunmuştur. Tavan ahşap süslemeleri renk olarak değişmekle birlikte orijinalliği korunmuştur. Hünkâr mahfilinde, tavan ana göbekte ve kürsüde ahşap oyma ve işlemler dikkat çekmektedir. Mihrabı iki yandan İyonik başlıklı ve gövdeleri yivli duvar payeleri ile sınırlandırılmıştır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır.

3.1.10. Âsâriye Camii

Katalog No: 10

Plan ve Çizimler: Plan 10-11, Çizim 2

Resim: 87-93

Bâni:

Bânisi Sultan II. Mahmud (1785-1839)'dur.

Tarihçe:

Hadîka'da, yıkılan Kılıç Ali Paşa İskelesi Camii'nin yerinin değiştirilerek Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından yeniden yaptırıldığı kaydedilmiştir.¹⁰⁸ Aynı yerde daha eski tarihli bir caminin bulunduğu bilinmekte, fakat kaynaklarda söz konusu yapının inşa dönemi ve bânisi ile ilgili olarak farklı görüşler öne sürülmektedir. Bugünkü yapı II. Mahmud tarafından, büyük ihtimalle 1839 yılında inşa ettirilmiştir.¹⁰⁹ Caminin ta'lik hatlı mermer kitabesi, kırık olarak bahçenin kuzeydoğu köşesinde durmakta, ancak eksik olduğundan tarihi tespit edilememektedir.¹¹⁰

Reşad Ekrem Koçu, Âsâriye Camii ile ilgili bazı bilgiler vermektedir. II. Dünya Savaşı sırasında caminin Toprak Ofisi tarafından işgal edilmek üzere iken, cami içine koyulması düşünülen erzağın sığmayacağı düşünülmüş vazgeçilmiştir. Belki de böylece Âsâriye Camii'nin günümüze daha sağlam bir şekilde gelmesi de sağlanmıştır. Ayrıca cami kilimlerinin altında gayet güzel Mısır hasırları varken Toprak Ofisi'nin yapıyı kullanma girişimi sırasında bunların yerinden söküldüğü ve bir kısmının harap olduğu, geri kalan hasırların da daha sonra son cemaat yeri ve küçük dehlizlere döşendiği belirtilmektedir.¹¹¹

¹⁰⁸ Ayvansarayı Hüseyin Efendi, **Hadîkatü'l Cevâmi**, s.507.

¹⁰⁹ Tahsin Öz, **İstanbul Camileri**, C.2, s.41.

¹¹⁰ Tarkan Okçuoğlu, "Asariye Camii", **D.B.İ.A.**, C.1, s.339.

¹¹¹ Reşad Ekrem Koçu, "Asariye Camii", **İSTA**, C.2, s.1096-1097.

1960 yılında büyük bir tamirat geçiren caminin daha sonra bazı bölümlerinde bir süre müftülük hizmetleri verilmiştir. Cami en son 2001-2004 yılları arasında tarihi dokuya zarar vermeden boyanmış ve camiye onarım yapılmıştır.

Yeri ve Konumu:

Beşiktaş'ta, Yıldız Mahallesi sınırları içinde, Âsâriye Caddesi ile Âsâriye Camii Çıkma'zı'nın köşesinde bulunmaktadır.

Mimari:

Daire planlı ve kâgir olan yapıya, geç dönem özelliği olarak, dış görünüşüne egemen olan ve kuzeybatı köşesinde dikdörtgen bir çıkma yapan ahşap hünkâr kasrı eklenmiştir. Hünkâr kasrı çıkmasını taşıyan, iki mermer sütunun arasına, daha sonra iki adet kare kesitli ahşap sütun yerleştirilmiştir.¹¹²

Ana mekân, yüksek ve yuvarlak bir kasnağa oturan, içeriden sıvalı, dışarıdan kurşun kaplı bağdadi bir kubbe ile örtülüdür. Kâgir duvarlarda iki sıra halinde dikdörtgen açıklıklı pencereler yer almaktadır. Alttaki pencereler II. Mahmud döneminde sıkça görülen, baklava desenli ve pullu şebekelerle donatılmıştır. Harimin cümle kapısı kuzeyde, mihrap ekseninde yer almakta ve kapalı son cemaat yerine açılmaktadır. Daire planlı ana mekân, alışlagelmiş cami plan tiplerine aykırı, şaşırtıcı bir görünüm sunar. Pencere aralarındaki sekiz çift bağdadi plastır, kubbe eteğine kadar devam eder.

Caminin kuzeybatı köşesinde, hünkâr kasrı çıkmasının altındaki kapıdan, hünkâr kasrının zemin kat sofasına girilir. Güney yönünde bir odanın bulunduğu bu sofadan merdivenle üst kata çıkılır. Hünkâr mahfili ile bağlantılı üst kat, bir sofa, iç içe iki oda ve bir helâ-abdestlik mekânından oluşur. Harim yönünde dışbükey bir çıkma yapan hünkâr mahfili ahşap karkaslı, ajurlu madeni şebekelerle kapatılmıştır.

¹¹² Tarkan Okçuoğlu, "Asariye Camii", **D.B.İ.A.**, C.1, s.339.

Karkasın üzerinde, marköteri tekniğinde, II. Mahmud döneminde çok yaygın olan çubuk biçiminde ve oval kakmalar vardır.¹¹³

Son cemaat yerinin üstünde büyük bir mahfil, kuzeydoğu köşesinde ise, hünkâr mahfilinin simetriği olan ve aynı biçimde bir çıkma ile donatılmış fakat şebekesiz müezzîn mahfili bulunur. Söz konusu mahfilin merdiveni son cemaat yerinin doğusunda yer alır.

Caminin kuzeydoğu köşesindeki kesme taş minarenin kare kaidesi gövdeye kadar yükselir. Pabuç kısmı olmaksızın kalın bir simitle başlayan silindir gövdeli minarenin şerefesinin altına madeni akantus yaprakları aplike edilmiştir. Sekizden yıldızlarla süslü şerefe korkuluklarının alt kısmına girland kabartmaları yerleştirilmiştir. Minarenin en dikkat çekici yanı ise, Mevlevî sikkesi şeklinde olan boğumlu külahıdır.¹¹⁴

Çıkmaz sokağın kuzeyinde, eskiden şadırvanın olduğu yerde hala tuvaletler ve abdest alma mekânı bulunur. Hünkâr kasrının zemin katı dernek lokâli olarak kullanılmaktadır.

Barok üsluptan ampir üslubuna geçişin yaşandığı II. Mahmud dönemine ait, daire planlı Asariye Camii, Kocamustafapaşa'da aynı dönemin eseri olan, Küçük Efendi Camii-Tekkesi ile beraber, Osmanlı cami tasarımında gelenekselleşmiş kare ve dikdörtgenin uygulanmadığı, Batı kökenli barok etkilerden kaynaklanan yeni biçimlerin tercih edildiği nadir örneklerden biridir.

Süsleme:

Kubbe eteğinde geniş bir silme dolaşır ve iç yüzeyi kartonpiyer ile kaplanmış, ampir üslupta süsleme grupları ile bezenmiştir. Merkezde, avizenin asılı bulunduğu yuvarlak madalyon şeklindeki göbek içinde, yapraklardan ve çiçeklerden oluşan sekiz kollu bir süsleme görülür. Geri kalan yüzey, çift plastırların hizasında bulunan

¹¹³ Tarkan Okçuoğlu, **a.g.m.**, s.339.

¹¹⁴ Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", **Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I**, s.74.

birer çift silme ile sekiz dilime ayrılmıştır. Silmeler arasında, kubbe merkezine gittikçe daralan sekiz tane dikdörtgen bölüm içinde, yaprak dolgulu oval süsleme grupları yer alır. Bu dilimlerin eteğinde çelenk motifleri, merkeze bağlanan kısımlarında ise perde motifleri bulunur. Aynı perde motifleri mihrabın üzerinde de karşımıza çıkmaktadır. İki yandan ahşap plastırlarla sınırlanan mihrabın yanlarında, ampir üslubu ile uyum içinde, cami ile yaşıt pirinç şamdan durmaktadır. Ahşap minber, iki tarafındaki plastırlar ve eğri çizgilerden oluşan tepeliği ile aynı üslubun egemenliğini vurgular.

3.1.11. Mecidiye Camii

Katalog No: 11

Plan ve Çizimler: 12-13-14

Resim: 94-109

Bâni:

Mecidiye Camii, Sultan Abdülmecid (h.d. 1839-1861) tarafından yaptırılmıştır.

Tarihçe:

Avlu kapısı üzerindeki, Ziver'in dört mısralık tarih kitabesinden 1848 (H.1265) yılında yapıldığı anlaşılmaktadır.¹¹⁵

*Sâhib-zamân-ı saltanat-Hâkan-ı ahd-i mâdelet
Yaptı sarây nezdinde bir câmi-i vâlâ zehî
Bünyânını tahsîn idüp Ziver didi târîhini
Abdülmecit Hân cami-i âli binâ kıldı behî
1265(1848)*

Mecidiye Camii'nin mimarı, Semavi Eyice'nin belirttiğine göre Hassa Mimarı Garabet Amira Balyan'dır.¹¹⁶ Pars Tuğlacı ise yapının mimarını Nigoğos Balyan olarak belirtmektedir.¹¹⁷ İstanbul Ansiklopedisi'nin Garabet Amira Balyan ile ilgili maddesinde ve Balyan ailesinden gelen mimarları ve bunların yapıtlarını gösteren listede Mecidiye Camii'nden söz edilmemekle birlikte, yapıldığı yıllarda adı geçen mimarın saray mimarı oluşu, aynı padişah tarafından yaptırılan Dolmabahçe ve Ortaköy gibi camilerin onun elinden çıkışı ve Abdülmecit'in türbesinin de Garabet Amira Balyan tarafından yapılmış olması gibi nedenler, Eyice'yi haklı göstermektedir. Ayrıca, bu mimar tarafından yapıldığı bilinen öteki yapılar ile bu yapı arasındaki, özellikle stilistik bazı benzerlikler bu durumu doğrulamaktadır.¹¹⁸ Mecidiye Camii, 1862 ve 1875 yıllarında onarımlar geçirmiştir.

¹¹⁵ Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, C.2, s.46.

¹¹⁶ Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I*, s.72.

¹¹⁷ Pars Tuğlacı, *Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi*, s.196.

¹¹⁸ Selçuk Batur, "Mecidiye Camisi", *Prof. H. Kemali Söylemezoğlu'na Armağan*, s.61-62.

Yeri ve Konumu:

Mecidiye Camii, Çırağan Sarayı'nın arkasında, Yıldız Parkı girişine götüren kısa yolun kuzey-doğu tarafında yer almaktadır. Konumu bakımından Yıldız, Dolmabahçe ve Çırağan Sarayları arasında kalan bölgenin ortalarında bulunmaktadır. Yapıya, Yıldız Parkına götüren yol üzerinde biri avluya, diğeri ise doğrudan yapının içine açılan iki kapıdan ulaşılmaktadır.

Mimari:

Mecidiye Camii, kare planlı, üzeri tek bir kubbeyle örtülü harim bölümü, harimin kuzeyinde yer alan simetrik bir son cemaat yeri ve hünkar mahfili, son cemaat yerinin doğusunda yer alan minare ve son cemaat yerinin batısına eklenmiş olan giriş bölümünden oluşmaktadır. Caminin kütle düzeni, minarenin tek olması ve batı yanına eklenen giriş hacmi dışında, ana girişten ve mihraptan geçen aksa göre simetrik tir.¹¹⁹

Yapıda harim bölümü dışında kalan bölümlerin üzeri basık tuğla tonoz ve bazı bölümlerde ise ahşap çatı ile örtülüdür. Kubbe ve tonozlar kurşunla kaplanmıştır. Camilerin birçoğunda görülen kubbe kasnağı bu yapıda bulunmamakta ve kubbeden askı kemerine bir profil takımı ve küçük dekoratif konsollarla inilmektedir. Bu profiller harim, son cemaat yeri ve hünkar mahfilinin cephesinde de yer almakta ve yapıyı çevreleyerek kütleler arasında ilişkiyi artırmaktadır.¹²⁰ Mecidiye Camii'nde en ilgi çekici kütleli elemanlar, diğer yapı örneklerine oranla değişik bir biçimlenme gösteren ağırlık kulesi benzeri elemanlardır.

Caminin kuzeyinde bulunan duvarlarla çevrili avluya, batı tarafındaki kapıdan girilmektedir. Avlunun doğusunda müezzin ve imam konutu olarak kullanılan birimler bulunur. Cami ile bu yapılar arasındaki açıklıktan abdest musluklarının bulunduğu kısma geçilir.

Avludan yapının zemin katına dört basamaklı bir merdiven çıkılarak

¹¹⁹ Selçuk Batur, **a.g.m.**, s.63.

¹²⁰ Selçuk Batur, **a.g.m.**, s.63.

girilmektedir. Üç açıklıklı bu girişten, yaklaşık 6,75x11,80 metre boyutlu hole geçilir. Girişin hemen önünde bulunan camekân sonradan eklenmiştir. Hol, güneyde ibadet mekânına iki büyük ayağın oluşturduğu üç açıklıkla bağlanmaktadır. Holün ibadet mekânına daha yakın olan bölümüne, taşıyıcı sistemin gerektirdiği iki sütun yerleştirilmiştir.¹²¹

Holün her iki yanına yerleştirilen merdivenlerle, uçları dairesel olarak sonuçlanan uzun dikdörtgen bölümlerin harime yakın olan taraflarından üst kata çıkılmaktadır. Bu merdivenlerden batıda yer alanına dışarıdan da ulaşılmaktadır. Batıdaki merdivenler iki kollu döner merdiven şeklinde ve ahşaptır. Yine iki kollu olan doğudaki merdivenlerin ise kolları diğerine göre dardır ve ortasında sahanlık yer almaktadır. Bu merdivenlerin karşısında birer oda bulunmaktadır. Düzenleniş şeklinden, tavan ve duvarlarının ele alınışından bu odaların hünkar mahfili ile bir ilişkilerinin olmadığı ve cami görevlilerine ayrıldığı anlaşılmaktadır. Bu odalardan batıda yer alanı, dışarıdan ulaşılan girişin önündeki hole de yer ayrıldığı için, doğu tarafındaki odadan daha küçük tutulmuştur. Batıdaki girişin önünde, üç taraftan kemerli açıklıklarla çevrelenmiş, basamaklarla ulaşılan bir giriş bölümü yer almaktadır.¹²²

Cami ibadet mekânının planı, bir kenarı yaklaşık 12,50 metre olan bir kare şeklindedir. Kubbe altına kadar yükseklik 20,80 metre, hacmin genişliği ile yüksekliği arasındaki oransal ilişki ise 1/1.69'dur.¹²³ Harim bölümü kuzey cephesindeki üç açıklıkla son cemaat yerine bağlanmaktadır.

Mecidiye Camii'nin harim bölümü dışında yer alan diğer bölümleri iki katlıdır. Batıda yer alan merdivenlerden küçük bir ön odaya çıkılmaktadır. Bu oda, abdest alma yer olması muhtemel olan küçük bir birime ve kare planlı bir hole bağlanmaktadır. Ayrıca batı cephesinde, giriş bölümünün üzerine denk gelen bölümde küçük bir oda daha yer almaktadır. İki ucu dairesel olarak biçimlenmiş bu

¹²¹ Selçuk Batur, **a.g.m.**, s.64.

¹²² Selçuk Batur, **a.g.m.**, s.64-65.

¹²³ Selçuk Batur, **a.g.m.**, s.68

odanın tavan ve duvar dekorasyonu göz önüne alındığında padişaha ayrılmış olduğu anlaşılmaktadır. Kare planlı mekanın güney tarafının batı ucundan hünkar mahfiline geçilmektedir. Küçük bir ahşap kubbe ile örtülü olan hünkar mahfilinin tam orta noktası dairesel planlıdır ve yine daire biçiminde bir uzantıyla harime açılmaktadır.

Doğudaki merdivenle çıkılan ve batıdakine göre daha geniş olan sahanlıkta minareye, kuzeydeki odaya ve kare planlı hole açılan kapılar yer almaktadır. Sahanlığın güneybatı ucundan hünkar mahfilinin yanında yer alan kadınlar mahfiline geçilmektedir. Sahanlığın kuzeyinde yer alan oda, alt kattaki oda ile birlikte, büyük ihtimalle cami personeline ayrılmış meşruta bölümüdür.

Mecidiye Camii'nin plan tasarımı açısından en önemli özelliği, açık mekan ile kapalı mekan arasında bir geçit özelliği taşıyan son cemaat yerinin bulunmamasıdır. Ayrıca yapının plan tasarımına katılan dairesel biçimlerde dikkat çekicidir.¹²⁴

Mecidiye Camii'nin cephe yüzeylerinin belirlenişinde en önemli unsuru pencereler oluşturmaktadır. Harimin güney, doğu ve batı cephesi ile kuzeydeki hünkar mahfili ve meşruta kütesinin her iki katında da üçer pencere bulunmaktadır. Silmelerle ikiye ayrılmış cephelerde sadece mihrabın yer aldığı güney cephesinin alt bölümünde iki pencere yer almaktadır. Pencerelerin zemin katta bulunanları aynı biçim ve yüksekliktedir. Harim bölümünün üst sıra pencerelerinde ise farklı bir düzenleme görülmektedir. Kubbeyi taşıyan askı kemerlerinden dolayı ortadaki pencereler diğerlerinden daha yüksek tutulmuştur. Bütün pencerelerin kemerleri dairesel formludur.

Harimin güney, doğu ve batı cephesi kuzey cephesine göre daha parçalı bir düzenlemeye sahiptir. Bu düzenlemenin sebebi, bu cephelerin yatay ve düşey profiller ve sağır bölümlerde yer alan kabartma çerçevelerin diğer bölümlere göre daha zengin olmasından kaynaklanmaktadır. Zeminden askı kemerlerinin üst seviyesine kadar yedi profil takımı görülmektedir. Yapının dışa bakan cephelerindeki

¹²⁴ Selçuk Batur, **a.g.m.**, s.66.

düşey profillere ve kapalı çerçeve bolluğuna avluya bakan kuzey cephesinde rastlanmamaktadır.¹²⁵

Caminin minaresinden şerefe kısmına, mukarnası andıran dört sıra küçük konsolla geçilmektedir. Şerefenin çevresinde on iki küçük kolon yer almaktadır. Bu kolonların arasına yerleştirilmiş demir parmaklıklar parapet görevini üstlenmektedir.

Süsleme:

Avlu girişinde bulunan kitabenin üzerinde Abdülmecid'in tuğrası ve yanlarında akant yaprağından süslemeler bulunmaktadır. Dış cephelerde kubbenin oturduğu askı kemerlerinin profillerinde ve en üstte yer alan kornişte dış frizi görülür. Ağırlık kulelerinin soğan biçimli alt kısımları, iri akant yapraklarıyla bezenmiştir. Kulelerin dört yanında, altta ve üstte volütler, volütlerin ortasında akant yaprakları bulunur. Kulelerin doğu mimarisine özgü biçimlerle sonlanan tepeleri, akant yapraklarıyla bezenmiş, yine aynı motifin yer aldığı alemlerle taçlandırılmıştır.¹²⁶

Dairesel planlı hünkâr locasında, iç mekânda pencerelerin üstü kıvrım dal ve çiçeklerle bezenmiştir. Basık tonoz tavan kartuşlarla bölümlere ayrılmış, merkezde tek bir çiçek motifi ve onu çevreleyen kıvrım dallarla her bölümde akant yaprakları stilize edilmiştir. Pencere araları, ortasında bir daire bulunan dikdörtgen şeritlerle dekore edilmiştir. Hünkâr locasının doğu kanadındaki kadınlara ayrılmış odanın yuvarlak kemerli pencereleri, kemer yayı içinde yarım çiçek motifi ile bezenmiştir.¹²⁷

Harimi örten kubbenin merkezinde, içinde bir ayetin yazılı olduğu bir madalyon bulunur. Merkezden ışınal olarak çiçek yaprakları biçiminde panolar yayılır, bunların içleri yeşil zemin üzerinde alçak kabartma çiçek ve kıvrım dal motifleriyle süslenmiştir. Alt hizada bu panoların arasına, ortalarında kabartma çiçek rozetleri bulunan daire şeklinde panolar yerleştirilmiştir. Bunların da aşağısında kubbe eteği boyunca geometrik olarak stilize şekilde işlenmiş arkatlar göze çarpmaktadır.

¹²⁵ Selçuk Batur, **a.g.m.**, s.66-67.

¹²⁶ Gözde Çelik, **İstanbul'da 19. Yüzyıl Abdülmecid Camileri**, s.119-120.

¹²⁷ Gözde Çelik, **a.g.t.**, s.120.

Arkatları oluşturan panoların aralarında palmet motifleri vardır, panoların içleri yine alçı çiçek motifleriyle donatılmıştır.

Caminin harim bölümünde süsleme unsuru olarak, kapalı panoların içinde alçak kabartma alçı palmet yaprakları, spiral dallar ve çiçeklerden oluşan kompozisyonlar kullanılmıştır. Panoların kabartma olmayan bölümleri sonradan yeşile boyanmıştır. Kabartma pano düzeni kubbede, pendentiflerde, üst sıra pencerelerinin altındaki bordür kısmında, kemerlerin köşe dolgularında, plastırlar üzerinde tekrarlanmıştır.¹²⁸ Harim bölümü pencereleri, iç içe geçmiş daire ve ovalerin oluşturduğu bir düzenlemeyle dekore edilmiştir. Pencere kemeri yayı içinde yarım çiçek motifi bulunur.

Mihrap, som beyaz mermerden yapılmıştır. Mihrap nişi dilimlidir ve mermer, ince yivler halinde oyulmuştur. Mihrabın üst bölümü istiridye kabuğuna benzeyen bir biçimdedir. Mihrap nişinin iki yanındaki yüzeylerde mermer kabartma bitki motifleri ve palmet yaprakları yer almaktadır. Mihrap, en üstte dış frizi ile bezeli bir korniş ve bunun altında, ortasında bir ayet levhası bulunan geniş bordürle dekore edilmiştir.

Caminin minberi, kırmızı somaki mermerden yapılmıştır ve girişinin üzerinde bir ayet levhası yer alır. Minber girişinin üst kısmı kabartma akant yapraklarıyla çevrelenmiştir. Minberde korkuluk kısmı dörtgen yüzeylere ayrılmış, altındaki üçgen bölüme spiral dallar ve yapraklar oyulmuştur. Minber köşkünü kompozit başlıklı dört adet yivli plastr taşır, konik uzun külah yivlidir.

Doğu cephesinde yer alan mermer vaaz kürsüsü, kaide, korniş, konsol ve taht kısımlarından meydana gelmiştir, köşeleri pahlıdır. Konsol kısmının üzerinde dört yönde altta ve üstte yüksek kabartma palmet yapraklarından oluşmuş volütler bulunur. Taht kısmının üç yüzeyi Bizans korkuluk levhalarını andıran motiflerle işlenmiştir, yüzeylerin kesiştiği pahlı kısımlarda daha küçük levhalar vardır.¹²⁹

¹²⁸ Selçuk Batur, "Mecidiye Camisi", **Prof. H. Kemal Söylemezoğlu'na Armağan**, s.67.

¹²⁹ Gözde Çelik, **İstanbul'da 19. Yüzyıl Abdülmecid Camileri**, s.125.

3.1.12. Ortaköy Camii

Katalog No: 12

Plan ve Çizimler: 15-16-17-18-19-20

Resim: 110-126

Bâni:

Bânisi Sultan Abdülmecid (h.d. 1839-1861)'dir.

Tarihçe:

Ortaköy Camii'nin yerinde daha önce Sadrazam İbrahim Paşa'nın damadı Mahmud Ağa tarafından yaptırılmış, fevkani bir cami bulunmaktaydı. Bu cami, III. Ahmed döneminde bir minare ve mahfil eklenerek tamir ettirilmişti. Beşik örtüsü, tek şerefeli bir minaresi ve hünkâr mahfilili olan caminin kitabesi H. 1134/M. 1721 tarihliydi. Bu caminin yerine bugünkü Ortaköy Camii, Abdülmecid tarafından yaptırılmıştır.¹³⁰ Caminin yapım tarihi olarak Tahsin Öz 1853 yılını¹³¹, Semavi Eyice 1853-1855 arasını¹³², Pars Tuğlacı ise 1854-1855 yıllarını¹³³ göstermektedir.

Cami kapısının üzerinde Ali Haydar'ın talik yazısı ile şair Ziver'in şu tarih kitabesi bulunmaktadır.¹³⁴

*Sahli cûdin garıkı lüccel âmal hep
Eylemiş Abdülmecid Han'ın makamı bi adil
Yaptı evvelkinden âlâ, hem nefisü hem metin
Olamaz bu camiin vasfında asla kalü kıl
Nüshai kûbrayı zati camiül hayratdır
Ol şehin ömrün füzûn etsün hüdavendi celîl
"Ziver" üç tarih iki mısra hudud nazımda
Gösterir bahri emelde arzı beyti altı mîl
Himmeti Abdülmecid Han vakıfı hayril ümûr
Ortaköy'de camii abad etti bibedel*

¹³⁰ Anonim, **İstanbul Abideleri**, s.80.

¹³¹ Tahsin Öz, **İstanbul Camileri**, C.2, s.51

¹³² Semavi Eyice, **Ortaköy**, s.19.

¹³³ Pars Tuğlacı, **Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi**, s.198.

¹³⁴ Anonim, **İstanbul Abideleri**, s.80.

H.1271/1854

Ortaköy Camii'nin mimarı birçok kaynakta Nigoğos Balyan olarak verilmektedir. Erzurum Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Selman Can, Kevork Pamukiyan'ın caminin mimarı olarak Nikoğos Balyan'ı gösterdiğini ve diğer araştırmacıların da Pamukciyan'dan alıntı yaparak cami ile ilgili değerlendirmelerde bulunurken aynı ismi kullandıklarını belirtmektedir.¹³⁵ Can, 19. Yüzyılda inşa edilen birçok yapının Balyan Ailesi'ne atfedildiğini fakat Balyanlar'ın mimardan çok müteahhit olduklarını söylemektedir. Ayrıca Ortaköy Camii'nin yapımı sırasında Balyanlar'ın ne mimar ne de müteahhit konumunda olmadığına dikkat çekmektedir.

Can, Osmanlı arşivlerinde yaptığı çalışmalar sonucunda tespit ettiği belgelere dayanarak Ortaköy Camii'nin asıl mimarı hakkında bilgi vermektedir. Arşivde yer alan Evkaf Defteri'nin son kısmındaki bilgiler ve mühür Ortaköy Camii'nin mimarının Osmanlı'nın son sermimarı olan Seyyid Abdülhalim Efendi olduğunu göstermektedir. Ortaköy Camii'nin inşasını dönemin padişahı Sultan Abdülmecid istediğinde bu görev 1831 yılında Hassa Mimarlar Ocağı'nın kaldırılmasıyla kurulan Ebniye Müdürlüğü(Binalar Müdürlüğü)'ne bildirilmiştir. Bu kurumun başında bulunan Abdülhalim Efendi tasarımı yapmış, caminini maketini idaresi altındaki mimarlara yaptırmış ve sultanın beğenisine sunmuştur.¹³⁶

Ortaköy Camii, zemin özellikleri ve inşaat malzemesinin dayanıksızlığı nedeni ile birçok kez onarım görmüştür. Caminin yazılı belgelere göre saptanan en eski onarımı 1862 yılındadır. 1866'da tekrar onarımdan geçen yapı, 1894 yılı depreminden hasar görmüş, 1909 yılında Evkaf Nezaretince restore edilmiştir. Bu çalışma sırasında, yıkılan, gövdeleri yivli eski minareler, yeniden ancak yivsiz yapılmış, çatlayan kısımlar birleştirilmiş, bozulan taş süslemeler kısmen sıva ile kapatılmış, hünkâr kasrı orta sofanın dış cephelerindeki pencere üstü alınlıkları, odaların duvar ve tonoz

¹³⁵ Yrd. Doç. Dr. Selman Can, "Ortaköy Camii'nin Asıl Mimarı", **1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi**, S.4, Nisan-Mayıs-Haziran 2008, s.131.

¹³⁶ Yrd. Doç. Dr. Selman Can, **a.g.m.**, s.132-136.

nakışları değiştirilerek yenilenmiştir. Zamanla camide oturma ve çatlamalar meydana gelmesi sonucu, Vakıflar Genel Müdürlüğü caminin zeminini ve statik durumunu uzmanlara inceletmiş, bozulmuş olan rıhtım 1962 yılında yeniden yapılmıştır. Camideki deformasyonların devam etmesi üzerine 1964 yılında yapılan zemin sondajları sonunda, cami temelini kısa ahşap sıkıştırma kazıkları üstünde ahşap ızgaradan oluştuğu ve zeminin çeşitli malzeme ile doldurulduğu ortaya çıkmıştır. Yapının statik sondajlarından ise, duvarların iki tarafının küfeki veya benzer taş kaplamadan meydana geldiği, duvar aralarının yine çeşitli malzeme ile doldurulduğu anlaşılmıştır.¹³⁷

Üzeri dekore edilmiş kaplama taşlarının cinsinin yüksek mukavemetli olmaması, ısı farklılıklarının oluşturduğu hasarı tehlikeli hale getirmiştir. İncelemeler sonucu duvar dolgu malzemelerinin seçimi ve işçiliğinde eski Osmanlı eserlerindeki itinanın olmadığı, Ortaköy deresi yatağındaki yapının temelini yetersiz ve taşıma gücünün azalmakta olduğu belirlenmiştir. Hazırlanan restorasyon projesi gereğince 20 metre derinlikteki sağlam zeminde inşa edilen 64 adet fore kazık, cami beden duvarları boyunca karşılıklı yerleştirilmiş, duvarlardan demir putreller geçirilmiş ve araları betonla doldurulmuştur. Duvarlar boyunca enjekte edilen 80 ton çimento şerbeti ile zemin takviyesi yapılmıştır.¹³⁸ 1967 yılında restorasyon çalışmaları başlamış, askıya alınan kubbedeki nakışların fotoğrafları çekilmiş, renkli kalıpları çıkarılmış, içerideki minber, kürsü, avize ve yazılı levhalar sökülmüş, ahşap zemin döşemesi kaldırılmıştır. Kubbe ve ağırlık kuleleri, duvara aktarılan yükün kaldırılması amacıyla sökülmüş, bu işlem sırasında içteki nakışlı basık tuğla kubbenin dıştan algılanan ikinci bir tuğla kubbe ile yükseltildiği anlaşılmıştır. 1968 yılında tamamlanan temel takviyesinden sonra, yıkılan kubbe, iç ve dış gabarileri aynı kalmak suretiyle çift cidarlı betonarme kubbe olarak yeniden inşa edilmiş, 1969 yılından itibaren caminin iç ve dış dekoratif elemanlarının restorasyonuna başlanmıştır.¹³⁹ Bu çalışma sonrası, 1970'lerin ortalarında ibadete açılan cami, 1984 yılında bir yangın geçirerek 1991 yılında tekrar onarılmıştır. Geçirdiği

¹³⁷ Anonim, "Ortaköy Camii", **Vakıflar Bülteni**, 1, s.63.

¹³⁸ Faruk Kartın, "Ortaköy Camii Tamir ve Onarımı", **Rölöve ve Restorasyon Dergisi**, 1, s.87.

¹³⁹ Anonim, "Ortaköy Camii", **Vakıflar Bülteni**, 1, s.63.

restorasyonlarla büyük ölçüde özgün yapısına bağlı kalınarak yenilenen Ortaköy Camii, 19. yüzyıl ortalarında Boğaziçi'ne doğru genişleyen kentin anıtsal dokusunun yapı taşlarındandır.

Yeri ve Konumu:

Boğaziçi'nin Rumeli yakasında, Beşiktaş İlçesi'nde, Ortaköy İskele Meydanı'nda, sahilde bulunan cami, Boğaz'a doğru uzanan bir burun üzerinde yer almaktadır. Büyük Mecidiye Camii olarak da bilinir.

Mimari:

Ortaköy ya da diğer adıyla Büyük Mecidiye Camii, etrafı İstanbul Boğazı'nın suları ile çevrili rıhtım üzerine, kendisinden bir yıl önce inşası tamamlanan Dolmabahçe Camii'nde uygulanan benzer bir plan üzerine inşa edilmiştir. Kuzey-güney doğrultusunda gelişim gösteren bu plan şemasında, son cemaat mekânı ile birlikte dikdörtgen planlı cami ve ona ters bir "U" biçiminde kuzey yönünde bitleştirilen hünkâr kasrı simetrik olarak ele alınmıştır.

Dolmabahçe Camii planının Ortaköy Camii'nde bir adım daha ileriye taşınmış olduğunu, Ortaköy Camii'ndeki mekân kurgusu ve simetrik düzenleme dikkate alınarak belirtilebilir. Harim bölümü ve hünkâr kasrı, planın doğu ve batısında ölçü olarak eşit uzunluğa sahiptir. Bu durum Ortaköy Camii'ne özgü bir özelliktir ve iki bölümün eşitliğini ifade eden bir ölçülendirir.¹⁴⁰

Caminin kuzey cephesine ters bir "U" şeklinde bitleştirilen hünkâr kasrı iki katlı olarak inşa edilmiş olup kasrın doğu ve batı yönlerdeki kanatları, alt katta son cemaat mekânına geçişi de sağlayan giriş holü ile üst katta ise localarla harim mekânına açılan bir galeri ile birbirine bağlanır. Hünkâr girişi, batı kanadın batı cephe ekseninde yer alır. Her iki kanat da bir birine açılan dikdörtgen planlı üç mekân düzenlemesi ile oluşturulmuştur. Hünkâr kasrının doğu kanadında ikinci kata güney uçta, batı kanatta ise kuzey uçta yer alan mekânlardaki merdivenlerle ulaşılır. Hünkâr

¹⁴⁰ Afife Batur, "Ortaköy Camii", **D.B.İ.A.**, C.6, s.143.

kasrının planı ilk bakışta oldukça simetrik görünmesine rağmen doğu kanatta orta sofanın doğu yönünde çıkıntı yapması ve batı kanatta hünkâr girişinin üç açıklıklı bir portik halinde düzenlenmesi simetriyi bozmaktadır.

Hünkâr kasrının doğu kanadında alt katta güney cephede iki, doğu cephede dokuz, kuzey ve batı cephelerde üçer pencere bulunmaktadır. Betimlenen pencere düzeni aynı şekilde üst katta da devam eder. Kasrın batı kanadında da doğu kanatta görülen düzenleme iki farkla sürdürülmüştür. İlki batı kanadın kuzey ucunda yer alan mekânın alt ve üst katlarında pencere açıklıklarının sağır nişlerle devam ettirilmesi, ikincisi ise orta sofanın portişin üst kısmını örtecek şekilde çıkıntı yapması ile bu noktada kuzey ve güney yönlerde birer pencerenin daha ilave edilmesidir.

Hünkâr kasrının doğu ve batı kanatlarını alt katta birbirine bağlayan enine dikdörtgen planlı giriş holünden, üç birimli son cemaat mekânına ve geçiş unsuru pandantif olan kubbe ile örtülü ve bir kenarı yaklaşık 12,25 metre olan kare planlı harim mekânına ulaşılır.¹⁴¹ Harim bölümüne açılan ara mekân, Osmanlı mimarisinin geleneksel son cemaat yerinin harim içine alınmış bir örneğini oluşturmaktadır. Giriş ile aynı eksen üzerinde bulunan içbükey mihrap burada dışarı doğru taşma yapmaz. İç mekân doğu ve batıda üç, güneyde iki pencere açıklığı ile aydınlatılmıştır. Güneyde orta pencerenin yerini mihrap almıştır.

Ortaköy Camii'nde, harim bölümü ile hünkâr kasrı arasındaki yüzeylerin ele alınışı ve tasarım açısından önemli bir farklılık içerdiği görülmektedir. Camii üzerinde oturduğu rıhtımdan yaklaşık 2 metre yükseltilmiştir. Bu subasmanın bitimindeki basit bir silme takımından sonra beden duvarları başlamaktadır.¹⁴²

Plan kurgusunda, hünkâr kasrı ve cami ahenkle ele alınmışken, cephe düzenlemelerinde ise birbirinden ayrılmaktadır. Hünkâr kasrının cephe tasarımında neo-klasik üslup hâkim konumdayken caminin cephelerinde ise zengin bir barok düzenleme hâkimdir. Caminin doğu, batı ve güney cephelerinde aynı düzenleme

¹⁴¹ Afife Batur, **a.g.m.**, s.143.

¹⁴² Afife Batur, **a.g.m.**, s.144.

tekrar edilmiştir. Sütunlu cepheler iki katlı bir düzenlemeye sahip olup, alt ve üst katlar birbirinden korniş hattı ile ayrılmaktadır. Sütunlar arasında kalan yüzeyler içbükey hazırlanarak pencereler bu noktalara yerleştirilmiştir. Yalnızca güney cephede alt katta mihrabın denk geldiği nokta pencere düzenini devam ettirmekle birlikte sağır bir niş olarak hazırlanmıştır. Pencerelerin tasarımında, zemine yakın geleneksel konum ile yeni boyutlar etkili bir uyuma sahiptirler.¹⁴³

Cami sahip olduğu cephe düzenlemesi ile oldukça hareketli bir görünüme sahiptir. Neo-klasik üslup özelliklerine sahip hünkâr kasrında ise cephelerdeki hareketlilik pencerelerle, iki kat arasındaki korniş hattı ile sağlanmıştır. Özellikle batı kanatta orta sofanın batı, kuzey ve güney cephelerindeki pencerelerin sırası ile yarım daire ve üçgen alınlıkları bulundukları yüzeyi diğerlerinden ayırmaktadır. Kuzey cephede girişe iki yönde hafif kıvrım yapan merdivenlerle ulaşılır. Merdivenlerin üstte birleştiği noktanın altında bodrum katına açılan basit bir giriş yer alır. Giriş cephesi üç kemerli bir düzenleme sergilemekte olup ortada mermer söveli, kapı iki yanında ise dikdörtgen pencereler bulunur.

Caminin tek şerefeli iki minaresi, hünkâr kasrının içinden çıkmaktadır. Hünkâr kasrının yan kanatlarının girişe yakın iç kısımlarına yerleştirilen minarelerin kürsüleri, cephe içinde eritilmiştir. İki bilezikle hünkâr kasrına oturtulan ve taş külahla sonlanan minarelerin, 1894 depreminden zarar gören yivli gövdeleri 1909 yılında yivsiz olarak tekrar yapılmıştır. Minare şerefeleri yıldız şeklinde dalgalı hatlara sahiptir, şerefe altında içeri doğru kıvrılan altı adet volüt, konsol oluşturmaktadır.

Süsleme:

Cami cephelerinde alt katta postamentler üzerine yerleştirilmiş gövdesi yivli sütunlar yine yüzeyi yivli başlıklara sahiptir. İki sütun arasındaki içbükey bölümlerde yoğun bitkisel bezemeli şebekelere sahip pencereler yer alır. Pencereler, iki yanda profilli başlıklara sahip yuvarlak kemerli bir düzenleme içerisinde hazırlanmıştır.

¹⁴³ Semra Ögel, “18. ve 19. Yüzyılların Osmanlı Camilerinde Geleneksel Anlama Katkıları”, **Semavi Eyice Armağanı – İstanbul Yazıları**, s.273.

Pencerelerin üst kısmında soffit motifinden bozma geometrik düzenleme, iki yanında da basit geometrik motiflerle hazırlanmış şeritlerle çevrelenmiştir. Köşe kulelerinin alt kat seviyesinde kalan yüzeylerinin geniş olanlarında soffit motifi, dar yüzeylerinde ise pencerelerin iki yanında yer alan basit geometrik motiflerle hazırlanan şeritlere yer verilmiştir. Alt ve üst katı birbirinden ayıran geniş korniş hattı üzerinde triglif motifi ve yumurta dizisi ile bezenmiştir. Korniş hattının hemen altında tabula ansata ve soffit karışımı bir motif tüm cepheyi dolandır.

Cephelerin alt kısımlarında, pencere şebekeleri haricinde görülen süsleme programında geometrik desenler yoğun olarak kullanılmışken üst katta da bitkisel motiflerin kullanımı ağırlıktadır. Alt kattaki sütunların üzerinden devam eden yine gövdeleri yivli sütunların başlıkları alt kattakilerden farklı olarak akantus yaprakları ile bezenmiştir. İki sütun arasındaki içbükey yüzeylerde pencereler, alt kattaki düzen içerisinde hazırlanmış olmasına rağmen pencerelerin iki yanındaki süslemeler bu defa dikey olarak yerleştirilmiş panolarla çevrelenmiştir. Ayrıca bu bölümdeki pencerelerin alt kattakilerde olduğu gibi bitkisel motifli şebekeleri bulunmaz. Köşe ayaklarının ikinci kat boyunca yükselen yüzeylerinde aşağıdan yukarıya doğru; kare pano içerisinde kabartma çiçek motifi, dikey olarak yerleştirilmiş dikdörtgen panonun iki ucunda iki şeritli kabartma olarak işlenmiş rumi benzeri bitkisel motifler ve dikdörtgen panonun ortasında baklava dilimleri işlenmiştir.

Cephelerin ikinci katında pencerelerin üst kısımlarında, içbükey yüzeyler volütlü konsollarla bölünmüş olup aralarda dikdörtgen kartuşlar yerleştirilmiştir. Sütun başlıklarının üstünde ise üç yüzeyinde kabartma çiçek motifleri ile bezenmiş tablalar yer alır. Betimlenen düzenlemenin üstünde yumurta dizisi, triglif motifleri ve yine yumurta dizisi ile bezenmiş üç silme kuşağı cepheleri dolanmaktadır. Askı kemeri ve orta kısımda yer alan iki sütun birbirlerine bitkisel motifli tepeliklerle bağlanır. Dışa taşkın askı kemerinin alınlığı tepeliklerle üçe bölünmüştür. İki yan bölümde baklava motifleri profilli çerçeve içerisine alınmıştır. Alınlığın ortadaki bölümünde yine profilli çerçeve içine alınmış kabartma çiçek motifinin etrafını yumurta dizisi sarar. İç yüzeyi kasetlere bölünmüş ve her kaset içerisinde kabartma çiçek motifleri yerleştirilmiş olan askı kemerinin dış yüzünde yumurta dizisi ve triglif motifleri ile

bezenmiştir.

Köşe ayaklarının üzerinde yuvarlak kemerler üzerine kurulmuş hissi veren köşe kuleleri dört sütunçe ile yükselir ve kemerlere oturan küçük kubbelerle ve son olarak alemle son bulur. Köşe kulelerinin iç yüzeylerinde yüksek kabartma çiçek motifi ve altta püsküllü girlandlar dört yönde tekrar edilmiştir. Kubbenin üzerinde yükseldiği kasnağın yüzeyleri volütlü konsollarla kasetlere ayrılmış olup her kaset içerisinde yüksek kabartma çiçek motifleri işlenmiştir.

İbadet mekânı süsleme programında beyaz, kırmızı ve pembe tonlar uyum içerisinde kullanılmıştır. Özellikle belirtilmesi gereken kırmızı ve beyaz harç yüzeylerde somaki taklidi olarak değerlendirilmiştir. Doğu ve batı beden duvarlarında aynı süsleme düzeni tekrarlanmıştır. Alt katta pencerelerin iki yanında başlığında kabartma çiçek rozetlerine sahip plastırlar yer alır. Plastırların yüzeyi somaki taklidi pembe harçlar sıvanmıştır. Başlıklardaki rozetlerde yıldızlanmıştır. Yuvarlak kemerli pencerelerin üst kısımlarında cephelerde olduğu gibi soffit motifini hatırlatan düzenlemelere yer verilmiştir. İç yüzeyleri kırmızı harçla sıvanan geometrik düzenlemenin konturları da yıldızlanmıştır. Pencerelerin etrafı alçıdan, ince bir şerit halindeki yumurta dizisi ile de çevrelenmiştir. İç mekânın köşelerindeki ve kuzeyde orta locanın iki yanındaki plastırlar yarım daire biçiminde olup diğerlerinde olduğu gibi bunların da yüzeyleri somaki taklidi pembe harçla sıvanmıştır. İç mekânda, cephelerde olduğu gibi korniş hattı ile birbirinden ayrılmıştır. Alt bölümü üstten ayıran korniş hattı sırası ile profilli bir silme ve yumurta dizisinin tekrarlanması ile oluşmuştur. İkinci kattaki pencereler de alt kattaki düzenlemeyi tekrar eder fakat plastırların başlıkları akantus yaprakları ile süslenmiştir. Alt kattaki plastr başlıklarında görülen yıldızlı kabartma rozetler üst katta akantus süslü plastr başlıklarının üstünde yer alır. Üst katı pandantiflerden ve kemer alınlığından ayıran korniş hattı, alttaki ile benzer bir düzenlemeye sahiptir.

Pendantiflerin yüzeylerinde iki yandan toplanmış yeşil perdenin oluşturduğu açıklıktan manzaraya bakılmaktadır. Ön planda iki serpantin sütunun taşıdığı sivri kemer görülür. Pandantiflerde görülen tasvirlerle kubbede de yer verilmiştir. Ancak

kubbedeki tasvirlerde perdeler kırmızı ve yeşil renklerde sıralanmıştır. Aralarda sivri kemerli niş düzenlemeleri ile bir mekân hissi uyandırılmaktadır. Kubbeni merkezinde ise çok sayıda serpantin sütunun taşıdığı üç dilimli kemerlere oturan, nervürlü kubbe ile kubbede gök imgesine vurgu yapılmıştır.¹⁴⁴

Mihrabın kavsarası, 15. yüzyıl mihraplarının kavsarasını andırsa da detaylarda oldukça farklıdır. Kavsaranın iki yanında barok üslubunu yansıdan C ve S şeklinde bitkisel süslemeler yer alır. Mihrap nişinin iki yanında somaki gövdeye sahip akantus yaprakları ile bezenmiş sütunçeleri en dışta iri, ortaları somaki taklidi pembe renge sıvanmış zencerek motifleri ile oluşturulmuş bordür çevreler. Kavsaranın üst kısmında yeşil zemin üzerine celi sülüs hat ile Âl-i İmrân Suresi'nin 37. ayetinden “Küllemâ de hale aleyhâ zekeriyye'l-mihrâb” yazılmıştır. Mihrap en üst noktada ajur tekniği ile işlenmiş üçgen bir tepelik ile son bulur.

Mermer minber iç mekânda görülen benzer düzenlemeyi tekrar eder. Minber giriş kapısı sövelerinin yüzeylerinde yine soffit benzeri motifler yer alır. Giriş kapısının, minber köşkünün üst kısmını dolanan tepelik mihrap tepeliği ile aynı üsluptadır. Minberin köşk, geçit ve giriş kapıları üç dilimli yuvarlak kemerlidir.. Yüksek konik minber külâhı yaldızla dilimlere ayrılmış, her dilim, altın yaldızlı yıldızlarla bezenmiştir. Minber yan levhası barok üslubu yansıtan bezemelere sahip kartuşlara bölünmüştür. Kartuşlar arkadan öne doğru kısalarak devam eder.

Mihrabın sağında iki pencere arasında duvara bitleştirilen mermer vaaz kürsüsü, çokgen kaide üzerinde dört volütle sonlanan konsola oturur. Konsolların arasında kalan yüzeyler mermer taklidi sıva ile bezenmiş ve dikey bordürlerle çevrelenmiştir. Arkalıksız olan kürsüde, yumurta frizinin bulunduğu kornişten, taht kısmına geçilir. Bu noktada, içleri somaki taklidi sıva ile doldurulmuş beş kare, dört dikdörtgen çerçeve ile süslenmiştir.

¹⁴⁴ Semra Ögel, “18. ve 19. Yüzyılların Osmanlı Camilerinde Geleneksel Anlama Katkıları”, **Semavi Eyice Armağanı – İstanbul Yazıları**, s.272.

Duvarlarda, pencerelerin arasına ve kuzeyde ayakların üzerine asılmış olan, yeşil zemin üzerine altın yaldızlı celi sülüs hat ile cihar yâr-ı güzîn levhaları ve minberin üzerindeki “kelime-i tevhid” Abdülmecid tarafından yazılmıştır.¹⁴⁵

Ortaköy Camii minareleri, şerefe altında antik unsurlarla bezenmiştir. Sekiz köşeli yıldız şeklindeki şerefe, dalgalı hatlara sahiptir, köşeleri volütlerle desteklenir. Şerefe altında, metalden ve altın yaldızlı akant yapraklarının dizilmesiyle oluşan sıra, gövdeyi çevirmektedir. Bu Şerefe korkuluğu, volütlerin hizasındaki kabartma taş süslemelerle ayrılan, üstünde ajurlarla oluşturulmuş çiçek rozetlerinin bulunduğu, üst kısımları yuvarlak panolardan meydana gelmiştir. Petek kısmı bir boncuk friziyle biter, taş külah boğumlu ve basıktır, marpuç şeklinde yükselerek alemle taçlanır.¹⁴⁶

Hünkâr kasrında, batı kanatta padişaha ait iki odanın duvar ve tavanları yağlıboya motiflerle yoğun olarak bezenmiştir. Merdivenin bulunduğu mekânın tonoz tavanında göğe açılan kemerli parmaklıklar resmedilmiştir. Tonozun alt bölümünde ise bitkisel bezeme ve perde motiflerine yer verilmiştir. Kemerlerin ve diğer açıklıkların gerisinde bulutlu mavi gökyüzü görünmektedir. Hünkâr dairesinin güneyindeki odada ise duvarlar panolara ayrılmış ve panolar bitkisel bezeme ile süslenmiştir. Tonoz tavanın etekleride madalyonlar içinde yer alan perde motiflerinin arkasında gökyüzüne yer verilmiştir.

¹⁴⁵ Anonim, **İstanbul Abideleri**, s.81.

¹⁴⁶ Gözde Çelik, **İstanbul’da 19. Yüzyıl Abdülmecid Camileri**, s.134.

3.1.13. Aziziye Camii

Katalog No: 13

Plan ve Çizimler: -

Resim: -

Bâni:

Bânisi Sultan Abdülaziz'dir.

Tarihçe:

Aziziye Camii, 16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman tarafından aynı yerde yaptırılmış olan Süleymaniye Camii'nin temellerine kadar yıktırılıp, çevresinin genişletilmesi suretiyle buraya yapılmak istenmiştir. Bu konuda pek çok kaynaktan farklı bilgiler yer almakla beraber en doğrusunun, artık kullanılamayacak hale gelmiş olan eski caminin yerine modern ve daha büyük bir cami yaptırma arzusudur.¹⁴⁷

Projesine göre Abdülaziz bu camiyi Maçka'nın Dolmabahçe üzerindeki hâkim bir noktasında dört minareli olarak yaptırmak istemişti. Caminin mimarı Sarkis Balyan olacaktı.¹⁴⁸

Yaptırdığı bütün büyük yapılarda şehrin kuzey taraflarını tercih eden Abdülaziz, inşaatı başlatmadan önce cami giderleri için, günümüzde Akaretler olarak anılan sıra evleri yaptırdı.

1874 sonları veya 1875 yılı başlarında büyük bloklar halindeki temel taşları yerleştirilerek bina temelden yükselmeye henüz başlamışken Abdülaziz 30 Mayıs 1876 yılında tahttan indirilmiş ve inşaat durmuştur. Duvarların ve büyük ana payelerin uzun süre burada duran temel taşları, bölgenin "Taşlık" adını almasına sebep olmuştur.

¹⁴⁷ M. Burak Çetintaş, **Dolmabahçe'den Nişantaşı'na**, s.144.

¹⁴⁸ Semavi Eyice, "Aziziye Camii", **D.B.İ.A.**, C.1, s.510.

Buradaki taşların bir kısmı, Mimar Vasfi Egeli'nin projesini çizdiği 1945 yılında yapımına başlanan ve 1949 yılında ibadete açılan Şişli Camii'nin inşaatında kullanılmış, geri kalan taşlar ise İstanbul Belediyesi tarafından temizlenmiştir.

Cumhuriyet döneminde bu temeller üzerinde Taşlık Gazinosu inşa edilmiş, 1980'li yıllarda ise beş yıldızlı bir otel (Swissotel-Bosphorus) yükselmiştir. Caminin, avlu olarak tasarlanmış bölümü ise Vişnezade İnönü Parkı olarak düzenlenmiştir.

Yeri ve Konumu:

Maçka, Taşlık'ta Vişnezade Mahallesi'nde Abdülaziz (hd. 1861-1876) tarafından inşaatına başlatılmış, ancak tamamlanamamıştır.

Mimari:

Hakkında hiçbir bilgi yoktur.

Süsleme:

Hakkında hiçbir bilgi yoktur.

3.1.14. Raif Ağa Camii

Katalog No: 14

Plan ve Çizimler: 21

Resim: 127-130

Bâni:

Bânisi Hacı Mehmed Raif Ağa'dır.

Tarihçe:

İclâliye Camii olarak da bilinen yapı, Hacı Mehmed Raif Ağa tarafından 1876 yılında yaptırılmıştır. 1891 yılında Sultan II. Abdülhamid camiyi onartmış ve genişletmiştir. Raif Ağa Camii, fevkani bir yapı olup, üzeri kiremit örtülü, ahşap çatılı, kâgir bir yapıdır.¹⁴⁹ Yapının alt katında sıra dükkânlar bulunmaktadır.

Cumhuriyet döneminden önce bir süre tekke olarak kullanılan yapı, 1925 kararlarından sonra mescit olarak kullanılmıştır.¹⁵⁰

Yeri ve Konumu:

Beşiktaş'ta, Vişnezade Mahallesi'nde, Hüsrev Gerede Caddesi'nde bulunur. Günümüzde apartmanların arasında sıkışmış bir vaziyettedir. Tahsin Öz, yapının yerini Maçka Kağıthane Caddesi olarak vermektedir.

Mimari:

Cümle kapısından girildiğinde küçük bir taşlık görülür. Tuvalet ve abdest alma muslukları buradadır. Bu kısımda giriş kapısının tam karşısında imam ve müezzin lojmanları vardır.

Taşığın sağ tarafındaki ahşap bir merdivenle caminin esas bölümüne çıkılır. Merdiven boşluğunda bulunan küçük bir alandan açılan kapıyla doğrudan caminin içine girilmektedir.

¹⁴⁹ Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, C.2, s.55

¹⁵⁰ M. Burak Çetintaş, *Dolmabahçe'den Nişantaşı'na*, s.168.

Yapının son cemaat yeri yoktur. Aynı merdivenlerden devam edildiğinde sağda ve solda iki oda görülür. Bu odaların arasındaki boşluktan açılan bir kapıyla çıkılan merdivenin başında kadınlar mahfiline geçilir.

Caminin kuzey batı duvarlarında dikdörtgen ahşap doğramalı dört pencere, kuzeydoğu cephesinde de aynı ölçüde beş pencere vardır. Basık kemerli pencereler ile dışarıdan ışık alan caminin içi oldukça ferahdır.

Sokağa bakan ön cephe duvarına gömülü durumda ve satıhtan yarım daire kesitli bir taşkınlık yapan minare gövdesi kaidesiz ve konsollarla desteklenmektedir. Minaresi taştan ve külâhının etrafı geniş saçaklıdır. Aynı cephede H. 1293/M. 1876 tarihli, ancak bugün suyu akmayan bir de çeşme bulunmaktadır. Çeşme caminin onarımı sırasında orijinal şeklini kaybetmiştir. Caminin caddeye bakan cephesinde, betonla sıvanmış bir duvarın yüzeyinde olan çeşmenin günümüze ulaşmış orijinal parçaları, basık bir kemer altında mermer aynataşı, teknesi ve kitabesidir. 12 satırlık celî ta'lik hatla hakedilmiş kitabenin nazımı Nazîfî'tir. Çeşmenin yüksekte kalan kitabesi şöyledir:

*Hazret-i Abdülâziz Han Hakaan-ı İskender-tüvan
Adl-ü dâdi dem-be-dem olmuşdur âlemde nişan
Sâye-i lûtfunda bir cami binasını eyleyüb
Şeb-çırağân-ı kanâdil ile her sû ol mekân
Dâderiyle vâlideyni ruhları handan ola
Gel bu hayrat içre icrâ it salâtı külli an
Seng-i mermerde kazıldı târih-i âb-ı hayat
Teşnegâna vardı suyunca akub buldu mekân
Hem dahi sıbyan içün mekteb dahi oldu nasîb
Defter-i a'mâline rahmet yazılsun her zeman
Mescid-i İclâliyye târihini söyler Nazf
Ol Mehemed Râif'i me'cûrun it Mevlâ heman
1293¹⁵¹*

Çeşme kitabesinden zamanında caminin bitişiğinde aynı isimle anılan bir de

¹⁵¹ Affan Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, s.696,699.

sıbyan mektebi olduğunu anlamak mümkündür.

Süsleme:

Yapı oldukça sade bir görünüme sahiptir. Mihrabı alçıdandır, iki yanda sütunçeler bulunur. Mihrap, mukarnas kavsaralı ve ayet kitabelidir, üstte bitkisel motiflerle bezeli bir taç ile sonlanır. Minber ve vaaz kürsüsü ise ahşaptır.

3.1.15. Yıldız Hamidiye Camii

Katalog No: 15

Plan ve Çizimler: 22

Resim: 131-149

Bâni:

Bânisi Sultan II. Abdülhamid (h.d. 1876-1909)'dir.

Tarihçe:

Yıldız Hamidiye Camii, II. Abdülhamid tarafından H. 1303/M. 1885-1886 yıllarında yaptırılmıştır. Gerek kitlesi ve plan şeması, gerekse dekorasyonu ile son dönem Osmanlı mimarlığında benzeri olmayan bir yapıdır.¹⁵²

Yıldız Camii'nin mimarı ile ilgili kaynaklarda farklı isimlerle karşılaşmaktayız. Pars Tuğlacı, yapının mimarı ile ilgili olarak farklı görüşler ortaya koymaktadır. Bunlardan birinde caminin mimarı olarak Sarkis Balyan'ın adını vermekte¹⁵³, yine aynı yazar, diğer bir eserinde ise Dikran Cüberyan'ı fotoğrafı ile birlikte caminin mimarı olarak göstermektedir.¹⁵⁴ Y. G. Çark ise "Türk Devleti Hizmetinde Ermeniler" adlı kitabında caminin mimarı olarak mühendis ve mimar Dikran Cüberyan göstermektedir.¹⁵⁵ Erzurum Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Selman Can ise, Osmanlı arşivlerinde yaptığı çalışmalar sonucunda tespit ettiği belgelere dayanarak Yıldız Hamidiye Camii'nin asıl mimarının Rum Nikolaki Kalfa olduğunu belirtmektedir.¹⁵⁶

Cami, 1877'de Yıldız Sarayı'na yerleşmesinden sonra Cuma selamlığı, bayram vb. önemli dini günlerde uzak camilere gitmekten hoşlanmayan II. Abdülhamid'in isteği üzerine sarayın hemen yanında inşa edildi. O dönemdeki konumu bakımından saray duvarlarının dışında ama yerleşme alanı içindeydi. Bu nedenle, konumu ve

¹⁵² Selçuk Batur, "Yıldız Camii", **D.B.İ.A.**, C.7, s.514.

¹⁵³ Pars Tuğlacı, **Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi**, s.268.

¹⁵⁴ Pars Tuğlacı, **Osmanlı Mimarlığında Balyan Ailesinin Rolü**, s.486.

¹⁵⁵ Y. Gamidas Çarkçıyan, **Türk Devleti Hizmetinde Ermeniler**, s.165.

¹⁵⁶ Selman Can, "Arşiv Belgeleri Işığında Sarkis Balyan", **Sanat**, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, S.11, Mayıs 2007, s.94.

işlevleri açısından bir saray camisi olma özelliğine sahip oldu. Bu özellik kitlesinin biçimlenişinde ve öncelikle dekorasyonunda belirgindir.

Sultan II. Abdülhamid'in sarayından pek uzaklaşmak istememesi, kendisini sarayın bitişiğindeki bu caminin yaptırılmasına zorlamış olabilir. Toplumsal düzen açısından vazgeçilemez bir gelenek durumundaki Cuma selamlığı sırasında Sultan, Yemen ve Arabistan'dan gelen tebaasıyla birlikte namaz kılabilmekte, yabancı elçilerin tebriklerini kabul etmektedir. Bu anlamda bu törenlerin önemli bir toplumsal işlevi vardır. Sultan adına etkili bir siyasal gösteriye dönüşen cuma selamlığı törenleri, 21 Temmuz 1905 günü Sultan II. Abdülhamid'e karşı girişilen yegâne sabotaj olayına yol açmıştır. Ermenilerce düzenlenen bu sabotaj sırasında caminin giriş kapısı yakınında saat kulesinin batı yönündeki talimhane girişine bırakılan saatli bomba, Sultan'ın Şeyhülislam Cemaleddin Efendi'yle konuşması uzayınca Sultan kapıya varmadan patlar ve yirmi altı kişinin ölümüne neden olur, caminin ön kısmı ile saat kulesini de tahrip eder.¹⁵⁷

Yeri ve Konumu:

Beşiktaş'ta, Barbaros Bulvarı'nın kuzey kesiminde, Yıldız Sarayı yolu üzerindedir. Asıl adının Hamidiye olmasına karşılık daha çok Yıldız Camii olarak bilinmektedir.

Mimari:

Yıldız Camii, geleneksel son cemaat yerinin, 19. yüzyılda işlevinin değişmesiyle beraber hünkâr köşkü biçimine dönüşmesi sürecinin son örneği olan, köşk, hatta saray imgesinin öne çıktığı bir tasarım örneğidir. Hünkâr köşkü kitlesi harım bölümünü de içeren dikdörtgen planlı tek bir ana kitle olarak biçimlenmiş, buna kuzeydoğu ve kuzeybatı tarafında eklenen yine dikdörtgen planlı ve daha alçak iki kitle kuzey cephesinde yaygın, hiyerarşik ve simetrik bir görünüm sağlamıştır. Bu görünümü güçlendiren bir diğer öğe ise cephenin merkez aksının taç kapı biçiminde tasarlanması ve bunun için de daha geniş ve daha yüksek tutulması, öne doğru bir

¹⁵⁷ Neşe Yıldırım, *İstanbul'da II. Abdülhamid Dönemi (1876-1908) Mimarisi*, s.226-227.

çıkma yapması ve üstte zengin bezemeli bir tepelikle vurgulanmasıdır. Caminin geleneksel tasarımında hiç görülmediği biçimde taç kapı motifi mihrap cephesinde de kullanılmıştır. Böylece bu taç kapılar tarihi işlevlerinden farklı olarak kubbeyi ortalayan simetri öğeleri olmuşlardır.¹⁵⁸

Farklı yükseklikteki dikdörtgen planlı prizmatik kitlelerin kompozisyonu ve kullanılan mimari öğeler, örneğin saçak kornişlerinin üstündeki parapet kuşağı, yandaki kitlelere girişteki çift kollu dairesel merdivenler, camlı giriş sundurmaları daha çok sivil mimaride gördüğümüz tasarım özelliklerine yakındır. Caminin saraya bağlı oluşunun ve imparatorluk protokolünün önde gelişinin anlatımı olarak görülebilecek biçimlerdir. Cami, bu kitlenin üstünde yalnızca yüksek kasnağı ve küçük kubbesi ile belirir. Üzerine on altı pencere açılmış çokgen kasnak, içine neogotik pencerelerin yerleştiği ve bir silme takımının belirlediği çerçevelerden oluşmuştur. Bir mukarnas dizisi ve üstündeki parapet, kasnağın kornişini biçimlendirir.¹⁵⁹

Ana kitlenin cepheleri kuzey ve güneyde üç, doğu ve batıda yedi açıklıktan oluşan bir çerçeveleme sistemi içinde düzenlenmiştir. Bu çerçeveler, zengin silme takımları ve profillerin oluşturduğu düşey oranlı dikdörtgenlerdir. Üstlerinde de ensiz yatay dikdörtgen çerçevelerden oluşan bir bant dolaşır. Çerçevelerden her birinin içinde üçlü dilimleri olan neogotik üslupta pencereler vardır. Cephe, üstte düzgün üç sıra mukarnastan oluşan bir korniş ve üstündeki parapetle bitirilmiştir.

Yapının doğu ve batı cepheleri simetriktir. Cepheler iki farklı düzlemdeki iki yüzeyden oluşmaktadır. Her iki cephede de alt sırada kare, ferforje demir parmaklıklı ve profilli söve ile sınırlandırılmış beş küçük pencere yer alır, üst sırada ise yine beş adet dikdörtgen, profilli söve ile çevrili, sivri kemerli, gotik pencereler yer almaktadır. Pencereler üzerindeki demir şebekelerde aşağıya doğru sarkan ikişer salkım halinde süsler vardır. Yüzey profilli bir bordür ile tamamlanmaktadır. Arkada ana mekânın yüzeyi yükselmektedir. Yüzey plastırlarla üçe bölünmüştür. Plastırlar

¹⁵⁸ Selçuk Batur, “Yıldız Camii”, **D.B.İ.A.**, C.7, s.514.

¹⁵⁹ Selçuk Batur, **a.g.m.**, s.514.

arasındaki yüzeylerde alt sırada dikdörtgen söveli gotik pencereler, üst sırada yüksek sivri kemerli gotik pencereler bulunmaktadır. Alt ve üst pencereler yüksek sivri kemerli nişler içine yerleştirilmiştir. Yüzey bezemeli bir bordür ile tamamlanmaktadır.

Güney cephesi simetrik esaslara dayalı olarak, iki farklı düzlemde oluşan üç yüzeyden oluşmaktadır. Orta yüzey ana mekânın, iki yan yüzey ise hünkâr ve görevli dairelerinin güney cepheleridir. Orta yüzey köşe ayakları ile sınırlanmıştır. Cephe iki plastırla üç yüzeye ayrılmıştır. Yüzey iki sıra pencere ile düzenlenmiştir. Alt sıra ortada mihrap olduğundan sağırdır. Fakat dikdörtgen, profilli söve ve pencerelerde görülen ferforje yaşmakla pencere biçimi verilmiştir. Söve üstü bir sıra mukarnas dizisi ile tamamlanır. İki yanında gotik üslupta iki pencere yer alır. Yüksek sivri kemerli pencere ferforje demir parmaklıdır ve profilli bordür ile çevrilidir. İkinci sıra pencereleri alt sıradakilerle aynı formdadır, orta pencere diğerlerinden daha büyük tutulmuştur. Alt ve üst sıra pencereleri, pencere kemer profiline paralel sivri kemerli ve niş içine alınmıştır. Orta yüzey yüksekçe, bitkisel motifli bir taç ile tamamlanmaktadır. Yan mekânların pencereleri gotik formu fakat daha sadedir.

Kuzey cephesi, simetrik olarak düzenlenmiştir. Cephe üç farklı düzlemdeki yüzeylerden oluşmaktadır. Önde kapalı son cemaat yerine açılan iki giriş kapısı ve beş adet gotik pencere ile düzenlenmiş yüzey, arkada ana mekânın kuzey cephesi yükselmektedir. Ana mekânın yüzey üç gotik pencere ile düzenlenmiştir. Orta pencere, pencere kemerinin profiline paralel kemerli bir niş içinde ve daha büyüktür. Üst bölüm bir mukarnas şeridi üzerinde yer alan bitkisel dekorasyon bir alınlık ile sona ermektedir. Yüzey, iki sıra sarkıtlı friz üzerinde stilize edilmiş bitkisel motiflerle süslü yüksek bir taç ile tamamlanmaktadır.

Caminin kuzey cephesi, Yıldız albümlerindeki eski fotoğraflara göre büyük bir ölçüde değişmiştir. Cephenin ortasındaki küçük giriş bölümü, özgün durumunda camekân benzeri büyük ve geniş pencerelerle çevriliydi. İki yan giriş ise çift kollu

dairesel merdivenlerden sonra sahanlıkta yine canlı bir sundurma ile örtülmüştü. Halen düz bir merdiven vardır ve canlı sundurma bulunmamaktadır.¹⁶⁰

Kuzey cephesindeki giriş kapılarından girildikten sonra ibadet mekânının önünde bir bölüm daha vardır ki bu dönem camilerinde görülen bir özelliktir ve son cemaat yeridir. Yapının düşey aksında taç kapı değil bir pencere bulunmaktadır. Bu pencerenin bulunduğu kısım cephe yüzeyinden öne doğru hafif bir çıkma yapmaktadır. Pencere, kendisiyle aynı seviyede olan diğer pencerelerden daha geniştir. Bu pencerenin bulunduğu kısmın üstü, düşey aksı vurgulamak amacıyla bitkisel motiflerle bezeli üçgen bir alınlıkla bitirilmiştir.

Kapalı son cemaat yerine giriş, düşey aksın iki yanındaki yan kapılardan yapılmaktadır. Ana mekânla aynı yüzeyde olan hünkâr köşkü dairelerine yanlardaki merdivenlerle çıkılmaktadır. Mihrabiye nişi giriş cephesi yerine kapalı olarak tasarlanmış son cemaat yerinde bulunur.

Hamidiye Camii bir selatin camisi olmasına karşın tek minarelidir. Tek şerefeli olan minareye yapının harım bölümünden geçilir. S. Eyice'nin karışık üslubun bütün kusurlarını taşıdığını öne sürdüğü¹⁶¹ minare batı kitlesinin içinden yükselir ve gövdesi tepeye kadar yivlidir. Şerefesine bir mukarnas dolguyla geçilir. Zarif bir taş oyma işçiliğinin sergilendiği üç sıra stalaktit gövdeye bağlanan şerefenin ardından, külâhın yine usta bir işçiliğin gözlendiği taş bezeme kuşağı biçiminde yorumlandığı görülür.

Yıldız Hamidiye Camii'ne son cemaat yerinin kuzey ucuna eklenmiş alçak bir kitlenin her iki yanından girilmektedir. Burası vestiyer ve ayakkabılık fonksiyonlarını gören bir rüzgârlık konumundadır ve diğer kitlelere oranla daha alçaktır. Giriş mekânından üç açıklıkla, üstü kitabeli bir kapıdan son cemaat yerine geçilir. Son cemaat yerinin sağ ve solunda yer alan birer kapı ile hünkâr dairelerinin

¹⁶⁰ Selçuk Batur, **a.g.m.**, s.514.

¹⁶¹ Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", **Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I**, s.69.

alt katına ulaşılır. Simetrik olarak düzenlenen bu katlarda birer hol, tuvalet ve ikişer oda bulunmaktadır.

Caminin kuzeydoğu ve kuzeybatı cephelerine eklenen hünkâr dairelerine avludaki mermer merdivenlerle ulaşılır. Planları birbirine göre simetrik. Hünkâr dairelerinin giriş katında birer hol, tuvalet ve maiyet odası bulunmaktadır.

Simetrik iki başoda, üç basamakla çıkılan cumba şeklindeki ahşap çıkmalarla ibadet mekânına açılmaktadır. Hünkâr dairelerinin giriş hollerinde de birer merdivenle son cemaat yeri üzerindeki galeriye ulaşılmaktadır.

Son cemaat yeri üzerindeki galeri üç bölüme ayrılmıştır ve burada hünkâr mahfilinin çeşitli kısımları yer alır. Bu bölümün sağında ve solunda üstü açık, Cuma Selamlığı sırasında Vüzera ve Askeri Erkan’a ayrılmış iki ahşap köşk bulunmaktadır. Bu iki köşkün arasındaki açıklığı saray muhafızları namaz kılmakta kullanmışlardır.

Ana ibadet mekânı, yaklaşık 13.25X19.50 metre boyutlarında, mihrap yönünde gelişmiş bir dikdörtgendir.¹⁶² Giriş kapısının iki yanında yaklaşık 5 metre Genişliğinde müezzinlerin oturmaları için düşünülmüş, biraz yüksekçe maksureler yer almaktadır. Namaz kılınan bölümden ayrılması için etraflarında korkuluk vardır.

Kitle içinde ortalanmış olan kubbe, iç mekânda geleneksel olarak alışılmış olandan farklı bir biçimde mihraptan oldukça uzakta ve girişe yakın kesimdedir. Örtü, kubbenin iki yanında düz tavan olarak devam eder. Kubbenin gelenek dışı yerleşimi ve mihraptan uzak oluşu, iç mekânda şaşırtıcı bir etki yapar ama yapının bütünündeki saray imgesi bağlamında hükümdarlık kavramını öne çıkaran bir yerleşim olarak algılanmaya açılır. Koyu mavi renkte zemin üzerine altın varakla işlenmiş yıldızlardan oluşan kubbe bezemesi bu kavramı pekiştirir.¹⁶³

¹⁶² Pars Tuğlacı, **Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi**, s.271.

¹⁶³ Selçuk Batur, “Yıldız Camii”, **D.B.İ.A.**, C.7, s.514.

Kubbe, iki yanında, kuzey ve güneyine yerleştirilmiş birer çift yüksek kolonla desteklenmiştir. Bunlar, aslında taşıyıcı işlevi olmayan veya sınırlı olan, dekoratif kolonlardır. Yüksek ayaklıklar üzerinde sekiz köşeli kolonlar, üstte başlık kesiminde ince bir mukarnaslı tabla ile bitirildikten sonra bir üst parça eklenerek daha da yükseltilmiştir. Sonunda uzun bir tabla-kiriş bu kolon çiftini bağlayarak kubbe eteğine düz bir doğru parçası olarak yerleşir. Kolonlar, dilimli bir kemerle birbirine bağlanır. Yükseltilmiş kolon ve dilimli kemer, oryantalist mimarının çok sevilen Elhamra imgesine referans veren motiflerdir. Burada ayrıca narin yapılarıyla kubbeye adeta ağırlıksız bir görünüm kazandırır.

Yıldız Hamidiye Camii'nin dekorasyon ve bezemelerinde taş, mermer ve ahşap süsleme ile kalem işleri uygulanmıştır. Yapının dış cephelerinde geometrik bir düzenleme hakimdir. Pencere ve pencereleri sınırlandıran çerçevelerde kullanılan süsleme öğeleri dönemin üslup özelliklerini taşımaktadır. Dış cephelerde kullanılan geometrik düzenlemeler yapının kurgusunu belirgin, kolay kavranır hale getirmiştir.

Harem ve selamlık bölümleriyle girişteki alçak bölümün dış cephelerindeki süsleme elemanları, sivri kemerli pencerelerin etrafındaki pervazdan, denizlik altındaki küçük konsollardan ve çatı parapetindeki mukarnas ve altıgen yıldızlardan ibarettir.¹⁶⁴ Bu dönemde taç kapılarının ölçülerinde küçülme, biçimlerinde sadeleşme görülmektedir. Buna bağlı olarak Hamidiye Camii taç kapıları düz atkılı ve dikdörtgen olmuştur.

Caminin cepheleri düşey plastırlar, yatay silmeler ve saçak silmeleri ile yüzeylere bölünmüştür. Bu dönemde camilerde kullanılan büyük boy pencereler yüzeyleri tamamen şeffaflaştırmıştır. Hamidiye Camii'nin pencere parmaklıkları gotik motifi ferforjedir ve gotik dönem sivri kemerleri gibi yüksek sivri kemerlidir.

Osmanlı mimarlığında cephenin gelişimi, Avrupa'da görülen Rönesans, Barok, Ampir, Rokoko gibi üslup özelliklerinin, Osmanlı mimarisinin kendine has mimari

¹⁶⁴ Pars Tuğlacı, **Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi**, s.272.

özellikleri ile yoğrulup bir senteze ulaşması sonucunda oluşmuştur. Erken, klasik, lale ve barok dönemlerinde görülen klasik anlamdaki son cemaat yeri, ampir ve eklektik dönemlerde hünkâr dairesinin cami planlamasına girmesi ile değişerek kapalı olarak biçimlenmiştir.

Caminin avlusunun kuzeyinde yer alan şadırvanın orijinali günümüze ulaşmamıştır. 1988-1992 yıllarında caminin restorasyonu İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yaptırılmıştır ve bu restorasyon sırasında yeni bir şadırvan eklenmiştir. Ayrıca avlunun kuzeybatısında, II. Abdülhamid'in tuğrasını taşıyan dökme demirden bir çeşme yer almaktadır.

Yıldız Saat Kulesi

Yıldız Hamidiye Camii'nin avlusuna girişte sağ tarafta 1889-90 yılları arasında yaptırılmış olan Saat Kulesi yer almaktadır. Adını, banisi Sultan II. Abdülhamid'den ve Yıldız Hamidiye Camii bahçesinde yapılmış olmasından alır. Kule, sekizgen planlı üç katlı zarif bir yapıdır. Yukarı doğru çıkıldıkça her kat diğerinden biraz daha ufaktır. Zemin katta üç yüzde sivri kemerli birer pencere ve kapı bulunur. Bunların üzerinde dört adet kitabe yer alır. Bu kitabeler Serasker Dairesi Başkanı Giritli Ahmed Muhtar tarafından yazılmıştır. İkinci katta her yüzde altta barometre ile termometrelerin bulunduğu yuvarlak yuvalar ve bunların üzerinde pencereler yer alır. Üçüncü kat saat odasıdır. Altta pencereler ve bunun üzerinde, cami ve Yıldız Teknik Üniversitesi yönünde birer kadran yer alır. Kulenin üzerini süslü bir çatı örter ve tepesinde bir rüzgar gülü bulunmaktadır. Kulede, ağırlık sistemli mekanik saat, 1993 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından saat ustası Recep Gürgen'e tamir ve bakımı yaptırılarak hizmete sokulmuştur.¹⁶⁵

Süsleme:

Yıldız Hamidiye Camii'nin iç mekânına baktığımızda mermer süsleme olarak mihrap, minber, vaaz kürsüsü ve duvarları boydan boya dolaşan mermer mukarnas frizi bulunmaktadır. Tüm iç cepheyi dolaşan mukarnas frizi, alt pencerelerin

¹⁶⁵ Kemal Özdemir, **Osmanlı'dan Günümüze Saatler**, s.206-207.

bitiminin üstünde bir kat kornişi gibi iç mekânı iki kata bölerek yapının düşey gelişimini dengeler.¹⁶⁶

Caminin mihrabı mermerdir. Mermer mihrap, aslında Klasik Osmanlı mimarisi esaslarına uygundur. Mukarnaslı mihrap nişi iki ince sütun tarafından taşınmaktadır. Nişin köşe dolgularında spiral dallar vardır. Alınlığa kadar kıvrık dallardan bir süsleme ve alınlıkta Kuran'dan alınmış bir ayet yer alır. Mihrap bitkisel süsleme motifli bir taç kısmıyla sonlandırılmıştır. Siyah zemin üzerinde sarı sedef kakma ile yazılmış ve etrafları altın yaldızlı alçı işi çerçevelerle şekillenmiş bölümde dört halifenin isimleri (Ebubekir, Osman, Ömer, Ali) yazılıdır. Mihrabın iki yanında simetrik düzenlemeye sahip gotik karakterli iki pencere yer almaktadır.¹⁶⁷

İç mekândaki bir diğer önemli süsleme ögesi de mermer minberdir. Korkuluk ve köşk korkuluğu geometrik şebekelidir. Yan aynalık düz ve sadedir. Pabuçluk ve pabuçluk üçgeni yoktur. Bu minberde geçit yoktur. Yüksekçe bir kaide üzerinde niş şeklindedir ve dilimli kemerlidir. Köşk minbere nazaran oldukça büyüktür. Dört köşe sütunların dış köşelerindeki kum saatli gömme sütunlar dilimli kemerlerle bağlanmıştır. Kûlah ortadan kalkmış, dilimli kubbe konulmuştur. Alem birbirinden farklı dört boğumludur. Sivri bir uç üzerinde bir ay motifi ile son bulur.¹⁶⁸

Caminin vaaz kürsüsü mihrabın solundaki cepheye bitişik, pencereler arasında yer almaktadır. Kürsüye mihrap yönündeki merdivenlerle çıkılır. Yekpare mermer olan kürsü, 1,5 metre yükseklik ve genişliğindedir. Vaaz kürsüsü; kaide, korniş ve taht kısmından oluşur. Kürsüde yapı malzemesi olarak, Marmara mermeri kullanılmıştır. Vaaz kürsüsü, sekizgen bir kaide üzerine oturtulmuştur. Taht kısmına mukarnas düzenleme ile geçilir. Kürsünün taht kısmı, sekizgen kaide üzerinde olup, her bir yüzey iç içe geçen dikdörtgenlere ayrılmıştır.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Selçuk Batur, "Yıldız Camii", **D.B.İ.A.**, C.7, s.515.

¹⁶⁷ Pars Tuğlacı, **Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi**, s.269.

¹⁶⁸ Sermin Yücel, **Yıldız Hamidiye Camisi**, s.77.

¹⁶⁹ Pars Tuğlacı, **Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi**, s.269.

Yıldız Hamidiye Camii'nin kuzey ve güney cephesinde yer alan bitkisel motiflerle bezeli üçgen alınlık ve çatı parapetlerini dolaşan mukarnaslar ve altıgen yıldızlar dönemin mermer işçiliği açısından önemli örneklerdir. Taç kapı biçimindeki ilk girişte, “İnnel salate kanet alel muminine kitaben mevkute” ibaresi yazılıdır. Bu hat, cami arasına aynısı yapılan taçlandırılmış blokta da okunur. Her iki taçlı bölüm rumiler ve büyük bir yıldız motifiyle süslenmiş ve eliptik bir levhaya Sultan Abdülhamid'in tuğrası konmuştur. Esas cemaat mekânına girişteki deri örtü üzerinde Kelime-i Tevhid ve kapı üzerinde “Selamün aleyküm tıbtüm fedhuluhe Halidin” yazısı okunmaktadır.¹⁷⁰

Cami iç mekânının süslemesinin büyük bir bölümünü kalem işi süsleme oluşturmaktadır. İç mekânda mavi rengin hakim olduğu altın yaldızlı kalem işi bezemeler vardır. Caminin cephelerini kaplayan bezemelerin tasarımı, düzeni, desen ve motifleri Osmanlı mimari süsleme programının geleneksel çizgisine bağlıdır. Ancak tüm yüzeylerin bezeme için kullanılışı ve duvar yüzeylerindeki süsleme programını sistematikleştiren dikdörtgen çerçeveler gelenekten farklı olarak karşımıza çıkmaktadır.

İç mekânda yoğun kalem işi bulunması, ana beden duvarlarına açılan büyük açıklıklı pencerelerin sağladığı ferahlığı bastırmaktadır. Gerek renk, gerek oranlar gerekse çizim teknikleri açısından yapıdaki süsleme, 16. ve 17. yüzyıl örneklerinden farklıdır. Genel olarak uygulamanın tümü, 19. yüzyıl Osmanlı bezeme geleneğinin yeni yorumu olarak değerlendirilir. Mermer veya sıva üzerine altın yaldız ve boya ile ayet-i kerimeler ve din büyüklerinin adları yazılmıştır. Sabit olarak yapılan bu kitabeler dışında, cami duvarlarında gerek hat sanatı ve gerekse sanat tarihi açısından çok değerli levhalar asılmıştır.

Camide sülüs yazıların büyük bölümü hattat Abdülfettah Efendi'ye aittir. Mihrabın solunda Sultan II. Abdülhamid'in eseri, kendi tuğrasını taşıyan kabartma bir yazı levhası vardır. Camiye sonradan konan levhalar, hattat Hafız Osman'ın

¹⁷⁰ Sermin Yücel, **Yıldız Hamidiye Camisi**, s.77.

eserlerinden seçmelerdir.¹⁷¹ El sanatı olarak büyük değer taşıyan levhalar on tanedir. Altın yaldızlı ve işlemeli yuvarlak çerçevelere sedefle yazılan levhalarda; Allah, Muhammed, dört halifenin ismi ve Hasan, Hüseyin, Said ve Sa'd adları okunmaktadır.

Caminin kubbe merkezi ve kasnağının, kitabe ve kalem işleriyle dekore edildiğini görmektediriz. Kubbe merkezinde sülüs hat ile Necim Süresi (Yıldız) yer alır. Onun altında kubbe kasnağında ise, “Elhamdülillâhi âlâ nimetil İslâm” ibaresi tekrar edilmiştir.¹⁷² Kubbenin içi, önü ve arkasında kalan düz tavanlarda ayrıca mavi üzerine serpmeye yıldızlar yapılmıştır. Tavandan yaklaşık 25 cm. aşağıda, kufi hatla uygulanan Mülk Suresi duvarları çepeçevre dolaşmaktadır.

Caminin duvarlarının alt kısmında çini taklidi kalem işleriyle yapılan süslemeler yer almaktadır. Son cemaat yeri üzerinde bulunan galerinin iki köşesinde bulunan ahşap köşklerin yüzeyleri zengin dekoratif kalem işleriyle süslenmiştir.

Cami iç dekorasyonunda kullanılan bir diğer uygulama da ahşap süslemedir. Hünkâr ile ailesine ayrılan yan odalardan cami ana mekânına çıkan kafesli çıkmalar, alttan fistolarla süslü mermer konsollarla desteklenmektedir. Tepesi, uzunca yapraklara benzer bir dizi ahşap süsleme ile taçlandırılan çıkmaların cepheleri, kavisli çerçeveler içine oturtulan kafeslerle, küçük nişler ve ince ahşap oymalarla dekore edilmiştir. Koyu renkli bu süslemeler açık zemine uygulanarak daha etkili kılınmıştır. Bunların ustalıkla işlenen başlıkları da ahşaptır. Malzeme olarak genellikle sedir kullanılmıştır.

Kendisi de bir marangoz olan Sultan II. Abdülhamid, Yıldız Sarayı'na taşındıktan sonra kurduğu Tamirhane-i Hümayun'da bizzat çalışarak, caminin ahşap süslemelerini yapmıştır.¹⁷³

¹⁷¹ Pars Tuğlacı, **Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi**, s.269.

¹⁷² Anonim, **İstanbul Abideleri**, s.44.

¹⁷³ Sermin Yücel, **Yıldız Hamidiye Camisi**, s.79.

Yıldız Hamidiye Camii dekorasyonunda kullanılan birçok nadir eser bulunmaktadır. Bunların başında padişaha ayrılmış olan üst kattaki odalarda, 2 m. yüksekliğinde beyaz fayanstan yapılma süslemeli iki büyük çini soba bulunmaktadır. Yıldız Çini Fabrikası'nda üretilen bu sobaların altın yaldızla işlenmiştir.¹⁷⁴

Ayrıca kubbeyi taşıyan sütunların arkasında, caminin yapımında Londra'dan getirilerek armağan edilen iki büyük saat bulunmaktadır. Sultan Abdülhamid'in kendi eseri olan Kur'an okuduğu rahle, imparatorluğun son "Sürre Alayı" ile getirilen Kâbe örtüsünün dörtte biri, Abdülhamid'in yaptığı bir kutu içinde saklanan "Sakal-ı Şerif" mahfazası, sedefli bir çekmece ve Alman İmparator Wilhelm II'nin armağan ettiği, kubbe merkezinde asılı duran avize Yıldız Camii'nin diğer kıymetli eşyalarındandır.¹⁷⁵

¹⁷⁴ Pars Tuğlacı, **Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi**, s.270.

¹⁷⁵ Pars Tuğlacı, **a.g.e.**, s.269.

3.1.16. Orhaniye Kışlası Camii

Katalog No: 16

Plan ve Çizimler: -

Resim: 150-160

Bâni:

Sultan II. Abdülhamid (h.d.1876-1909) tarafından inşa ettirilmiştir.

Tarihçe:

Yapının güney cephesinde bulunan ve II. Abdülhamid'in tuğrasını taşıyan kitabesi H. 1303 (M. 1887) tarihli'dir.¹⁷⁶

Yeri ve Konumu:

Yıldız'da, Mecidiye Mahallesi'nde, günümüzde Merkez Komutanlığı olan Orhaniye Kışlası'nın içinde bulunmaktadır.

Mimari:

Caminin önünde geniş bir avlu bulunmaktadır. Yapı alışlagelmiş şekliyle bu avlunun üzerinde değil de, kışlanın diğer birimlerini oluşturan binalar arasında tasarlanmıştır. Kubbesinin basık, minaresinin ise güdük gövdeli olarak inşa edilmiş olması, enlemesine gelişen bu bina kompleksinin oranlarına zarar vermemek içindir.

Bu yapılar topluluğunun merkezi noktasını oluşturan cami bir bodrum katı üzerinde yükselmektedir. Girişi, ibadet mekânına doğudan bitişik olan çift katlı bölüme geçiş veren taş merdivenlerin sonunda bulunmaktadır. Yapının frontal cephesi avluya bakan cephedir. Burası çatı hizasından başlamak üzere, basık sivri kemerli bir alınlık ve çift sıra pencereyle düzenlenmiştir. Her sırada üçer tane olmak üzere, alttaki pencereler dikdörtgen söveli, üsttekiler ise sivri kemerlidir. Aynı düzenleme karşı duvarda da tekrarlanmıştır. Harimi örten kubbenin kasnağında da

¹⁷⁶ Mustafa Cezar, **XIX. Yüzyıl Beyoğlusu**, s.63.

bir sıra pencere bulunmaktadır. Caminin alt kat pencerelerinden mihrap olan ortadaki sağırdır.¹⁷⁷

Minare yapının kuzeybatı köşesine bitişik vaziyettedir. Taş minarenin neogotik özellikler taşıyan şerefesi ince sütuncuklarla bağlantılı sivri kemerlere sahiptir. Ortasında bir boğum olan taş külâhı alem ile bir bütün oluşturur.

Süsleme:

Yapının cephelerinde herhangi bir süsleme unsuruna rastlanılmamakla birlikte yüzeylerde hareketlilik; pilastrlar, profilli saçaklar ve iki katlı pencere düzeni ile sağlanılmıştır. Ayrıca giriş cephesinde, kubbeyi taşıyan sivri basık kemerin merkez noktasının hemen altında, II. Abdülhamit'in tuğrasına yer verilmiştir.

İç mekânda tüm yüzeylerde çok yoğun kalem işine yer verilmiştir. Beden duvarlarının alt kısmı, açık yeşil fon üzerine içlerinde salbekli şemse motiflerinin yer aldığı ve birbirini tekrar eden panolara bölünmüştür. İkinci katta da mavi bir fon üzerine geometrik ve bitkisel motiflerle oluşturulmuş yine birbirini tekrar eden kompozisyonlar görülmektedir. Kubbe kasnağında, tromplarda yine bitkisel ve geometrik kompozisyonlar aynı renklerle devam ettirilmiştir. Kaburgalı kubbede mavi fon üzerine altın varakla hazırlanmış yıldızlar ile gök imgesi oluşturulmuştur.

İbadet mekânında yer alan bir diğer unsur ise yazıdır. Kubbe kasnağının altında beden duvarlarının tamamını dolanan ayet kitabesi, siyah zemin üzerine altın varaklı istifli hat ile yazılmıştır. Kubbe kasnağında trompların iki yanına yerleştirilmiş dairesel çerçeveler içerisinde Allah, Muhammed, dört halife, Hasan ve Hüseyin'in adları yazılmıştır. Ayrıca Allah ve Muhammed lafzı kubbe kasnağında mihrap duvarı ve kuzey duvarında sekizgen çerçeveler içerisinde birer kez daha tekrar edilmiştir.

İbadet mekânında ayrıca mihrap, minber ve vaiz kürsüsü mermer işçiliği ile dikkat çeker. Dışa taşkın olarak hazırlanan mukarnas kavsaralı mihrap iki yanında

¹⁷⁷ Tülin Çoruhlu, "Orhaniye Kışlası", **D.B.İ.A.**, C.6, s.137.

postamentler üzerinde yer alan ikiz sütunçelerle sınırlandırılır. Yarım yuvarlak mihrap nişinde toplanmış perdeler ve asılı kandil motifi resmedilmiştir. Toplanmış perde motifleri mihrap nişinin iki yanında bulunan ikiz sütunların üst kısmında da hazırlanmış ve dairesel madalyonlar içerisinde Allah ve Muhammed lafzları yazılmıştır. Mihrap en üst noktada itinalı mermer işçiliği ile hazırlanmış bir tepelikle son bulur. Mihrap kavsarasının üst kısmında Ali İmran suresinin 37. ayetinden bir bölüm yeşil zemin üzerine altın varak ile yazılmıştır.

Minberde ise özellikle minber köşkü ve külâhı altın varak uygulamasının yanı sıra mermer işçiliği ile dikkat çeker. Minber yan levhaları oldukça sade tutulmuştur. Yan levhalarda geniş düz bir beyaz yüzey altın varaklı içbükey profillerle çerçevelenmiştir. Mihrapta görülen mermer tepeliğin benzeri minber girişinde de görülebilir. Tamamen mermerden yapılan vaiz kürsüsü kaide ve başlıkları ile birlikte hazırlanmış sekiz sütun üzerinde yükselmektedir. Baklava dilimli başlıklara sahip sütunlar birbirlerine at nalı küçük kemerlerle bağlanır. Kürsünün korkulukları altında iki sıra mukarnas dizisi, korkuluk yüzeylerinde ise geometrik geçme motifler varaklanmıştır.

3.1.17. Muradiye Camii

Katalog No: 17

Plan ve Çizimler: 23-24

Resim: 161-165

Bâni:

Yapı, II. Abdülhamid'in (hd 1876-1909) analığı Perestu Kadın'ın başağası Server Ağa, Nazseza ile Ferahnak kalfalar, Halime Hatun isimli bir zat ve çevre halkının katkılarıyla yaptırılmıştır.

Tarihçe:

Gökner Sokağı ve Şair Nazım Sokağı'na açılan madeni kanatlı avlu kapılarının üzerinde birbirinin aynısı olan iki yapım kitabesi bulunmaktadır. Dört satırlık mermer kitabelerde, yapının H. 1316/M. 1898'de yeniden inşa edildiği anlatılmaktadır. Mimarı bilinmeyen yapının ilk durumuyla ilgili herhangi bir bilgiye de rastlanılmamıştır.¹⁷⁸

Muradiye Camii'nin yapımı ile ilgili olarak her iki sokağa açılan avlu kapılarının üzerinde talik hatla yazılmış kitabelerinde şunlar yazılıdır:

Erike-pıra-yı hilafet ve saltanat mehd-i bünyan-ı din ve devlet es-Sultan El-Gazi Abdülhamid Han-ı sani efendimiz hazretlerinin saye-i inayet-i cenab-ı zıllulâhîlerinde şehzade-i civan-baht devletlü necabetlü Ahmed Efendi Hazretlerinin Başağası saadetlü Selim Ağa ile iffetlü Fettan-fer ve Dil-sitân Kalfalarla ve sair ashab-ı hayrın ianâtıyla işbu cami-i şerif müceddeden inşa kılınmıştır.

Sene 1316 = 1898

Günümüz Türkçesiyle:

Saltanat ve hilafet tahtının süsü, devlet ve din binasının beşiği Allah'ın gölgesi Sultan Gazi II. Abdülhamid Efendimiz Hazretlerinin yüce inayetlerinin sayesinde bahtı genç devletli temiz soylu şehzade Ahmed Efendi Hazretlerinin Baş Ağası

¹⁷⁸ Hakan Arlı, "Muradiye Camii", **D.B.İ.A.**, C.5, s.519.

saadetlü Selim Ağa ile namuslu Fettan-fer ve Dil-Sitan Kalfalarla ve diğer hayır sahiplerinin yardımlarıyla bu mübarek cami yenilenmek suretiyle inşa edilmiştir.

Yapının avlusunda bulunan meşruta binasının H. 1317/M. 1899 tarihli mermer kitabesinde ise şunlar yazılıdır:

(Sağ taraf)

*Bu hâne cami-i şerifin müezzin meşrutasıdır
Senevî üç hatm-i şerif merhume Efzûnter
Kalfa'nın ruhiyçün müezzin tarafından
Hediyeeten kıraat olunacaktır.
Ruhuna Fatiha 1317= 1899*

(Sol taraf)

*Devletlü necabetlü Ahmed Efendi Hazretlerinin
Baş ağası izzetlü Selim Ağa'nın
Lalası Hafız Behram Ağa'nın ve sair
Geçmişlerinin ruhiyçün bir hatm-i şerif
kıraat oluna Fatiha 1319 = 1901*

Yeri ve Konumu:

Muradiye, Beşiktaş'ın Şişli ilçesine sınırı olan mahallesidir. Mahalle, ismini 1898'de yapılan Muradiye Camii'nden alır. Yapı, Muradiye Mahallesi'nde, Nüzhetiye Caddesi'nin üst tarafında, Gökmar Sokağı ile Şair Nazım Sokağı'nın kesiştiği köşede yer almaktadır.

Tahsin Öz “İstanbul Camileri” adlı eserinde yapı için, “*Nişantaşı, Eski Söğütlü, Gönen Sokak'ta bulunmaktadır.*” diye bahseder.¹⁷⁹ Buradan anlaşıldığına göre yapı daha önce Şişli ilçesi sınırlarında yer almaktadır. Söğütlü ve Gönen isimleri de Şair Nazım ve Gökmar sokaklarının eski isimleridir.

¹⁷⁹ Tahsin Öz, **İstanbul Camileri**, C.2, s.49.

Mimari:

Yapı, üzerinde yer aldığı sokaklar arasındaki kot farkı nedeniyle oldukça eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Bu durum avluda basamaklarla, yapıda ise yarım bodrum katıyla çözülmüştür. 1700 metrekarelik, kareye yakın bir arazi üzerine inşa edilen caminin mihrap cephesi doğrudan sokakların kesişme noktasına oturturulmuş, diğer cepheleri ise yüksek duvarlı avlu içerisinde kalmıştır. Yapı esas itibarıyla dikdörtgen planlı olup mihrap cephesinin köşeleri pahlanarak avlu duvarlarıyla birleştirilmiştir.¹⁸⁰

Dış cepheleri çinko levhalarla kaplı olan caminin üzeri kiremitli kırma bir çatı ile örtülmüştür. Ana mekânı aydınlatan dikdörtgen şekilli sekiz büyük pencere vardır. Dışa doğru yarım yuvarlak bir çıkma yapan mihrabın bulunduğu cephede, pahlı yüzeylerde birer dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Yine aynı pencerelerden batı ve doğu duvarlarında üçer tane olduğu görülmektedir.

Son cemaat yeri cephesi mahfil bölümü nedeniyle iki katlı bir görünüm kazanmıştır. Yakın bir geçmişte önüne camekânlı bir giriş bölümü eklenen son cemaat yerinin iki yanından merdivenlerle, iki ahşap direk taşıyan mahfile çıkılmaktadır. Harim kısmına girişte, son cemaat yerine geçişi sağlayan düz ahşap kanatlı kapının bir benzeri bulunmaktadır.

Son cemaat yeri cephesinde sağ tarafta yer alan minare, camiden ayrı tasarlanmıştır. Minare caminin dikdörtgen planının dışında, camiye bitişik, kare kaideli, sekizgen gövdeli, köşklü minare denilen kapalı şerefe üslubunda inşa edilmiş ve tepesi soğan külah ile sonlanır. Minarenin tamamen eklektik özellikli olduğu görülmektedir.

Günümüzde yüksek binalar arasında sıkışıp kalan yapının avlusunda H. 1317/M. 1899 tarihli mermer bir kitabeye sahip meşruta binası ile mermerden sekizgen bir şadırvan bulunmaktadır. Şair Nazım Sokağı'na bakan cephesinin, bodrum katının ön

¹⁸⁰ Hakan Arlı, “Muradiye Camii”, **D.B.İ.A.**, C.5, s.519.

kısmı dükkân şeklinde değerlendirilmiştir.¹⁸¹

Göknar Sokağı'na bakan avlu duvarında ise üzerinde Latin harfleriyle yazılmış kitabede, 1918'de Şayeste isimli bir kadın tarafından yaptırıldığı, 1952'de de Fatma isimli bir kadın tarafından tamir ettirildiği belirtilen, günümüzde çok bakımsız halde, ayna taşı mermerden olan küçük ölçülü bir sokak çeşmesi bulunmaktadır.

Süsleme:

Yapının içine girildiğinde duvarların sıvalı olduğu ve üzerinin de ortasında sekiz kollu bir yıldız bulunan düz ahşap bir tavanla örtülü olduğu görülmektedir. Tavanın duvarlarla birleştiği noktada yine ahşaptan, geometrik bezemeli bir friz dolanmaktadır.

İçi oldukça aydınlık olan caminin mihrabının çok sade olduğu, buna karşın ahşap minber ve vaaz kürsüsünün bitkisel kabartma motifli, daha hareketli olduğu görülmektedir.

Genelde sade bir görünüme sahip olan camide özellikle çinko kaplama levhalarıyla oluşturulan hareketlilik, mihrap cephesinde yoğunlaşmıştır. Mihrap çıkması balıksırtı dizilmiş levhalarla ve üzerindeki güneş motifi ile dikkat çekmektedir.

¹⁸¹ Hakan Arlı, **a.g.m.**, s.520.

3.1.18. Cavid Ağa Camii

Katalog No: 18

Plan ve Çizimler: -

Resim: -

Bâni:

Yapının bânisi II. Abdülhamid'in harem ağalarından Musahip Cavid Ağa'dır.

Tarihçe:

Cami, 1906-1907 yıllarında yaptırılmıştır.

Yeri ve Konumu:

Ortaköy'de Eski Türk Sokağı'nda bulunmaktaydı.

Mimari:

Tahsin Öz'ün verdiği bilgiye göre, yapının duvarları kâgır, çatısı ise ahşaptı. Minare şerefesinin etrafı pencere şeklindeydi.¹⁸²

Hakkı Göktürk, yapının müstakil planlı ve kiremit örtülü ahşap bir yapı olduğunu belirtir. Caminin inşasına halkın isteği ile karar verilmiş, bunu haber alan Cavid Ağa bütün inşa masraflarını üzerine alarak hayırseverliğini göstermiştir. Bir süre sonra da yapının yanına bir sıbyan mektebi ve camiye gelir getirmesi için dükkânlar yaptırmıştır. Ahşap minberini adliye nazırlarından ve ikinci meşrutiyetin Kastamonu mebuslarından Tahir Bey koydurmuştur.¹⁸³

Caminin önünde dört basamaklı beton bir merdivenle inilen küçük bir avlusu vardı. Avludan zemini beton döşeli son cemaat yerine giriliyordu. Son cemaat yerinin sağ tarafında dipte bir kuyu ve yanında abdest muslukları vardı, altı da sarnıçtı. Sağ tarafta imam meşrutası, onun üzerinde de müezzin meşrutası bulunuyordu. Son cemaat yerinin beton zeminine tahta döşenmişti.

¹⁸² Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, C.2, s.15.

¹⁸³ Hakkı Göktürk, "Cavid Ağa Camii", *İSTA*, C.6, s.3395.

Harimin içinde sağda bir maksure vardı. Caminin tavanı beşik kubbe ile örtölüydü. Mihrabı yapının dışına doğru çıkıntı yapmaktaydı. Ayrıca cami sekiz pencere ile aydınlanıyordu.

Caminin ahşap minaresi dıştan çinko ile kaplıydı. Minareye son cemaat yerinden çıkılıyordu. Hakkı Göktürk'ün belirttiğine göre caminin arkasında bulunun sıbyan mektebi ve dükkânlar 1963 yılında ev haline getirilmişti.

Cavid Ağa Camii, Boğaziçi Köprüsü'nün çevreyolu güzergâhında kaldığından 1972 yılında yıktırılmıştır.

Süsleme:

Hakkında hiçbir bilgi yoktur.

3.1.19. Bebek Camii

Katalog No: 19

Plan ve Çizimler: Plan 25-26-27, Çizim 3

Resim: 166-172

Bâni:

Evkaf Nazırı Mustafa Hayri Efendi'nin emri ile yaptırılmıştır.

Tarihçe:

18. yüzyıl başlarında, 1725-26'da III. Ahmed'in sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından, Bebek köyü yazlık bir yerleşim yeri olarak düzenlenirken, burada inşa edilen Hümâyunâbâd Kasrı yanında, bir de cami yaptırılmıştır.

Hadîka'da belirtildiğine göre, III. Ahmed döneminde yapılan cami fevkanidir, hünkâr mahfili vardır ve alt katı mekteptir, minaresinin altında çeşmesi vardır, minareye çeşme hazinesinden çıkılır, çeşmenin üzerinde rakam ile tarihi 1138'dir. Karşısındaki tek hamam (Bebek Hamamı) bu caminin vakıf yapılarındandır. Caminin yanında Hümâyunâbâd adında bir kasır vardır ki halk arasında Bebek Köşkü denilir.¹⁸⁴ Sultan Ahmed Camii adıyla anılan bu yapı zamanla bakımsızlıktan eskidiğinden, Evkaf Nazırı Mustafa Hayri Efendi'nin emriyle, 1913 yılında yıktırılarak, aynı yerde, Mimar Kemalettin Bey'e bugünkü Bebek Camii yaptırılmıştır.¹⁸⁵

Tahsin Öz, yapının inşa tarihi olarak 1912 tarihini vermektedir.¹⁸⁶ Hakkı Göktürk ise yapının 1910-1913 yılları arasında yapıldığını belirtmektedir.¹⁸⁷ Kapı üzerindeki kitabede ise yapım yılı 1331 (1913) olarak verilmiştir. Son cemaat yeri girişindeki bu kitabede şu dize bulunmaktadır:

“Fenâdet-ül melâike tehû ve hüvve kâimün yusallî filmirâb.

¹⁸⁴ Ayvansarayı Hüseyin Efendi, **Hadîkatü'l Cevâmi**, s.528.

¹⁸⁵ Yıldırım Yavuz, **Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi**, s.104.

¹⁸⁶ Tahsin Öz, **İstanbul Camileri**, C.2, s.10.

¹⁸⁷ Hakkı Göktürk, “Bebek Camii”, **İSTA**, C.5, s.2333.

1331 – *sadakallhülazîm.*”

Harim girişi üzerindeki diğer kitabede ise:

“*Fâinemâ tevellû-a fesemme vech Allah*” dizesi bulunmaktadır.

Camide bulunan kitabelerin aynılarını yine Mimar Kemalettin tarafından aynı tarihlerde yapılan Bostancı-Kuloğlu ve Bakırköy-Kartaltepe (Âmine Hatun) camilerinde görmek mümkündür.¹⁸⁸

Yeri ve Konumu:

Bebek’te, Bebek – Rumelihisarı kıyı yolunun deniz yönündeki geniş bir arsa üzerine yapılmıştır. Bebek vapur iskelesinin batısında yer alır.

Mimari:

Kesme küfeki taşından inşa edilen cami alçak duvarlı bir avlu içinde yer almaktadır. Mimar Kemalettin ve Vedat Tek öncülüğünde o dönem yapılarına egemen bir üslup olarak karşımıza çıkan I. Ulusal Mimarlık Dönemi’nin bütün özelliklerini yansıtan yapı, genel hatlarıyla kare planlı ve tek kubbeli olup, üç kubbeli son cemaat yerine sahiptir.¹⁸⁹

Kubbeye geçiş eksedralarla sağlanmaktadır. Kubbe içten duvarlara bitişik yarım sekizgen şeklindeki sekiz ayağa oturmaktadır. Kubbeyi taşıyan bu ayaklar, dışa üzerleri kurşun kaplı ağırlık kuleleri olarak yansır. Ağırlık kulelerinden başka harimi örten kubbe, son cemaat yeri kubbeleri ve minare külahı kurşunla kaplanmış olup, harimi örten kubbenin ve minare külahının üzerinde ay şeklinde, ağırlık kuleleri ve son cemaat yeri kubbelerinin üzerinde ise palmet şeklinde alemler bulunmakta, son cemaat yerinde orta kubbe üzerindeki alemin içinde “Allah” yazısı görülmektedir.

¹⁸⁸ Hakan Arlı, “Bebek Camii”, **D.B.İ.A.**, C.2, s.116.

¹⁸⁹ Hakan Arlı, **a.g.m.** s.116.

Kare kaideli çokgen gövdeli minare, caminin batı duvarına bitişik olup, kuzeyinde dışa açılan küçük bir kapısı bulunmaktadır. Mukarnaslarla desteklenen minare şerefesinin korkulukları çokgen geçmelerle oluşturulmuştur.

Bebek Camii'nde harimin kuzey ve güney duvarlarında kapı ve mihrabın iki yanında birer, doğu ve batı duvarlarında ise ortada birer olmak üzere, sivri hafifletme kemerleri bulunan, dikdörtgen altı tane pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin üzerinde eksedrarlar arasında, kubbeyi taşıyan sivri kemerlerin içinde alçı içlikli, ortadaki daha büyük tutulmuş sivri kemerli üçüz pencereler ve üstte kasnakta yine sivri kemerli, alçı içlikli on altı pencere ile cami aydınlatılmıştır. İki harim duvarının köşelerine oturtulmuş toplam altı paye ile taşınan son cemaat yerinin yan bölümleri, küçük kaş kemerli mermer korkuluklarla çevrelenmiş seki şeklindedir. Son cemaat yeri 1991'de camekânla kapatılmıştır.¹⁹⁰

Harim bölümüne girilen kapının iki yanında ahşap korkuluklarla çevrilmiş iki ayrı bölüm bulunmakta ve bu bölümlerden soldakinden yine ahşap bir merdivenle üst mahfile çıkılmaktadır.

Süsleme:

Sade bir görünüme sahip olan caminin dış cephelerinde minik palmetler ve rozetlerle hareketlilik sağlanmıştır. Yapının içinde, kubbe içi, eksedrarlar, pencere çevreleri kalem işi tekniği ile yapılmış bitki motifleriyle bezenmiştir. Mihrap, dış cephede bir niş şeklinde belirtilmiş, içeride ise klasik kompozisyonda düzenlenmiştir. Düz silmelerle çevrelenmiş, mukarnas kavsaralı ve ayet kitabeli mihrap, üstte bitki motifleriyle bezemeli bir taç ile sonuçlanmıştır.¹⁹¹

Minber, oymaları ve kemerleriyle oldukça hareketli bir görünüme sahiptir. Vaaz kürsüsü de minber gibi ahşap ve kahverengi boyalıdır. Kasnaktaki on altı pencere içten firuze renkli düz camlarla renklendirilmiştir.

¹⁹⁰ Hakan Arlı, **a.g.m.** s.116.

¹⁹¹ Yıldırım Yavuz, **Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi**, s.104.

3.1.20. Dikilitaş Camii

Katalog No: 20

Plan ve Çizimler: -

Resim: 173-176

Bâni:

Dikilitaş Camii, II. Abdülhamid döneminde (h.d. 1876-1909) Hacı Mustafa Aşır adında bir hayırsever tarafından ve mahalle halkının bağışları ile yapılmıştır

Tarihçe:

İlk yapıldığında ahşap olan yapının minberini II. Abdülhamid'in koydurttuğu söylenir. Yapı, kullanılmayacak derecede harap olunca 1956 yılında yıkılarak yerine bugünkü fevkani bina yapılmıştır. Bugünkü cami, kâgır duvarlar üzerine ahşap çatılı ve üzeri kiremit örtülü bir yapıdır.¹⁹²

Yeri ve Konumu:

Dikilitaş'ta, Cami Meydanı Sokağı'nda, semt karakolunun hemen yanında, aynı adla anılan mahallenin içinde yer alır.

Mimari:

Bir avlu içinde yer alan Dikilitaş Camii'nin cümle kapısından ayakkabılık sofasına girilir. Minareye çıkan kapı burada bulunmaktadır. Cümle kapısının tam karşısındaki kapıdan son cemaat yerine, sağdaki diğer kapıdan ise harime geçilmektedir. Basık tavanlı son cemaat yerinden kadınlar mahfiline bir merdivenle çıkılır. Son cemaat yerinin bir köşesinde imam odası bulunmaktadır. Harim kısmının döşeme seviyesi son cemaat yerinden bir basamak kadar yüksektir.

Cami, boyuna dikdörtgen planlıdır. Batı duvarında dört, güney ve doğu duvarlarında ikişer pencere bulunur. Bu pencerelerden alttakiler kare biçimli, üsttekiler ise yuvarlak kemerli ve revzenlidir. Payelerin desteklediği üst kat mahfili

¹⁹² Hakkı Göktürk, "Dikilitaş Camii", İSTA, C.8, s.4554.

“L” şeklindedir. Mahfilin doğu kanadını oluşturan bölüm ahşap kafesle kapatılmıştır.

Taş minaresi bodur ve silindirik gövdeli olup, kaide kısmına bitişik bir müezzin meşrutası bulunmaktadır. Yapının üstünü kiremit kaplı bir kırma çatı örtmektedir. Caminin görevlilere ait lojmanlar, abdest alma yerleri, gasilhane, morg ve tuvaletleri bulunmaktadır.

Süsleme:

Caminin harım bölümü alt sıra pencerelere kadar fayansla kaplanmıştır. Caminin içi genel olarak rumi ve palmetlerden oluşan kalemişi süslemelere sahiptir. İç mekânda batı cephesinde iki pencere sırası arasında, doğuda ise kadınlar mahfilini taşıyan sütunların üstünde bir yazı kuşağı görölmektedir. Mermer kaplamalı mihrabı içten üç kenarlıdır. Tavana kadar yükseltilerek bir palmet sırası ile taçlandırılmıştır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşaptır.

3.1.21. Levent Camii

Katalog No: 21

Plan ve Çizimler: -

Resim: 177-183

Bâni:

Camii İbrahim Yolal tarafından genç yaşta kaybettiği kızı adına yaptırılmıştır.

Tarihçe:

Tahsin Öz cami için tüccardan İbrahim Yolal tarafından, vefat eden kızı Afet Yolal hayrına 1952-1953 yıllarında yaptırılmıştır diye bahsetmektedir.¹⁹³ Yasemin Suner ise 1954 yılında Mimar Vasfi Egeli tarafından projesi çizilip yapımına başlanan caminin 1961 yılında ibadete açıldığını söylemektedir.¹⁹⁴

Yeri ve Konumu:

Beşiktaş ilçesinde, 1. Levent Caddesi üzerinde, Levent Mektep Sokağı ile Sümbül Sokağı'nın kesiştiği yerdedir.

Mimari:

Sokak seviyesinden yüksekte inşa edilen cami, üç yandan merdivenlerle çıkılan bir platform üzerinde yer alır. Caminin doğu, batı ve kuzey cephelerindeki zemini seramikle kaplı olan, tamamı 2055 metrekarelik avlu, camiyi çevrelemektedir. Bu geniş avlunun doğu, güney ve batı bölümünün bir kısmı demir çitlerle çevrili olup doğu tarafında iki adet musalla taşı vardır. Yine avlunun batı kesiminde iki katlı üç adet lojmanı, altında bir kütüphanesi, kütüphanenin bitişiğinde bir gasilhane, morg ve tuvaletler, ayrı bir mekânda da şadırvanı ve abdest alma yerleri bulunur.

Caminin son cemaat yeri dışında kalan cepheleri mozaik kaplıdır. Dört mermer sütunlu son cemaat yeri cephesindeki üç açıklıkta sivri kemerler kullanılmış, mekânı örten üç küçük kubbeye geçiş Türk üçgenler ile sağlanmıştır. Mermer sütunların

¹⁹³ Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, C.2, s.1.

¹⁹⁴ Yasemin Suner, "Levent Camii", *D.B.İ.A.*, C.5, s.209.

başlıkları klasik Osmanlı mimarisinde görülen üç sıra mukarnas ile bezelidir. İnce bir işçilik gösteren son cemaat yeri cephesi kesme taştan olup, açıklıklar metal ve cam ile kapatılmıştır. Caminin ana beden ve kubbe kornişleri klasik dönem özellikleri taşımaktadır.¹⁹⁵

Yapının giriş kapısı basık kemerli ve mermer sövelidir. Ana mekân kare planlıdır. Dört kemer tarafından taşınan pendentifli bir kubbe ana mekânı örter. Kubbe kasnağında on iki küçük revzenli pencere bulunmaktadır.

Caminin ana beden duvarlarında üç sıra pencere düzenlemesi vardır. Alt sıradaki pencereler mermer söveli, üsttekiler ise revzenlidir. Kuzey, batı ve mihrap duvarında yedi, doğu cephesinde ise dokuz adet pencere bulunmaktadır.

Girişin iki yanında kadınlar mahfiline çıkışı sağlayan merdivenler bulunur. Kubbenin dört köşesine yerleştirilmiş olan sekizgen tabanlı ağırlık kuleleri, estetik amaçlarla üst örtüde vurgulanmıştır.

Caminin tek şerefeli minaresi kuzeybatıda yer alır. Kare planlı kürsüden gövde kısmına geçişi sağlayan prizmatik Türk üçgenlerinin bulunduğu pabuç kısmı kesme taştan yapılmıştır. Diğer bölümleri mozaik kaplı olan minarenin şerefesine geçişte beş sıralı mukarnas dizisi kullanılmıştır.

Levent Afet Yolal Camii, oranları ve mimari detayları ile 20. yüzyıl Türk neo-klasiğinin güzel örneklerinden birisidir

Süsleme:

Caminin kapısı kündekari tekniğinde ahşap işçiliğine sahiptir. Kubbe içi ve harim duvarları mahfil seviyesinin üstünden başlayarak bitkisel motiflerle bezelidir. Alt sıradaki mermer pencere sövelerinde oldukça sade bir görünüme sahip olan caminin mihrap duvarındaki pencerelerde ve diğer cephelerdeki pencerelerde çiçek motifleri

¹⁹⁵ Yasemin Suner, **a.g.m.** s.209.

ile revzenler bulunmaktadır. Pencere aralarında dört halife ile Hasaneyn isimleri yazılı levhalar bulunmaktadır.

Caminin köşe sütunları ile mukarnas nişli, rumi ve palmet kabartmalarla süslü mihrabı alçıdan yapılmıştır. Minberi ve vaaz kürsüsü ise ahşaptan ve sade bir işçiliğe sahiptir.

3.1.22. Hacı Mahmud Camii

Katalog No: 22

Plan ve Çizimler: -

Resim: 184-190

Bâni:

İlk yapının bânisi Teşrifatçı Hacı Mahmud Efendi'dir.

Tarihçe:

19. yüzyıl sonları 20. yüzyıl başlarında Teşrifatçı Hacı Mahmud Efendi'nin inşa ettirdiği caminin yerine 1981 yılında yapılmıştır. Tahsin Öz yapıdan, "*Banisi Hacı Mahmud Efendi olup son senelerde yapılmıştır. Fevkani olup duvarlar kargir, üstü beşik çatılıdır.*" diye yazmaktadır.¹⁹⁶

Yeri ve Konumu:

Ortaköy'de, Dereboyu Caddesi'ndedir.

Mimari:

Cami oldukça geniş bir alanı kaplayan altyapı üzerinde yükselmekte, bu altyapı Kuran kursu, kütüphane, müştemilat, helâ ve abdesthane olarak kullanılmaktadır. Hoca evi ile caminin arasında geniş bir avlu bulunur.

Yapı kapalı bir son cemaat yeri ile harim kısmından meydana gelmektedir. Son cemaat yeri yedi tane kubbe ile örtülüdür. Bunlardan, giriş ekseninde bulunan kubbenin çapı, bunun iki yanındaki üçer kubbeye oranla daha geniş tutulmuştur.

Harim pendantifli büyük bir kubbe ile mihrap ekseninde iki yarım kubbe ile örtülüdür. Kubbe kasnağında yirmi adet pencere bulunmaktadır. On adet payenin taşıdığı "U" şeklindeki mahfile soldan taş merdivenlerle çıkılır. Bir galeri şeklinde yapıyı üç bir yandan kuşatan mahfilin üzerini, uzun kenarlarda altı, dar kenarlarda

¹⁹⁶ Tahsin Öz, **İstanbul Camileri**, C.2, s.28.

dört tane kubbe örter.

Beden duvarlarında ve boşaltma kemerleri içindeki ikişer sıra ve kasnağındaki bir sıra pencere ile alınan gün ışığı ve yüksek kubbesinin yarattığı atmosfer içini oldukça ferah bir hale getirmiştir. Silindirik gövdeli taş minaresi iki şerefelidir.

Süsleme:

Yapının içi mahfil hizasına kadar bitkisel motifli fayanslarla kaplanmıştır. Mahfili taşıyan kemerlerde iki renk taş işçiliği göze çarpar. Bir galeri şeklinde yapıyı kuşatan mahfilin üzerinde başlayan yazı frizi tüm yapıyı mihrap eksenindeki yarım kubbeyle kadar dolandır. Yapıda yoğun bir biçimde kalemişi bitkisel süsleme kullanılmıştır. Mahfile çıkan merdivenlerde ve mahfil korkuluklarında mermer üzerine yıldız ve dairelerden oluşan süslemeler görülmektedir. Kubbenin ortasında yaldızla İhlas Suresi yazılıdır. Kubbenin geçişi sağlayan pandantiflerdeki madalyonlar içinde bölüm bölüm Fatıha Suresi yazılıdır.

Mihrap, düz silmelerle çevrelenmiş, mukarnas kavsaralı ve ayet kitabelidir, üstte bitkisel motiflerle bezeli bir taç ile sonlanır. Minber ve vaaz kürsüsü de mermerdendir ve Osmanlı mimarisinin klasik dönem süsleme özelliklerini göstermektedir.

3.2. Mescitler

3.2.1. Ekmekçibaşı Mescidi

Katalog No: 1

Plan ve Çizimler: Plan 28, Çizim 4

Resim: 191-195

Bâni:

Yapının bânisi Fatih Sultan Mehmed'in Ekmekçibaşısı Ali Ağa'dır.

Tarihçe:

Hadîka'da yapıyla ilgili şu bilgiler verilmektedir: "Beşiktaş kurbindedir, bânisi Etmekçi Ali Ağa Fatih Sultan Mehmed'in adamlarındandır, merkadi malum değildir, bu mescidin mahallesi vardır."¹⁹⁷ E. Hakkı Ayverdi yapıdan şöyle bahsetmektedir: "Beşiktaş'tan Akaretler üst yokuşu yani, Spor Caddesi yoluyla Maçka'ya çıkarken sağdaki Dibekçi Kamil Sokağı üzerinde ufak bir mesciddir."¹⁹⁸ Tahsin Öz ise; "*Dibek Mescidi de denir, banisi Fatih'in Ekmekçibaşısı Ali Ağa olup hazirede bulunan mezar taşında H. 890 (M. 1485) tarihi vardır. Cami Fatih devrinde yapılmış H. 1277 (M. 1860) yılında Refia Hanım tecdit ettirmiştir. Ufak ahşap bir binadır.*" şeklinde söz etmektedir.¹⁹⁹

Yeri ve Konumu:

Beşiktaş'ta, Vişnezade Mahallesi'nde, Enis Akaygen Sokağı'nda (eski adı Dibekçi Kamil Sokağı) yer almaktadır.

Mimari:

Mescidin orijinal hali ahşaptır. Fakat günümüze ulaşan bu küçük yapı kâgirdir ve yapılan eklemelerle orijinal mimarisini büyük ölçüde yitirmiştir. Yapı 7,5X7,5 metre boyutlarında düzgün kare planlıdır ve üzeri kiremitli düz ahşap çatı ile örtülüdür.

¹⁹⁷ Ayvansarayı Hüseyin Efendi, *Hadîkatü'l Cevâmi*, s.504.

¹⁹⁸ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri*, C.3, s.345.

¹⁹⁹ Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, C.2, s.23.

Yapının, iki taş basamakla çıkılan ayakkabılığının karşısında bir ders odası bulunuyordu, sol tarafta bir ahşap merdivenle üstteki kadınlar mahfiline çıkılmakta, sağdaki bir kapıdan da harime geçilmektedir. Harimde sağlı sollu iki maksure vardır. Bu maksurelerin üzerinde de kafesli kadınlar mahfili bulunmaktadır. İki yan ve mihrap duvarlarında ikişer pencere vardır. Kadınlar mahfilinde de sokağa bakan iki pencere bulunmaktadır. Harim duvarına açılan pencereler ile mihrap ve minberi de yenidir. Mihrap dışarıdan far edilecek şekilde kible duvarından çıkıntı yapmaktadır. Bu duvarın önünde haziresi yer almaktadır ki, mescidin banisinin mezarı çevre duvarında bulunan pencerenin hemen önündedir.

Reşad Ekrem Koçu, Ali Ağa'nın kabrinin nerede olduğunun belli olmadığını, mescidin H. 1277 (M. 1860) yılında Raşid Ağa adında bir zatın zevcesi olan Refia Hanım tarafından yeniden yapıldığını, H. 1276 (M. 1859) yılında vefat eden Raşid Ağa'nın mezarının da orada olduğunu yazar. Ali Ağa'nın adına mezar taşını Refia Hanım'ın koymuş olabileceğini ve dolayısıyla bu kabrin sembolik olduğunu söylemektedir.²⁰⁰

Bodur gövdeli taş minaresi yapının kuzeydoğu köşesinde yer almaktadır. Pek çok tamir gören minarenin kaidesine konulmuş bir kitabeden 1965 yılında yenilendiği anlaşılmaktadır.

Süsleme:

Mescidin orijinal halinden hiçbir süsleme ögesi günümüze ulaşmamıştır. Bugünkü yapı oldukça sade görünümlü ve yenidir. Mihrap nişi karo fayansla döşenmiş, minberi de ahşaptan ve sade bir görünüme sahiptir.

²⁰⁰ Reşad Ekrem Koçu, "Ekmekçi başı Mescidi", *İstanbul Ansiklopedisi*, C.9, s.4977.

3.2.2. Hayreddin İskelesi Mescidi

Katalog No: 2

Plan ve Çizimler: -

Resim: -

Bâni:

Hadîka'dan öğrendiğimize göre yapının bânisi Kaptan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa (ö. 1546)'dır.

Tarihçe:

16. yüzyılda inşa edilen yapının bulunduğu yerde bir medrese bulunuyordu ve mescit bu medresenin dershanesi olarak kullanılıyordu.²⁰¹

Yeri ve Konumu:

Beşiktaş'ta, Hayreddin İskelesi denilen yerde olduğu bilinen bu yapıdan günümüzde hiçbir iz kalmamıştır.

Mimari:

Hakkında hiçbir bilgi yoktur.

Süsleme:

Hakkında hiçbir bilgi yoktur.

²⁰¹ Ayvansarayî Hüseyin Efendi, **Hadîkatü'l Cevâmi**, s.495.

3.2.3. Sinan Paşa Mescidi

Katalog No: 3

Plan ve Çizimler: -

Resim: -

Bâni:

Bânisi Kaptanı Derya Sinan Paşa'dır.

Tarihçe:

Yapının minberinin Çömlekçizade Mehmed Efendi tarafından koydurulduğu ve bu küçük yapının avlusunda Kösem Sultan'ın yaptırdığı H. 1051/M. 1641-1642 tarihli bir sıbyan mektebi olduğu Hadîka'da belirtilmektedir.²⁰²

Yeri ve Konumu:

Yeri tam olarak bilinmeyen yapıdan günümüze hiçbir iz kalmamıştır.

Mimari:

Hakkında hiçbir bilgi yoktur.

Süsleme:

Hakkında hiçbir bilgi yoktur.

²⁰² Ayvansarayı Hüseyin Efendi, **Hadîkatü'l Cevâmi**, s.507.

3.2.4. Süleymaniye Mescidi

Katalog No: 4

Plan ve Çizimler: -

Resim: -

Bâni:

Mescit, Bektaşî şeyhlerinden olan ve daha sonraki yıllarda Nişantaşı vadisi boyunca uzanan mesire yerine ismi verilen Kara Abalı Mehmed Baba'nın ricası üzerine Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılmıştır.²⁰³ Caminin bakım masrafları ve görevlilerinin maaşları ve diğer giderler, Kanuni Sultan Süleyman tarafından kurulan vakıf tarafından karşılanıyordu.

Tarihçe:

Mescit 16. yüzyılda inşa edilmiştir. Zamanla harap olan mescit, birkaç defa tamir görmekle birlikte Sultan Abdülaziz'in emriyle yerine taştan ve daha büyük bir cami yapılmak üzere 1867 yılında yıktırılmıştır. Bu konuda pek çok kaynakta farklı bilgiler yer almakla beraber en doğrusunun, artık kullanılmayacak hale gelen eski mescidin yerine modern ve yeni bir cami yaptırılması olduğudur. Fakat Abdülaziz kendi adına bir cami inşaatına girişse de 1876 yılında çıkan bir ayaklanmanın hemen sonrasında tahttan indirildi ve böylece bu yapının inşaatı temelden öteye geçemedi.

Yeri ve Konumu:

Karabağı, Karaabalı veya Karabali isimleriyle de bilinen mescit, bugün Maçka Taşlık'a yerleştirilen İnönü heykelinin yerinde bulunuyordu.

Mimari:

Hakkında hiçbir bilgi yoktur.

Süsleme:

Hakkında hiçbir bilgi yoktur.

²⁰³ Ayvansarayî Hüseyin Efendi, *Hadîkatü'l Cevâmi*, s.503.

3.2.5. Hanım Kadın Mescidi

Katalog No: 5

Plan ve Çizimler: -

Resim: -

Bâni:

Bânisi Hanım binti Mehmed'dir.

Tarihçe:

Beşiktaş'ta, varlığı hakkında Hadîka'dan bilgi edindiğimiz bu küçük yapı, 16. yüzyılda inşa edilmiştir. Yakınında bulunan ve mısır tüccarlarından Ağribozlu el-Hacc Ahmed Ağa'nın H. 1179 (M. 1765/1766) tarihinde yaptırdığı mektep ile birlikte zaman içinde harap olan mescit yıktırılarak 1865 yılında Çırağan Sarayı'nın alanına ilave edilmiştir.²⁰⁴

Yeri ve Konumu:

Beşiktaş'ta, Çırağan Sarayı civarında bulunuyordu.

Mimari:

Hakkında hiçbir bilgi yoktur.

Süsleme:

Hakkında hiçbir bilgi yoktur.

²⁰⁴ Tahsin Öz, **İstanbul Camileri**, C.2, s.29.

3.2.6. Arap İskelesi Mescidi

Katalog No: 6

Plan ve Çizimler: -

Resim: -

Bâni:

Hadîka'da belirtildiğine göre mescidin bânisi Tekerlek Mustafa Efendi isimli bir kişi olup, mezarı da mescidin mihrap duvarı önünde bulunmaktaymış.²⁰⁵

Tarihçe:

Tahsin Öz yapının Tekerlek Mustafa Efendi tarafından 17. yüzyılda inşa ettirildiğini belirtir.²⁰⁶ III. Ahmed cuma namazını bu mescitte kılmak istemiş, birkaç saat içinde hemen bir minber bulunup konulduğu gibi müezzin mahfiline de bir kafes eklenerek hünkâr mahfili haline getirilmiştir. Namazdan sonra da Şehzade Camii vakfından bu mescide yevmiye olarak on yedi akçe, müezzin ve hatip vazifesi ile mihrap mumları ve kandilleri için de zeytinyağı tahsis etmiş, ayrıca mescidi tamir ettirerek ihya etmiştir. I. Mahmud da 1754 yılında Beşiktaş Sarayı'nı ve bu arada IV. Mehmed'in yaptırdığı Çinili Köşk'ü tamir ettirirken Arap İskelesi Mescidi'ni de büyüterek yeniden yapılcasına tamir ettirmiş, minaresini de temelinden yenilemiş, avize ve kandillerle tezyin ettirmiştir; buna devrin şairlerinden Nimet Efendi şu tarihi yazmıştır:²⁰⁷

*Cami'i ilm ü amel pâdişeh-i devrânın
İtdi sîr-i keremi minberi eflâke su'ûd
Ahdidir bâ'is-i ma'mûre-i rub'-ı meskûn
Zâtıdır âleme mahz-ı kerem-i Rabb-i Vedûd
Kıldı ez-cümle kemâl-i kereminden ihyâ
Kalmamışken bu ibâdetgehde cây-ı sücûd
Eyleyüb vüs'at ü fûshatle anı tarh ü binâ
Oldı bir ma'bed-i pür-nûr-ı letâfet-endûd
Bast-ı seccâde-i mihrâb-ı müberrât ide tâ*

²⁰⁵ Ayvansarayî Hüseyin Efendi, **Hadîkatü'l Cevâmi**, s.496.

²⁰⁶ Tahsin Öz, **İstanbul Camileri**, C.2, s.6.

²⁰⁷ Reşad Ekrem Koçu, "Arabiskelesi Mescidi", **İSTA**, C.2, s.954.

Ola tâ'atine âlemde kıyâm ile ku'ûd
Mahfil-ârâ-yı cihân kerem itsün dâ'im
O şehin zât-ı hümayûnunu feyz-i Ma'bûd
Yazdı târihini Ni'met dü-zebân-ı hâme
Oldı pâkize eser câmi'-i Sultân Mahmûd
 1161(1748)

I. Mahmud, Beşiktaş Sarayı'nın tamir edilmesinden sonra saraya yerleştiğinin cumaya rastlayan ikinci günü, Cuma namazını da Arap İskeleyi Mescidi'nde kılmıştır.

Yeri ve Konumu:

Beşiktaş vapur iskeleyi yanında bulunuyordu. Barbaros Hayreddin Paşa'nın türbesi tamir edilip türbenin yanında Barbaros Hayreddin Paşa için bir anıt yapılırken bir meydan çeşmesi ve diğer yapılarla beraber bu mescitte kaldırılmış, bulunduğu yer park alanı haline getirilmiştir.

Mimari:

Hakkında hiçbir bilgi yoktur.

Süsleme:

Hakkında hiçbir bilgi yoktur.

3.2.7. Kayalar Mescidi

Katalog No: 7

Plan ve Çizimler: 29

Resim: 196-200

Bâni:

Yapının bânisi, IV. Mehmed ricalinden, Tameşvar'da ölen Nişancı Sıdkı Ahmed Paşa (ö. 1662)'dır.

Tarihçe:

Adını bulunduğu mevkiden alan mescit, 17. yüzyıl ikinci yarısında inşa edilmiştir. Hadîka'da mescidin, arkasındaki kayalardan inen bir "ayazmanın" yapının altından geçerek sahilde, "Tavukçu Reis" olarak bilinen Reisülküttap Mustafa Efendi'nin H. 1177/M. 1763-64 tarihli çeşmesine ulaştığı belirtilmektedir.²⁰⁸ Buradan anlaşıldığına göre mescit, bu bölgede, bazılarının kuruluşu Bizans dönemine inen çok sayıda ayazmadan birinin üzerine inşa edilmiştir.

İlk yapı tespit edilemeyen bir tarihte ortadan kalkmış, yerine H. 1294/M. 1877 yılında Kadiri tarikatına bağlı Şeyh Ahmed Niyazi Efendi tarafından mescit-tekke niteliğindeki bugünkü ahşap yapı inşa ettirilmiştir. Kaynaklarda "Şeyh Mehmed Efendi Tekkesi", "Kayalar Tekkesi" veya "Ahmed Sıdkı Efendi Tekkesi" olarak geçen bu bina 1925 yılında tekkelerin kapatılmasından sonra terk edildiğinden ve kadro harici tutulduğundan harap düşmüş, çeşitli hayırseverlerin yardımları ile aslına uygun olarak onarılmış ve 1987 yılında cami olarak ibadete açılmıştır.²⁰⁹

Yeri ve Konumu:

Beşiktaş İlçesi'nde, Bebek ile Rumelihisarı arasındaki Kayalar mevkiinde, Bebek Rumelihisarı Caddesi üzerinde yer almaktadır.

²⁰⁸ Ayvansarayî Hüseyin Efendi, **Hadîkatü'l Cevâmi**, s.504

²⁰⁹ N. Esra Dişören, "Kayalar Mescidi ve Tekkesi", **D.B.İ.A.**, C.4, s.498.

Mimari:

Dikdörtgen planlı fevkani olan mescidin mihrap cephesinde, birinci katta bulunan çift kanatlı ahşap kapıdan küçük bir taş hole girilir. Karşımıza çıkan bu küçük holün sol tarafında bir abdest alma yeri bulunmaktadır. Buradan merdivenlerle ikinci kattaki mescit ile aynı kotta yer alan üstü açık bir avluya çıkılır. Mescidin altında ilk zamanlarda tekkenin selamlık birimi olarak kullanılan, günümüzde ise imam evi görevini üstlenen bir kısım yer alır.

Minare, ikinci katta yer alan avlunun güney ucunda ve mescidin batı duvarına bitişiktir. Son cemaat yerini harimden ayıran duvarın ekseninde, iki kanatlı ahşap bir kapı ve iki yanında birer pencere yer almaktadır. Doğu ucundaki merdivenlerden kadınlar mahfili olarak değerlendirilen ikinci kata çıkılır. Harimin kuzey duvarı boyunca uzanan, ahşap korkuluklu kadınlar mahfilini iki ahşap direk taşımaktadır. Mahfilin altında ise zemini bir seki ile yükseltilmiş ve ahşap korkuluklarla sınırlandırılmış müezzin mahfilleri uzanır. Mescidin güney duvarının ekseninde yer alan mihrabın, iç görünüşünden çok dış görünüşü değişik bir form sergilemektedir. Ahşap malzemeden yapılmış olan minber ve vaaz kürsüsü yenidir. Harimin tavanı ahşaptır.

İlk yapı kâgir duvarlı ve ahşap çatılıdır. Bilinmeyen bir tarihte ortadan kalkan bu yapı, tekrar ahşap olarak bugünkü halinde yapılmıştır. Bütün cepheleri ahşap kaplamalıdır. Ön cepheden bakıldığında ilk dikkati çeken unsur, ikinci kattaki harimin güney cephesinin ortasında, dışa bütünüyle çıkıntı yapan mihrap nişidir. Bu mihrap çıkıntısı hariç, mescit dış görünüşü ile sivil mimari görünümü sergilemektedir.²¹⁰

Yapının ilk inşasında tekke-mescit amaçlı olması alt katın tekke, üst katın ise mescit olarak düşünüldüğünü hatırlatmaktadır. Mescidin son cemaat yeri dikdörtgen planlı olup, batı duvarındaki girişi avluya açılır. Kapının üzerinde dikdörtgen açıklıklı ve demir parmaklıklı bir tepe penceresi vardır. Yapının doğu duvarında dört,

²¹⁰ Şükrü Sönmezer, **17. Yüzyıl İstanbul Mescitleri**, İTÜ Fen Bil. Ens. Mimarlık Fakültesi Yüksek Lisans Tezi, s.189.

batı duvarında iki ve mihrap duvarında, mihrabın iki yanında ikişer pencere harimi aydınlatmaktadır. Dikdörtgen açıklıklı pencereler, demir parmaklıklıdır. Örtü sistemi ise kırma çatıdır.

Batı cephesine bitişik olan minarenin kaidesi ve pabuç kısmı taştan, çokgen gövdesi ile peteği ise tuğla örgülüdür. Şerefesi taş malzemeden yapılmış, konik biçimli külahı kurşun kaplıdır. Minare, özellikle şerefe altı, şerefe korkulukları, külahı ve alemleri Süleyman Ağa Mescidinin minaresine büyük ölçüde benzer.

Mescidin avlusunda, H. 935/M. 1529 yılında Atmeydanı'nda katledilen Bayrami-Melami büyüklerinden “Oğlan Şeyh” lakaplı İsmail Maşuki'ye ait bir makam mezarı bulunmaktadır.²¹¹

Süsleme:

Ön cephede dışa taşan mihrap nişinin gövdesi düşey çıtalar yerleştirilmek suretiyle süslenmiştir. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşap ve sadedir. Harimin tavanı ise enine çıtalarla hareketlendirilmiştir. Mescitte hiçbir orijinal bezeme unsuru yoktur. Harim genel görünüşü ile oldukça sadedir.

²¹¹ Ayvansarayî Hüseyin Efendi, *Hadîkatü'l Cevâmi*, s.529.

3.2.8. Süleyman Ağa Mescidi

Katalog No: 8

Plan ve Çizimler: 30

Resim: 201-204

Bâni:

Bânisi Dârüssade Ağası Süleyman Ağa'dır.

Tarihçe:

Yapım kitabesi bulunmamakla beraber, mescidin yokuşa bakan avlu duvarında, çeşmenin sağında bulunan 6 beyitlik ta'lik hatlı manzum kitabesinden, ilk olarak Dârüssâde Ağası Süleyman Ağa tarafından inşa edildiği öğrenilmektedir. Aynı isim, sivri kemerli çeşmenin üzerinde yer alan ilginç bir istifli dizilmiş sülüs hatlı kitabede de geçmektedir. Mehmet isimli bir ustanın imzasını da barındıran bu kitabeden çeşmenin H. 1116/M. 1704 yılına yapıldığı öğrenilmektedir. Buradan hareketle mescidin de aynı yıllarda yapıldığı söylenebilir.²¹² Hadîka'da mescidin yapım tarihi olarak H. 1113/M. 1701-1702 tarihi verilmekte ve mescidin etrafında bir hamam ve mektebin bulunduğu bahsedilmektedir. Fakat bu yapılar günümüze ulaşmamıştır.²¹³ Yapının H. 1277/M. 1860-1861 tarihli tamir kitabesinden, Dârüssâde Ağası Amber Ağa tarafından tamir ettirildiği öğrenilmektedir. Yapı, bu yüzden Amber Ağa Mescidi olarak da anılır.

Yeri ve Konumu:

Beşiktaş'ta, Serencebey Yokuşu ile Muhtar-ı Evvel Sokağı'nın kavşağında yer almaktadır. Serencebey Mescidi olarak da anılmaktadır.

Mimari:

Üzerinde inşa edildiği arsanın topografik durumu nedeniyle düzgün olmayan bir plana sahip bu mescit, küçük ölçeklidir. Önünde kapalı ve iki katlı olarak düzenlenmiş bir son cemaat yeri bulunan mescide yandan, son cemaat yerinin doğu

²¹² Belgin Demirsar, "Süleyman Ağa Mescidi", **D.B.İ.A.**, C.7, s.92.

²¹³ Ayvansarayı Hüseyin Efendi, **Hadîkatü'l Cevâmi**, s.506.

duvarındaki kapıdan girilmektedir. Altta harime, üstte kadınlar mahfiline geçilen kapıların iki yanında birer pencere vardır. Merdivenlerle üst kata çıkıldığında, tahta bölmelerle ayrılmış, ön kısmı ince ahşap direklere oturan üç adet kavisli çıkma ile harim kısmına kadar uzanan kadınlar mahfiline ulaşılır. Harime, mihrap eksenindeki ahşap iki kanatlı bir kapıdan girilmektedir. Harimin tavanı çıtalarla oluşturulmuş dikdörtgen ve kare bölümlü, düz ve ahşaptır.

Güneybatı duvarı pahlanmış olan kâgir duvarlı mescit, doğuda dört, güneyde üç, pahlanmış olan duvarda iki ve batı duvarında yine iki olmak üzere toplam on bir adet büyük boyutlu, basık ve yuvarlak kemerli pencere ile aydınlatılmıştır. Mescidin çatısı, ahşap üzeri kiremit örtülü ve çadır örtüsü formundadır. Son cemaat yeri kapalı ve iki katlı olarak düzenlenmiştir.²¹⁴

Günümüzde apartmanlar arasında sıkışmış olan minare, mescit ile Muhtar-ı Evvel Sokağı'ndan girilen meşruta binasının arasında yükselmektedir. Kesme taş ve çokgen gövdeli olan minarenin, şerefesi ve külahı ile tamir sonrası klasik öğeler taşıdığı açıkça görülmektedir. Diğer bir meşruta binası ve abdest alma muslukları yapının doğusunda, mescide girişi sağlayan koridor şeklindeki geçişin üzerinde bulunmaktadır.

Yapının tarihlendirilmesinde önemli bir gösterge olan ve kavisli avlu duvarının üzerinde yer alan çeşmenin kitabelerinde üç ayrı tarih bulunmaktadır. İlki 1116 (1704) olup Mehmed Ağa'nın çerağı ve Süleyman Ağa tarafından yaptırıldığını belirtir. İkinci tarih, Bezmiâlem Valide Sultan'ın hayratı olduğunu da gösteren 1255 (1839) yılıdır. Üçüncüsü ise Amber Ağa'nın yapıyı ihya ettiğini gösteren 1277 (1861) tarihidir. Sivri kemerli bir niş içinde bulunan çeşmenin aynataşı, üst köşelerde istiridye, altta ise yaprak kıvrımları ile hareketlendirilmiş dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır. Çeşmenin teknesi günümüzde mevcut olup suyu akmamaktadır.

²¹⁴ Belgin Demirsar, "Süleyman Ağa Mescidi", **D.B.İ.A.**, C.7, s.92.

Süsleme:

Mescidi aydınlatan pencerelerdeki sade görünümlü madeni korkuluklar ampir üslubundadır. Ayrıca dışta, pencerelerin çevresinde kesme taş söveler ve kilit taşlarındaki konsol şeklindeki çıkmalar, cephelerdeki yegâne süsleme unsurlarıdır.

Dışa aksettirilmeyen mihrap, içten basık yuvarlak kemerli ve basit bir niş şeklindedir. Nişin içi yeşil karo fayans, dış tarafı ise pencere seviyesinden itibaren bitkisel motifli fayanslarla kaplıdır. Harimin güneybatı köşesinde ince bir işçilik gösteren ahşap minber yer almaktadır. Minberin korkuluklarında, aplike ahşap bezemeler yer almaktadır. Köşk kısmının köşeleri plastırlarla hareketlendirilmiş ve her yüzü kafes örtülü yuvarlak kemerler şeklinde düzenlenmiştir.²¹⁵

²¹⁵ Belgin Demirsar, **a.g.m.**, s.93.

3.2.9. Beşiktaş İskelesi Mescidi

Katalog No: 9

Plan ve Çizimler: -

Resim: -

Bâni:

Yapının bânisi, I. Abdülhamid döneminde (h.d. 1774 – 1789) yaşamış olan Mektûb-i Kalemî kâtiplerinden Mehmed Sadık Efendi'dir. Mehmed Sadık Efendi Üsküdar'da gömülüdür.²¹⁶

Tarihçe:

18. yüzyılda inşa edilen yapının tarihi kesin olarak bilinmemektedir.

Yeri ve Konumu:

Beşiktaş'ta, İskele Meydanı'nda, Barboros Hayreddin Paşa Türbesi'nin yanında bulunuyordu. Mescit, türbenin etrafının açılması sırasında yıktırılmıştır.

Mimari:

Beşiktaş İskelesi Mescidi hakkında fazla bir bilgi yoktur. Hadîka'dan öğrenildiği kadarıyla fevkani bir yapıdır.

Süsleme:

Hakkında hiçbir bilgi yoktur.

²¹⁶ Ayvansarayî Hüseyin Efendi, **Hadîkatü'l Cevâmi**, s.494.

3.2.10. Çanakçı Limanı Mescidi

Katalog No: 10

Plan ve Çizimler: -

Resim: -

Bâni:

Yapının bânisi Nazır Hüseyin Ağa'dır.

Tarihçe:

Mescit, daha önce Kaptan-ı Derya Kara Mehmed Paşa'nın Ortaköy'deki sahilhanesinin yanında bulunuyordu. Paşa, harap vaziyetteki bu mescidin bulunduğu yeri yalısına ilave etmiş, Çanakçı Limanı denilen yerde yenisini inşa ettirmiştir.²¹⁷

Mescidin inşa tarihinin Kara Mehmed Paşa'nın azledildiği 1794 yılından sonra olduğu sanılmaktadır. Mescit günümüze ulaşamamıştır. Hatta Çanakçı Limanı denilen yerin neresi olduğu bile unutulmuştur.

Yeri ve Konumu:

Beşiktaş'ta, deniz kenarında, Çanakçı Limanı denilen yerde bulunuyordu.

Mimari:

Hadîka'da verilen bilgiye göre, fevkani bir yapıdır.

Süsleme:

Hakkında hiçbir bilgi yoktur.

²¹⁷ Ayvansarayı Hüseyin Efendi, **Hadîkatü'l Cevâmi**, s.507.

3.2.11. Mülki Hatun Mescidi

Katalog No: 11

Plan ve Çizimler: -

Resim: -

Bâni:

Bâniyesi Mülki (Meleki) Hatun'dur.

Tarihçe:

İnşa tarihi tam olarak bilinmeyen Mülki (Meleki) Hatun Mescidi, minberini de yaptıran Şaban Halife Mescidi olarak da anılmaktadır.²¹⁸ Günümüzde yapı ile ilgili hiçbir iz kalmamıştır.

Yeri ve Konumu:

Ortaköy sahilinde bulunmaktaydı.

Mimari:

Fevkani bir yapı olan bu mescidin altından bir yol geçtiği ve minaresinin de ahşap olduğu belirtilmektedir.

Süsleme:

Hakkında hiçbir bilgi yoktur.

²¹⁸ Ayvansarayı Hüseyin Efendi, **Hadîkatü'l Cevâmi**, s.527.

3.2.12 Topal Hoca Mescidi

Katalog No: 12

Plan ve Çizimler: -

Resim: -

Bâni:

Hadîka'da yapının bânisinin Nalbantbaşı Hüseyin Ağa olduğu belirtilmektedir.²¹⁹

Tarihçe:

Yapının inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Kadro harici kaldıktan sonra harap olan mescit yıktırılmıştır.

Yeri ve Konumu:

Hüseyin Ağa Mescidi ve Nalbantbaşı Mescidi adlarıyla da bilinen bu mescit, Beşiktaş'ta Çırağan'da, Mescit Sokağı'nda bulunuyordu.

Mimari:

Hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

Süsleme:

Hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

²¹⁹ Ayvansarayı Hüseyin Efendi, **Hadîkatü'l Cevâmi**, s.506.

3.3. Tekkeler

3.3.1. Baba Sungur Tekkesi

Katalog No: 1

Plan ve Çizimler: -

Resim: 205-206

Bâni:

Neccarzade Şeyh Mustafa Rızaeddin Efendi matbu “Divan”ındaki Beşiktaş redifli gazellerinden birinde:

*Yahyay-ı Beşiktaşî ziyâret idelim gel,
Oldur sebab-i ziyet-i kühsâr-ı Beşiktaş.
Gül Ahmed Turan'ı dahî eyle ziyâret,
Hakka odur bâis-i envâr-ı Beşiktaş.*

Diğerinde:

*Gel eyleyelim Ahmed Turanî ziyaret,
Oldur sebab-i meymenet efzây-ı Beşiktaş.*

Ahmed Turani’yi etrafına nur saçan, Beşiktaş ufuklarını aydınlatan, Beşiktaş fezalarının meymeneti, uğuru olan biri olarak anlatmaktadır.²²⁰

Biri tekkenin haziresinde, diğeri tekkenin karşısında, Dolmabahçe Sarayı’nın Kuşluk Bahçesi’nde olmak üzere, iki tane mezarı olan Ahmed Turani’nin hayatı ve kişiliğine ilişkin anlatılanları belli bir coğrafya içerisine oturtmak epey zordur. Anlatılanlara göre Ahmed Turani, Emevi-Bizans mücadelelerinin efsanevi kahramanı Seyyid Battal Gazi’nin çağdaşı olarak gösterilmekte, önceleri Battal Gazi’nin rakibi olan bir Bizans kumandanıyken zorlu bir savaşın sonunda Battal Gazi ile dost olduğu, sonrasında da onun telkinleriyle Müslümanlığı kabul ettiği, daha sonra İslam ordusuna katılarak İstanbul’un fethinde yer aldığı söylenmektedir. Ahmed Turani’nin savaşta şehit düşünce Dolmabahçe Sarayı’nın Kuşluk Bahçesi’ne

²²⁰ Mustafa Özdamar, **Dersââdet Dergâhları**, s.204-205.

gömüldüğü anlatılmaktadır. Rivayete göre bir gece Sultan Abdülmecid rüyasında Ahmed Turani'yi görmüş, kendisinin yüzyıllar boyunca unutulmuş mezarının yerini sultana göstermiştir. Bunun üzerine Abdülmecid Ahmed Turani'ye yaraşır büyüklükte bir türbe yaptırmaya karar vermiştir.²²¹

Hakkında bir sürü rivayet olan Ahmed Turani için söylenenlerden en çok dikkat çeken Bizans kökenli olarak gösterilmesi ve Bizans topraklarında meydana gelen İslam-Hıristiyan mücadelesinde rol aldığına inanılmasıdır. Kuşluk Bahçesi'nin duvarına bitişik olan açık türbenin şahidesinde ise kendisinden “Nakşibendi Hâce Tayfur-u Taşkendi hulefâsından Hâce Ahmed Turani Hazretleri” olarak söz edilmekte, ancak ölüm tarihi verilmemektedir. Süheyl Ünver ise Ahmed Turani'nin 15. yüzyılda yaşamış Nakşibendi şeyhlerinden olduğunu, ne zaman İstanbul'a geldiğinin bilinmediğini, sarayın karşı yamacındaki türbesi Hıristiyanların ziyaretgahı olmaya devam ettiğinden, saray bahçesindeki bu türbenin yapıldığını ileri sürmektedir.²²²

Ahmed Turani hakkında kesin olarak bir bilgiye sahip olmasak da, söz konusu kişinin, İstanbul'u fetheden Osmanlı ordusu içinde bulunan birçok tarikat şeyhinden birisi olduğu, sonraki yüzyıllarda Nakşibendiler tarafından sahiplenilen, Türkistan kökenli “Hacegân” geleneğine bağlı olan, fetihten sonra, Fatih'in izniyle bir Bizans dini yapısını tekkeye çevirdiği ya da harap durumda olan ayazmanın üstüne tekkesini inşa ettirdiği düşünülebilir.

Tarihçe:

Evliya Çelebi Seyahatname'sinde Dolmabahçe yakınında bulunan Ahmed Dürrani Camii'nden bahsetmektedir.²²³ İstanbul'un dini folklorunda kendine özgü bir yeri olan ve “Ahmed Turani Tekkesi” olarak da anılan bu yapının kökeni, tarihi ve niteliği tam olarak aydınlatılabilmemiş değildir. Tekkenin bodrum katında Ortodoks cemaati tarafından halen ziyaret edilen bir ayazma bulunmaktadır.

²²¹ Aysel Okan, *İstanbul Evliyalari*, s.134-138.

²²² Baha Tanman, “Baba Sungur Tekkesi”, *D.B.İ.A.*, C.1, s.517.

²²³ *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, C.1, 2.Kitap, s.410.

Osmanlı'nın fetih sonrası “Şenlendirme” olarak adlandırdığı geleneğe uyarak, özellikle fetih öncesine ait kült yerlerinin üzerine inşa edilen tarikat tesisleri ve veli türbelerinde sıkça karşılaştığımız bu durum, Baba Sungur Tekkesi'nin yerinde de Bizans dönemine ait bir ziyaret merkezinin bulunduğunu düşündürmektedir. İstanbul Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde bulunan H. 1341/M. 1925 tarihli Esâmi-i Tekâyâ Defteri'nde Baba Sungur Tekkesi'nin “Ayasofya-ı Kebir mülhakatından” olduğu kayıtlıdır. Söz konusu kayıt, tekkenin, İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed tarafından Ayasofya vakıflarının düzenlendiği yıllarda inşa edilmiş olabileceğini göstermektedir. Tekkeye adını veren ve küçük hazirede, kendisine izafe edilen bu mezarın yer aldığı Baba Sungur hakkında nerdeyse hiçbir şey bilinmemektedir.²²⁴

Baba Sungur Tekkesi'nin yapıldığı zamandan günümüze geçirdiği onarımlar tespit edilememiştir. 18. yüzyıl ortalarından itibaren yazılmış olan hiçbir tekke listesinde adından söz edilmemektedir. Tekkelerin kapatıldığı tarihte düzenlenen Esâmi-i Tekâyâ Defteri'nde, vakfiyesinin kayıtlı olmadığı, son şeyhinin Ahmed Şükrü Efendi olduğu belirtilmektedir. Halen tekkede ikamet eden torunlarından, Ahmed Şükrü Efendi'nin Nakşibendi tarikatına bağlı olduğu, babasının Harput'tan gelerek İstanbul'a yerleştiği, Ahmed Şükrü Efendi'nin 1947'de vefat ettiğinde Feriköy Mezarlığı'na gömüldüğü öğrenilmektedir. Şahıs malı olduğu için tekke binasında günümüzde son şeyhin torunları yaşamakta, tekkenin altındaki ayazma da faaliyetini sürdürmektedir.

Yeri ve Konumu:

Vişnezade Mahallesi'nde, Vişneli Tekke Sokağı'nda, Dolmabahçe Sarayı'na bağlı Camlı Köşk'ün karşısındaki yamaçta yer almaktadır.

Mimari:

Baba Sungur Tekkesi dikdörtgen planlı, tek katlı, kâgir duvarlı, ahşap çatılı bir yapıdır. Mütevazi bir zaviye niteliğinde olduğu anlaşılan tekke binası 1925'ten sonra

²²⁴ Baha Tanman, “Baba Sungur Tekkesi”, **D.B.İ.A.**, C.1, s.517.

büyük ölçüde tamirat geçirmiş, iç mekanları ve cepheleri özgün halini yitirmiştir. Yapının kuzey kesiminde bir tevhidhanenin bulunduğu, geriye kalan bölümlerinde selamlık ve harem olduğu anlaşılmaktadır. Kuzey yönündeki bahçe kapısının solunda, silindir biçimli dört tane yazısız mezar taşından oluşan ufak bir haziyesi vardır. Ayazmanın doğuya bakan girişi son dönemde üçgen alınlıklı ahşap bir saçakla örtülmüştür.²²⁵

Süsleme:

Hakkında hiçbir bilgi yoktur.

²²⁵ Baha Tanman, “Baba Sungur Tekkesi”, **D.B.İ.A.**, C.1, s.518.

3.3.2. Gazali Mescidi ve Zaviyesi

Katalog No: 2

Plan ve Çizimler: -

Resim: -

Bâni:

Kanuni Sultan Süleyman devrinin (1520-1566) başlarında müderris, şair ve mutasavvıf, “Deli Birader” lakaplı Bursalı Gazali Mehmed Efendi (ö. 1535) tarafından yaptırılmıştır.

Bursalı Durmuş Çelebi’nin oğlu olan Gazali Mehmed Efendi önceleri II. Bayezid’in oğullarından, Manisa Sancakbeyi Şehzade Korkud’un (ö. 1511) nedimleri arasında yer almış, Dafi’l-Gumum ve Rafi’l-Humum adındaki ünlü eserini adı geçen şehzadeye ithaf etmiştir. Daha sonra müderris olduğu, bir müddet için de Bursa yakınlarındaki Geyikli Baba Tekkesi’nin meşihatını üstlendiği ve bu yüzden şiirlerinde “Gazali” (gazal=geyik) mahlasını kullandığı bilinmektedir.

Beşiktaş’ta bir mescit, bir zaviye, bir hamam ve bir bahçe yaptırmıştır. Gazali Mehmed Efendi, Beşiktaş’ta ikamet ettiği yıllarda yaptırdığı hamamdan dolayı diğer hamamcılarla arasında bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda zaviyesini “Ateşi” lakaplı dervişe bıraktıktan sonra emeklilik yıllarını Mekke’de geçirmiş, “mate birader-i aziz” terkibinin karşılığı olan 942/1535 yılında vefat etmiştir. Mekke’de yaptırdığı mescidin avlusuna defnedilmiştir.

Gazali Mehmet Efendi’nin “Deli Birader” namıyla şöhret bulmasına sebep söylemiş olduğu şu beyittir.

*“Mecnûn ki belâ deştini geşt itdi ser-â-ser
Gamhâneme geldi didi hâlin ne birâder”²²⁶*

²²⁶ Ayvansarayı Hüseyin Efendi, **Hadîkatü’l Cevâmi**, s.517.

Tarihçe:

Tekke Gazali Mehmed Efendi tarafından 16. yüzyılda inşa ettirilmiştir. Gazali Mehmed Efendi'nin Beşiktaş'ta yaptırmış olduğu yapıların tam olarak ne zaman ortadan kalktığı bilinmemekte, ancak tekke harap olduktan sonra aynı arsada, 18. yüzyılın ilk yarısında Neccarzade Tekkesi'nin inşa edildiği bilinmektedir. 18. yüzyılın sonlarından itibaren yapılan hiçbir tekke listesinde Gazali Tekkesi'nin adı geçmemektedir.

Yeri ve Konumu:

Tekke, Sinan Paşa Camii'nin yanında, daha sonra Neccarzade Tekkesi'nin inşa edildiği arsada yer almaktaydı.

Mimari:

Gazali Mehmed Efendi'nin yaptırdığı tekke ve diğer yapıların mimarisi hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

Süsleme:

Hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

3.3.3. Durmuş Dede Tekkesi

Katalog No: 3

Plan ve Çizimler: -

Resim: -

Bâni:

Tekkenin kurucusu Kanuni Sultan Süleyman zamanında Mısır'dan İstanbul'a gelmiş olan Şeyh İbrahim Gülşeni halifelerinden Hasan Zarifi Efendi'dir. Şeyh Hasan Zarifi Efendi 1569 yılında vefat etmiştir. 17. yüzyılın başlarında ve I. Ahmed'in padişahlığı sırasında bu tekke postnişin olan Akkırmanlı Ali Baba'nın hemşerisi olan Durmuş Dede (ö. 1616) adında biri İstanbul'a gelip bu tekke yerleşmiş, kısa bir zaman içinde Boğaz'dan girip çıkan Müslüman kaptan ve gemicileri arasında çok büyük bir şöhret kazanmış ve o tarihten sonra tekke Durmuş Dede Tekkesi olarak anılmaya başlamıştır.²²⁷

Tarihçe:

Evliya Çelebi Seyahatname'sinde, Durmuş Dede Tekkesi'nden, özellikle Karadeniz'e çıkan gemicilerin ziyaret ettiği, bu kişilerin, tekkeye zahire ya da Durmuş Dede'ye sadaka verip, onun hayır duasını almadan yola çıkmadıklarını, aksi takdirde yolculuklarının kötü sonuçlanacağına inandıklarını söylemektedir. Bu gelenek Durmuş Dede'nin vefatından sonra da devam ettirilmiş, Durmuş Dede "gemicilerin koruyucu velisi" olarak anılmaya başlanmıştır.²²⁸

Durmüş Dede, 1616 yılında vefat etmiş, tekkenin dışında bir yere defnedilmiştir. Daha sonra muhiblerinden biri üstüne ahşap bir türbe yaptırmıştır. Türbenin duvarında ise şu beyit yazılıymış:

Hâkipâyî evliyâyâ yüzünü sürmüş dede

*Bu hisarın kutbu olmuş hazreti Durmuş Dede*²²⁹

²²⁷ R.E. Koçu, "Durmüş Dede Tekkesi", İSTA, C.9, s.4770.

²²⁸ **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, C.1, 2.Kitap, s.417.

²²⁹ R.E. Koçu, "Durmüş Dede", İSTA, C.9, s.4769.

Kuruluşunda Gülşeniliğe bağlı olan Durmuş Dede Tekkesi, 18. yüzyılın ortalarında Halveti-Cerrahi piri Şeyh Nureddin Cerrahi'nin (ö. 1721) halifelerinden Sertarikzade Şeyh Mehmed Efendi'nin (ö. 1758) posta geçmesiyle bu tarikata intikal etmiş, 19. yüzyılın sonlarında kısa bir müddet Halveti-Şabaniliğe hizmet etmesi dışında, sonuna kadar Cerrahiliğe bağlı kalmıştır. Üsküdarlı Münib Efendi de Mecmuai Tekâyâ isimli eserinde Durmuş Dede Tekkesi'ni ayın günü Çarşamba olan bir Şabani dergâhı olarak göstermektedir.²³⁰

Tekkenin zaman içinde geçirdiği değişimler hakkında fazla bir şey bilinmemekte, ancak Şeyh Hasan Zarifi Efendi'nin Türbesi'nin 19. yüzyılın ilk yarısında, asıl tekke binasının ise yüzyılın ikinci yarısında son şeklini aldıkları, mimari özelliklerinden anlaşılmaktadır. Kapıldıktan sonra mesken olarak kullanılan tekke binası 1938 yılında Bebek Rumelihisarı yolunun genişletilmesi sırasında Hasan Zarifi Efendi'nin türbesi ile birlikte yıktırılmıştır.

Yeri ve Konumu:

Rumelihisarı'nda, Bebek Mahallesi'nde, Bebek-Rumelihisarı yolu üzerinde, Rumelihisarı'nın güneyinde, Kayalar Mezarlığı'nın yanında yer almaktaydı.

Mimari:

Baha Tanman'ın belirttiğine göre, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan, ana binaya ilişkin iki çizim grubundan biri, 1898'deki yenilemeden mevcut olan yapının zemin kat ve üst kat planlarını içermektedir. İnşa tarihi tam olarak bilinmeyen bu ahşap bina da muhtemelen 19. yüzyıldan daha önce yapılmamıştır. Kuzey-güney doğrultusunda, kıyıya paralel olarak uzanan iki katlı yapıda, zemin katın kâgir olan arka duvarı dışında, bütün duvarlar ahşaptır. Binanın güney kanadında, zemin kata selamlık birimleri, üst kata tevhidhane yerleştirilmiştir. Bu kanada geçit veren cümle kapısı, düzgün olmayan planlı bir sofaya açılmakta, sofanın güneyinde, altı basamakla çıkılan bir sahanlıktan iki tane odaya girilmekte, sofanın kuzeyinde ise, denize nazır üçüncü bir odayla selamlığı hareme bağlayan bir koridor ve buna açılan

²³⁰ Mustafa Özdamar, **Dersaâdet Dergâhları**, s.196.

iki tane helâ-abdestlik yer almaktadır. Sofanın kuzeybatı köşesindeki merdiven, üst katta, dikdörtgen planlı küçük bir sofaya ulaşır. Kuzey yönünde haremın üst katıyla bağlantılı olan bu sofanın, doğusuna gerektiğinde ayini izleyen erkek misafirlerin mahfil olarak kullanabildiği, güney yönünde tevhidhaneye açılan, meydan odası niteliğinde ufak bir mekân, batısına bir helâ-abdestlik, güneyine de tevhidhane yerleştirilmiştir. Dikdörtgen planlı tevhidhanenin güney duvarında, cepheden taş mihrap nişi, batı duvarının önünde de, ahşap dikmeler ve kafeslerle ayin alanından soyutlanmış, arka bahçeye açılan bir kapıyla donatılmış kadınlar mahfili yer almaktadır.²³¹

Harem ve mutfak bölümünü barındıran ve bağımsız bir girişi olan kuzey kanadında, zemin kat sofasının kuzey yönünde bir oda, mutfak ve bir helâ-abdestlik yer alır. Türk sivil mimarisindeki iç sofalı plan tipinin uygulandığı üst katta, sofanın çevresinde, bazıları pahlı girişler ve yüklüklerle donatılmış olan odalar sıralanır.

Baha Tanman Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki diğer çizimlerin 1898 yılında yeniden inşa edilen ana binanın zemin kat ve üst kat planlarıyla giriş cephesinin görünüşünden oluştuğunu belirtmektedir. Tanman'a göre, bu yapıda, daha önceki temel mimari özelliklerin korunduğu, fakat çok daha düzenli ve simetrik bir plan kuruluşu dikkati çeker. Yaklaşık 18,50x8,00 metre boyutlarında bir alana yayılan ve tamamen ahşap olan bu bina da, güneydeki selamlık ve tevhidhane bölümlerine, kuzeydeki harem ve mutfak bölümlerine ait, bağımsız girişlere sahip iki kanattan oluşmaktadır. Doğu cephesindeki girişler geriye çekilmiş ve yanlardan topal pencerelerle kuşatılmıştır. Önlerindeki küçük sahanlıklara iki yandan çeyrek daire planlı merdivenlerle çıkılan bu girişlerin gerisinde, aynı boyutlarda, dikdörtgen planlı sofalar uzanır. Her iki kanatta da, orta sofalı plan tipinin geçen yüzyılda çok kullanılan bir şekli uygulanmış, sofaların gerisine, üst kat sofalarına çıkan birer merdiven, sofaların yanlarına odalar, harem sofasının kuzeybatı köşesine de mutfak

²³¹ Baha Tanman, "Durmuş Dede Tekkesi", **Dünden Bugüne Beşiktaş**, s.187.

yerleştirilmiştir. Selamlık sofasının güneyindeki dört odanın ortasında ise bir koridor uzanmaktadır.²³²

Üst katta da aşağı yukarı aynı plan uygulanmış, fakat selamlığın güneyindeki koridorun ve dört odanın kapladığı alan burada tevhidhaneye dönüştürülmüştür. Her iki katta da sofalar arasında kalan bölümler mabeyn odası niteliğinde olup selamlık ve harem bölümlerine açılan ikişer kapıya sahiptir. Tavhidhanenin batı kesiminde, planda “kafes” kelimesiyle işaret edilen kadınlar mahfili uzanmakta, mihrabın yer alması gereken yerde ise bir pencere bulunmaktadır.

Encümen Arşivi’nde bulunan 1938 tarihli bir fotoğrafta gerek tekke binasının, gerekse Hasan Zarifi Efendi Türbesi’nin Boğaz’a bakan doğu cepheleri görülmektedir. İki katlı, ahşap bir bina olan ve tevhidhane, harem ve selamlık bölümlerini barındırdığı anlaşılan asıl tekke binası Rumelihisarı tarafında yer almaktadır. Dış görünüşüyle herhangi bir ahşap binadan farkı olmayan yapının iki girişi, bunların üzerinde de üçgen ahşap konsollarla desteklenen çıkmalar bulunmaktadır. Kâgir olan Hasan Zarifi Efendi Türbesi’nin almasıık duvar örgülü duvarları, alternatif olarak bir sıra kesme küfeki taşı ve iki sıra tuğla ile örülmüş, yapı, doğu cephesinde üçgen bir alınlık meydana getiren bir beşik çatı ile örtülmüştür. Doğü cephesinde, kesme küfeki taşından sövelerle çerçevelemiş ve demir parmaklıklarla donatılmış üç adet dikdörtgen pencere sıralanmaktadır.²³³

Süsleme:

Hakkında hiçbir bilgi yoktur.

²³² A.g.m., s.187.

²³³ Baha Tanman, “Durmuş Dede Tekkesi”, D.B.İ.A., C.3, s.106.

3.3.4. Yahya Efendi Tekkesi

Katalog No: 4

Plan ve Çizimler: 31-32-33-34

Resim: 207-221

Bâni:

16. yüzyılın önde gelen âlim ve mutasavvıflarından Yahya Efendi 900(1495) yılında Trabzon'da doğmuştur. Babası Trabzon kadısı Şamlı Ömer Efendi'dir. Annesi Afife Hatun'dur. Yahya Efendi'nin babası Ömer Efendi Trabzon kadılığı yaptığı sırada, Şehzâde Selim Trabzon valiliği yapmaktadır. Yavuz Selim'in oğlu Kanunî, Yahya Efendi'den birkaç gün sonra dünyaya gelmiştir. Şehzâde Süleyman'ın annesi Hafsa Sultan'ın sütü az olduğundan, Yahya Efendi'nin annesi Afife Hatun, Sultan Süleyman'ın sütannesini olmuştur. Yahya Efendi Trabzon'da okul çağına geldiğinde yedi yıllık bir eğitim görmüş, daha sonra zamanın Şeyhü'l-İslamı Zembilli Ali Efendi'den onun ömrünün son iki yılında ders okumuştur. Yahya Efendi'nin ölüm tarihi 977 (1570)'dir. Şeyh Yahya Efendi, kabrini hayatta iken kendisi hazırlatmıştır. Cenaze namazı Süleymaniye Camii'nde Şeyhü'l-islam Ebu's-Suud Efendi tarafından kıldırılmıştır.²³⁴

Tarihçe:

Tekke, Şeyh Yahya Efendi (1495-1570) tarafından 1538 yılında kurulmuştur. Yahya Efendi'nin kendi imkanları ile satın aldığı arazi, bugünkü tekke arsasının yanı sıra, daha sonra Yıldız ve Çırağan saraylarının arazisine dahil olan, Yıldız tepesinden sahile kadar inen geniş bir alanı kaplamaktaydı. Yahya Efendi çevreyi imar etmek için büyük bir çaba harcamış ve mescid-tevhidhane, medrese, hamam, çeşme ve evlerden oluşan bir külliye niteliğindeki ilk tekkeyi inşa ettirmiş, etrafını bağ ve bahçelerle süslemiştir. Birçok tarikat yapısında olduğu gibi burada da ilk tekkenin temelini Yahya Efendi'nin evi oluşturmaktadır. Mescid-tevhidhane daha sonra Velizade Ahmed Efendi adında bir hayırsever tarafından minber ilave edilerek cami-

²³⁴ Ayvansaraylı Hüseyin Efendi, **Hadîkatü'l Cevâmi**, s.513, Nezihe Araz, **Anadolu Evliyalari**, s.345.

tevhidhaneye dönüştürülmüştür. Ayrıca tekkenin bulunduğu yere kemerlerle su getirildiği de anlaşılmaktadır.²³⁵

Tahsin Öz “İstanbul Camileri” isimli eserinde şunları söylemektedir: “*Yahya Efendi, camiini, bahçenin bir kenarına yaptırmış olup tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak buradaki (945) 1538 tarihli çeşme bir fikir vermektedir. Mabnet fevkanidir. Hünkâr ve müezzin mahfeleri vardır. Minberini Velizade Ahmed Efendi vazettirmiştir. Sultan Abdülaziz (1290) 1873’te ve Sultan II. Abdülhamit de (1323) 1905’te mabedi tamir ve tevsi ettirmişlerdir.*”²³⁶

Yahya Efendi’nin 1570 yılında vefatından sonra kendisine büyük saygı ve sevgi gösteren II. Selim mezarının üstüne, Mimar Sinan’a bir türbe yaptırmış ve tekkeyi genişleterek yeniden inşa ettirmiştir. Türbede Yahya Efendi’den başka karısı Şerife Hanım ve annesi Afife Hatun ile oğlu Ali ve diğer şeyhler ve bazı sultanlar da gömülüdür.²³⁷ II. Osman dönemi sadrazamlarından Güzelce Ali Paşa da 1621 yılında vefat ettikten sonra buraya defnedilmiş, kâgir ve tek kubbeli bir türbe inşa edilmiştir. Kaptan-ı Derya ve veziriazam Cezayirli Gazi Hasan Paşa 1777 yılında tekkenin içine bir çeşme yaptırmıştır. Aynı bölge içinde II. Abdülhamid’in kızı Zekiye Sultan Türbesi, Hacı Mahmud Kütüphanesi ve Abdülaziz’in annesi tarafından yaptırılan bir çeşme de bulunmaktadır.

Tekke, Yahya Efendi’nin vakfettiği binalar ve zaman içinde tekkeye mensup kişiler tarafından yaptırılan birtakım binalarla bir buçuk yüzyıl içinde bir mahalle görünümünü almıştır. 18. yüzyıl başlarında, bugünkü Ziya Kalkavan Anadolu Denizcilik Meslek Lisesi ve Çırağan Kempinski Oteli’nin bulunduğu yerde Yahya Efendi vakfına ait yedi gözlü kayıkhane, bahçeler, havuz, bahçıvan odaları, ev, ekmekçi, karakol, ayazma ve çeşmenin olduğu, ayrıca türbe civarında 60, Beşiktaş-Ortaköy arasında 10 adet olmak üzere, toplam 70 adet arsa ve evin bulunduğu bilinmektedir. Bu tesislerin bir kısmının Abdülmecid’in saltanatının son yıllarında,

²³⁵ Baha Tanman, “Yahya Efendi Tekkesi”, **D.B.İ.A.**, C.7, s.409.

²³⁶ Tahsin Öz, **İstanbul Camileri**, C.2, s.69.

²³⁷ Tahsin Öz, **a.g.e.**, s.69.

bir kısmının da 1873 yılında Abdülaziz tarafından Yıldız ve Çırağan saraylarının arazisine katıldığı, sözü edilen yapılardan günümüze sadece Yahya Efendi Türbesi'ne bitişik birkaç ahşap evden başka bir şey kalmamıştır.

Yahya Efendi Türbesi II. Mahmud tarafından 1812 yılında tamir ve tezyin edilmiş, ayrıca yeni derviş hücreleri eklenerek tekke genişletilmiş ve müstakil bir zaviye haline getirilmiştir. Tekke, Sultan Abdülmecid döneminde (1839-1861) onarım geçirmiştir.²³⁸ Tekkenin türbeler dışında bugünkü şeklini alması 1873 yılında Abdülaziz'in annesi Pertevniyâl Valide Sultan'ın yaptırdığı onarımlar sonucunda olmuştur. Daha sonraki dönemde II. Abdülhamid tarafından da tekkenin onarıldığı anlaşılmaktadır. Hacı Mahmud Efendi ise 1901 yılında tekkenin cümle kapısına bitişik olarak bir kütüphane inşa ettirmiş, 1903 yılında da tekkeye çıkan yokuşun üzerinde bulunan ve 945/1538 yılında Yahya Efendi tarafından yaptırılan çeşmeyi yenilemiştir. Aynı dönemde tekkenin kuzeyinde bulunan ve hanedandan birçok kişinin gömülü olduğu fakat “Şehzadeler Türbesi” olarak bilinen bina yaptırılmıştır.

Şeyh Yahya Efendi Tekkesi 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra günümüze kadar cami olarak işlevini sürdürmüştür. Tekke yapılarından günümüze ulaşabilen bölümlerde tekkenin son postnişinlerinden Şeyh Abdülhay Efendi (1886-1961) ölümüne kadar oturmuş, daha sonra bu bölümler cami görevlilerine tahsis edilmiştir. Yahya Efendi'ye ait olan türbe günümüzde İstanbul'da en çok ziyaret edilen yerlerden biridir. Kütüphanede bulunan kitaplar ise 1940 yılında Süleymaniye Kütüphanesine götürülmüştür.

Tekkenin banisi ve ilk postnişini olan Yahya Efendi Üveysilik olarak bilinen tasavvuf ekolüne bağlıdır. Yahya Efendi'den sonra tekkenin Kadirilik ve Nakşibendilik ekolünü benimsediği, zaman zaman iki tarıkata da hizmet ettiği anlaşılmaktadır. Tekkede Üveysilik de meşrep olarak devam ettirilmiştir. Ayrıca 19. yüzyılın ilk yarısında tekkede “Yahya Efendi Türbedarı” ve “Yahya Efendi Tekkesi Şeyhi” adı altında iki şeyhliğin bulunduğu, bu durumun II. Mahmud döneminde

²³⁸ Ayvansarayı Hüseyin Efendi, *Hadîkatü'l Cevâmi*, s.516.

yapılan onarım sırasında tekkenin “müstakil zaviye” olması ile ortaya çıkmış olabileceği düşünülmektedir. Tekkenin ayin günleri perşembe ve cumadır.

Tekkede postnişinlik yapmış şeyhlerin tam bir listesi mevcut değildir. Yahya Efendi'den sonra posta oğulları Şeyh İbrahim Efendi ve Şeyh Ali Efendi'nin geçtikleri bilinmektedir. Daha sonra Nakşibendi Şeyhlerinden “Yahya Efendi Türbedarı” el-hac Hafız Ali Efendi ve Kadiri şeyhlerinden “Yahya Efendi Tekkesi Şeyhi” es-Seyyid Mustafa Efendi'nin posta geçmiştir. Yine Nakşibendi şeyhlerinden Türbedar Mehmed Nuri Şemseddin Efendi (ö. 1866), 1836-37'den ölümüne kadar postnişinlik görevini üstlenmiştir. Aynı tarikata mensup Şeyh el-hac Mehmed Said Efendi postnişinliği devralmış, torunu Hasan Hayri Efendi de bu tekkede şeyhlik yapmıştır. Son postnişin ise, o dönemde İstanbul'un sevilen ve sayılan şeyhlerinden Abdülhay Efendi olmuştur.²³⁹

Yahya Efendi Tekkesi, 2010 yılı içerisinde Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restorasyona alınmıştır.

Yeri ve Konumu:

Beşiktaş'ta, Çırağan'da, Yıldız Mahallesi'nde, Çırağan Caddesi'ne bağlanan Yahya Efendi Çıkmazı'nda yer almaktadır.

Mimari:

Yahya Efendi Tekkesi, Osmanlı döneminde önemli bir yerleşim yeri olan Beşiktaş ile Ortaköy arasında, yeşilin egemen olduğu bir arazide inşa edilmiştir. Tekke, kuruluşundan 19. yüzyılın ortalarına kadar Yıldız'dan başlayıp deniz kıyısına kadar inmekteydi. Bu bölgenin saray bahçeleri ile çevrili olması ve Boğaziçi'nde yeni saray yapılarının inşa edilmeye başlanması ile tekke arazisi küçülmek zorunda kalmıştır.

²³⁹ Baha Tanman, “Yahya Efendi Tekkesi”, **D.B.İ.A.**, C.7, s.409.

Deniz yönünde dik olarak alçalan tekke arazisi bir istinat duvarı ile setlere bölünmüş, tekke yapıları bu setlerden birinin üzerinde inşa edilmiştir. Çırağan Caddesi üzerinde bulunan Yahya Efendi Çıkmazı Sokağı'na girildiğinde sağda, 1538 yılında yapılmış olan ve 1903 yılında yenilenen çeşme görülür. Çeşmeyi geçtikten sonra tekkeye ulaşmak için sağa doğru devam eden yolu takip etmek gerekir. Biraz ilerleyince soldaki istinat duvarının üzerindeki almaşık örgülü kısım büyük ihtimalle tekkenin ilk inşasından kalmış olmalıdır. Biraz ilerleyince solda tekkenin cümle kapısı ve tam karşısında Hacı Mahmud Kütüphanesi görülmektedir. Cümle kapısından girdikten sonra sırasıyla kapıcı hücrelerini barındıran üstü kapalı bir geçit ve tekke birimlerini barındıran ana binaya uzanan taş döşeli bir yol bulunmaktadır. İki yanı hazirelerle kuşatılmış olan bu yolun sonunda tekkenin ana binasının girişi bulunur. Bu girişin sağında kadınlar mahfili girişi, solunda ise II. Abdülhamid'e ait çeşme bulunur. Ana binanın kuzeybatısında Yahya Efendi Türbesi, güneybatısında ise cami-tevhidhane bulunur. Bu yapıların doğusunda ise selamlık mekânları, Güzelce Ali Paşa Türbesi ve harem bölümü yer almaktadır. Arazinin eğimli olmasından yararlanarak cami-tevhidhane binasının alt kısmına birtakım mekânlar yerleştirilmiştir. Yapıyı dört yandan çeviren hazire içinde en tanınmış olanı kuzeybatıda yer alan Şehzadeler Türbesi'dir.

Tekkenin cümle kapısı soldan avlu duvarı, sağdan ise kütüphane tarafından kuşatılmış olup tablalı ahşap kanatları ile sade bir görünüme sahiptir. Kapı üstündeki dikdörtgen açıklıkta 1873 yılındaki onarımı belirten, talik hatla yazılmış kitabesi yer alır. Tekkenin o dönemdeki son postnişini olan Hasan Hayri Efendi'ye ait olduğu anlaşılan kitabe şöyledir:

*Valide-i Sultan Abdülaziz kim zâtını
Hayr için hâlk eylemiş bîçûn û çerâ
Eylemiş inşâ bir sebil ve mekteb ve cami-i halk
Su içse âlem o kere ne kile namaz ide duâ
Bir de havz-ı bî-bedel yaptırdı kim tersânede
Anda indi bahre bir zırhlı sefîne ibtidâ
Ruhunu hoşnûd için Yahya Efendini dahî
Kıldı ihyâ türbe-i pâk-i şerîfin bî-riyâ*

*Öyle hayrât u imârât etdi o sultan kim
 Şühhesiz razıdır andan ruh-i pâk-i Mustafa
 Yâ ilahî ömrünü füzûn kıl kim ânın
 Himmetiyle âlemi ma'mur ide ser tâ be pây
 Hayri geldiler yediler dediler tarihini
 Etdi bu bâb-ı şerifi valide sultan binâ sene 1290(1873)²⁴⁰*

Cümle kapısından girince üstü ahşap üzerine kiremit örtülü bir geçit uzanmaktadır. Bu geçidin sağında hazireyi çevreleyen istinat duvarı, solunda ise birer kapı ve pencere ile bu geçide bağlanan bevvab hücreleri yer almaktadır.

Cümle kapısının batısına bitişik şekilde bulunan Hacı Mahmud Kütüphanesi tek katlı ve dikdörtgen planlı basit bir yapıdır. Yapının duvarları tuğla ile örülmüş ve cephesi sıvanmadan bırakılmıştır. Yapının ahşap çatısı Marsilya tipi kiremitle örtülmüştür. Kütüphanenin çıkmaz sokağa bakan kuzey cephesinde basık kemerli bir giriş ve iki adet pencere bulunmaktadır. Yapının kapısı demir kanatlar, pencereleri de demir parmaklıklarla donatılmıştır. Pencerelerin ortasında, kemerlerin üstünde banisinin adını ve yapım tarihini veren sülüs hatlı bir kitabe bulunmaktadır. Kitabesi şöyledir:

*Muhibb-i hanedân-ı Resûlullah sahibü 'l-hayrât ve 'l-hasenât
 El-Hac Mahmud Efendi'nin ruhuna Fatiha sene 1319(1901)²⁴¹*

Tekkenin ana binası Yahya Efendi Türbesi, cami-tevhidhane, selamlık, harem ve Güzelce Ali Paşa Türbesi'nden oluşmaktadır. Ana bina, zaman içinde eklenen, farklı malzeme ve üslup özellikleri gösteren çeşitli mekânlarla girift bir plan düzeni ortaya koymaktadır. İlk tekke binasının temelini Yahya Efendi Türbesi ve cami-tevhidhane binasının oluşturduğu anlaşılmaktadır. İnşa edildiği 16. yüzyıldan günümüze ufak tefek değişikliklere uğrasa da türbe ve cami-tevhidhanenin ilk konumlarını korudukları anlaşılmaktadır. Cami-tevhidhane ile türbe arasında pencerelerle bir mekân ilişkisi kurulması tarikat yapılarında sıkça karşılaşılan bir durumdur. Ayrıca

²⁴⁰ Baha Tanman, *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipolojik Denemeler*, C.I, s.628.

²⁴¹ Baha Tanman, *a.g.e.*, C.I. s.628.

camî-tevhidhanenin batı ve güney yönlerinde, tekkenin 1873 yılındaki onarımla beraber son şeklini almasından önce de bir hazire ile kuşatılmış, doğu yönüne ise tekkenin ilk şeklini koruduğu 17. yüzyılda Güzelce Ali Paşa Türbesi inşa edilmiştir.

Yapının camekânlarla kuşatılmış esas girişi kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Girişin sağında kadınlar mahfiline girişi sağlayan, kafesli pencerelerle taçlandırılmış, yan yana iki küçük kapı bulunur. Saçakla korunmuş olan sahanlıkta, mermer bir kuyu bileziği ile “Selim Fatiha 1278/1861-62” kitabeli hamam biçiminde bir sadaka taşı göze çarpmaktadır.²⁴²

Yapının esas girişini ince uzun dikdörtgen planlı ve 13,5 metre uzunluğunda bir koridor izler. Koridor solda hazire boyunca uzanan istinat duvarı niteliğinde yüzeyi içerden ahşap kaplı bir duvarla sınırlıdır. Bu duvarda insan boyundan yüksek ve hazireye açılan küçük pencereler sıralanmaktadır. Koridorun sağında ise Yahya Efendi Türbesi yer alır. Türbenin bu koridora açılan pencereleri 19. yüzyılda tamir edilmiştir. Ahşap kaplamalı tavanı olan ve II. Abdülhamid dönemindeki onarımlarda son şeklini aldığı anlaşılan bu koridor türbenin bitiminde sağa kıvrılır. Koridorun batı ucunda abdest muslukları yer almaktadır. Muslukların üzerinde, sonradan buraya yerleştirilmiş hissini veren enine dikdörtgen bir mermer levha üzerinde, beyzi bir çelenk ortasında II. Mahmud’un (1227/1812) tarihli tuğrası göze çarpar. Bu levha tekkenin II. Mahmud döneminde onarıldığını belgeleyen tek kanıt olması açısından önemlidir.

Güney-kuzey doğrultusunda uzanan ve kapılı bir ahşap duvarla ayrılmış olan koridorun ikinci bölümünde solda hazireye açılan beş adet dikdörtgen pencerenin sıralandığı bir ahşap duvar, sağda ise Yahya Efendi Türbesi’nin giriş cephesi yer almaktadır. Türbenin bitiminde, sağa döndüğünde camî-tevhidhaneye geçilen kapı ve hünkâr mahfiline açılan merdiven, karşıda camî-tevhidhaneye doğu yönünde bitişen bir grup ahşap mekân ve Güzelce Ali Paşa Türbesi’nin giriş cephesi yer alır.

²⁴² Baha Tanman, “Yahya Efendi Tekkesi”, **D.B.İ.A.**, C.7, s.410.

Bu noktadan sonra koridor sola kırılarak devam eder ve selamlık/harem bölümüne açılan kapı ile son bulur. Yine burada Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi yer alır.

15,5x9 metrelik dikdörtgen bir alanı kaplayan cami-tevhidhane İstanbul'daki benzerleri içinde konumu, özellikle çevreye açılışı ve manzaraya hâkimiyeti açısından önemli bir yere sahiptir. Kuzeyde Yahya Efendi Türbesi ile sınırlı olan bölüm dışında, cami-tevhidhaneyi üç yönde kuşatan duvarlar ahşap iskeletli olup dışarıdan ahşap kaplama, içeriden bağdadi sıvalıdır. Kuzey duvarında türbeye açılan üç adet pencere ve kadınlar mahfili ile harem arasında bağlantıyı sağlayan, kapı kanadı gibi açılabilen kafesler yer almaktadır. Kuzey duvarı batı yönünde kadınlar mahfili girişinden biraz dışarı taşmakta ve bu kesimde bir pencere bulunmaktadır. Cami-tevhidhane haremde bulunan pencereler dikdörtgen açıklıklı ve pervazlıdır. Kuzey ucunda girişin bulunduğu doğu duvarı ise sağır bırakılmıştır. Güney duvarının ortasında içeriden yarım daire, dışarıdan yarım sekizgen planlı mihrap, bunun sağında ve solunda ikişer pencere vardır.²⁴³

Cami-tevhidhanenin ortasında kareye yakın (9,5x9 metre) dikdörtgen planlı bir alan, doğu ve batı yönlerinde ise mahfiller yer alır. Üst kattaki mahfilleri taşıyan kare kesitli ikişer ahşap sütun, erkeklere ayrılmış, maksure niteliğindeki bu dikdörtgen alanların sınırında yer alır. Hünkâr mahfili, üst katta doğuda yer almaktadır ve harem girişinin yanındaki dar ahşap merdivenden buraya ulaşılır. Yıldız Sarayı'nın marangozhanesinde imal edilen ahşap kafesler hünkâr mahfilinin hareme bakan yüzünü kapatır. Cami-tevhidhanede ortadaki kare planlı bölümün üzeri, ahşap çatı altında gizlenmiş, bağdadi sıvalı, basık bir kubbe ile kapatılmıştır. Kubbeye geçiş, yüzeyleri çıtalarla üçgen ve beşgenlere ayrılmış, ahşap iskeletli bir üçgenler kuşağı ile sağlanmıştır. Zemindeki maksurelerin düz ahşap tavanları ise "çubuklu" denilen türdedir. Üst kat mahfillerinde ise ahşap iskeleti ve bağdadi sıvalı aynalı tonozlar kullanılmıştır.²⁴⁴

²⁴³ Baha Tanman, "Yahya Efendi Tekkesi", **D.B.İ.A.**, C.7, s.410-411.

²⁴⁴ Baha Tanman, **a.g.m.**, s. 411.

Evliya Çelebi'nin “Dört köşe duvarının dört tarafında yüz binlerce aşık hattatların çeşit çeşit beyitleri, şiirleri ve hatları yazılmış bir türbe”²⁴⁵ olarak anlattığı Yahya Efendi Türbesi, 9x9 metre ölçülerinde düzgün kare planlıdır. Türbenin batı ve doğu duvarları kapı ve pencere düzenleri ile inşa edildikleri dönemdeki özgün şeklini korurken diğer bölümler değişikliğe uğramıştır. Ahşap koridora açılan doğu duvarının ortasında basık kemerli giriş, yanlarda altlı üstlü birer pencere grubu yer alır. Alttaki pencerelerin kesme taş sövelerle çerçevelenmiş olan dikdörtgen açıklıkları lokmalı demir parmaklıklar ile donatılmış, sivri kemerli olan tepe pencereleri ise alçı revzenlerle kapatılmıştır. Batı duvarında ortadaki girişin ekseninde olmak üzere aynı özelliklere sahip üç pencere grubu yer alır. Tekkenin girişine bakan kuzey cephesinde özgün pencere düzeni değiştirilmiş, yuvarlak kemerlerle taçlandırılan ve geç dönem üslubunda demir parmaklıklarla donatılan üç pencereden doğuda bulunan ikisi ikiz pencere olarak tasarlanmıştır. Cami-tevhidhane haremine açılan güney duvarında, ortada yer alan pencere iptal edilerek bunun yerine çok daha geniş basık kemerli bir açıklık konurmuş, yandakiler oldukları gibi bırakılmış, bu sayede harem ile türbe arasındaki mekân ilişkisi arttırılmıştır. Türbenin kuzey ve güney duvarlarındaki değişiklikler 1873'teki onarım sırasında gerçekleştirilmiştir. Pandantifli bir kubbe ile örtülü olduğu söylenebilen türbenin büyük ihtimalle aynı tarihte orijinal üst örtüsü bozularak yerine bugünkü basık, bağdadi kubbe inşa edilmiştir.

Türbede birinci sırada Şeyh Yahya Efendi, Kanuni Sultan Süleyman'ın kızlarından ve Yahya Efendi'nin manevi evladı olan “Tasasız” Raziye Sultan, II. Abdülhamid'in kızlarından Hatice Sultan, Ahmet Bedreddin Efendi, Yahya Efendi'nin büyük oğlu Şeyh İbrahim Efendi, Yahya Efendi'nin annesi Afife Hatun; ikinci sırada Yahya Efendi'nin hanımı Şerife Hatun, dervişlerinden Ali Efendi, küçük oğlu Şeyh Ali Efendi, tekke şeyhlerinden Mehmet Nuri Şemseddin Efendi ile torunu Şeyh Hasan Hayri Efendi gömülüdür.²⁴⁶ Türbede bulunan bütün mezarların üstüne ahşap sandukalar konmuş, etrafı sedef kakmalı ahşap korkuluklar ile

²⁴⁵ **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, C.1, 2.Kitap, s.412.

²⁴⁶ Baha Tanman, “Yahya Efendi Tekkesi”, **D.B.İ.A.**, C.7, s.411.

kuşatılmıştır. Ayrıca türbenin giriş cephesinde güneyden kuzeye doğru, Yahya Efendi neslinden Galata Kadısı Mehmet Said Efendi, Rumeli Kazaskeri Dürrizade Mehmet Dürri efendi, Mehmet Said Efendi'nin hanımı Ayşe Hanım, tekke şeyhlerinden Mehmet Nuri Efendi, Şeyh Mehmet Nuri Şemseddin Efendi'nin damadı Hacı Nuri Efendi, türbedar Hüseyin Şevki Efendi ile türbedar Yusuf Efendi gömülüdür.

Cami-tevhidhane ile Güzelce Ali Paşa Türbesi arasında çevresindeki mekânlara göre güney yönünde çıkıntı yapan ahşap bir kanat bulunur. Bu bölümde dikdörtgen planlı bir sofaya açılan farklı büyüklükte dört oda yer almaktadır. Bu odaların meydan odası, kahve ocağı gibi mekânlar oldukları düşünülmektedir. Bu bölüm ile ahşap harem/selamlık kanadı arasında Güzelce Ali Paşa Türbesi yer almaktadır. 17. yüzyıl geç klasik üslubundaki bu yapı kare planlı ve pandantifli bir kubbe ile örtülüdür. Duvarları bir sıra kesme taş ve iki sıra tuğla ile almalı olarak örülmüştür. Duvarlar ve kubbe içeriden sıvalı, kubbe dışarıdan kurşunla kaplıdır. Ahşap tekke bölümlerine bitişik olan doğu ve batı duvarları sağırdır. Bu durum söz konusu bölümlerin türbenin inşa edildiği dönemde var olduğunu belli etmektedir. Koridora açılan kuzey cephesinin ortasında basık kemerli giriş yer alır. Girişin yanlarında ve dışarı açılan güney cephesinde Yahya Efendi Türbesi pencerelerine benzeyen ikişer pencere grubu vardır. Türbede Güzelce Ali Paşa ve ailesine ait altı adet mermer lahit bulunur. Lahitler işçilikleri, üzerlerindeki hançer motifleri ve bitkisel süslemeleri ile dikkat çeker.²⁴⁷

Ahşap harem/selamlık kanadı moloz taş örgülü temel duvarlar üzerinde yükselmekte ve kısmen tek, kısmen iki katlıdır. Güneye doğru eli böğründelere oturan çıkmalarla genişletilmiştir. Bu kanatta sofalar ve koridorlarla ilişkilendirilmiş odalar yer almaktadır. Çubuklu tavanlar, dolaplar ve sedirlerle donatılmış olan bu odalardan bir kısmı şeyhin ailesi ile ikamet ettiği hareme, diğer bir kısmı da dervişlerin ikametine, şeyhin misafirlerini ağırlamasına ayrılmış selamlık bölümüne aittir.

²⁴⁷ Baha Tanman, **a.g.m.**, s.412.

Güzelce Ali Paşa Türbesi'nin yanında başlayan bir merdiven ile tekkenin bodrum katına inilir. Cami-tevhidhane ile bunun doğusundaki kanadın altına denk gelen bu katta ufak pencerelerle ışık alan alçak tavanlı mekânlar yer alır. Batıya açılan tali bir kapı ile donatılmış olan bu bodrum katında taamhane olduğunu düşünülen geniş bir mekân ile bu mekânla bağlantılı, içinde bir sıra dolabın bulunduğu ve kiler odası olarak kullanılan daha ufak boyutlu bir bölüm bulunmaktadır.²⁴⁸

Çeşmeler:

Yahya Efendi Çıkmazı Sokağı üzerinde sağ tarafta yer alan çeşme 1538 yılında Yahya Efendi tarafından yaptırılmış, 1903 yılında tekke içinde yer alan kütüphaneyi de yaptıran Hacı Mahmud Efendi tarafından yenilenmiştir. Tamamıyla mermerden yapılmış olan çeşmenin teknesi kurna formundadır. Teknenin alt kısmı yivlerle istiridye formuna sokulmuştur. Çeşmenin aynasında neo-klasik üslubu yansıtan dilimli kemer göze çapar. Musluğu kabartma bir rozet içerisine yerleştirilmiştir. Çeşmenin kitabesi iki bölümden oluşur. Üst kısımda Yahya Efendi'nin ilk çeşme için söylediği 1538 tarihini veren manzume, altta ise çeşmeyi yenileten Hacı Mahmud Efendi'nin adı ve yenileme tarihini veren kitabe yer alır. Her ikisi de ta'lik hatla yazılmış olan metinler şöyledir:

*Sebîl üzre binâ etdim bu aynı
Ola kim selsebîlin aynı
Tarîk üzre kemer içinde bu âb
Cihânın gencine feth eyledi bâb
Gelen arâm kılsun bu kemerde
Açub ibret gözüñ baksun na-merde
Binâ tarihi bu inşalar olsun*
(965)

Konub içenlere sahhâlar olsun
(965)

²⁴⁸ Baha Tanman, **İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipolojik Denemeler**, C.I, s.632.

*“Kutbü’l-arifîn Yahya Efendi kuddise sırrahû hazretlerinin işbu çeşmelerini tecdîde muvaffak olan bendelerinden el-Hac Mahmud Efendinin ruh-i şerîfine ve kâffe-i ehl-i iman ervâhı için el-Fatiha 1321 (1903) Rebiulâhîr”*²⁴⁹

Güzelce Ali Paşa Türbesi’nin karşısında yer alan Cezayirli Hasan Paşa Çeşmesi koridorun alt köşesine yerleştirilmiş bir kitabe ve altında sıralanan musluklardan meydana gelmektedir. Çeşmeden çok abdest alma yeri gibi gözükmektedir. Müderris Rüşdi Ali Efendi’ye ait istifli sülüsle yazılmış kitabesi şöyledir:

*Hak bu kapdan-ı şeci’ Âli-sıfat
Gazi Hasan Paşa serdar-ı guzzât
Hazret-i Yahya civarında hemîn
Kıldı bu hayrı ki cem’i hasenât
Nûş eden âbın kıla Rüşdî dua
Çeşmesâr-ı mecma-i râd-ı hayat
Sene 1191(1777)*²⁵⁰

Sultan II. Abdülhamid tarafından 1906 yılında yaptırılmış olan çeşme, tekkenin girişinin sağında yer almaktadır. Beyaz mermerden yapılmış olan çeşmenin beyzi bir teknesi, neo-gotik üslupta bir sivri kemerle donatılmış ayna taşı ve neo-klasik üslupta tepesinde palmet bulunan bir alınlığı vardır. Sivri kemerin içi istiridye motifi ile zenginleştirilmiştir. Alınlığın ortasında II. Abdülhamid’in tuğrası, altında 1304(1906) tarihi ve yanlarda talik hatla yazılmış “Hamidiye Çeşmesi” yazısı yer alır.

Hazire ve Şehzadeler Türbesi:

Şeyh Yahya Efendi hayatta iken tekkesine dolan insan seli, vefatından sonra da devam etmiş, türbesi ve tekkesinin etrafı kendisine komşu olmak isteyen binlerce insanın kabri ile dolmuştur. Herkes bu mübarek zatın yanı başına defnedilmek istemiştir. Hazire, külliye içinde büyük yer kaplayıp, önem teşkil etmektedir. Yahya Efendi’nin vefatını müteakip başlayan defin ile asırlar sonra burası büyük bir kabristan haline gelmiştir. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren buraya gömülmüş

²⁴⁹ İ. Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri II*, s 6-8.

²⁵⁰ Baha Tanman, *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipolojik Denemeler*, C.I, s.633.

olan birçok tarikat ehli, devlet ricali, ulema, hanedan ve saray mensubu şahıs bulunmaktadır.

“Şehzadeler Türbesi” olarak adlandırılan fakat şehzadelerin yanı sıra, kadın efendilerin, ikballerinin ve sultanların mezarlarını da içinde barındıran türbe, 19. yüzyılın sonlarında II. Abdülhamid tarafından yaptırılmıştır. Türbenin moloz taş ve tuğla ile örülmüş olan duvarları sıvalı, ahşap çatısı ise kiremit örtülüdür. Köşeleri pahlanmış dikdörtgen planlı türbenin cephelerinde üçlü pencere düzenlemesi görülür. Pencereler basit silmelerle çerçevelenmiş ve parmaklıklıdır. Türbenin girişi güneydoğu köşesindedir. Daha önce burada iki odalı, ahşap bir türbedar evinin bulunduğu ve içinden türbeye giriş olduğu bilinmektedir. Türbede on dört sanduka yer almaktadır. Ahşap sandukalar simli örtülerle donatılmış ve ahşap parmaklıklarla kuşatılmıştır.²⁵¹

Yahya Efendi Tekkesi, kurulduğu 16. yüzyıldan 1925 yılında tekkelerin kapatılmasına kadar geçen süreçte, tekke işlevinin yanı sıra bilim hayatına, çevre düzenlemesine ve şehir halkının güzel zaman geçireceği bir mekân yaratılmasına da katkıda bulunmuştur. Yahya Efendi Tekkesi’nin dini ve müsbet ilimlerin öğretildiği bir kurum, bir botanik merkezi ve aynı zamanda mesire yeri olması da İstanbul’da yaşayanlar için önemli bir mekân olmasını sağlamıştır. İlk inşa edilmeye başladığı dönemde daha geniş bir arsaya yayılan Yahya Efendi Tekkesi 19. yüzyılda çevresinde saray yapılarının inşa edilmesiyle beraber daralmış ve günümüzde sadece tekke/türbe ve hazire bütünlüğünü koruyabilmiştir.

Yahya Efendi Tekkesi’nde ilk olarak göze çarpan özellik mimari yapıların çevre ile kurmuş olduğu sıcak ilişkidir. Etrafında bulunan yeşil alanın zamanla hazireye dönüşmesine rağmen varlığını sürdüren doğal doku, yapı da kullanılan ahşap malzemeye birlikte uyum oluşturmakta ve İstanbul’un eşsiz manzaraya sahip bir köşesini oluşturmaktadır. Bu özellikleri Ahmed Hamdi Tanpınar’ın şu sözleri söylemesine yol açmıştır: “İlahi mağrifet Yahya Efendi dergâhında adeta güzel bir

²⁵¹ Baha Tanman, “Yahya Efendi Tekkesi”, **D.B.İ.A.**, C.7, s.412.

insan yüzü takınır. Ölüm burada, hemen iki-üç basamak merdiven ve bir-iki sedle çıkılıveren bu bahçede hayatla o kadar kardeştir ki bir nevi erme yolu, yahut aşk bahçesi sanılabilir.”²⁵²

Süsleme:

Tekke binasının içinde, Yahya Efendi Türbesi’nin kubbesini süsleyen geç döneme tarihlenen kalem işleri, sandukaları kuşatan sedef kakmalı korkuluklar, cami-tevhidhane duvarını süsleyen levhalar ve Güzelce Ali Paşa Türbesi’ndeki mermer lahitlerdeki kabartmalar dışında süsleme ögesine rastlanmamaktadır.

Çok sayıda pencerenin sıralandığı, yer yer eli böğründeler üzerinde ilerleyen çıkmalarla hareketlendirilmiş olan ahşap kaplamalı cephelerde sadelik hakimdir. Tekkeye büyük boyutlu bir ahşap mesken görünümü kazandıran bu cephelerden güney yönünde Güzelce Ali Paşa Türbesi’nin almaşık örgülü kâgir cephesi ve kiremit kaplı ahşap çatı içinde yükselen kubbesi ilginç bir tezat yaratır.²⁵³

²⁵² Baha Tanman, “Yahya Efendi Tekkesi”, **D.B.İ.A.**, C.7, s.412.

²⁵³ Baha Tanman, **İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipolojik Denemeler**, C.I, s.628.

3.3.5. Beşiktaş Mevlevihanesi

Katalog No: 5

Plan ve Çizimler: 35-36

Resim: -

Bâni:

Beşiktaş Mevlevihanesi'nin kurucusu Ohrili Hüseyin Paşa, 17. yüzyılın önde gelen devlet adamlarından biridir. Bostancıbaşı Ocağı'ndan yetişerek sadrazamlığa kadar yükselmiş, fakat 1622 yılında Dilaver Paşa'nın yerine ikinci kez bu makama getirilmişse de, II. Osman'a karşı düzenlenen yeniçeri ayaklanması sırasında öldürülmüştür.²⁵⁴ Ohrili Hüseyin Paşa'nın ölümüyle birlikte, devlet adamları tarafından Mevlevi dergâhı kurma geleneği de son bulmuş, bu sebeple Kasımpaşa ve Üsküdar Mevlevihaneleri, tarikatın kendi imkanlarıyla açtığı merkezler olma özelliğini kazanmışlardır.

Tarihçe:

17. yüzyılda Mevlevilik, Anadolu, Balkanlar ve Akdeniz coğrafyasını kuşatan geniş çaplı bir örgütlenme ağına sahiptir. Bu sayede Osmanlı dünyasının farklı alanlarına nüfuz edebilen tarikat, yayıldığı bölgelerin uygarlık birikimlerini, İstanbul'un üst ve orta tabakaları arasındaki kültürel dolaşıma aktarma işlevini üstlenmiş, dolayısıyla şehrin gündelik hayatını şekillendiren dinamiklerden biri haline gelmiştir. 17. yüzyıla kadar İstanbul'daki faaliyet merkezlerini Galata ve Yenikapı Mevlevihaneleriyle sınırlı tutan Mevleviliğin bu yeni dönemde, artık bir imparatorluk tarikatı olarak üstlendiği dinamik role uygun örgütlenme modelini şehir ölçeğinde yaygınlaştırmaya başladığı görülmektedir. Bu model ana hatlarıyla, güçlü şeyh ailelerinin denetiminde gelişen çok merkezli bir idari yapılanmayı kapsar. Beşiktaş, Kasımpaşa ve Üsküdar mevlevihaneleri böyle bir yapılanmanın gereği olarak kurulmuşlar, 17. yüzyıl ortalarından itibaren tarikat içinde güçlenen şeyh

²⁵⁴ Ayvansarayı Hüseyin Efendi, *Hadîkatü'l Cevâmi*, s.508.

aileleri de bu dergâhların ortak yönetimlerini ele geçirmek suretiyle İstanbul Mevleviliğinin soysa-kültürel temellerini atmışlardır.²⁵⁵

Beşiktaş Mevlevihanesi, 1622 yılında Sadrazam Ohrili Hüseyin Paşa tarafından yaptırılmıştır. Beşiktaş Mevlevihanesi'nin kuruluşu ile ilgili olarak İstanbul Ansiklopedisi'nde de bazı bilgiler verilmektedir. Donanma ile Akdeniz seferinden dönen Hüseyin Paşa Gelibolu'ya uğradığında oradaki şeyhleri ziyaret eder, oradan kalkıp İstanbul'a doğru hareketinde şiddetli bir poyrazla karşılaşan donanma boğazdan çıkıp Marmara'ya giremez, geri döner, bu girişim üç kez tekrarlanır. Gemiler boğazın ağzına gelince fırtına başlar, Hüseyin Paşa Gelibolu'da erenlerden birini ziyaret etmeyi unuttuk galiba, bu onun gönül kırıklığı eseridir der, sorduğunda Mevlevi Şeyhi Ağazade Mehmed Efendi'yi unuttunuz derler, Kaptanpaşa Ağazade'ye giderek kusurunun affını rica eder. Mehmed Dede donanmanın Marmara'ya selametle açılması için dua ettikten başka Hüseyin Paşa'nın yakında sadrazam olacağını da müjdeler. Dediği çıkar, Ohrili Hüseyin Paşa hem sadrazam hem de damat olur. Bunun üzerine paşa şükran borcu olarak Beşiktaş Mevlevihanesi'ni yaptırır, şeyhliğine de Gelibolulu Ağazade Mehmed Efendi'yi tayin eder.²⁵⁶

Ohrili Hüseyin Paşa üzerindeki manevi nüfuzu sayesinde Beşiktaş Mevlevihanesi'nin kurulmasına neden olan Gelibolu Mevlevihanesi Şeyhi Ağazade Mehmed Hakiki Dede (ö. 1652), dergâhın ilk postnişinidir. Hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olmadığımız Mehmed Hakiki Dede'nin aynı zamanda Gelibolu Mevlevihanesi'nin de kurucusu olduğunu ve Akdeniz seferinden dönen Ohrili Hüseyin Paşa ile bu dergâhta tanışarak onu Mevleviliğe intisap ettirdiğini biliyoruz. Hakiki Mehmed Dede, Gelibolu ve Beşiktaş Mevlevihanelerinin ortak meşihatını üstlenmiş, Hüseyin Paşa'nın katlini izleyen yıllarda bir süre daha İstanbul'da kaldıktan sonra Gelibolu Mevlevihanesi'ne dönerek orada vefat etmiştir.²⁵⁷

²⁵⁵ Ekrem Işın, "Beşiktaş/Bahariye Mevlevihanesi", **İstanbul**, S.6, s.129.

²⁵⁶ R. E. Koçu, "Beşiktaş Mevlevihanesi", **İSTA**, C.5, s.2585.

²⁵⁷ Ekrem Işın, "Beşiktaş Mevlevihanesi", **D.B.İ.A.**, C.2, s.168.

Mehmed Hakiki Dede'den sonra Beşiktaş Mevlevihanesi'nin postuna önce Süleyman Dede (ö. 1654), ardından Hasan Dede (ö. 1660) oturmuş, Hasan Dede'yi, Pendarı Naci Ahmed Dede (ö. 1710) izlemiş, 1663'te Kırım seferine katılan Naci Ahmed Dede'nin yerine, Konya Mevlana Asitanesi postnişini Hüseyin Çelebi tarafından, Galata Mevlevihanesi neyzenbaşısı Çengi Yusuf Dede (ö. 1669) tayin edilmiştir. Ravzatü'n-nur adlı on bin beyitlik Farsça eser kaleme alan Yusuf Dede IV. Mehmed'in yakın çevresine girerek, dönemin tasavvuf karşıtı alimlerinden, 1666'da Mevlevihanelerde semanın yasaklanmasına sebep olan Vani Mehmed Efendi ile mücadele etmiştir.

Yusuf Dede'nin yerine geçen Eyyub Mehmed Dede'yi (ö. 1723) oğlu Ahmed Dede (ö. 1763) ve torunu Mehmed Sadık Dede (ö. 1764) izlemiştir. Mehmed Sadık Dede'den sonra Tokadi Abdülahad Dede (ö. 1766) üç yıl kadar şeyhlik yapmış, bu zatın ardından posta geçen Trablus şeyhi Ahmed Dede'nin (ö. 1771) ailesine mensup şeyhler 1853 yılına kadar mevlevihanenin meşihatını ellerinde tutmuşlardır. Ahmed Dede'nin oğlu ve halefi olan Yusuf Zühdi Dede (ö. 1817) tanınmış bir hattat ve mesnevi şarihidir. Yusuf Zühdi Dede'nin meşihati sırasında, 1802-1804 yılları arasında Mevlevi muhibbi III. Selim, kız kardeşi Beyhan Sultan'a ait olan Çırağan Sarayı'nı yeniletip genişletirken, komşu arsada yer alan Beşiktaş Mevlevihanesi'ni de yeniden inşa ettirmiştir. Bu sırada mevlevihanenin, sarayın ana binasıyla Rodoslu Yalısı'nın yerine inşa ettirilen mabeyn dairesi arasında kaldığı ve çevresini kuşatan saray kompleksiyle bir mimari bütün teşkil ettiği bilinmektedir. Dergâha ait şeyh dairesi ve 12 adet derviş hüccresinin bu imar faaliyetleri sırasında baştan sona yenilendiği görülmektedir.²⁵⁸ Bu tamire ilişkin Es'ad Efendi'nin düştüğü tarih şöyledir:

*Şeh-i iklim-i devrân pâdişâh-ı kulzüm-i ihsân
Cenâb-ı hazret-i Sultân Selîm Hân-ı kerem-mu'tâd
Kerâmet ma'delet lûtf sehâ ve mekremet re'fet
Înâyet merhamet şefkat müriüvvet âne mâder-zâd
Cihânın şehleri heb bende-i fermânıdır cümle*

²⁵⁸ Ekrem Işın, **a.g.m.**, s.170.

Eğer olsaydı İskender olurdu emrine münkâd
 Cihâne şöyle sârî şems-i lûtfi ol cihân-bânın
 Ziyâ-yı mihr ü meh lûtfundan eyler cümle istifâd
 Cihâne gelmedi vallahi hic böyle şeh-i âdil
 Zemân-ı şevketinde pîr ü bernâ cümlesi dil-şâd
 O şeh-i kerem cûd-i himem çünkü çerâğında
 Geçen sâl eylemişdi yümnile bir kasr-ı nev-bünyâd
 Zihî kasr-ı mu'allâ kim nazîrin görmemiş devrân
 Anı tab-ı şehinşâhı bu resme eyledi icâd
 Zihî kâşâne-i revnak-fezâ-yı zîb ü ziynet kim
 Ferah-bahş-ı mu'allâ dağ-ı pür-sûz-ı dil-i hussâd
 O kasr-ı bî-kusûrun resmini görseydi bir kerre
 Kusûrun derk idüb izhâr-ı acz eyler idi Behzâd
 O kâh-ı dil-keşe kasr-ı hûznak nisbet olmaz kim
 Bunu zîrâ cenâb-ı Şeh Selîm'dir eyleyen inşâd
 O kasr-ı bî-nazîrin kusûru gerçi yok ammâ
 Yakında Mevlevihâne var idi bir harâb-âbâd
 Uluvv-i himmet lûtf-i şehinşâhîle hünkârın
 Yeniden oldu şimdi dergeh-i molla dahi âbâd
 Civâr-ı şevketiyle fahri derse lâyük olmaz mı
 Öbür dergâhlara budur ki vâlâ-yı nev-bünyâd
 Kudûm-ı şevk-i şâh ile bu dergeh-i mu'allâda
 Safâsından sadâ-yı nây ider bülbül gibi feryâd
 İnâyet-perverâ bende-nüvâza dergeh-i cûdun
 Melâzi-i bî-kesân ve bedre-gâhdır ey şeh-i nakkad
 Velî-nî'metisin âlemin ey şâh-ı mülk-ârâ
 Du'â-yı şevketindir şimdi nâsa akdem evrâd
 Serîr-i saltanatda şevket ve iclâl ile Allah
 İde ömr-i tabi'îye o şâh-ı erkemi îsâd
 Kulundur bende-i dîrinedir Es'ad çerâğındır
 Nola takdîm idüb târihin itse aczini îrâd
 Çıkub bir pîr-i rûşen-dil didi târih-i itmâmın
 Yeniden kıldı bu dergâh-ı pîri Şeh Selîm bünyâd
 1219(1804/1805)²⁵⁹

²⁵⁹ Ayvansarayı Hüseyin Efendi, **Hadîkatü'l Cevâmi**, s.510-511.

Yusuf Zühdi Dede'nin vefatından sonra yerine, oğlu Mehmed Said Dede'nin yaşı küçük olduğu için, Yenikapı Mevlevihanesi mensuplarından Ermenekşeyhizade Mehmed Kadri Dede (ö. 1850) geçmiş, Mehmed Said Dede (ö. 1853) ise ancak 1850'de postnişin olabilmıştır. Mehmet Kadri Dede'nin meşihatında (1817-1850) meydana gelen en önemli olay, II. Mahmut tarafından 1836-1838 arasında Çırağan Sarayı'nın tekrar genişletilmesi sebebiyle, Hanım Kadın Mescidi ve Eğribozlu Hacı Ahmet Ağa Mektebi gibi diğer bazı eserlerle beraber Beşiktaş Mevlevihanesi'nin de yıktırılmasıdır. Bu arada mevlevihane, bitişik arsada bulunan Musahib Abdi Bey, Yalısı'na taşınmış, türbedeki kabirler ise saraya eklenen bölümün bodrumunda kalmıştır. II. Mahmud'un mevlevihane olarak kullanılan yalıda hemen her hafta mukabeleleri izlemeye geldiği, bu arada Mehmet Kadri Dede'yi ziyaret ettiği, ayrıca sarayın bodrumundaki Mevlevi kabirlerinde her gece kandil yaktırdığı bilinmektedir.²⁶⁰

Beşiktaş Mevlevihanesi'nin meşihatını üstlenen üçüncü şeyh ailesinin ilk üyesi, Mehmet Sait Dede'nin yerine geçen Hasan Nazif Dede'dir (ö. 1861). Önceleri ilmiye mesleğine girerek doğum yeri olan, Mora Yenişehir'i'nde, müderrislik yapan Hasan Nazif Dede, bir müddet sonra, meşrebine daha uygun olduğu tasavvufa yönelmiş önce Hacı Bektaş-ı Veli Asithanesi'ne, oradan da Mevlana Asithanesi'ne giderek Said Hemdem Çelebiye bağlanmıştır. Konya'da çilesini tamamlayıp Aşçıbaşı Nesib Dede'den hilafet aldıktan sonra, Mora Yenişehir'i'ndeki mevlevihanenin meşihatını üstlenmiş, bir yıl sonra da Beşiktaş Mevlevihanesi'nde Mehmet Sait Dede'ye halef olmuştur. Dönemin ileri gelen Mevlevi şeyhlerinden olan, Divanı'nın yanı sıra, Mevlevi erkânı hakkında Tarifüs-Suluk adlı bir eser kaleme alan hasan Nazif Dede'nin posta geçmesiyle Beşiktaş Mevlevihanesi'nde “muhibb-i ehl-i beyt ve Bektaşî-meşrep” bir Mevlevilik anlayışı egemen olmuş, bu özellik daha sonra Bahariye ve Kasımpaşa Mevlevihanelerinde, tekkelerin kapatılmasına kadar sürdürülmüştür. 1859 civarında mevlevihaneyi tamir ettiren, hasan Nazif Dede'nin vefatında yerine, son postnişin olan oğlu Hüseyin Fahrettin dede (ö. 1911) geçmiş, ancak henüz reşit olmadığı için, Mevlana Asithanesi postnişini Sadrettin Çelebi,

²⁶⁰ Baha Tanman, “Beşiktaş Mevlevihanesi”, **Dünden Bugüne Beşiktaş**, s.183.

Raşid Dede'yi naip olarak tayin etmiştir. Beşiktaş Mevlevihanesi'nin 1870'de Maçka'daki yeni binasına taşınması sırasında asaleten postnişin olan, daha sonra 1877'de Eyüp'teki Bahariye Mevlevihanesi'ni tesis eden Hüseyin Fahrettin Dede 19. yüzyılın çok yönlü mutasavvıflarından ve en önemli Mevlevi şeyhlerindendir.²⁶¹

Çırağan Sarayı'nın yakınında bulunması Beşiktaş Mevlevihanesi'nin “sebebi felaketi” olmuştur denebilir. Şöyle ki, Abdülmecit yeniden inşa ettirmek üzere 1859'da Çırağan Sarayı'nı yıktırmış ancak eskisinden daha büyük ve gösterişli olan yeni sarayın inşaatını başlatmak 1864'te halefi Abdülaziz'e nasip olmuş, bu arada 1867'de Müsahip Abdi Bey Yalısı'ndan bozma Beşiktaş Mevlevihanesi de, saraya yer açmak amacıyla ortadan kaldırılmıştır. Bu defa Mevlevihane önce geçici olarak Fındıklı'daki Karacehennem İbrahim Paşa Konağı'na, buradan da 1870'de Maçka'da inşa ettirilen yeni binaya taşınmıştır. Ne var ki Maçka Mevlevihanesi olarak da anılan ve 27 Şevval 1286/30 Ocak 1870 Çarşamba günü icra edilen mukabele ile açılışı yapılan bu yeni tesis de kısa ömürlü olmuş 1874'te yıktırılarak yerine Maçka Silahhanesi yaptırılmıştır.

Özellikleri hakkında hiçbir şey bilinmeyen Maçka Mevlevihanesi'nin yıktırılması üzerine Hüseyin Fahreddin Dede ailesiyle birlikte babasının mensuplarının Hüseyin Efendi'nin Eyüp-Bahariyesi'ndeki yalısına dergâhın dedegâhı da bunun yanında bulunan Hatab Emini Mustafa Efendi'nin yalısına taşınmışlardır. Söz konusu yalıların arasında yapımına başlanan, açılış töreni 18 Rebiyülevvel/2 Nisan 1877 Çarşamba gününün icra edilen Bahariye Mevlevihanesi gerek “leb-i derya” konumu ve çevresinde ahşap yalılarla bütünleşen mimarisi, gerekse de temsil ettiği meşrep ve barındırdığı seçkin kültür ortamıyla Beşiktaş Mevlevihanesi'nin mirasını 1925'e kadar yaşatmıştır.

Beşiktaş Mevlevihanesi'nin yıktırılması sırasında Hasan Nazif Dede'nin naaşı önce Maçka'ya, sonra Bahariye'ye, selefi olan Mehmet Said Dede'ninki ise Beşiktaş'tan doğrudan Bahariye'ye taşınmış, diğer kabirler Çırağan Sarayı'nın

²⁶¹ Ekrem Işın, “Beşiktaş Mevlevihanesi”, **D.B.İ.A.**, C.2, s.170.

bodrumunda kalmıştır. Beşiktaş Mevlevihanesi'nin türbesi üzerinde inşa edildiği için, İstanbul'daki tarikat ehli arasında uğursuzluğuna inanılan Çırağan Sarayı 6 Ocak 1910'da çıkan yangın sonucunda harabe haline gelmiş, uzun yıllar dört duvar halinde kalan yapı, Çırağan Palas Kempinski Otel'i'ne dönüştürülmek üzere onarılmaya başlandıktan sonra 7 Kasım 1987'de enkaz altından çıkartılan Mevlevi kabirleri günümüzde Divan Edebiyatı Müzesi olan Galata Mevlevihanesi'nin hazinesine taşınmıştır.

Yeri ve Konumu:

Galata ve Yenikapı mevlevihanelerinden sonra İstanbul'da kurulan üçüncü Mevlevi dergâhı olup Boğaziçi'nde Çırağan Sarayı'nın bulunduğu yerde inşa edilmişti.

Mimari:

Beşiktaş Mevlevihanesi'nin yerleşim planı, mimarisi ve bunların zaman içinde geçirdiği değişimler hakkındaki bilgiler yetersizdir. Hadîka'dan mevlevihanenin başlangıçta bir mescit-semahaneden ibaret olduğu, mutfağının dahi bulunmadığını, daha sonradan genişletildiğini öğrenmekteyiz.²⁶² Dergahın daha önce mütevazi bir zaviye ölçeğinde olduğunu ve zamanla tam teşekküllü bir asitane haline geldiği anlaşılmaktadır.

Beşiktaş Mevlevihanesi'ni 17. yüzyıl ortalarında görmüş olan Evliya Çelebi, fevkani konumdaki semahanenin deniz kıyısında, iki katlı bir yapı olduğunu, dedegân hücrelerinin de kara tarafında yer aldığını belirtir. Ayrıca semahanedeki ceviz zemin kaplamalarından, nakışlarla ve Necef kakmalarla bezeli kubbesinden övgüyle bahseder.²⁶³

Evliya Çelebi'nin bahsettiği semahane, halen ABD'de, Philadelphia Freer Library'de bulunan, 17. yüzyıl sonlarına ve 18. yüzyılın ilk çeyreğine ait bir

²⁶² Ayvansarayı Hüseyin Efendi, *Hadîkatü'l Cevâmi*, s.508.

²⁶³ *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, C.1, 2.Kitap, s.411.

minyatürde tasvir edilmiştir. Kare planlı olan zemini, kible doğrultusunda, ahşap levhalarla kaplanmış bulunan sema alanı çepeçevre fevkani mahfiller 19. yüzyıldaki mescitlerde ve tekkelerde gözlenen iki katlı mahfillerden oldukça farklıdır. Zeminden yaklaşık bir insan boyu yüksekliğinde yer alan fevkani mahfiller bir seki meydana getirmektedir. Sekinin sema alanına bakan yüzeyindeki aşıboyalı düşey kaplamaların sınırlarına sarı boyalı çıtalar, üst kesimlerine küçük kaş kemerler çakılmak suretiyle kartuşlu bir dolgu elde edilmiştir. Sema alanının sağında (batı sınırında), mahfilden daha alçak tutulmuş ve çevresi aynı tür kaplama ile donatılmış olan Mesnevi kürsüsü, üzerindeki rahlesiyle tasvir edilmiştir.²⁶⁴

Deniz yönündeki sekinin içinde, yuvarlak kemerli küçük bir mihrap nişi dikkat çekmektedir. Mahfillerin sınırında, kare kesitli ahşap dikmeler sıralanmakta, bunların arasında düşey çubuklu korkuluklar uzanmaktadır. Mahfillerin dış sınırında da benzerleri görülen dikmelerin yüzeyleri yeşil ve kırmızı boyalıdır. Mahfil tavanı, bordo zemin üzerine beyaz boyalı çıtalarla karelere bölünmüştür. Cephedeki saçağın altı, yeşil ve sarı şeritlerden oluşan zikzaklı bir kuşakla bezelidir. Sema alanını örten ahşap kubbenin iç yüzeyinde, çivit mavisi zemin üzerine mercan kırmızısı ve yaldız kullanılarak, klasik dönem Osmanlı yapılarında sıkça rastlanan bir süsleme şeması uygulanmıştır. Kubbenin merkezindeki yuvarlak göbekten çıkan, düğümlerle birbirine eklemlenerek ve gitgide büyüyerek sıralanan şemseler kubbe eteğinde dizilen palmetlere bağlanmaktadır.

Beşiktaş Mevlevihanesi, yıkılmadan önceki son durumuna göre, ana binası dikdörtgen planlı ahşap bir yapı olup, üzeri kırma çatıyla örtülüdür. Ön cephesinde, iki basamakla çıkılan ve yanlarda sağlı sollu pencerelerin bulunduğu yuvarlak kemerli bir kapısı vardır. Bu çift kanatlı kapıdan kare planlı semahaneye girilir. Semahanenin sol tarafında mihrap ve yanındaki merdivenle çıkılan ahşap mutrib mahfili bulunur. Her iki tarafından duvarlarla desteklenen bu bölüm, semahane

²⁶⁴ Baha Tanman, “Beşiktaş Mevlevihanesi”, **Dünden Bugüne Beşiktaş**, s.184-185.

içinden ayrıca iki sütunla taşınmakta olup, üç adet pencereye sahiptir. Semahanenin diğer kapılarından ise, dergâha ait iki ayrı binaya geçilmektedir.²⁶⁵

Süsleme:

Beşiktaş Mevlevihanesi'nin süsleme programı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Evliya Çelebi'nin bahsettiğine göre semahanenin ceviz zemin kaplamaları, nakışlarla ve Necef kakmalarla bezeli kubbesi vardı.

²⁶⁵ Ekrem Işın, "Beşiktaş Mevlevihanesi", **D.B.İ.A.**, C.2, s.171.

3.3.6. Odabaşı Tekkesi

Katalog No: 6

Plan ve Çizimler: -

Resim: -

Bâni:

17. yüzyılın ikinci yarısında Celveti Tarikatı'ndan "Odabaşı Şeyhi" lakaplı Fenaî Mustafa Efendi (ö. 1703-04) tarafından kurulmuştur.²⁶⁶

Şumnu'da doğan Fenayi Mustafa Efendi tasavvufa yönelmeden önce 20. yeniçeri bölüğünde odabaşı olarak görev yapmış, bu yüzden daha sonra "Odabaşı Şeyhi" lakabıyla tanınmıştır. Önce Halvetiliğe girmiş, sonra Celvetiliğin Selami kolunu kuran ve Üsküdar'da, kendi adıyla anılan üç ayrı tekke tesis eden Şeyh Selami Efendi'ye (ö. 1692) intisab etmiş, hilafet aldıktan sonra Çırağan sırtlarında, Yahya Efendi Tekkesi civarında kendi tekkesini kurmuş, burada inzivaya çekilmiştir.²⁶⁷ İlahi olarak bestelenen tasavvufi şiirler kaleme almış ve "Şir-i Hüda" terkiibinin ebcedle karşılığı olan H. 1115(M. 1703-04) tarihinde vefat etmiştir. Torunlarından Hafız İbrahim Efendi (ö. 1786) ilmiye sınıfından olup Fetvahane müsevvidlerindendir.

Tarihçe:

Tekkenin inşa tarihi bilinmemekte, 17. yüzyılın ikinci yarısında yapıldığı tahmin edilmektedir. Ne zaman ortadan kalktığına dair de kesin bir tarih yoktur. Ancak Atilla Çetin tarafından yayınlanan H. 1199(M. 1784) tarihli İstanbul tekkeleri listesinde ve daha sonraki listelerde adı geçmediğine bakılırsa, en fazla bir buçuk yüzyıl faaliyette bulunduktan sonra tarihe karışmış olmalıdır.

Yeri ve Konumu:

Beşiktaş İlçesi'nde, Çırağan'da, Yahya Efendi Tekkesi'nin civarında yer almaktaydı.

²⁶⁶ "Odabaşı Tekkesi", **D.B.İ.A.**, C.8, s.339.

²⁶⁷ "Fenayi Mustafa Dede", **İSTA**, C.10, s.5614.

Mimari:

Hakkında hiçbir bilgi yoktur.

Süsleme:

Hakkında hiçbir bilgi yoktur.

3.3.7. Maçka Tekkesi

Katalog No: 7

Plan ve Çizimler: -

Resim: -

Bâni:

Tekkenin banisi Şeyh Mustafa Fani Efendi'dir (ö. 1710-11). Mustafa Fani Efendi Halvetiliğin Şabani koluna bağlı Karabaşı kolunu kuran, "Karabaş-ı Veli" ve "el-Arvel" lakaplı Şeyh el-Hac Ali Alaeddin Efendi'nin (ö. 1685-86) halifesidir. Hadîka'da "türbe-i mahsusasında medfun" olduğunun belirtilmektedir.

Tarihçe:

Tekkenin inşa tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber Şeyh Mustafa Fani Efendi (ö. 1710-11) tarafından inşa ettirildiği bilinmektedir. Üsküdarlı Ahmed Münib Efendi'nin Mecmuai Tekâyâ isimli risalesindeki kayda göre Maçka'da bir Şabani dergâhı idi, ayin günü ise perşembeydi.²⁶⁸ Mustafa Fani Efendi'nin vefatından sonra yerine, Şabaniliğe bağlı Nasuhi kolunun piri Şeyh Nasuhi Mehmed Efendi'nin (ö. 1718) halifelerinden olan oğlu Şeyh Mehmed Fahreddin Efendi (ö. 1750-51) geçmiştir. Tekkenin vakfiyesini düzenleyen Şeyh Fahreddin Efendi'dir.²⁶⁹

Tekkenin meşihatı bir dönem Halvetiliğin Şabani-Nasuhi kolundan ayrılıp aynı tarikatın Sünbülü koluna intikal etmiştir. Tekkenin postnişinlerine ait liste Attar Şeyh Eyüp Efendi (ö. 1853-63 arası) ile son bulur. II. Mahmud'un kızı Saliha Sultan'ın 1834 yılındaki düğününe davetli Halveti şeyhleri arasında yer alan Eyüp Efendi'nin meşihatı sırasında, 1840'tan önce Maçka Tekkesi'nin ortadan kalktığı, 19. yüzyılın üçüncü çeyreği içinde, Halvetiliğin Şabani koluna bağlı olarak tekrar faaliyete geçirildiği, tekkelerin kapatılmasına kadar bu kola bağlı kaldığı, 1889-90 yılında postunda Şeyh Rifat Efendi'nin bulunduğu tespit edilmektedir.

²⁶⁸ R.E. Koçu, "Fahreddin Efendi Tekkesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, C.10, s.5482.

²⁶⁹ Baha Tanman, "Maçka Tekkesi", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s.198.

Mustafa Özdamar'ın "Dersaadet Dergâhları" isimli eserinde Hayrat-ı Şerife defterlerinden aktardığına göre, tekkenin kaydı şöyledir. "Mahallesi, Şenlikdede-Maçka. Cadde ve sokağı, Dere Sokağı. Nev'i ahşap dergah. Vakıfı, Karabaş Mustafa Efendi, bani-i sani, Mehmed Muhyiddin Efendi. Anılışı, Şenlikdede Muhyiddin Efendi Zaviyesi."²⁷⁰ Baha Tanman'ın belirttiğine göre Zakir Şükrü Efendi'nin 19. y.y. ortalarında son bulan şeyhler listesinde bu isim yer almaz. Tekkenin ikinci banisi olması muhtemel Fahreddin Efendi'nin adı "Muhyiddin" olarak yanlış okunmuş veya 19. yüzyılın ilk yarısında ortadan kalktığı anlaşılan tekkeyi, aynı yüzyılın üçüncü çeyreğinde posta geçen Mehmed Muhyiddin Efendi adında bir şeyh yeniden faaliyete geçirmiştir.²⁷¹

Günümüzde tekkenin arsasındaki evlerde oturanlardan öğrenildiğine göre, tekkelerin kapatılmasından sonra harap olan tevhidhane ve türbe 1948 yılında Vakıflar tarafından yıktırılmış, türbede gömülü olan şeyhlerin kemikleri torbalara konarak başka bir yere taşınmıştır. Bu tarihten sonra arsanın büyük bir kısmına tek katlı kagir evler inşa edilmiş, geriye güney sınırında iki küçük ahşap bina kalmıştır.

Yeri ve Konumu:

"Maçka Halveti Tekkesi" ve "Fahreddin Efendi Tekkesi" olarak da bilinen tekke, cumhuriyet döneminde Vişnezade Mahallesi'ne katılan Şenlikdede Mahallesi'nde, mahalleye adını veren mescidin kıble yönünde yer almaktaydı. Tekkenin arsası batıda Çatlak Çeşme Sokağı, kuzeyde Şenlikdede Camii Sokağı, doğuda Şenlikdede Deresi Sokağı, güneyde ise üzerinde evlerin ve apartmanların bulunduğu parsellerle çevriliydi.

Hadîka'dan öğrendiğimize göre, tekkenin Şenlikdede Camii ile yakınında yer almaktan başka bir ilişkisi bulunmuyordu. Mescidin mukabilinde bir zaviyenin bulunduğu, mescidin içinde olmadığı özellikle belirtilmiştir.²⁷²

²⁷⁰ Mustafa Özdamar, **Dersaadet Dergahları**, s.206.

²⁷¹ Baha Tanman, "Maçka Tekkesi", **Dünden Bugüne Beşiktaş**, s.198.

²⁷² Ayvansarayî Hüseyin Efendi, **Hadîkatü'l Cevâmi**, s.503.

Mimari:

Maçka Tekkesi'nin yerleşim planı ve mimari özellikleri hakkında fazla bilgiye sahip değiliz. Bütünüyle ahşap olan tekkede tevhidhane ile türbe arsanın kuzey kesiminde yer almakta, harem ve selamlık bölümleri ise güneyde yer almaktaydı. Türbenin tevhidhaneye bitişik olduğu, hatta birçok tarikat yapısında görüldüğü gibi, bu iki bölümün birbirleriyle bütünleştiği tahmin edilmektedir. Arsanın güneybatı ve güneydoğu köşelerinde yer alan, birincisi , diğeri iki katlı ahşap binalar tekkenin selamlık ve harem bölümlerinden arda kalmış olmalıdır. Her ikisi de, dikdörtgen pencerelerin sıralandığı ve herhangi bir süslemenin görülmediği 19. yüzyıla ait mütevazi İştanbul evlerinin özelliklerini yansıtmaktadır.

Süsleme:

Hakkında hiçbir bilgi yoktur.

3.3.8. Neccarzade Tekkesi

Katalog No: 8

Plan ve Çizimler: -

Resim: 222-223

Bâni:

Tekkenin bânisi Neccarzade Şeyh el-hac Mustafa Rızaeddin Efendi (ö. 1746)'dir.

Tarihçe:

Celveti ve Nakşibendi tarikatlarına mensup Neccarzade (Dülgerzade) Şeyh el-Hac Mustafa Rızaeddin Efendi (ö. 1746) tarafından 18. yüzyılın ikinci yarısında kurulmuştur. Neccarzade Tekkesi'nin bulunduğu alanda daha önce Bursalı Gazali Mehmed Efendi (ö. 1535) tarafından, Kanuni Sultan Süleyman döneminin (1520-1566) başlarında bir mescit ve zaviyenin yaptırılmış olduğu ve bu yapıların zamanla harap olduğu bilinmektedir.

Mustafa Rızaeddin Efendi önce Celvetiliğin Selami kolunun kurucusu olan Şeyh Selami Ali Efendi'nin (ö. 1692) halifelerinden, "Odabaşı Şeyhi", olarak tanınan, Beşiktaş'ta Yahya Efendi Tekkesi civarında bir tekke kurmuş olan Orta Camii vaizi Şeyh Fenayi Mustafa Efendi'ye (ö. 1703-04) intisap ederek kendisinden Celveti-Selami hilafeti almış, daha sonra Edirneli Nakşibendi şeyhlerinden Arabzade Mehmed Efendi'ye (ö. 1751) bağlanarak bu tarikattan da hilafet sahibi olmuştur.²⁷³

Hadîka'da Sinan Paşa Camii ile ilgili bilgi verilirken Mustafa Rızaeddin Efendi'nin burada imamlık yaptığı, caminin batısında bugün mevcut olmayan mahkeme binasının karşısındaki evini zaviye haline getirdiği, burada vefatına kadar, icra etmeye yetkili olduğu Nakşibendî usulü "hatm-i haccgâna" devam ettiği yazılmaktadır.²⁷⁴

²⁷³ Baha Tanman, "Neccarzade Tekkesi", **D.B.İ.A.**, C.6, s.59.

²⁷⁴ Ayvansarayı Hüseyin Efendi, **Hadîkatü'l Cevâmi**, s.494.

Dönemin ileri gelen mutasavvıflarından olan M. Rızaeddin Efendi tasavvufla ilgili bazı eserleri Türkçe'ye çevirmiş, şiirlerini içeren Divan'ı sonradan basılmıştır. Halifelerinden, aynı zamanda Halvetiliğin Sünbülü kolundan da icazetli olan Attarzade Şeyh Musatafa Efendi (ö. 1790), Dolmabahçe'de Çakır Dede Mescidi'nin (17. yüzyıl) altına bir tevhidhane ilave ederek Karaabalı Tekkesi'nin kurucusu olmuştur.

M. Rızaeddin Efendi'nin ölümünden sonra Neccarzade Tekkesi'nin postuna oğlu Şeyh el-Hac Mehmed Sıdık Efendi (ö. 1794) geçmiştir. M. Sıdık Efendi de babası gibi Celveti ve Nakşibendî meşihatlarını şahsında toplamış, tekkesinde her iki tarikatın da ayinleri gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Celvetiliğin asitanesi olan, Üsküdar'daki Aziz Mahmud Hüdai Tekkesi'nin postnişinlerinden, kendisi gibi aynı zamanda Nakşibendiliğe mensup olan ve “Büyük Ruşen Efendi” olarak bilinen Mudanyalı Şeyh Mehmed Ruşen Efendi'nin (ö. 1794) 1783'te kısa bir süre için Mudanya'ya sürülmesi üzerine Celvetiliğin asitanesinde vekaleten meşihat görevini üstlenmiştir.

Gerek M. Rızaeddin Efendi gerekse oğlu M. Sıdık Efendi'nin Celveti-Nakşibendî olmalarına rağmen tekkenin tasavvufi kimliğinde Nakşibendiliğin ağır bastığı anlaşılmaktadır. 18. yüzyılın sonundan itibaren sayıları artan tekke listelerinin hepsinde “Beşiktaş'ta Nakşibendî Dülgerzade Tekkesi” olarak adı geçmektedir.²⁷⁵

M. Sıdık Efendi'den sonra postun damadı Şeyh İsmail Hakkı Efendi'ye (ö. 1841) geçtiği, İ. Hakkı Efendi'nin vefatı üzerine İstanbul'da Kadiriliğin asitanesi olan Kadiriye Tekkesi'nin Postnişini Şeyh Abdüşşekur Efendi'nin (ö. 1860) ölümüne kadar (1841-1860) vekâletin Neccarzade Tekkesi meşihatını üstlendiği, daha sonra Şeyh Mustafa Rıza Efendi isimli birinin bu maka geçtiği kayıtlarda belirtilmektedir. Ayin günü pazartesi olan tekkede, Dahiliye Nezareti'nin H. 1301/M. 1885-86 tarihli istatistik cetvelinde iki erkeğin ikamet ettiği kayıt edilmiştir.²⁷⁶

²⁷⁵ Atilla Çetin, “İstanbul'daki Tekke, Zaviye ve Hankahlar Hakkında 1199(1784) Tarihli Önemli Bir Vesika”, **V. D.**, S.XII, s.590.

²⁷⁶ Baha Tanman, “Neccarzade Tekkesi”, **D.B.İ.A.**, C.6, s.60.

Türbesi hariç bütünüyle ortadan kalkmış olan Neccarzade Tekkesi'nin yerleşim planı ve mimari özellikleri hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır. M. Rızaeddin Efendi'nin Sinan Paşa Camii'nin imamlığını yapmış olması, tekkesini caminin yakınında yaptırmış olması, İstanbul'da başka tekke örneklerinde de görüldüğü üzere, burada da doğrudan caminin tekkenin tevhidhanesi olarak kullanıldığını düşündürmektedir. Ancak Hadîka dahil bazı tekke listelerinde tekkenin, caminin içinde değil, yakınında yer aldığı belirtilmektedir.

Diğer yandan İstanbul Vakıflar Genel Müdürlüğü'ndeki 1925 tarihli Esami-i Tekaya Defteri'nde Kaptan-ı Derya Sinan Paşa'nın (ö. 1554) Beşiktaş'taki camisinde bir tekke kurduğu belirtilmekte ve vakıf tarihi olarak 1562-63 verilmektedir. Mecmua-i Cevami'de ise (1889-90) Dülgerzade Tekkesi'nin banisi olarak Sinan Paşa gösterilmektedir. Buradan hareketle Sinan Paşa'nın cami ve medrese ile birlikte bir tekke yaptırdığı fakat tekkenin faaliyetinin kesintiye uğradığı, 18. yüzyılda yeniden canlandırılmasıyla Neccarzade Tekkesi'nin kurulduğu düşünülebilir.

Yeri ve Konumu:

Tekke, Beşiktaş'ta Sinan Paşa Camii'nin yanında yer almaktaydı.

Mimari:

Neccarzade Tekkesi'nden günümüze ulaşan tek yapı olan türbe, kapısının üzerinde bulunan ta'lik hatla yazılmış manzum kitabeye göre H. 1286/M. 1869 yılında yenilenmiştir.²⁷⁷

9,65x5,70 metre ölçülerinde dikdörtgen bir plana sahip yapı, sıvalı duvarlarla kuşatılmış ve üzeri kurşun kaplı bir tekne tonozla örtülmüştür. Batı duvarının ekseninde giriş, bunun yanlarında birer pencere, ayrıca biri güney, ikisi kuzey, üçü de doğu duvarında olmak üzere, altı adet penceresi bulunmaktadır. Mermer sövelerin çerçevelediği bu açıklıklardan giriş ile güney penceresi dikdörtgen, diğer pencereler

²⁷⁷ Baha Tanman, **a.g.m.**, s.60.

yuvarlak kemerlidir. Türbenin yeniden yapıldığı dönemin ampir üslubunu yansıtan cephelerde sövelerin köşeleri yıldız kabartmaları ile bezenmiş, kemerlerin kilit taşları küçük konsollar şeklinde biçimlendirilmiştir.

Türbenin camiye bakan doğu cephesinde, köşeye yerleştirilmiş olan sülüs hatlı manzum kitabede H. 1158/M. 1745'te “Şeyhü'l harem Hacı Beşir Ağa'nın bab-ı Rızaullah'a su getirdiği” belirtilmektedir. Hadîka'da aynı kişinin (Eyüp Sultan Külliyesi'nde gömülü olan Dârüssaâde Ağası Hacı Beşir Ağa (ö. 1746)) medresenin batı kanadında yer alan abdest musluklarını yaptırdığı ifade edilmektedir.²⁷⁸

Neccarzade Türbesi'nin içinde M. Rızaeddin Efendi ile soyundan gelenlere ait toplam altı adet ahşap sanduka yer almaktadır. Türbede herhangi bir süsleme ögesine rastlanmamaktadır. Pencere açıklıkları oldukça basit demir parmaklıklarla donatılmıştır.

Süsleme:

Hakkında hiçbir bilgi yoktur.

²⁷⁸ Ayvansarayı Hüseyin Efendi, **Hadîkatü'l Cevâmi**, s.494.

3.3.9. Ertuğrul Tekkesi

Katalog No: 9

Plan ve Çizimler: 37-38-39-40-41-42-43

Resim: 224-237

Bâni:

Tahsin Öz “İstanbul Camileri” isimli eserinde, yapıyı Şeyh Zafir Tekkesi Mescidi olarak belirtmekte ve yapı ile ilgili olarak şunları yazmaktadır: “*Cami, tekke ve türbeden ibaret olan bu manzume S. Abdülhamid’in saray Şeyhi Şeyh Zafir Efendi delaletiyle yaptırılmış olup, binanın duvarları kargir, çatısı ahşap ve minaresi taştandır, kadro haricidir.*”²⁷⁹

Tarihçe:

Ertuğrul Tekkesi, 1887 yılında II. Abdülhamid tarafından Şazeli tarikatının ileri gelen şeyhlerinden, bu tarikatın Medeni kolunun kurucusu Şeyh Hamza Zafir Efendi (ö. 1903) adına yaptırılmıştır. Cami-tekke niteliğinde olan bu kuruluşun adı, Osmanlı hanedanının cediti Ertuğrul Gazi’nin hatırasını canlandırmak arzusunun yanı sıra, II. Abdülhamid’in, yine bu amaçla Domaniç yöresi Türkmenlerinden oluşturduğu Ertuğrul Alayı’nın ibadetine tahsil edilmesinden kaynaklanmaktadır.²⁸⁰

Ertuğrul Tekkesi, İstanbul’da fazla yayılmamış olan, daha önce Unkapanı’ndaki ve Alibeyköy’deki iki tekke ile temsil edilen Şazeli tarikatını güçlendirmekten çok, İslam aleminin çeşitli yörelerinden Osmanlı başkentine gelen tarikat şeyhleri ile ulemayı ağırlamak, özellikle de bu kişiler aracılığı ile Osmanlı hanedanının tasarrufunda bulunan hilafet kurumunun prestijini arttırmak amacıyla yapılmıştır. Başka bir deyimle bu tekkenin varlık sebebi II. Abdülhamid’in Panislamizm politikasına, Şeyh Zafir Efendi’nin Trablusgarp’ın Mısra kasabası merkez olmak üzere Şazeliliğin yaygın olduğu bütün Kuzey Afrika’daki büyük nüfuzuna dayanmaktadır.

²⁷⁹ Tahsin Öz, **İstanbul Camileri**, C.2, s.63.

²⁸⁰ Baha Tanman, “Ertuğrul Tekkesi”, **D.B.İ.A.**, C.3, s.196.

Başlangıçta cami-tevhidhane ve selamlığı barındıran esas yapının yanı sıra harem ve misafirhane bölümlerinden meydana gelen tekke, 1905-1906'da türbe-kitaplık-çeşme üçlüsü ile donatılmıştır. Birbirleriyle bağlantılı olan bu bölümlerin tasarımı, “Art Nouveau” üslubunun İtalya'daki seçkin temsilcilerinden olup 1896 yılında Osmanlı Devleti'nin baş mimarlığına tayin edilen Raimondo D'aronco tarafından yapılmıştır. Cami-tehvidhaneye 1905 yılından önce bir minare eklendiği tespit edilmektedir.

1926 yılında tekkelerin kapatılmasından sonra yapı İstanbul Belediyesi'ne, daha sonra da Milli Eğitim Bakanlığına devredilmiştir. Cami-tevhidhane kısmı dışında kalan diğer bölümler 1957 yılına kadar Şair Nedim İlkokulu olarak kullanılmıştır. Bu okulun daha sonra başka bir yere nakledilmesiyle birlikte cami 1960 yılında yeniden ibadete açılmıştır.²⁸¹ 1960'lı yılların sonunda çökme tehlikesiyle karşı karşıya kalan ana bina 1969-1973 yılları arasında Vakıflar İdaresi tarafından restore edilmiş, restorasyon sonrasında, Vakıflar İdaresi'nin depolarında çürümeye terk edilmiş çeşitli tarikat eşyalarının sergilendiği bir müze olması kararlaştırılmış fakat birtakım siyasi spekülasyonlardan dolayı bu karar gerçekleştirilememiştir. Günümüzde ana bina cami olarak kullanılmakta, türbe, kitaplık ve çeşme sağlam durumda bulunmakta, restorasyon kapsamına alınmayan harem ve misafirhane binaları ise her geçen gün daha harap bir hale gelmektedir. Ertuğrul Tekkesi, 2009-2010 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restorasyona alınmıştır. Restorasyon bu çalışmanın yapıldığı zamanda halen sürmektedir.

Kuruluşundan sonuna kadar Şazeliye tarikatının İstanbul'daki merkezi durumunda olan Ertuğrul Tekkesi aynı zamanda bu tarikatın Medeniyye kolunun da asitanesi ve pirevi niteliğini taşıyordu. Ayin günü Cuma olan tekkenin şeyhlerinden tespit edilenleri şunlardır:

1. Şeyh Hamza Zafir Efendi (ö. 1903; şeyhli: 1887/88-1903)
2. Şeyh Muhammed Zafir Efendi (ö. 1904; şeyhlik: 1903-1904)

²⁸¹ Halid Eraktan, “Ertuğrul Camii ve Tekkesi”, *İSTA*, C.10, s.5230-31.

3. Şeyh Beşir Zafîr Efendi (ö. 1909; şeyhlik: 1904-1909)²⁸²

Yeri ve Konumu:

Cihannüma Mahallesi'nde, Yıldız Caddesi ile Barbaros Bulvarı arasında yer almaktadır.

Mimari:

Ertuğrul Tekkesi, 19. yüzyılın ortalarına kadar Beşiktaş'a bağımlı bir mesire yeri niteliğini koruyan, Sultan Abdülmecid döneminde hanedanın Topkapı Sarayı'ndan Dolmabahçe Sarayı'na taşınması üzerine önemi artan, kalabalıklaşan ve özellikle II. Abdülhamid döneminde yıldızı parlamış olan Yıldız semtinde yer almaktadır. Tekke, yine II. Abdülhamid'in yakınlarından Rıfai-Sayyadî Şeyhi Ebülhüda Efendi'nin Serencebey'deki tekkesi ile birlikte, "velinimetlerinin" çevresinde kümelenen devlet ricaline ve saray mensuplarına ait bahçeli konaklar arasında, padişahın oluşturduğu bir tür "manevi koruma çemberinin" halkalarını meydana getirmekteydi. Tekke arsası kuzeyde Yahya Kemal Parkı, diğer yönlerde ise, Yıldız Sarayı'na doğru kavisler çizerek uzanan Yıldız Caddesi ile sınırlıdır. Arsa doğudan batıya doğru alçalan eğimden dolayı istinat duvarı niteliğinde çevre duvarları ile kuşatılmış, ayrıca kible doğrultusunda uzanan istinat duvarı ile iki sete ayrılmış, yüksekte kalan doğu yönündeki sete cami-tevhidhane ile selamlığı barındıran ana bina, bunun batısında, ayakta kalan sete de türbe-kütüphane-çeşme manzumesi yerleştirilmiştir. Batı sınırı dışında, çevre duvarları, eklektik üslupta süslemeler içeren, dökümden yapılmış parmaklıklarla donatılmış, sütun görünümündeki babaların üzerine, günümüzde yerlerinden sökülmüş olan ufak vazolar oturtulmuştur. Dört adet avlu girişi içinde en gösterişli olanı, güneyde, Cuma selamlıklarında ve diğer ziyaretlerde padişah ve maiyetinin kullandığı, hünkâr dairesi ve mahfiline geçit veren kapının karşısında yer alır.²⁸³

²⁸² Baha Tanman, *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipolojik Denemeler*, C.I, s.700.

²⁸³ Baha Tanman, "Ertuğrul Tekkesi", *D.B.İ.A.*, C.3, s.196-197.

Ertuğrul Tekkesi, kuzey-güney doğrultusunda uzanan 36.63x18.52 metre boyutlarında dikdörtgen planlı, kuzeyde kısmi bir kâgir bodrum olmak üzere iki katlı ve ahşap bir yapıdır.²⁸⁴ Duvarlar içeriden bağdadi sıva, dışarıdan ahşap kaplama ile oluşturulmuş, çatı günümüzde Marsilya tipi kiremitlerle kaplanmıştır.

Yapı kendi içinde üç ana bölüme ayrılmaktadır. Ortada yaklaşık 12.7x12.7 metrelik bir alanı kaplayan esas cami-tevhidhane yer almaktadır. Merkezinde sekizgen planlı ve iki kat yüksekliğindeki ibadet alanı ile bunu kuşatan iki katlı mahfilleri barındırır. Bunun güneyinde hünkâr kasrı olarak adlandırılabilen iki katlı kanat bulunur. Burada hünkâr mahfilinin yanı sıra hükümdarın şeyh efendi ile ya da diğer ileri gelen kişilerle görüşmesine veya dinlemesine ayrılmış bir takım mekânlar sıralanmaktadır. Yapının kuzey kanadı ise tekke şeyhi ile misafir şeyhlerin ya da alimlerin görüşmelerine, ayrıca dervişlerin sohbet etmelerine ve dinlenmelerine ayrılmış mekanları barındıran selamlık kısmıdır.

Yapının altı tane girişi vardır. Güney cephesi ekseninde yer alan giriş, hünkâr mahfili ile buna bağlı mekânlara geçit verdiği için “hünkâr girişi” olarak adlandırılabilir. On adet beyaz mermer basamakla kapının önündeki sahanlığa çıkılmaktadır. Yapıdaki diğer bütün girişler gibi dikdörtgen açıklıklı olan hünkâr girişinin üzerinde 135(1887/88) tarihli bir kitabe bulunmaktadır. Ta’lik hatla kabartma olarak yazılmış olan metin Ahmed Muhtar Efendi(1848-1910)’ye aittir:

*Emir el-mü'minîn Abdülhamid Han-ı Hüdâ-agâh
Tarîk-i Hakk-resân-ı Şazeliye yaptı bu dergâh
Muhakkak rûh-i pâk-i Şazeli kurb-i ilahîde
Bekây-ı cûy-i kemâl-i şevket û iclâldir her gâh
Gevher-i tarihini nazmeyledi sadık kulu Muhtar
Bu dergehdir tecellîgâh-ı feyz-i sırr-ı ilallah
1305(1887/88)²⁸⁵*

²⁸⁴ H. Rıza Ergezen, “Ertuğrul Camii Restorasyonu”, **Rölöve ve Restorasyon**, I, s.69.

²⁸⁵ Baha Tanman, **İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipolojik Denemeler**, C.I, s.701.

Hünkâr kapısı güney cephesinde çıkıntı yapan bir sofaya açılır. Sofanın batı ve doğu duvarlarında birer kapı ile pencere yer alır. Batıdaki kapı, güneybatı köşesinde çıkıntı yapan ve hünkârın maiyeti tarafından kullanıldığı anlaşılan dikdörtgen planlı bir odaya açılır. Doğudaki kapıdan ise dikdörtgen planlı ufak bir koridora ulaşılır. Cemaat ile dervişlerin dışarıdan cami-tevhidhaneye girmelerini sağlayan bu koridor kuzeyde cami-tevhidhaneye açılan bir kapı, güneyde de avludan basamaklarla çıkılan diğer bir kapı ile donatılmıştır. Güney cephesinden bakıldığında bu giriş hünkâr girişinin sağında ve geriye çekilmiş olarak görülmektedir. Koridorun doğu yönünde, koridorla bağlantılı bir helâ/abdestlik mekânı ile yapının doğu cephesinde yer alan müstakil bir kapısı olan ufak bir oda yan yana yer alır. Fonksiyonu tam olarak bilinmeyen bu oda ile yanındaki helâ/abdestlik yapının güneydoğu köşesinde, güneybatı köşesindeki çıkıntı ile aynı boyutlarda simetrik bir taşma yapmaktadır. Sofanın kuzey kesimi üst kattaki sofaya çıkan kavisli merdiven tarafından işgal edilmiştir.

Üst kat sofası, alttaki ile aynı konum ve boyutlardadır. Bu sofanın batısında zemindekinin eşi olan bir oda, doğusunda birbiriyle bağlantılı bir oda ile helâ/abdestlik bulunur. Batıda yer alan ve hükümdarın dinlenmesine veya görüşmelerine ayrılmış olan odadan hünkâr mahfiline geçilir. Sekizgen planlı cami-tevhidhanenin üst katta güneybatı köşesini işgal eden hünkâr mahfili iç içe iki bölümü barındırır. Kadınlar mahfilinden sağır bir duvarla ayrılmış olan bu bölümlerden önce yamuk planlı ve nispeten geniş olana, buradan da ufak boyutlu ve dikdörtgen planlı olan bölüme geçilir. Batıya açılan pencerelerden ışık alan her iki bölümde cami-tevhidhaneye bakan kenarlarda ince bir işçiliğe sahip ahşap kafeslerle kapatılmıştır. Bütün üst kat mahfilleri boyunca devam eden bu kafeslerin marangozlukla ilgilenen II. Abdülhamid tarafından yapıldığı söylenmektedir. Üst kat sofasının doğusunu işgal eden odadan da hünkâr mahfilindeki yamuk planlı bölümün simetriği olan diğer bir mahfil birimine geçilmektedir. Kadınlar mahfili ile bağlantılı olan bu bölümün hanedana ya da saraya mensup kadınlara ait olduğu anlaşılmaktadır.²⁸⁶

²⁸⁶ Baha Tanman, **a.g.e.**, s.702.

Yapının ana çekirdeğini oluşturan cami-tevhidhanede ayinlere ayrılmış olan alan 3 metre uzunluğunda olan bir sekizgendir. Dış sınırı oluşturan kare ile bu sekizgenin arasında kalan alana iki katlı mahfiller yerleştirilmiştir. Ancak kible yönünde yer alan kenarda mihrap ile minbere ayrılan yerde mahfiller kesintiye uğratılmıştır. Cami-tevhidhane batıya ve doğuya açılan üçer pencere ile ışık almaktadır. Sekizgenin köşelerinde yükselen kare kesitli ahşap sütunlar üst kat mahfillerini taşır. Üst katta da aynı noktalarda, kısa bir korkuluk duvarından sonra başlayan korint başlıklı ahşap sütunlar üst örtüyü desteklemektedir. İki kat boyunca yükselen sekizgen planlı hacmin üstü ahşap iskeletli, bağdadi sıvalı, çatı altında gizlenen bir kubbe ile örtülmüştür. Söz konusu kubbe sekiz dilimli olarak tasarlanmış, böylece alt yapı ve taşıyıcı sistem ile üst yapı arasındaki uyum vurgulanmıştır. Üst kat sütunları arasında kalan boşluklar, korkuluk duvarından kubbe eteğine kadar yükselen ahşap kafeslerle kapatılmıştır.

Cami-tevhidhanenin iki tane girişi bulunmaktadır. Bunlardan biri mihrap duvarında, diğeri ise kuzey duvarının ortasında yer almaktadır. İki pencere ile donatılmış olan bu duvarın arkasında yapıyı doğu-batı doğrultusunda kat eden ve iç içe iki bölümden oluşan bir çeşit son cemaat yeri uzanır. Yapının doğu cephesinde yer alan bir kapıdan bu son cemaat yerine geçilir. Kapının önünde, 1969-1973 yıllarındaki restorasyon çalışmasında iptal edilmiş olan camekanlı bir pabuçluğun varlığı bilinmektedir. Birbirini izleyen iki bölümden oluşan son cemaat yerinin batı köşesinde bir pencere ile kadınlar mahfiline çıkan bir merdiven bulunmaktadır.

Üst katta, zemindeki son cemaat yerine denk gelen alanı da içine alarak genişlemiş olan kadınlar mahfili, üçü doğuya, ikisi batıya bakan toplam beş adet pencere ile aydınlanır. Hünkâr kasrına bağlı olan ve saraylı kadınlara mahsus olduğu anlaşılan mahfile açılan kapıdan başka, kuzey duvarında selamlığa açılan diğer bir kapı vardır.

Selamlık olarak nitelendirilen kuzey kanadının doğuya bakan müstakil bir girişi vardır. Bu kapıdan, güneydeki hünkâr kasrı girişi sofasının simetriği olan bir sofaya geçilir. Bunun doğu ve batısında hünkâr kasrının zemin katındaki mekânların

simetriği dikdörtgen planlı iki oda bulunur. Sofanın güneyinde üst kata çıkan merdivenin boşluğu, merdiven altına yerleştirilmiş bir ardiye ile kare planlı ufak bir oda vardır. Ardienenin doğusunda avluya açılan müstakil kapısı ile iki adet servis mekânı bulunur. Selamlığın, aşağı yukarı aynı özelliklere sahip olan üst katında da farklı boyutlarda odaların yanı sıra kadınlar mahfili ile bağlantılı mabeyn odası ile bir helâ/abdestlik bulunmaktadır. Üst katta merdivenin ulaştığı merkezi sofadan söz konusu mekânlara geçilmektedir.

Yapının kuzeybatı köşesindeki girintiye yerleştirilmiş olan kâgir minare ile ahşap yapı kitlesi arasında herhangi bir organik bağ bulunmamaktadır. Sonradan eklenmiş olan minarede malzeme olarak tuğla ve taş kullanılmış, kesme taş işçiliği arz eden konsollu şerefe dolgusu ve profilli külâh dışında kalan kesimler sıvanmıştır. Pabuç kısmı olmaksızın doğrudan kaideye oturan sekizgen prizma biçimindeki gövdenin yüzeyleri silmelerle çerçevelenmiştir.²⁸⁷

Cami-tevhidhanenin doğusunda yer alan ufak boyutlu şadırvan altıgen gövde ile bunu örten konik bir ahşap çatıdan meydana gelmektedir. İçinde muslukları barındıran sivri kemerli birer niş, bunların altında beyaz mermerden oyulmuş beyzi birer tekne görülür. Altıgenin köşeleri alt kısımlarında plastırlar ile yumuşatılmıştır. Basit bir alemle son bulan konik çatının saçağı zikzaklı olup her cepheye bir üçgen alınlık denk düşer. Saçaklar, dökümden imal edilmiş ufak palmet dizileri ile süslenmiştir.

Türbe, Kitaplık ve Çeşme

Tekkenin kuruluşundan on yedi sene sonra yani 1905-06 yıllarında inşa edilen bu yapılar konumlarının yanı sıra mimarileri ve süslemeleri ile de bir bütün oluşturmaktadır. O yıllarda saray mimarı olarak görev yapan Raimondo d'Aronco tarafından gerçekleştirilen yapıların, yine saray şeyhi Muhammed Zafir Efendi adına yaptırıldığı bilinmektedir.²⁸⁸ Cumhuriyet sonrasında uzun yıllar harap durumda kalan

²⁸⁷ Baha Tanman, "Ertuğrul Tekkesi", **D.B.İ.A.**, C.3, s.198.

²⁸⁸ Afife Batur, "Yıldız Serencebey'de Şeyh Zafir Türbe, Kitaplık ve Çeşmesi", **Anadolu Sanatı Araştırmaları**, C.I, s.108.

yapılar, 1972 yılında ele alınarak mevcut elemanlar ve eski fotoğraflar yardımıyla aslına uygun bir biçimde onarılmıştır.²⁸⁹

1957 yılında Yıldız yolunun yapımı sırasında yapılar bütünü önünden geçen yolun iki metre yükseltilmesiyle çevrenin topografyası büyük ölçüde değişmiş ve bu durumdan en çok bu yapılar zarar görmüştür. Köşedeki çeşme yol seviyesinden aşağıda kaldığı gibi, türbenin profilli duvarı da toprağa gömülmüş olup alçak bir subasman izlenimi vermektedir.

Bütüne hakim bir yapı olan türbe, 8,50x8,50 metre boyutlarında tam bir karedir. Fakat bu simetrik ve merkezi şema, planda ve cephede üç tarafı aynı, ancak arka tarafı farklı bir şekilde ele alınmıştır. Türbenin giriş kapısı kuzeyde, yanda bulunmaktadır ve bu giriş planda ve cephede, güney ve batı duvarlarının ortaya koyduğu düzenlemeyi aksatmaktadır. Kapının açılabilmesi için bitişik pencerenin diğerlerinden daha dar ve oransız tutulması gerekmiştir. Ayrıca bu giriş, bugünkü çirkin bir ek yapıyla kapatılmış ve kitaplığa ulaşılması imkânı kaldırılmıştır.

Yapının dış yüzeyleri taş, iç yüzeyleri ve camiye bitişik cephesi tuğla ile örülü olan cephe düzeni, ortada dar ve yüksek yuvarlak kemerli bir niş içine alınmış uzun bir pencere ile iki yanındaki küçük kare pencerelerden oluşur. Tasarım iki yana yerleştirilmiş birer kule ve soğan biçimli kubbenin hemen altında yer alan yarım daire bir saçakla tamamlanmıştır. Afife Batur, bu tip saçak biçiminin 1902 Torino Sergisi'ndeki Gazetta del Popolo pavyonunda, d'Aronco tarafından uygulanmış olduğunu hatta d'Aronco'dan da önce örneğin Otto Wagner'in Karlsplatz İstasyonu'nda (Viyana 1897) uygulandığını belirtir.²⁹⁰ Üç cephede yer alan saçaklar uçları birer ritim elemanı oluşturacak biçimde yedişer yivle hareketlendirilmiş ince taş levhalardan yapılmışlardır. Kare ve daire gibi saf geometrik biçimlerden oluşan cephe düzeninin, köşe kulelerinin katılımıyla birbirleriyle ilişki kuran yatay ve dikey aksta birer bezeme elemanı konumundaki pencereler yardımıyla sağlandığı

²⁸⁹ H. Rıza Ergezen, "Ertuğrul Camii Restorasyonu", **Rölöve ve Restorasyon**, I, s.70.

²⁹⁰ Afife Batur, "Yıldız Serencebey'de Şeyh Zafir Türbe, Kitaplık ve Çeşmesi", **Anadolu Sanatı Araştırmaları**, C.I, s.116.

görülmektedir. Buna göre, yapıyı yatay olarak çerçeveleyen kare pencereler, parmaklık şebekeleriyle dekorasyona katılırlar. Cephelerde dikey aks dekorasyonunu meydana getiren dar ve yüksek pencereler ise, eşkenar dörtgenler ve küçük daire yaylarından oluşan metal çerçeveleriyle, hareketli ve farklı ışık yansımaları yaratan bir yüzey sağlarlar. Pencerenin alt ve üst kısmında yer alan büyük eşkenar dörtgenler içine Art Nouveau'nun bitkisel çizgilerini daha natüralist oluşuyla aşan asimetrik yerleştirilmiş birer kıvrımdal, bu geometrik düzenlemenin dışında kalır.²⁹¹ Saçak ile pencere arasında kalan bölüm gittikçe küçülen dairesel kuşaklar halindedir. İlk kuşak üzerine soyut çizgisel bir motif dizisi, ikinci kuşak üzerine ise üçer karelik gruplar oyulmuştur. En sonda bezeme kuşaklarını noktlayan derin ve dik kesimli küçük daireler dizisi yer alır. Dikey bezeme aksı, pencerenin iki yanını çevreleyen ve pencerenin düşeyliğini ışık-gölge çizgileriyle kuvvetlendiren düşey profillerle tamamlanır.

Yatay ve dikey aksta yer alan birer bezeme ögesi konumundaki pencereler, orta pencerenin iki yanındaki kabartma yuvarlatılmış dikdörtgenlerden oluşan üçgen düzenlemenin, kulelerin düz yüzeyli ve ters yönlü üçgenleriyle yarattığı karşıtlık sonucu birbirleriyle ilişki kurmaktadır. Bu tasarım ritmi ayrıca gözü yukarıya çeker ve dekorasyonun plastiği kulelerin anıtsal etkisini tamamlar. Piramidal görünümüne olan kuleler yapıda mafsallama meydana getirircesine biçimlendirilmişler ve arka taraflarında üçgen yüzeylerle yapıya bağlanarak düz ve kesme taş bir yüzey oluşturmuşlardır. Ancak kulelerin kare pencereler seviyesinde taş oyma bir bezeme panosuyla hareketlendirildikleri görülür. Afife Batur, bu panonun d'Aronco'nun sanatçı kişiliğini en iyi niteleyen parçalardan biri olarak görür ve uluslar arası Art Nouveau tasarımdan ayrılan stilize ve bitkisel bir süsleme ögesi olarak nitelendirir.²⁹² Düz bir taş yüzey biçiminde kendisini ifade eden kuleleri hareketlendiren bir diğer unsur, kulelerin tepesine yakın yerde yine rölyef şeklinde işlenmiş olan rozetlerdir. Bu rozetlerde küçük kare kabartmaların sınırlarını belirlediği daire içinde, kabartma eğri çizgilerinden oluşan altı dilim ve her dilimde stilize olarak işlenmiş birer gül motifi yer alır. Kuleler köşeleri oluklu ve

²⁹¹ Afife Batur, **a.g.m.**, s.117.

²⁹² Afife Batur, **a.g.m.**, s.117.

yuvartlatılmış bir küp biçimiyle sonlanırlar. Bu küplerin yüzeylerinde yine kare biçimli ve dik kesimli üçer oyma bulunmaktadır. Yapıyı tamamlayan kubbe tam bir yarım küre olarak başlayıp, ortada incelererek yükselir ve bir tür soğan kubbe görünümü kazanır. Kubbe eteği yalancı bir mermer kasnakla çevrilidir.

Şeyh Zafir Türbesi'nin planına bakıldığında zeminden başlayarak tüm köşelerin üçgen şeklinde doldurulduğu görülür. Bu üçgenler yukarıya doğru, tuğlaların birbiri üzerine bindirilmesiyle oluşturulmuş eğri üçgen yüzeyler meydana getiren bir çeşit stilize mukarnas ve onun üzerine oturtulan tromp havası verilmiş yalancı geçiş öğeleri izler. Çift katlı olan kubbe sekiz kemere, bu kemerler de geçiş öğelerinin yanında bulunan konsollara oturuyor gibidir. Kubbe, kâgir malzemeyle inşa edilen altyapı üzerine ahşap kaburgayla oluşturulmuş ve bu kaburga konsolların sınırladığı çıkıntılara oturmaktadır. İç yüzü bağdadi ile kaplanarak üzerine alçı sıva yapılmış olan kubbe, kâgir strüktür gibi gösterilmiştir. Bu durumuyula yapının iç mekânıyla değerlendirilen bir örnek olmayıp dışarıdan kavranan, volümetrik değerleriyle belirlenen bir anıt olmuştur. Türbe, iç ve dış mekânının tarz ve mimari anlayışından başlayıp dekoratif ayrıntılara kadar uzanan bir farklılık sergiler.²⁹³ İç ve dış mekân arasındaki uyumsuzluğa, malzemedeki kesme taş, kâgir, bağdadi ve tuğlaya kadar değişen çok renklilik eklendiğinde uyumsuzluk daha da artmıştır. Mekân etkisini havada bırakacak şekilde geçiş öğeleri tarafından taşınmadığı halde öyle gösterilmeye çalışılan kubbenin, dış ve iç plastik arasındaki uyumsuzluğun odak noktasını oluşturduğu ve ne Osmanlı mimari anlayışının yeni bir yorumu, ne de Art Nouveau'nun yeni bir uygulaması olduğu söylenebilir. İç mekânın bezemesi, kubbe içinin dekore edilmesiyle sağlanmıştır. Kubbenin kaburgalarını belirtircesine, ortada bir madalyondan çıkan ışınsal olarak düzenlenmiş sekiz bölüm içinde pastel renklerle işlenmiş rokoko anlayışta motiflerin bulunduğu görülür. Zemindeki desen ise düzenli ve yinelenen motiflerden oluşturulmuştur.

5,4x5,4 metre boyutlarında kare bir plana sahip olan kitaplığın girişi kuzey duvarının ortasındadır. Girişe göre solda kalın duvar sağır bırakılmış ve içinde

²⁹³ Afife Batur, **a.g.m.**, s.128-131.

muhtemelen kitaplığın bulunduğu ve tavana kadar yükselen bir niş meydana getirilmiştir. Diğer kenarlarda ortada dar ve yüksek birer pencere ile iki yanda benzer şekilde nişler düzenlenmiştir. Aşağı yukarı 2,5 metreye kadar yükselen bu düzen bir lento ile bitirilerek üstte geniş, derin ve dışarıya taşırılmış pencerelerle iç mekânın ışığı sağlanmıştır.

Yapı, taş ve tuğladan oldukça düzensiz bir şekilde inşa edilmiştir. İçeride, toprak düzeyinin üzerindeki duvarlar tuğla ile örülmüştür. Temelin hemen üst kısmını meydana getiren bu tuğla duvarlar, eklenen kitap yükünü karşılayabilmek için, nişlerin altında yer yer taşla desteklenmişlerdir. Küp biçiminde bir hacim olarak yükselen yapının üst kısmında demir ve ahşap malzemenin bir arada kullanıldığı görülür. Kesişme noktalarında 60x60x60'lık lamalardan yapılmış haçvari bir metal sistemi içine sıkıştırılmış 10/15'lik ahşap kirişlerin üzerine oturtulan kaburga görünümünde otuziki ahşap makasa asılmış durumdaki kubbe, 2,70 metre çapında, bağdadi üzerine alçı sıvalı hafif bir konstrüksüyon sergilemektedir. Kubbenin eteklerinde stuko bitkisel bezemelerin bulunduğu göze çarpar. Herhangi bir yapıdan mafsallama olmaksızın pencerelerin üzerine değin uzanan kubbe günümüzde teneke kaplıdır.²⁹⁴

Afife Batur tarafından vaziyet planı açısından tam olarak yerini bulmuş olarak değerlendirilen çeşme, Beşiktaş-Yıldız yolunun açılması sırasında seviye değişiklikleri yapılmadan önce, farklı yükseklikteki yalaklarla hem içeri hem dışarı su verebilecek konumda düzenlenmişken özellikle yolun yapımından sonra dış yalağın yol seviyesinin altında kaldığı görülmektedir. Çeşme, yaklaşık olarak 2x0,60 metre ölçüsünde bir taban üzerine oturmaktadır. Üst üste yerleştirilmiş beş mermer bloktan meydana getirilmiştir. Bahçe ve sokak yalakları arasında 1 metre kadar kot farkı vardır. Sokak yalağına iki basamakla çıkılmaktaydı fakat bugün bu cephede çeşme gömülü durumdadır ve üç basamakla inilmektedir. Üçgenimsi sokak yalağı üstte küçük kabartma yuvarlaklar ve üçerli damlalık motifleri, çeşme oyuğu içinde ırsal dilimler halinde kabartmalar bulunan sivri kemerli bir niş biçiminde

²⁹⁴ Afife Batur, **a.g.m.**, s.120.

düzenlenmiştir. Nişin üzerinde yine sivri kemer biçiminde sıralanmış oyma küçük üçgen ve kare dizileri bulunmaktadır. Çeşme aynası içi boş bir kitabenin ardından, yaprak motiflerinin çevrelediği ortası kırılmış bir tuğra ile sona erer, en tepede de bir çift kulecik çeşme plastiğini tamamlar. Bahçe tarafındaki yuvarlak yalak taşı ise dıştan üçgenlerin yaptığı bir oyma bant ile çevrilidir. Yine sivri kemerli olan çeşme oyğunun biçimini iyice pekiştirecek şekilde, sivri kemerli profil içine alındığı görülür. Çeşme aynası benzer bir boş kitabe ve çelenk içine alınmış kırık bir tuğra ile sonlanmaktadır.²⁹⁵

Şeyh Zafır türbe, kitaplık ve çeşmesi genel olarak değerlendirildiğinde, türbenin plan açısından geleneksel türbe anlayışı, iç-dış farklılığı açısından Art Nouveau ile çeliştiği, kitaplığın fonksiyonel düzeni ve iç-dış birliği ile modern anlamı olduğu, çeşmenin ise dekoratif düzenleme açısından türbedeki desen ve kompozisyon kalitesinin altında kalmasına karşın, sade ve ölçülü plastiği ve işlevsel çözümü ile tam yerinin yapısı olduğu söylenebilir. Sergilediği ilginç plastik ve özgün atmosferle bu yapılar grubu, hiç kuşkusuz II. Abdülhamid döneminin eklektik anlayışını yansıtan en dikkat çekici örneklerdendir.

Harem ve Misafirhane

Bugün harap bir halde olan ve içinde araştırma yapma imkânı bulunmayan bu yapılar, inşa edildikleri dönemde, İstanbul'un hemen her yerinde fazla sayıda bulunan konaklardır. Şeyh Zafır Efendi ile aile fertlerinin ikametine ayrılmış olan ve cami-tevhidhaneye yakın olan harem iki katlı, ahşap bir yapıdır. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen bir plana sahiptir. Esas girişi doğu cephesinin ortasındadır. Yuvarlak kemerli kapı, yanlarda aynı türde kemerlerle donatılmış birer pencere ile kuşatılmıştır. Zemin katta, ortada yer alan “zülvecheyn” bir sofaya açıldığı tahmin edilen bu kapı ile pencerelere üst katta birer basık kemerle pencere tekabül etmektedir. Muhtemelen süt katta da zülvecheyn bir sofa yapıyı boydan boya kat etmektedir. Harem binası yayvan oranları, hemen hiçbir süslemenin görülmediği ağırbaşlı cepheleri ile mesken cephelerinin herhangi bir fonksiyonel/rasyonel esasa

²⁹⁵ Afife Batur, **a.g.m.**, s.121-125.

dayanmayan, farklı üsluplardan alınmış bir alay süsleme unsuruna boğulduğu II. Abdülhamid döneminde, geleneksel İstanbul sivil mimarisini yaşatan örneklerden birisi olarak görülmektedir. Bu yapının cephe düzenine daha ziyade ampir üslubun egemen olduğu söylenebilir. Aynı şekilde dikdörtgen planlı ve iki katlı olan misafirhane kâgir duvarlara ve ahşap bir çatıya sahiptir. Cephelerinde ampir ile neo-Rönesans karışımı bir üslubun izleri görülmektedir. Köşelerde korint düzeninde kaplama başlıklarla donatılmış plastırlar, üst kattaki pencerelerin üstünde üçgen alınlıklar görülmektedir.²⁹⁶

Süsleme:

Yapı süsleme programı açısından oldukça zengindir fakat hünkâr kasrındaki süslemenin cami-tevhidhaneye ve selamlığa göre daha sade tutulmuş olduğunu belirtmek gerekir. Özellikle hünkâr kasrına dahil olan mekanlarda, tarikat yapılarının büyük çoğunluğunda rastlanan ve adeta bu yapı tipini diğer dini yapılardan ayıran “derişane” sadelik yerini geç dönem saraylarının gösteriş merakına bırakmıştır. Sarayla yakın ilişki içinde olan diğer bazı geç dönem tekkelerinde de görüldüğü gibi, İtalyan, Levanten ya da diğer gayrimüslim unsurlardan oluşan saray nakkaşlarının elinden çıkmış olan bu süslemeler Ertuğrul Tekkesi’ne oldukça profan bir hava vermektedir.²⁹⁷

Yapının hemen bütün mekânlarında, bağdadi sıvalı duvarlarda, kalem işi tekniğı ile meydana getirilmiş eklektik üslupta süslemeler görülür. Mekânların köşeleri ile kapı ve pencere açıklıkları arasında kalan yüzeyler dikdörtgen panolara bölünmüş, bunların ortalarına, klasik Osmanlı süslemesindeki Rumilerle barok-rokoko üslubundan alınma kıvrık dalların karışımından oluşan şemseler kondurulmuş, köşelere de aynı öğeleri içeren köşebentler resmedilmiştir. Cami-tevhidhanenin duvarlarında sadece köşebentlerle yetinildiğı görülür. Tavanlarda, ahşap kaplama üzerine gerilen muşambaların yüzeyine, duvardakilerle uyum gösteren nakışlar yapılmıştır. Özellikle hünkâr dairesine ait olan mekânlarda duvar ve tavan

²⁹⁶ Baha Tanman, *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipolojik Denemeler*, C.I, s.707-708.

²⁹⁷ Baha Tanman, *a.g.e.*, s.704.

tezyinatının, Yıldız Sarayı'ndaki birtakım bölümlerde bulunan tezyinatın yoğunluğuna ulaştığı tavan göbeklerinde ve eteklerinde yaldızlanmış kartonpiyer öğelerinin kullanıldığı fark edilmektedir. Cami-tevhidhanedeki tavan süslemesinin nispeten sade tutulduğu, sekiz dilime ayrılmış kubbe yüzeyinin, pastel renklerle çalışılmış kıvrık dal kompozisyonları ile kaplandığı gözlenir. Zemin kat sütunlarının yüzeyleri, ortada bir daire ile altta üstte birer dikdörtgen olmak üzere taksim edilmiş, bu parçaların içi yalancı mermer boyama ile renklendirilmiştir. Üst kat sütunlarında ise renksiz kabartmalarla yetinilmiştir. Arada kalan parapet duvarının yüzeyi de üçer adet dikdörtgen panoya bölünmüş, panoların içi aynı tarzda kabartmalarla doldurulmuştur.

Yan yana yer alan mihrap ile minber, malzeme, tasarım ve süsleme bakımından tam bir bütünlük içindedir. Mihrap nişinin içi, kordonlarla iki yana tutturulmuş püsküllü perdeler, ortada zincirlerle asılı kandil, tepede ay-yıldız grubu ve yıldızdan çıkan altın yaldızlı ışınlarla bezelidir. İki yandan yivli plastırlar ile kuşatılmış olan mihrap nişinin üzerinde 1305/1887 tarihli mihrap ayeti panosu yer alır. Bunun üstünde, mihrap ile minberi birbirine bağlayan, yatay konumda konsollu bir silme uzanmaktadır. Minber, kabartma rozetlerle süslü korkuluğu ve yuvarlak kemerli köşk kısmı ile garip, oransız bir görüntü arz eder. Doğu yönünde bulunan ahşap vaaz kürsüsü, II. Abdülhamid dönemi saray mobilyalarını hatırlatan süslemeleri ile dikkati çeker. Özellikle kürsünün, cemaatin dağılımına göre icabında kendi etrafında dönebilecek şekilde imal edilmiş olması ilginçtir.²⁹⁸

Cami-tevhidhanenin cephelerinde, alttakiler dikdörtgen açıklıklı, üsttekiler yuvarlak kemerli olmak üzere, iki pencere grubu sıralanmaktadır. Pencere aralarında kalan yüzey ahşap silmelerle yatay dilimlere ayrılmış, bazıları damlalık frizleri ile donatılmış olan bu silmelerin yanı sıra yuvarlak kemerli yalancı pencereler tasarlanmıştır. Ahşap çatıyı gizleyen kalkan duvarının 1969-73 yıllarındaki restorasyonda değişikliğe uğradığı, bazı süsleme detaylarının yok edildiği anlaşılmaktadır.

²⁹⁸ Baha Tanman, "Ertuğrul Tekkesi", **D.B.İ.A.**, C.3, s.197-198.

3.1.10. Ebü'l Hüdâ Tekkesi

Katalog No: 10

Plan ve Çizimler: -

Resim: -

Bâni:

II. Abdülhamid'in yakınlarından, Rifailiğin Sayyadi koluna mensup Halepli Şeyh Muhammed Ebü'l-hüdâ Efendi'nin (1850-1909) adını taşımaktadır.

Şeyh Ebü'l-hüdâ Efendi Rifailiğin, Şeyh İzzeddin Ahmed es-Sayya (ö. 1271/72) tarafından kurulan ve Halep civarında kök salmış olan Sayyadi koluna mensuptur. Vasıf Hiç, şeyhin kökeni ve ünü ile ilgili olarak şunları söylemektedir. Geçen asrın ikinci yarısında yaşamış ünlü remilci-falcı, aslı Mağribiydi, Tunuslu veya Cezayirliydi. İstanbul'a ne zaman geldiği bilinmiyor, Nuruosmaniye Caddesi'nde bir dükkânı vardı, gelenlere remil dökmek suretiyle fal bakarak geçinirdi. Uzun boylu, yakışıklı ve zeki olduğunu söylediği şeyhin özellikle kadınlar arasında şöhret bulduğunu anlatır ve dönemin kalender şairlerinden Nebil Kaptanın onun için yazdığı şiiri belirtir.²⁹⁹

Şâkirdi fatîni Ebülhüdânın

Misli yok andeki cilde edânın

Siyehçerde Magrib uşağı oğlan

Eseri bedîi sun'î Hüdânın

Niyetim keşfine döktürüp remil

Didim ki Şeyhzâdem gel murâdım bil

Hemen bâsi paye izin virdiler

Diyüb nazikâne: Yâ ahi sebil!..

Şeyh Ebü'l-hüdâ hakkındaki rivayetlerden birisi de, henüz tahta geçmemiş olan Şehzade Abdülhamid'in bendegânından bir kadının rüyasını, efendisinin yanında padişah olacağı şeklinde yorumladığı ve bunun gerçekleşmesi üzerine ikbale kavuştuğu yolundadır.

²⁹⁹ Vasıf Hiç, "Ebülhüda Efendi (Şeyh Mehmed)", *İSTA*, C.9, s.4861.

Ebü'l-hüdâ Efendi karizmasıyla bir şekilde II. Abdülhamid'i etkilemeyi başarmış, güvenini kazanmış, münecim ve remmal sıfatıyla padişahın aldığı birçok kararı etkileyebilmiş, çeşitli siyasi entrikalara karışmıştır. Hükümdarın mahrem müşavirleri arasına giren Ebü'l-hüdâ Efendi II. Abdülhamid'in din siyasetinde de etkili olmuştur. II. Abdülhamid'in, şeyh aracılığıyla Hindistan ve Türkistan'a, İngilizlerle Rusları rahatsız etmek için şeyh ve dervişler gönderdiği, ayrıca yine onun aracılığıyla Cemaleddin Afgani'yi İstanbul'a çağırıldığı bilinmektedir.

Tarihçe:

Tekkenin kuruluş sebebi, Yıldız Sarayı'nın yakınında bulunması, özellikle Araplar arasında yaygın olan tarikatlara bağlı kimi şeyhlerin, II. Abdülhamid'in Panislamizm politikasında önemli bir yer tutmasıyla açıklanabilir. Tekkenin vakfiyesi 1907 tarihlidir. Fakat Şeyh Ebü'l-hüdâ Efendi II. Abdülhamid'le, saltanatının (h.d. 1876-1909) ilk yıllarında yakınlık kurduğuna göre tekke bu tarihten uzun zaman önce tesis edilmiş olmalıdır.

Tahsin Öz, "İstanbul Camileri" isimli eserinde Ebülhüdâ Dergâhı Mescidi adıyla bahsettiği tekkeyle ilgili olarak şu bilgiyi vermektedir: "*Şeyh Ebülhüdâ tarafından H. 1325/M. 1907 yıllarında yaptırılmış olan ve kâgir minareli bu bina 1929'da satılmıştır.*"³⁰⁰

Şeyh Ebü'l-hüdâ Efendi II. Meşrutiyet'in ilanından sonra, Yıldız Sarayı'nın kütüphanesinde görevli olan oğluyla beraber hafiyelik suçlamasıyla tutuklanmış, II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden kısa bir süre önce, 1909 yılının şubat ayında Büyükkada'daki köşkünde vefat etmiş, gösterişli bir cenaze töreniyle naşı Eyüp'te yaptırdığı kütüphanenin içindeki türbeye defnedilmiştir. Bu süre içinde tekkenin faaliyetinin kısa bir süre için durduğu fakat daha sonra tekrar canlandığı anlaşılmaktadır. Tekkenin bilinen son postnişini Şeyh Seyfeddin Efendi'dir. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla birlikte mescit-tevhidhane bölümü kadro harici

³⁰⁰ Tahsin Öz, **İstanbul Camileri**, C.2, s.21.

bırakıldığı için tekke işlevsiz kalarak harap olmuş, 1929 yılında 2525 liraya satılarak yıktırılmıştır.³⁰¹

Şeyh Ebü'l-hüdâ Efendi'nin, Şehremini'deki Caferağa Mescidi'ne, kardeşi Seyyid Mehmed Nureddin Beyefendi adına Rifai-Sayyadi meşihatı koydurmak suretiyle, kaynaklarda, “Caferağa, Hacı Safi, Hüdaiye, Safi Efendi” gidi adlarla anılan ikinci bir tekke kurduğu bilinmektedir.

Yeri ve Konumu:

Cihannüma Mahallesi'nde, eski adı Hasırcıbaşı Sokağı olan Hasırcı Veli Sokağı'nda yer almaktaydı.

Mimari:

Hayrat-ı şerife defterlerindeki kayıta Ebü'l-hüdâ Tekkesi'nin içerdiği birimler şu şekilde sıralanmaktadır: “mihraplı ve kubbeli semahane, dokuz oda, bir sofa, iki helâ, demir tulumbalı kuyu, bir avlu ve diğer iki odayı müştemil selamlık dairesi, fevkani ve tahtani on altı bab dedegân odaları, bir avlu, bir bahçe, fevkani ve tahtani dört oda, bir helâ, bir matbahı müştemil harem dairesiyle fevkani bir koridor ve medhal”. Geniş bir mimari programa sahip olduğu anlaşılan tekkenin mescit-tevhidhanesinde kâgir bir minarenin bulunduğu da belirtilmektedir.³⁰²

Süsleme:

Hakkında hiçbir bilgi yoktur.

³⁰¹ Baha Tanman, “Ebü'l Hüdâ Tekkesi”, *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s.188-189.

³⁰² Mustafa Özdamar, *Dersââdet Dergâhları*, s.200.

3.4. Namazgâhlar

3.4.1. Bezmialem Valide Sultan Namazgâhı

Katalog No: 1

Plan ve Çizimler: -

Resim: 238-239

Bâni:

Namazgâh Bezmialem Valide Sultan tarafından yaptırılmıştır. Bezmialem Valide Sultan esirlikten sultanlığa yükselmiş, Sultan II. Mahmud'un eşi ve Sultan Abdülmecid'in annesi olmuştur. 1807-8 yıllarında doğduğu 1852 yılında öldüğü sanılmaktadır.

Tarihçe:

Mermer mihrap taşının ön yüzünde, celi sülüs bir hat ile “*Küllemâ de hale aleyhâ Zekeriya-l mihrab*” ayeti, arka yüzünde ise “*İsmetlû Vâlide Sultan Hazretlerinin hayratıdır. 1255 H.(1839)*” ibaresi bulunmaktadır.³⁰³

Mermer mihrap taşı üzerinde bulunan tarih meydan çeşmesi ile aynıdır ve namazgâh-çeşme ikilemesine uygun olarak bu yapılar birlikte yapılmışlardır.

Namazgâh yanında bulunan meydan çeşmesiyle birlikte 1985 yılında aslına uygun olarak restore edilmiş ve tarihi fonksiyonuna yeniden kavuşmuştur. Bu restorasyon sırasında çeşmeye su bağlanmış ve namazgâh teravîh namazlarına açılmıştır. Namazgâhın günümüzde bu fonksiyonunu koruduğunu söylemek pek mümkün değildir.

Yeri ve Konumu:

Vişnezade Mahallesi'nde, Süleyman Seba Caddesi üzerindeki Bezmialem Valide Sultan Çeşmesi'nin arka tarafında bulunmaktadır.

³⁰³ Mustafa Özdamar, “Namazgâhlar”, *Vakıflar Dergisi*, XX, s.229.

Mimari:

Etrafı demir parmaklıklarla çevrelenmiş olan namazgâh, yüksekliği 1 metreyi bulan kesme taştan yapılmış bir platform üzerinde yer almaktadır. Ağaçların gölgesinde oldukça geniş bir sofası vardır.

Süsleme:

Mihrap taşının iç yüzünde, üstte bir vazodan çıkan kenger yapraklarının taşın üst kısmına doğru hotoş yaptığı görülür. Büklümlü perde dekoru içinde, ortasında kitabe bulunan çelenk, altta küçük girlandlardan oluşan bir sıra, en altta ise ışınlı saçan ufak bir küre bulunur. Taşın dış yüzü iç yüzüne oranla daha sadedir ve çelenk içinde girift bir biçimde istiflenmiş ayet ve altında gül buketlerini içerir.

3.5. Türbeler

3.5.1. Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi

Katalog No: 1

Plan ve Çizimler: 44

Resim: 240-247

Bâni:

Türbenin banisi Barbaros Hayreddin Paşa (ö. 1546)'dır. Tahsin Öz'ün belirttiğine göre, Barbaros'un asıl adı Hızır'dır. Hayreddin ismi de bilindiği gibi Kanuni Sultan Süleyman tarafından verilmemiştir. Cezayir'deki bir cami kitabesi bunu belirtmekle beraber, Topkapı Sarayı Müzesi arşivinde yer alan bir vesika da bunu kanıtlamaktadır. Barbaros ismi, kırmızı sakal anlamına gelen Barbe Russe'dan veya kardeşi Baba Uruç'tan gelmiş olmalıdır.³⁰⁴

Tarihçe:

Türbe kapısı üzerinde sülüs hatla yazılmış mensur kitabeye göre inşa tarihi 948/1541-42'dir. Kitabede “*Hâzâ türbe-i fâtih-i Cezayir ve Tunus merhum gazi kapudan Hayreddin Paşa rahmetullahi aleyh*” yazısı yer almaktadır. Kitabe üstündeki kemerin arasında ise celi sülüsle “*Allahümme'fiah lehû ebhâve rahmetike*” (yâ rab, ona rahmet kapılarını aç) ibaresi vardır.³⁰⁵

Türbe 1940'lardaki meydan düzenlemesi sırasında geçirdiği restorasyonlar sonucunda oldukça bakımlı bir durumda günümüze ulaşmıştır. Bu restorasyonlar sırasında kalemişi süslemeleri de elden geçirilmiştir.

Yeri ve Konumu:

Türbe, Barbaros Meydanı'nda, iskele ile Sinan Paşa Camii arasında yer alan parkın içinde bulunmaktadır.

³⁰⁴ Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, C.2, s.10.

³⁰⁵ Özkan Ertuğrul, “Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.5, s.68.

Mimari:

Barbaros Hayreddin Paşa için Mimar Sinan tarafından inşa edilen türbe, kesme taştan, klasik üslupta inşa edilmiştir. Yapı dışarıdan oldukça sade bir görünüşe sahiptir. Türbe sekizgen gövdeli, sağır kubbeli ve revaklı bir yapıdır. Beden duvarları kesme küfeki taşından olup sekizgen gövdenin giriş kapısı dışındaki yüzlerinde iki katlı birer penceresi vardır.

Türbe girişindeki revaklı kısım iki tam, iki yarım sütuna oturmaktadır. Sütun başlıkları baklavalı olup revak, ayna tonozla örtülüdür. Yapının cephe pencerelerinin üst sırada yer alanları sivri kemerli ve petek şebekelidir. Alt sıradakiler ise mermer alınlıklı ve dikdörtgen sövelidir. Türbenin sekizgen gövdesini, üzerinde alem bulunan kurşun kaplı bir kubbe örtmektedir.

Türbede bulunan dört sanduka, Barbaros Hayreddin Paşa ve hanımı Bâlâ Hatun ile Cafer Paşa ve Cezayirli Hasan Paşa'ya aittir.³⁰⁶ Türbenin arka tarafında elliye yakın mezar taşının bulunduğu küçük bir hazire bulunmaktadır. 1940'larda yapılan meydan düzenlemesi sırasında türbe çevresindeki pek çok yapının yıkıldığı ve çok sayıda mezarın da buradan kaldırıldığı bilinmektedir.

Süsleme:

Türbenin kubbe içinde ve revak tonozu tavanında geometrik desenler, rumi ve palmetlerden meydana gelen süslemeler görülmektedir. Ayrıca kubbenin iç kısmında A'raf suresinin 89. ayeti yer almakta, ayrıca kalemişi süslemeler bulunmaktadır. Türbenin içinde sandukaların dışında iki büyük şamdan, bir ahşap Kuran mahfazası, bir sakal-ı şerif ve arabesk süslemeli bir metal vazo ile 1816 tarihli Seyyid İbrahim imzalı bir hat levhası bulunmaktadır.³⁰⁷

³⁰⁶ “Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi”, **D.B.İ.A.**, C.2, s.54.

³⁰⁷ Özkan Ertuğrul, “Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.5, s.68.

3.5.2. Yedi Sekiz Hasan Paşa Türbesi

Katalog No: 2

Plan ve Çizimler: -

Resim: -

Bâni:

Banisi II. Abdülhamid'dir.

Tarihçe:

Türbe, II. Abdülhamid'in Beşiktaş Muhafızı Yedi Sekiz Hasan Paşa (?-1905) için padişah tarafından yaptırılmıştır.

Yeri ve Konumu:

Türbe, Beşiktaş sahilinde, Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi'nin önünde yer almaktaydı. Türbe, 1939 yılında meydan düzenlemesi sırasında çevrede bulunan bir grup yapı ve ahşap evle beraber yıkılmış ve Hasan Paşa'nın kemikleri Yahya Efendi Tekkesi mezarlığına taşınmıştır.³⁰⁸

Mimari:

Pervititch haritalarından Yedi Sekiz Hasan Paşa Türbesi'nin altıgen planlı olduğu anlaşılmaktadır.

Süsleme:

Hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

³⁰⁸ Enis Karakaya, "Yedi Sekiz Hasan Paşa Türbesi", **Dünden Bugüne Beşiktaş**, s.209.

3.6. Hamamlar

3.6.1. Köprübaşı Hamamı

Katalog No: 1

Plan ve Çizimler: 45-46

Resim: 248-249

Bâni:

Hamamın bânisi, Sinan Paşa Külliyesi'ni yaptıran Kaptan-ı Derya Sinan Paşa'dır.

Tarihçe:

Hamam, 963/1555 tarihinde Sinan Paşa Külliyesi'nin bir parçası olarak inşa edilmiştir. Hamamın mimarı külliyei de inşa eden Mimar Sinan'dır. Çifte hamam olarak inşa edilen yapı, Tezkiret'ül-bünyan'da "Beşiktaş'taki Sinan Paşa Hamamı" adıyla kayıtlıdır.³⁰⁹ 1957 yılında yol genişletme çalışmaları sırasında yıkılmıştır. Beşiktaş Caddesi üzerinde bulunan ve 19. yüzyıl sonlarında kurumuş olan Beşiktaş Deresi'nin üzerindeki, günümüze ulaşmamış köprünün yanında bulunduğu için Köprübaşı Hamamı olarak anılmaktadır.

Köprübaşı Hamamı'ndan İskele Hamamı olarak bahseden Reşad Ekrem Koçu, 18 Temmuz 1811'deki büyük bir sel felaketinde hamamın su ile dolarak içeridekilerin boğulmasını İstanbul'da yankı uyandıran bir olay olarak anlatır.³¹⁰

İstanbul'daki klasik dönem Osmanlı hamamlarının en güzel örneklerinden biri olan Köprübaşı Hamamı'nın yıkılması 1957 yılında Anıtlar Yüksek Kurulu'nda uzun süren tartışmalar yol açmış fakat yapının sanat değeri taşımadığına karar verilmesi sonucu yıkım gerçekleşmiştir.³¹¹ Yıkılan Köprübaşı Hamamı'nın bazı mimari parçaları ise Köyiçi Hamamı'nda inşaat malzemesi olarak kullanılmıştır.

³⁰⁹ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları*, s.215.

³¹⁰ R. E. Koçu, "Beşiktaş İskele Hamamı", *İSTA*, C.5, s.2581-82.

³¹¹ Behçet Ünsal, "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri* 2, s. 60.

Yeri ve Konumu:

Hamam, Beşiktaş Caddesi ile Hayreddin İskelesi Sokağı'nın birleştiği noktada yer almaktaydı.

Mimari:

Çifte hamam olarak inşa edilmiş olan Köprübaşı Hamamı'nın soyunmalık kısımları batıda yer almaktaydı. Kalın duvarlar üzerine oturan, aydınlık fenerli ve tromplu büyük bir kubbesi bulunan erkekler kısmının soyunmalığına caddeye bakan cephedeki iki yanında sütunlar bulunan sundurmalı bir kapıdan girilmekteydi. Üstü tonoz örtülü kadınlar kısmının soyunmalığına ise yan sokağa bakan batıdaki küçük bir kapıdan girilmekteydi. Hamamın soyunmalığı çift katlı ve şirvanlıydı. Bu bölümden dar bir kapı ile ılıkliğa geçilmekteydi. Erkekler kısmının ılıklığı ince uzun bir mekân halindeki aynalı tonoz örtülü bölüm ve helâdan oluşmaktaydı. Kadınlar bölümünün ılıklığı ise, iki tane kare planlı ve küçük kubbeli mekân ile ortada beşik tonoz örtülü girişten oluşmaktaydı.

Erkekler kısmının sıcaklığı geniş sivri kemerler ile sık nişler içine alınmış kurnalı üç eyvan ve üçer kurnalı, kubbe örtülü iki halvet ve ortada sekiz kenarlı mermer göbek taşının yer aldığı sofadan oluşmaktaydı. Orta mekânın üzerini filgözleri olan büyük bir kubbe örtmekteydi. Kadınlar kısmını sıcaklığı ise üzeri kubbe örtülü, altı kurnalı ana sofa ve çapraz tonoz örtülü dört kurnalı halvet mekânından oluşmaktaydı. Külhan ve su depoları hamamın denize bakan cephesinde tonozlu bölümler olarak inşa edilmişlerdi.

Süsleme:

Beşiktaş Sinan Paşa Hamamı'nın yıkım sırasında sökülerek Köyiçi Hamamı'nda kullanılan kapı söveleri üzerinde rozet kabartmaları bulunmaktadır.

3.6.2. Hüsrev Kethüdâ Hamamı

Katalog No: 2

Plan ve Çizimler: 47-48

Resim: 250-253

Bâni:

Ortaköy Hamamı olarak da bilinen yapının bânisi Veziriazam Kara Ahmed Paşa'nın kethüdası Hüsrev Bey'dir. Hüsrev Bey, Topkapı Camii'nin de bânisidir. H. 1003 (M. 1594) yılında vefat etmiştir. Kabri, Kara Ahmed Paşa Türbesi'nin haziresindeyken yok olmuştur. Hüsrev Bey bu hamamdan başka, Çatalca'da Belediye Hamamı ve İzmit'te Pertev Paşa Camii yanında, Yeni Cuma adıyla bilinen bir hamam daha yaptırmıştır. İzmit'teki hamam bugün harabe halindedir. Bu üç hamamını, Vefa civarında ve Molla Hüsrev Camii yanındaki dar'ül-kurrasına vakfetmiştir. Kendisinin, bu dar'ül-kurra karşısında bir de kitabesiz sebili vardır.³¹²

Tarihçe:

Veziriazam Kara Ahmed Paşa'nın kethüdası Hüsrev tarafından yaptırılan hamamın ismi, Tezkiret-ül Bünyan, Tezkiret-ül Ebniye ve Tuhfetü-ül Mimarın'de geçmektedir.³¹³ Mimar Sinan eseri olduğu bilinen yapının inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Hüsrev Bey'in 973 (1565) yılında Vefa'da inşa ettirdiği dar'ül-kurra ile aynı yılda yapıldığı tahmin edilmektedir. Evliya Çelebi de Seyahatname'sinde Hüsrev Kethüda Hamamı'ndan “...*Mimar Sinan yapısıdır. Havası gayet tatlıdır, tellâkları güzeldir.*” şeklinde bahsetmektedir.³¹⁴

Hüsrev Kethüda Hamamı 1992 yılında sahibi tarafından satılmış ve bir süre kapalı olarak kalmıştır. 2001 yılında hamam, işadamı Sudi Özkan tarafından aslına uygun olarak restore edilmiş ve bir restoran olarak kullanıma açılmıştır. Hamam günümüzde kapalı bir şekilde durmaktadır.

³¹² M. Nermi Haskan, **İstanbul Hamamları**, s.252.

³¹³ Rıfki Melül Meriç, **Mimar Sinan: Hayatı, Eserleri I: Mimar Sinan'ın Hayatına, Eserlerine Dair Metinler**, s.46.

³¹⁴ **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, C.1, 2.Kitap, s.413.

Yeri ve Konumu:

Hamam, Ortaköy Meydanı'nda, Muallim Naci Caddesi ile Dereboyu Caddesi'nin kesiştiği noktada yer almaktadır.

Mimari:

Çifte hamam olarak inşa edilmiş olan Ortaköy Hamamı kadınlar ve erkekler bölümündeki ufak tefek detayların dışında simetrik bir plana sahiptir. Hamamın duvarları moloz taş ve tuğla hatıllarla örüldükten sonra üzeri sıva ile kaplanmıştır. Yapının saçak bitişleri kirpi saçaklarla tamamlanmıştır. Usule uygun olarak erkekler kısmının kapısı ön cephede yer almaktadır. Erkekler soyunmalığına sonradan ek bir bina ilave edilmiştir. Kadınlar kısmının kapısı ise yan sokağa açılmaktadır. Soyunmalıklar yol kotundan aşağıda kaldığı için basamaklarla inilerek ulaşılmaktadır. Her iki soyunmalık kısmı da kare planlı ve üzerleri sekizgen kasnaklı bir kubbe ile örtülüdür. Kubbelerin üzerinde aydınlık fenerleri bulunmaktadır. Bu bölümlerde ikinci bir soyunma katı bulunmaktadır.

Hamamın enlemesine dikdörtgen plana sahip ılıklığı, bir sofa ile helâ ve usturalık bölümünden meydana gelmektedir. Bu mekânın üst örtüsü erkekler kısmında beşik tonoz, kadınlar kısmında ise aynalı tonozdur. Birbirinin aynı olan sıcaklık kısımları ise ortadan bir kemer ile ayrılmış olan iki kubbeli bir sofa ve üç halvetten oluşmaktadır. Yapının erkekler ve kadınlar kısmının sıcaklık bölümlerinin arka duvarına bitişik olarak yer alan külhan ve su haznesi enlemesine dikdörtgen planlı bir mekân olup üstü beşik tonoz ve ortada bir kubbecik ile örtülüdür.

Ortaköy Hamamı, Prof. Dr. Semavi Eyice'nin hazırladığı hamam tipolojisine göre küçük kubbeli sıcaklığa açılan yan yana iki halvetli tasarımıyla, "E" tipi olarak kabul edilen plan tipine uygun olarak yapılmıştır.³¹⁵

Süsleme:

Yapıda süsleme ögesine rastlanmamaktadır.

³¹⁵ Tarkan Okçuoğlu, "Ortaköy Hamamı", **D.B.İ.A.**, C.6, s.144.

3.6.3. Arnavutköy Hamamı

Katalog No: 3

Plan ve Çizimler: -

Resim: -

Bâni:

Hamamın banisi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Tarihçe:

Yapım tarihi kesin olarak bilinmeyen hamam günümüze ulaşmamıştır. Evliya Çelebi 17. yüzyıl ortalarında Arnavutköy'den bahsederken “... cami, mescit, medrese, mektep ve imaret yoktur. Ancak küçük bir hamamı vardır.”³¹⁶ sözleriyle burada bir hamamın varlığından bahsetmektedir.

Arnavutköy Hamamı, 1930’larda harap bir vaziyette bulunmaktaydı. Bugün ise ancak arsası ve beşik tonoz örtülü su haznesinin kalıntıları kalabilmiştir.

Yeri ve Konumu:

Hamam, Boyalıköşk Sokağı ile Abdülhak Molla Sokağı arasında yer almakta olup, kapısı ikinci sokak üzerinde idi. Hamamın üst kapısı karşısında, Sadrazam İzzet Mehmet Paşa’nın “İzzetâbâd” ismiyle anılan muhteşem bir köşkü ve 1208(1791) tarihli çeşmesi bulunmaktaydı. Bu güzel mermer çeşme günümüzde de mevcuttur.³¹⁷ Hamamın ön tarafında da, şair Faruk Nafiz Çamlıbel’in evi bulunmaktaydı.

Mimari:

Hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

Süsleme:

Hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

³¹⁶ **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, C.1, 2.Kitap, s.414.

³¹⁷ M. Nermi Haskan, **İstanbul Hamamları**, s.39.

3.6.4. Bebek Hamamı

Katalog No: 4

Plan ve Çizimler: -

Resim: -

Bâni:

Hamamın bânisi Sultan III. Ahmed'dir.

Tarihçe:

Vak'anüvis Küçük Çelebizâde İsmail Asım Efendi'nin, Lale Devri için önemli bir kaynak olan "Tarih" isimli eserindeki kayda göre, hamam Bebek Camii, Bebek Kasrı ve köyün çarşısı ile beraber 1138 (1725) yılında yapılmıştır. Hamam, tek olup Sultan III. Ahmed tarafından yaptırılan Bebek Camii'nin vakfidır.³¹⁸

Hadikâ'da, Bebek Camii anlatılırken, "*Fevkani caminin altında çeşmesi vardır. Çeşmenin tarih-i rakamisi budur: 1138. Ve karşısındaki tek hamam bu vakfın müsakkafatındandır. Ve cami'i şerifin ittisalinde Hümâyün-âbad isminde bir kasrı âli vardır ki halk arasında Bebek Köşkü denmekle meşhurdur.*"³¹⁹ şeklinde Bebek Hamamı'ndan bahsedilmektedir.

Küçük bir köy hamamı kimliğinde olan Bebek Hamamı'nın yol genişletme çalışmaları sırasında 1920-25 yılları arasında yıktırıldığı bilinmektedir. Bugün hamamın adını taşıyan bir sokaktan başka geriye bir iz kalmamıştır.

Yeri ve Konumu:

Hamam, Bebek-Rumelihisarı Caddesi ile Bebek Hamamı Sokağı'nın birleştiği yer ve sokağın sol köşesinde yer almaktaydı.

Mimari:

Hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

³¹⁸ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları*, s.61.

³¹⁹ Ayvansarayî Hüseyin Efendi, *Hadîkatü'l Cevâmi*, s.528.

Süsleme:

Hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

3.6.5. Serencebey Hamamı

Katalog No: 5

Plan ve Çizimler: -

Resim: -

Bâni:

Hamamın bânisi bilinmemektedir.

Tarihçe:

Serencebey Hamamı'nın hangi tarihte yapıldığı belli değildir. Nermi Haskan, “İstanbul Hamamları” isimli eserinde 1147 (1734) tarihli hamamcı esnafı defterinde Yeni Hamam adıyla kayıtlı bir hamam olduğunu belirtir. *“Dört kişinin çalıştığı bu hamam, Serencebey Hamamı veya yine Beşiktaş'taki Ketenciler Hamamı olabilir. Bu durumda bu hamamlardan birinin 1735 yılından sonra yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu hamamların isimleri bu listede yoktur.”*³²⁰ şeklinde görüş belirtmektedir.

Serencebey Hamamı'nın ne zaman yıktırıldığı bilinmemekle beraber, 1970 yılında hamamın arazisine büyük bir apartman yapılmıştır.

Yeri ve Konumu:

Serencebey Yokuşu üzerinde Muhtar-ı evel Sokağı'nın sağ köşesindeki, Hazinesarbaşı Süleyman Ağa Mescidi'nin hemen yanında bulunmaktaydı.

Mimari:

Hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

Süsleme:

Hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

³²⁰ M. Nermi Haskan, **İstanbul Hamamları**, s.266.

3.6.6. Ketenciler Hamamı

Katalog No: 6

Plan ve Çizimler: -

Resim: -

Bâni:

Hamamın bânisi bilinmemektedir.

Tarihçe:

Şinasi Akbatu, 1973 İstanbul Yıllığı'nın "İstanbul Hamamları" bölümünde, hamamın 1180 (1766) yılında Seyyid Mustafa ve oğlu Seyyid Mehmed Emin'in mülkleri olduğunu belirtmektedir.³²¹

Haskan ise Hadikâ'da yer alan bir notu değerlendirerek Süleyman Ağa'nın mescidi ile birlikte yaptırdığı sıbyan mektebinin karşısındaki Kitapçı Hamamı'nın Ketenciler Hamamı olabileceğini söylemektedir.³²²

Ketenciler Hamamı 1936 yılında yıktırılmıştır.

Yeri ve Konumu:

Beşiktaş'ta, Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi'nin önünde, yol aşırı karşısında bulunan eski tramvay deposunun önünde yer almaktaydı.

Mimari:

Hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

Süsleme:

Hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

³²¹ Şinasi Akbatu, "İstanbul Hamamları", **İstanbul İl Yıllığı**, s.492.

³²² M. Nermi Haskan, **İstanbul Hamamları**, s.208.

3.6.7. Dereiçi Hamamı

Katalog No: 7

Plan ve Çizimler: -

Resim: -

Bâni:

Dereiçi Hamamı, Teşrifatçı Hacı Mahmud Efendi tarafından, Ortaköy Deresi Sokağı'nda bulunan camisine vakıf olarak yaptırılmıştır.

Tarihçe:

Yıkılan Teşrifatçı Hacı Mahmud Camii'nin yerine 1981 yılında yapılan abidevi caminin arkasında büyük bir bostan yer almaktaydı. Bu bostanın yakınında ve Anbarlı Dere kenarında, kesme taştan yapılmış bir su haznesi bulunmaktadır ki hamamın suyunu temin etmekteydi. Hamam, Pervititch haritasına göre 1927 yılında mevcuttu.³²³

Yeri ve Konumu:

Ortaköy'de Ayazma mevkiinde bulunan bu hamam da İstanbul'un yok olan hamamlarından biridir. Bulunduğu yer tam olarak bilinmemekle birlikte, kurumuş olan Ortaköy Deresi'nin yakınlarında inşa edilmiş bir yapı olması gerekir. Ortaköy sırtlarındaki bir sokağa Asmalı Hamam Sokağı ismi verilmişse de bu bölgede bir hamam ya da ona ait bir kalıntıya rastlanmamıştır.

Mimari:

Hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

Süsleme:

Hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

³²³ M. Nermi Haskan, **İstanbul Hamamları**, s.132-133.

3.6.8. Kuruçeşme Hamamı

Katalog No: 8

Plan ve Çizimler: -

Resim: -

Bâni:

Hamamın bânisi bilinmemektedir.

Tarihçe:

Kuruçeşme Hamamı'nın inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Evliya Çelebi bu hamam için "Beynamazlara" tahsis edilmelidir demektedir. Haskan, 1143 (1734) hamamcılar esnafı defterinde hamamın dellaklarının kaydedilmemiş olduğunu ve buradan hamamın o dönemde kapalı olduğunu anlaşıldığını belirtmektedir.³²⁴ Şinasi Akbatu, hamamın Bostan Ocağı hastaları vakfindan olduğunu belirtmektedir.³²⁵

Kuruçeşme Hamamı 1950'li yıllarda harap bir vaziyette durmaktaydı. Uzun bir süre harabe halinde duran hamam daha sonra yıktırılmıştır.

Yeri ve Konumu:

Kuruçeşme'de, Alay Emini Sokağı üzerinde bulunan 1801 tarihli Beyhan Sultan Çeşmesi'nin sol tarafında ve Tezkireci Osman Efendi Camii'nin sağ tarafındaki çukur mahallede yer almaktaydı.

Mimari:

Kuruçeşme Hamamı'nın çok kubbeli tipik bir çifte hamam olduğu bilinmektedir.

Süsleme:

Hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

³²⁴ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları*, s.221.

³²⁵ Şinasi Akbatu, "İstanbul Hamamları", *İstanbul İl Yıllığı*, s.492.

3.6.9. Köyiçi Hamamı

Katalog No: 9

Plan ve Çizimler: -

Resim: 254-255

Bâni:

Hamamın bânisi bilinmemektedir.

Tarihçe:

Köyiçi Hamamı'nın ne zaman inşa edildiği kesin olarak bilinmemektedir. Vakıflara bağlı olmayıp özel mülk olan bu hamam birçok tamirat görmüştür. 1990lı yıllarda hamamın sahibi olan Ali Çakmakoglu'nun verdiği bilgiye göre, 1957 yılında, hamamın bazı duvarları kaldırılmış, kemerleri kesilerek yerine beton lento atılmış ve şimdiki göbek taşı yerindeki soyunmalık kısmı bugünkü yerine alınmıştır. Bu sırada yıkılmakta olan Beşiktaş Sinan Paşa Hamamı'nın kapı söveleri de alınarak bu hamamda kullanılmıştır. Rozet kabartmalı bu söveler bugün hala bulunmaktadır.³²⁶

Yeri ve Konumu:

Beşiktaş'ta, çarşı içinde, İhlamurdere Caddesi ile Şair Veysi Sokağı'nın kesiştiği yerde, köşe başında yer almaktadır.

Mimari:

Günümüzde halen çift hamam olarak kullanılmakta olan bu yapının, tamamı yeniden inşa edilmiş olan kadınlar kısmının girişi sokağa göre içte, erkekler kısmının girişi ise sokak üzerinde yer almaktadır. Hamamın yıkanma kısmı eskidir. Soyunmalık kısmı ise 1954-56 yılları arasında yapılmıştır. Hamamın orijinali ahşap olan soyunmalık kısmı bir yangında yok olmuş, bu yangın sırasında kagir olan diğer bölümler de zarar görmüştür. Ahşap şirvenli soyunmalık kısmından dar bir kapıyla girilen bir ara mekânı takiben altı kurnalı, helâ ve usturalık bölümleri bulunan ılıkliğa

³²⁶ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları*, s.216.

geçilmektedir. Sıcaklık kısmı, ortasında mermer göbek taşı bulunan on üç kurnalı ve tek halvetli bir mekândır.

Günümüzde hamamın halveti sauna haline dönüştürülmüştür. Yapıda yıkanma bölümlerinin üstünü filgözlü dört kubbe örtmektedir. Köyiçi Hamamı'nın her iki bölümü de günümüzde işlevini sürdürmektedir.

Süsleme:

Hamamda, Beşiktaş Sinan Paşa Hamamı'ndan sökülerek getirilen mermer söveler üzerindeki rozet kabartmalarının dışında süsleme ögesine rastlanmamaktadır.

3.7. Sıra Evler

3.7.1. Akaretler

Katalog No: 1

Plan ve Çizimler: 49-50

Resim: 256-261

Bâni:

Akaretler sıra evleri Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılmıştır.

Tarihçe:

Akaretler, “sıra ev” olarak adlandırılan konut tipinin İstanbul’daki en önemli ve anıtsal örneğidir. 1875 yılının ocak ayında yapımına başlanan Akaretler sıra evlerinin mimarı Sarkis Balyan’dır. Kira konutu olarak tasarlanan bu evlerden elde edilecek olan gelirle Aziziye Camii’nin yapılması planlanmıştır.³²⁷

Akaretler sıra evleri, 19. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak İstanbul’un kentsel büyüme tespit edilen alanlarında ve vakıf arazilerinde inşa edilmiş konut tipidir. Beşiktaş ve köy içi yerleşiminin büyük bölümünün ahşap yapılardan oluşuyor olması ve yangın esnasında da sarayı tehdit edebilir kaygısıyla kargir sistemde ve köy içinin saraydan ayırmak amacıyla yapılmıştır. Orta ve üst sınıfın kullanımı için yapılmış olan konutlar bir dönem vakıflardan kiralama usulü ile Anadolu’dan göç etmiş alt gelir düzeyindeki insanlarca da kullanılmıştır.

Akaretler sıra evlerinin 1992 yılında apart otele dönüştürülmesine karar verilmiş fakat bu kapsamdaki çalışmalara 1996 yılında başlanabilmiştir. 1998 yılın ağustos ayında ise Süleyman Seba Caddesi’nin Beşiktaş – Maçka istikametine göre sol sırasındaki evlerin restorasyonu bitirilmiştir. Ancak bu taraftaki sıra evler iş yeri olarak kullanıma sunulmuştur. Bazı finansman sorunları nedeniyle ara verilen restorasyon çalışmaları 2005 yılında tekrar başlatılmıştır. Restorasyonun sona ermesiyle 19 Mart 2008 tarihinde Akaretler sıra evlerinin açılışı yapılmıştır. Yeni

³²⁷ Afife Batur, “Akaretler”, **D.B.İ.A.**, C.1, s.149.

restorasyonla birlikte Akaretler sıra evlerinde, farklı büyüklükte 56 rezidans, toplam 11 bin metrekarede 34 mağaza, 6 kafe-restoran ve ünlü otel zinciri W Hotel bulunmaktadır.

Yapılan restorasyon çalışmaları sırasında dış cepheler orijinallerine sadık kalınarak sağlamlaştırılmış, iç mekanlar da taşıyıcı sistem bozulmaksızın fonksiyonuna uygun olarak yeniden düzenlenmiştir.

Yeri ve Konumu:

Beşiktaş ve Maçka arasında, bulunduğu bölgeye adını veren Akaretler sıra ev grubu, Şair Nedim Caddesi ve eski adıyla Spor Caddesi şimdiki adıyla Süleyman Seba Caddesi'nin çatalağzı şeklinde birleştiği bölgede ve eğimli bir arazide inşa edilmiştir.

Mimari:

Sıra evler 66 parsel üzerinde 133 adet konut içermektedir. Parseller konum ve büyüklük olarak farklılık göstermekle beraber tasarım kriterleri olarak birbirine benzemektedir. Yalnızca üçgen biçimli adanın köşe parseli olan bina tasarım açısından farklılık göstermektedir. İki yönüyle bitişik nizamlı parsellerin alanları 180 metrekare ile 220 metrekare arasında değişim göstermekteyken, tek yönü ile bitişik nizam olan üçgen parsel 600 metrekare oturum alanına sahiptir. Parseller genel olarak yolu dik çizgilerle kesmektedir.³²⁸ Bu parselizasyon sisteminden kaynaklı, etkin bir kentsel perspektife sahiptir. Süleyman Seba Caddesi ile Şair Nedim Caddesi arasında kalan parsellerin kendi bahçelerinden hariç bırakılmış olan muhtemelen ortak kullanım için düşünülmüş bahçe, varlığını BJK Plaza projesinin uygulanması ile yitirmiş olup plaza binasına sıra evlerin arasındaki basık kemerli bir geçitten geçilerek girilmektedir.

Planlama tipolojisine bakıldığında, iki ana tip ve bunların küçük farklar içeren versiyonları bulunmaktadır. Birinci tip, yandan girişli, önde salon ve arkada yatak

³²⁸ Afife Batur, **a.g.m.**, s.149.

odaları ve ortada servis birimleri olan modeldir. Bu tipin, merdivenin ortada veya yanda oluşuna ve arkada tek veya çift oda bulunuşuna göre versiyonları bulunmaktadır. Mutfak ve banyo günümüz ölçülerine göre küçük tutulmasına rağmen oturma hacimleri büyüktür. İkinci tip ise yalnızca beş tane olan çift parsel büyüklüğündeki alanlarda kullanılmıştır. Plan anlayışı olarak döneminin daha ilerisinde bir biçim ortaya koyan bu tipte, iki konut birimi, ortada yer alan tek bir merdiven çekirdeğine bağlanmış ve böylece altı daireli apartman tipi bir konut elde edilmiştir. Tek merdiven ve geniş bir aydınlık orta alanlara önemli bir planlama rahatlığı getirmiştir.³²⁹

Cephe tipolojisine baktığımızda da iki ana tipten söz etmek mümkündür. Birinci tip; üçgen biçimli adanın cephelerinde kullanılan ve birinci katında bir çıkma ve onun üzerinde bir balkon bulunan cephe düzenlemesidir. İkinci tip ise; caddelerin her iki yanında yer alan çıkmasız ve sadece ikinci katta balkonu olan tipolojidir.

Sıra ev grubunun cephe düzeni ve grubun genel konsepti için, üslup terimi olarak neoklasisizm sözcüğü kullanılabilir. Ancak burada üslubun esnek ve özgül kullanımına işaret edilmelidir. Çünkü buradaki gibi kentsel bir düzenleme söz konusu olduğundan üslup vurgulaması tek birim değil, grubun bütününe göz önüne almak durumundadır. Tek yapıda belirgin, önemli belirleyici olmayan bir yapı elemanı, bütün içinde belirleyici bir özellik kazanabilir. Bu açıdan bakıldığında Akaretler sıra evlerinde her iki cephe tipinde de, konutlar arasındaki yatay sürekliliği sağlayan elemanların öncelikli kullanıldığını görmek mümkündür.³³⁰ Konsol kornişleri, bunları destekleyen takozlar, saçak kornişleri ve parapetlerin yoğun, aynı tarzda kullanılmaları yatay sürekliliği sağlayan temel bir unsurdur.

Birinci cephe tipindeki çıkmalar, bu tipin en önemli cephe motifidir. Köşeleri büyük plastirlarla belirtilmiştir. Büyük ve yüksek kemerli pencereler mevcuttur. Çıkmalar bütün içinde önemli bir ritim öğesidir. Her bir konut eğimden kaynaklı olarak diğerleriyle ikişerli ve üçerli gruplaşarak cephe dizisi oluşturmuş olup, bu

³²⁹ Afife Batur, **a.g.m.**, s.149.

³³⁰ Pars Tuğlacı, **Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi**, s.246.

kurgu sayesinde çıkmaları şaşırtmalı bir görünüm oluşturmaktadır. Bu bloklaşma sayesinde cephelerin birim konuttaki klasik dengesine karşın bütün sokağın, bulunduğu bölgenin sürekliliğine katkıda bulunan bir hareket yönlenmesi oluşmuştur. Birinci tip cepheye sahip konutların, kimi rivayete göre daha sonradan veya ikinci bir mimar tarafından tasarlandığı için daha özenli olarak oluşturulduğu ve alanlarının büyüklüğü sayesinde gelir düzeyi yüksek kişiler için inşa edildiğinden de bahsedilmektedir.

İkinci tip cephe uygulanan yapı grupları ise, diğerlerine oranla daha mütevâzidirler. Giriş katı kalın ve düz bir profille üst kattan ayrılmıştır. Birinci ve ikinci kat pencereleri üçlü gruplar halinde düzenlenmiştir. Cephede yapılmış olan küçük yüzey farkları, taşmalar ve çökertmeler ile süsleme ögesi kullanılmaksızın cephenin mimari bir karakter kazanması sağlanmıştır.³³¹ İkinci katta konsol taş elemanlarla desteklenerek yapılan balkon, cephede en göze çarpan harekettir. Zemin kattan binaların bitimine kadar uzanan plastır, her konutun sadece bir kenarında uygulanmıştır. Bu tek yönde kullanılan plastır bütünlük içinde sürekliliği sağlayan önemli bir öğedir. Yeni konut birimleri kendi içine kapalı ve bitmiş simetrik cepheler yerine bir sonrakine bağlanan açık birimlerin bütünlüğünü ve sürekliliğini devam ettirmektedir.

Balkonlu olan cephe dizisinde, her bir konut tek tek zemine uyarlanarak yerleştirilmiştir. Her bir konutun diğeri ile ilişkisi eşit bir kayma ile belirlenmektedir. Bu dizinin düzenli ritmi, karşı dizinin şaşırtmalı ritminden daha farklı ve daha süreklidir.

Akaretler sıra ev grubunun sokağı betimlemedeki güçlülüğü, temsil ettiği anıtsal sokak mekânı imgesi, yapılarla açık mekân arasında oluşturduğu uyum, bu anıtsal yapının en özgün özelliğini oluşturmaktadır.

³³¹ Afife Batur, “Akaretler”, **D.B.İ.A.**, C.1, s.150.

4. DEĞERLENDİRME

Antik Dönem

Beşiktaş antik dönemden itibaren özelliğini koruyan bir bölgedir. Ne yazık ki, Beşiktaş'ın antik dönemdeki durumu hakkında çok kesin bilgiler vermek mümkün olmamaktadır. Bu dönemde kıyı şeridinin sık ormanlarla kaplı olmasına bağlı ulaşım güçlüğü iç bölgelerde yerleşim ihtimalinin de düşük olabileceğini göstermektedir. Bu dönem ile ilgili en detaylı bilgiye Byzantionlu Dionisios'un MS. 2. ya da 3. yüzyılda yazdığı ve 16. yüzyılda Latin Seyyah Petrus Gyllius tarafından Latince'ye çevrilen Anaplus Bosporu (Boğaziçi'nde Yolculuk) adlı eserinde rastlanmaktadır. Bu kaynakta Beşiktaş'ın antik çağdaki konumu ve yerleşimi hakkında verilen bilgiler mitolojik hikâyelerden öteye gidememektedir. Bu durum antik dönemdeki yerleşim hakkında bir değerlendirme yaparken çok dikkatli davranmayı gerektirmektedir.

Bizans Dönemi

Beşiktaş bir yerleşim yeri olarak ilk defa Bizans döneminde tanınmıştır. Fakat Beşiktaş sur dışında yer aldığı için hiçbir zaman yönetsel bir statüye sahip olmamıştır. Bizans döneminde Beşiktaş'taki ilk yapılaşmalar kıyı şeridinde görülür. Bu dönemde Beşiktaş'ın kıyılarında şu üç önemli yapının yer aldığı belirtilmektedir: Ayios Mihael Kilisesi, imparatorların yazlık ikametgâhı olan Ayios Mamas Sarayı ve Fokas Manastırı. Bu yapı tiplerinden de anlaşıldığına göre Bizans döneminde Beşiktaş'ta yönetici ve ruhban sınıfı için özel bir yapılaşma olduğundan bahsedilebilir. Kaynaklarda Bizans döneminde inşa edilmiş olan bu üç yapıdan başka yapıya rastlanmamaktadır. Bu durumun Bizans döneminin sonuna kadar devam ettiği ve yapılaşma görülmemesinin en önemli sebebinin de sadece yönetici ve ruhban sınıf tarafından ikâmet edilen bir bölge olmasına bağlayabiliriz.

Osmanlı Dönemi

Beşiktaş'ın Osmanlı döneminde bir yerleşim yeri kimliği kazanması Karadeniz'in geniş ölçüde Osmanlı Devleti'nin denetimi altına girmesi sayesinde olmuştur. Beşiktaş Osmanlı döneminde Boğaziçi kıyılarında gelişen ilk yerleşme yeri olmuştur. 1453 yılında İstanbul'un fethiyle beraber Fatih Sultan Mehmed orduya mensup bazı kişileri Beşiktaş'ın imarına öncülük etmekle görevlendirmiştir. Bu süreçte Beşiktaş'ta Osmanlı dönemine ait ilk mimari yapı örnekleri ortaya çıkmaya başlamıştır. İlk olarak Fatih'in Tuzcubaşısı Tuzbaba Camii'ni, Ekmekçibaşı Ali Ağa da kendi adını taşıyan bir mescidi inşa ettirmiştir. Bu dönemde yapılan yapılar genelde mahalle mescidi özelliği gösterirler.

Bizans'ın son döneminde gittikçe sönükleşen başkent İstanbul fetihle beraber Fatih Sultan Mehmed'in iskân siyasetiyle nüfus kazanmaya başlamıştır. 15. yüzyılda Beşiktaş'taki iskân tarihine önemli bir ışık tutan belge H. 904/1498-99 tarihli “İstanbul Haslar Kazası Defteri” ve bu defterin başında yer alan kanunnamedir. Bu defterde belirtildiğine göre Akıntıburnu, Ortaköy, Beşiktaş ve Maçka'nın da yer aldığı İstanbul çevresindeki 164 köye hem Anadolu ve Rumeli'den sürgün yoluyla, hem de “ortakçı kul” adıyla savaş tutsaklarından oluşan gruplar yerleştirilmiştir. Bu kanunnamede yer alan bilgilerden halkın bağıcılıkla uğraştığı öğrenilmektedir.

16. yüzyıla gelindiğinde ise II. Beyazid dönemi (hd. 1481-1512) ile beraber Beşiktaş Kaptan-ı Deryaların semti olmaya başlamıştır. Bu dönemde yapılar daha çok sahil kesiminde toplanmıştır. Kaptan-ı deryalar halkın genel ihtiyacını karşılayacak şekilde yapılar inşa ettirmiş, yaptırdıkları cami ve mescitlerin yanında medrese, sıbyan mektebi, türbe, çeşme, hamam gibi yapılara yer vermişlerdir. Bu yapıların büyük bir çoğunluğu günümüze ulaşmadığı için mimarileri hakkında çok fazla bilgi edinilememiştir. Bu dönemde karşımıza çıkan en önemli yapı örneği ise Mimar Sinan'ın Kaptan-ı Derya Sinan Paşa adına inşa ettiği Sinan Paşa Külliyesi olmuştur.

Beşiktaş'ta hanedanın ilk eseri Kanuni Sultan Süleyman döneminde ortaya çıkmıştır. Kanuni Beşiktaş Bahçesi'nin arkasındaki tepede bir yazlık saray ve bir ve mescid inşa ettirmiş fakat bu yapılar günümüze ulaşmadığı için haklarında detaylı bilgi edinilememiştir. Bu dönemde Beşiktaş'ta inşa edilen tarikat yapıları da bölgenin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. 16. yüzyılda inşa edilen tekke yapılarından Durmuş Dede Tekkesi günümüze ulaşmamıştır. Bu yapının 19. yüzyılda yeniden inşa edildiği ve tekkenin son halini aldığı bilinmektedir. Bir diğer örnek olan Yahya Efendi Tekkesi ise günümüzde hala halk tarafından ziyaret edilen önemli mekânlardan biri olmaya devam etmektedir. Yapıldığı dönemde çok geniş bir araziye yayılan tekke arazisi 19. y.y.'da sarayların inşa edilmeye başlamasıyla beraber büyük ölçüde daralmıştır. Günümüze kadar bazı değişikliklere uğramış olsa da cami-tevhidhane ana mimari özelliklerini korumuştur. İlk inşasından sonra yapı eklemelerle genişlemiş sonraki dönemlerde kütüphane ve türbe oluşumlarıyla son şeklini almıştır.

Semtin öneminin padişahlar tarafından da kavranmasıyla beraber Beşiktaş kıyıları 17. yüzyıldan başlayarak hanedana geçmiş ve hasbahçeler olarak düzenlenip sahil saraylarla donatılmıştır. Bu yapılaşmanın hanedanın önem verdiği kıyı kesiminin arkasında kalan asıl yerleşim yerinin toplumsal düzeninde ve ekonomik yapısındaki etkileri tam olarak bilinmemekle beraber, sarayla ilişkili kişilerin ve Osmanlı üst tabakasında seçkin bir yeri olan ilmiye sınıfının da Beşiktaş'a önem verdiğini anlamaktayız. Bu durumun en önemli örneklerinden biri de seçkin bir tarikat olan Mevleviliğin Galata ve Yenikapı'dan sonra üçüncü dergâhlarını burada inşa ettirmeleridir.

Hanedanın Beşiktaş'a olan ilgisinin bir sonucu da buradaki saray koruyuculuğunu üstlenen bir Bostancı garnizonunun kurulmasıdır. Bostancıbaşı'nın buyruğu altında bulunan ve Boğaziçi'ndeki tüm köyleri korumakla görevli olan bu kişilere "usta" denmektedir ve koruduğu yere göre "Beşiktaş Ustası", "Bebek Ustası" gibi isimlerle anılırlar. İstanbul'un artık sur dışına yayılmış olduğu ve kent yönetiminin oturmuş bir düzene kavuştuğu bu dönemde Beşiktaş'ta bir mahkeme kurulmuştur. Bu mahkemenin başında Galata kadısına bağlı bir naip ile muhtesib naibi görev

yapmaktaydı. Mahkeme yapısı da geleneğe uygun olarak semtin en büyük camisi olan Sinan Paşa Camii'nin bahçesinde bulunmaktaydı.

17. yüzyılda halkın büyük çoğunluğunu Anadolu'dan gelip burada yerleşenler meydana getirir ve bu insanların çoğu bahçıvanlıkla uğraşmaktadır. Semt 17. yüzyıldan itibaren Abbasağa ve Vişnezade'de yapılan yapılarla sırtlara doğru genişlemeye başlamış ve nüfusta ciddi bir artış söz konusu olmuştur. Bu dönemde inşa edilen Abbas Ağa ve Vişnezade camileri iki önemli yapı örneği olmuştur. Yine bu dönemde semtin ticari merkezi durumunda olan Köyiçi'nde Müslümanlar, Rumlar, Ermeniler ve az sayıda da Yahudiler yaşamaktadır.

Beşiktaş, 18. yüzyılda kır-kent iç içeliğinin suriçi İstanbul'undan daha yoğun yaşandığı bir bölge olmuştur. Özellikle Lale Devrinde (1718-1730) bu özelliğini sürdürmüş ve İstanbul'da yaşanan toplumsal değişimin en önemli mekânlarından biri haline gelmiştir. Beşiktaşta olgunlaşıp İstanbul'a yayılan bahçe, çiçek, havuz, şimşirlik, çırağan, helva sohbetleri, letaif gelenekleriyle süslenen bu dönem 1730 yılında çıkan Patrona Halil İsyanı ile son bulmuş fakat başta hanedan olmak üzere İstanbul'un üst tabakasının yaşam biçiminde kalıcı izler bırakmıştır.

18. yüzyılda Beşiktaş'ın yerleşim alanı bir yandan Beşiktaş Deresi ve İhlamur Deresi vadisi boyunca genişletilirken, diğer yandan da Serencebey sırtları iskâna açılmıştır. Bu dönemde Beşiktaş, Ortaköy, Bebek ve Arnavutköy'ün de bağlı bulunduğu bölgede su şebekesi bulunmamaktaydı. 1731-1839 arasında dört aşamada yapılan ve Taksim Suyu adı verilen bu tesislerle Beşiktaş düzenli suya kavuşmuş ve dolayısıyla semtteki çeşme ve hamam sayısı artmıştır.

Bu yüzyılda Beşiktaş halkının yaptığı işler ve ekonomik etkinliği hakkında da bazı bilgilere ulaşılabilmektedir. Halkın büyük bir çoğunluğunun yaptığı bağ-bahçe tarımı dışında Beşiktaş'ta kadife dokumacılığı, Ortaköy'de bir kesimhane, Ortaköy ve Bebek'te birer mumhane, Ortaköy ve Beşiktaş'ta fırın, helvacı ve turşucu esnafı ile toplam 15 değirmenin faaliyet gösterdiği bilinmektedir.

19. yüzyılın başında yaşanan Vak'a-i Hayriye'den sonra II. Mahmud 1826 yılında Topkapı Sarayı'ndan çıkıp Beşiktaş Sahilsarayı'na geldiğinde ise padişahla beraber hanedanın diğer üyelerinin ve devlet ricalinin de Beşiktaş'a yerleşmeye başladığı görülür. Bu tarihten sonra Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına kadar yedi padişah sürekli olarak Beşiktaş'ta ikâmet etmiştir. Padişahların ve birçok saray mensubunun burada oturması sonucunda Beşiktaş'ın imarına büyük önem verilmiştir. 1839 yılında Tanzimat'ın ilanı ile başlayan süreçte özellikle mimarlık alanındaki değişimlerin en yoğun görüldüğü yer Beşiktaş olmuştur. Dolmabahçe Sarayı, Çırağan Sarayı, Fer'iye sarayları, Yıldız Sarayı, İhlamur Kasrı, Ortaköy Camii, Mecidiye Camii, Yıldız Camii, Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi, Şeyh Zâfir Türbesi ile Akaretler mimarlık alanında batı etkilerinin en yoğun görüldükleri dini ve sivil mimari örnekleri olmuştur.

1854 yılında Şehremaneti'nin kurulması, 1868'de "Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi"nin yayınlanması, 1877 yılında ise "Dersaadet Belediye Kanunu"nın kabul edilmesi modern kent yönetimine doğru önemli bir adımın atıldığını gösteren çalışmalardır. Bu dönemde yaşanan diğer önemli gelişmeler ise ulaşım ve toplu taşıma araçlarında olmuştur. Galata köprülerinin inşası ve 1851 yılında Şirket-i Hayriye'nin kurulmasıyla Boğaziçi iskelelerine düzenli vapur seferleri başlamış, bu durum bütün Boğaziçi köylerinin nüfus, yaşam biçimi ve mimari bakımdan değişmesini sağlamıştır. 1869 yılında faaliyetine izin verilen tramvay şirketi ilk hattı 1872 yılında Azapkapı-Beşiktaş arasında açmıştır. Yine bu dönemde İstanbul'daki ilk toplu konut örneği olan Akaretler ve Ortaköy'deki Onsekiz Evler Beşiktaş'ın kentsel görünümünü etkileyen unsurlar olarak göze çarpmaktadır.

II. Abdülhamid, 1878 yılında Yıldız Kasrı'na yerleşerek burayı yeni binalarla bir saray haline getirmiştir. Yine aynı dönemde Beşiktaş 1950'lere kadar değişmeyecek olan ana hatlarına kavuşmuştur. Bu dönemde Beşiktaş, Ortabahçe Caddesi'ni izleyerek İhlamur'a uzanan Beşiktaş Deresi ve yatağı Barbaros Bulvarı'nın altında kalmış olan Hasanpaşa Deresi vadileri ile bu iki vadi arasında kalan tepe ve iki derenin meydana getirdiği kıyıdaki alüvyal düzlükte yer almaktadır. Semt, sahil boyunca güneyden Dolmabahçe Sarayı ve diğer sahilsaraylarıyla kuzeyden de Yıldız

Sarayı ile sınırlandığı için batı ve güneybatıdaki yamaçlara doğru genişlemiştir. Kıyıdaki düzlükte ise semtin Köyiçi olarak bilinen merkezi, çoğunlukla altı dükkan üstü bekar odası olarak kullanılan, genellikle cumbalı ve iki veya üç katlı binalardan oluşmaktaydı. Köyiçi'nde bulunan Yedi Sekiz Hasan Paşa Fırını Osmanlı devrinden beri faaliyetini sürdüren bir ticarethanedir. Nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan Beşiktaş'ta 19. yüzyılın sonunda az sayıda Rum ve Ermeni bulunuyordu.

II. Meşrutiyet (1908-1918), I. Dünya Savaşı (1914-1918) ve Mütareke (1918-1922) yılları tüm ülke için olduğu gibi Beşiktaş içinde zor günleri beraberinde getirmiştir. 1909 yılında yaşanan 31 Mart Ayaklanması'nın ardından II. Abdülhamid tahttan indirilerek sürgüne gönderilmiş böylece Beşiktaş da yönetim merkezi olma özelliğini yitirmiştir.

Cumhuriyet Dönemi

20. yüzyıl Osmanlı'nın geçirdiği kötü dönemden ötürü Beşiktaş'ın da ayrıcalıklı konumunu kaybetmesine yol açmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında savaştan yeni çıkmış olmanın verdiği sancılı süreç Beşiktaş'ı da olumsuz etkilemiştir. Bu dönemde kıyı şeridinde bulunan saray ve yalılar boşaltılarak bazıları kamu kurumlarına devredilmiş, bazıları da depo ya da okul olarak kullanılmaya başlamıştır.

Cumhuriyet ilan edildiğinde Beşiktaş yönetim olarak Beyoğlu Mutasarrıflığı'na bağlıydı. Beyoğlu'na bağlı iken 1930 yılında ilçe yapılan Beşiktaş, o dönemlerde yaklaşık 50 bin nüfuslu mütevâzi bir İstanbul semti konumundadır. Beşiktaş'ın çehresini değiştiren ilk girişimler Lütfi Kırdar'ın belediye başkanlığı döneminde başlamıştır. Fransız şehir plancısı H. Prost'a hazırlatılan ve 1939 yılında onaylanan nazım planı doğrultusunda kentte geniş çaplı bir imar hareketi başlamıştır. 1957 yılında Beşiktaş Caddesi'nin genişletilmesi ve Barbaros Bulvarı'nın açılması için yapılan yıkımlar Beşiktaş'ın tarihi dokusuna önemli zararlar vermiştir.

1950'lerden sonra İstanbul'da görülen yüksek nüfus artışı ve iç göç Beşiktaş'ın da nüfusunda ve fiziki yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu dönemden

itibaren Beşiktaş Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy, Bebek gibi tarihi semtlerin dışında da gelişmeye başlamıştır. 1960'lerden itibaren ise Beşiktaş, ahşap yapılaşmasını ve yeşil dokusunu kaybederek apartmanlaşmaya başlamıştır.

1970'lere gelindiğinde ise Boğaziçi Köprüsü'nün inşası ile birlikte ilçe iki kıta arasında karayolu bağlantısını da sağlamaya başlamış ve bu durum, beraberinde ciddi bir trafik sorununu da getirmiştir. Buna bağlı olarak ilçedeki betonarme yapılaşma da hızla artmıştır.

1980 ve 90'lı yıllarda ise ilçede yapılan büyük oteller, ticaret ve alışveriş merkezleri Beşiktaş'ın İstanbul içinde ticari açıdan da önemli bir konuma sahip olmasını sağlamıştır. Beşiktaş'ın bir iş merkezi konumuna gelmesi 1930 yılında ilçe haline getirilmesinden bugüne nüfusunda ciddi bir oranda artışa da sebep olmuştur.

Bugün büyük ölçüde apartmanlaşmış, konutların yanı sıra çok sayıda iş yerinin de bulunduğu kalabalık bir semt olan Beşiktaş, aynı zamanda Üsküdar ve Kadıköy ile olan deniz bağlantısı ve Beyoğlu ve suriçi İstanbul ile Boğaziçi arasındaki konumu sebebiyle önemli bir transit geçiş merkezidir. Beşiktaş Osmanlı döneminde yönetsel merkez olma özelliğini günümüzde spor, ticaret ve turizm merkezi olarak sürdürmektedir.

5. SONUÇ

Beşiktaş'ta ilk yerleşimlerin antik dönemde görüldüğü fakat bu yerleşim yerlerine ait bilgilerin mitolojik anlatımlardan öteye gitmediği anlaşılmaktadır. Beşiktaş, Bizans döneminde daha çok tanınmaya başlamıştır. Bu bölgede inşa edilen yapıların hanedan ve ruhban sınıfı için yapıldığı görülmektedir. Bu bilgiler ışığında Beşiktaş'ın Bizans dönemi sonuna kadar bu özelliğini sürdürdüğünü söylemek mümkündür. Bizans döneminde üst tabaka dışında da bir yerleşimin söz konusu olduğu fakat bu yerleşimlerin niteliği hakkında fazla bilgiye ulaşılamadığı görülmektedir.

Beşiktaş, 1453 yılında İstanbul'un fethiyle birlikte Boğaziçi kıyılarında Osmanlı tarafından ilk yerleşilen bölgelerden biri olmuştur. Fatih Sultan Mehmed'in orduda görevli kişilere şehrin imarı konusunda öncülük yapma görevini vermesiyle birlikte Beşiktaş'ta ilk mahalleler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde oluşan mahalleler günümüzde de varlıklarını sürdürmektedir. Bu dönemin iskân tarihine ait önemli bilgilere ulaşmamızı sağlayan "İstanbul Haslar Kazası Defteri" kayıtlarına göre Beşiktaş halkının büyük çoğunluğu bağcılıkla uğraşmaktadır.

16. yüzyıla gelindiğinde ise Beşiktaş kaptan-ı deryaların semti olmaya başlamıştır. Kaptan-ı Deryalar semtin çeşitli yerlerinde kendi adlarını taşıyan yapılar inşa ederek, bölgenin imarına önemli bir katkı sağlamışlardır. Beşiktaş'ta Osmanlı hanedanına ait ilk imar hareketi de yine bu dönemde Kanuni Sultan Süleyman tarafından başlatılmıştır. Kanuni Beşiktaş'ta bir yazlık saray ve bir de mescit inşa ettirmiştir. Fakat bu yapılar günümüze ulaşmadığı için mimari özellikleri hakkında detaylı bilgi edinilememektedir. Bu yüzyılda Beşiktaş Galata Kadılığı'na bağlı bulunmakta ve semtte bir mahkemenin de bulunduğu bilinmektedir.

17. yüzyıla gelindiğinde ise Beşiktaş padişahlar tarafından da önemsenen bir yer olma özelliği kazanmıştır. Semtin kıyı bölgeleri hanedana ait saray ve hasbahçelerle donatılmıştır. Hanedanın Beşiktaş'a önem vermesi, saraya yakın kişilerin ve tarikat

mensuplarının da bölgede toplanmasına yol açmıştır. Bu yüzyılda Beşiktaş, kıyı şeridinin hanedan tarafından iskân edilmesi sonucunda sırtlara doğru genişlemeye başlamış ve beraberinde yeni mahalleler oluşmaya başlamıştır. Yine aynı dönemde nüfus oranında da ciddi bir artış görülmüştür. Müslüman halkın büyük çoğunluğunu Anadolu'dan gelip burada yerleşenler meydana getirmekte ve bu insanların çoğu bahçıvanlıkla uğraşmaktadır. 17. yüzyılda yazılmış olan kaynaklardan Beşiktaş'ta sırtlara doğru Ermenilerin, Köyiçi'nde ise Rum ve Yahudilerin yaşadığı öğrenilmektedir.

18. yüzyılda özellikle Lale Devri'nde İstanbul'da yaşanan toplumsal değişimin en belirgin olarak görüldüğü yer olmuştur. Saray eğlenceleri ile Beşiktaş göz kamaştırıcı bir dönem yaşamıştır. Fakat bu dönem Patrona Halil İsyanı ile son bulmuştur. 18. yüzyıldan itibaren Beşiktaş bugünkü Serencebey Yokuşu'na doğru genişlemeye başlamış, diğer yandan ise Beşiktaş Deresi ve İhlamur Deresi vadisi boyunca iskân edilmeye başlamıştır. Bu yüzyılda gerçekleştirilen en önemli belediye hizmeti ise bölgeye düzenli su getirilmeye başlanmasıdır. 18. yüzyılda Beşiktaş'ta Müslümanların yanı sıra Rum, Ermeni ve Yahudiler de yaşamaktadır. Bu dönemden sonra ise Beşiktaş'taki Ermeni nüfusunda ciddi bir azalma görülmektedir. Bu yüzyılda Müslüman halk bağcılık dışında dokumacılık, fırıncılık, helvacılık gibi alanlarda faaliyet göstermektedir.

19. yüzyılın başında yaşanan Vak'a-i Hayriye'den sonra II. Mahmud 1826 yılında Topkapı Sarayı'ndan çıkıp Beşiktaş Sahilsarayı'na gelmiş ve burada yerleşmek istemiştir. Padişahla beraber hanedanın diğer üyelerinin ve devlet ricalinin de Beşiktaş'a yerleşmeye başlamasıyla birlikte Beşiktaş Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına kadar padişahlara ev sahipliği yapmıştır. 1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla birlikte Beşiktaş, özellikle mimarlık alanındaki batılılaşma etkilerinin en fazla görüldüğü yer olmuştur. Yine bu yüzyılda modern şehircilik anlayışı kapsamında önemli uygulamalar yapılmış, verilen izinler çerçevesinde ilk tramvay hattı da Beşiktaş-Azapkapı arasında hizmete sunulmuştur. II. Abdülhamid döneminde ise Beşiktaş 1950'lere kadar pek fazla değişmeyecek olan ana hatlarına kavuşmuştur.

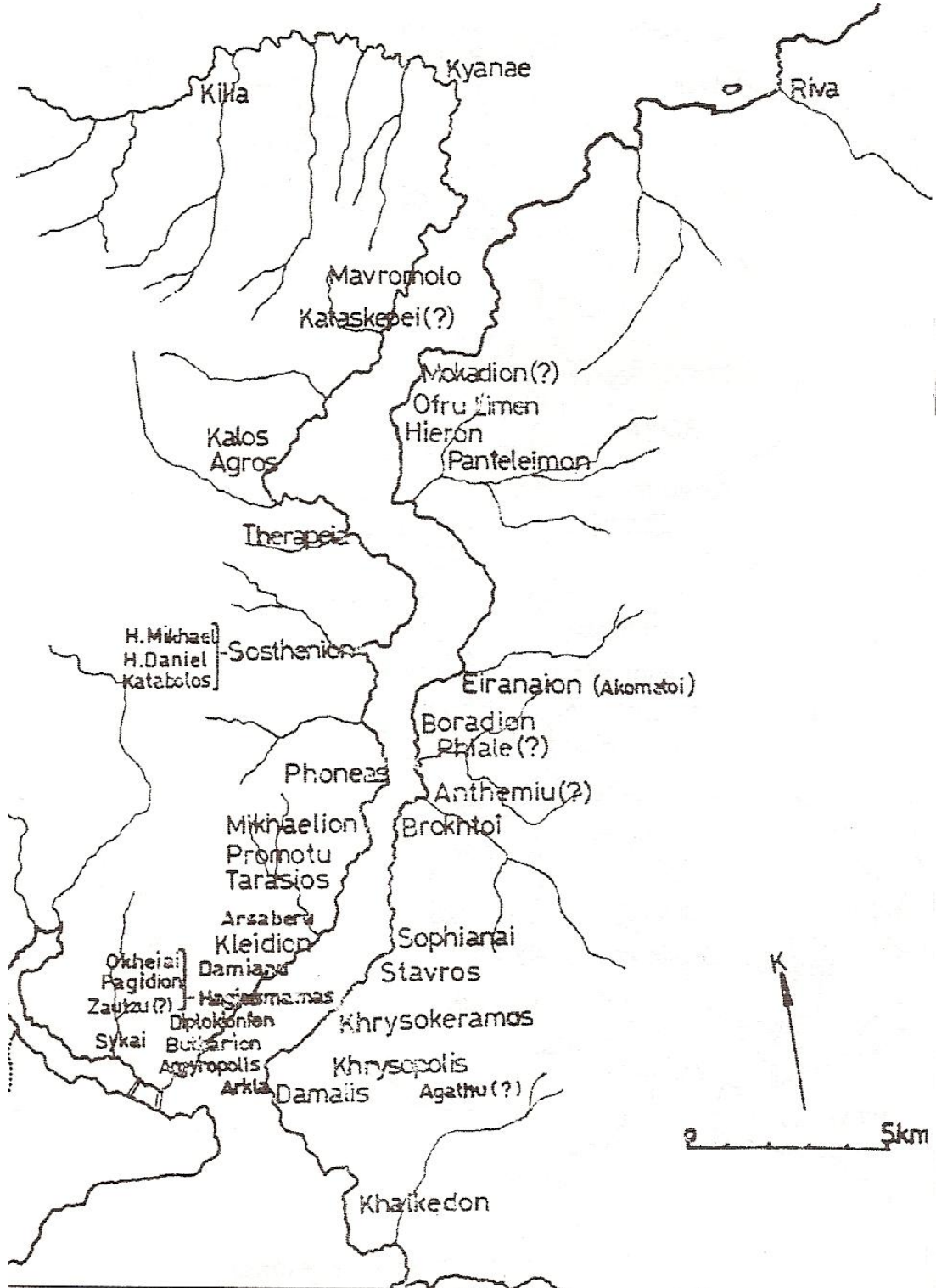
20. yüzyılın başlarında II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle birlikte Beşiktaş hanedanın yönetim merkezi olma özelliğini de yitirmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ise savaştan yeni çıkmış bir toplumun yaşadığı zorlu süreç Beşiktaş'ı da olumsuz yönde etkilemiştir. Cumhuriyetin ilanı ile beraber Beşiktaş'taki saray ve yalılar boşaltılmış ve bu yapıların birçoğu kamu binası haline getirilmiştir. Bu durum semtteki ticari yaşamı da olumsuz yönde etkilemiştir. 1930 yılında Beyoğlu'ndan ayrılarak ilçe haline getirilen Beşiktaş'ta bu dönemde ilk planlı şehircilik hareketleri de başlatılmıştır. Bu imar hareketleri Beşiktaş'ın bazı tarihi eserlerini de kaybetmesine yol açmıştır.

1950'lerden sonra İstanbul'da görülen yüksek nüfus artışı ve iç göç Beşiktaş'ın da nüfusunda ve fiziki yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır. Beşiktaş, Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy, Bebek gibi tarihsel semtlerinin dışında da yerleşime açılmıştır. 1960'lı yıllardan itibaren ise Beşiktaş'ta, hızla betonarme yapılaşma örnekleri görülmeye başlamıştır. 1980 ve 90'lı yıllarda ise ilçede yapılan büyük oteller, ticaret ve alışveriş merkezleri Beşiktaş'ın İstanbul içinde ticari açıdan da önemli bir konuma sahip olmasını sağlamıştır.

Bugün büyük ölçüde apartmanlaşmış, iş merkezi konumuna gelmiş ve nüfus açısından kalabalıklaşmış olan Beşiktaş, Üsküdar ve Kadıköy ile olan deniz bağlantısı ve Beyoğlu ve sur içi İstanbul ile Boğaziçi arasındaki konumu sebebiyle önemli bir transit geçiş merkezi olma özelliğini sürdürmektedir. Aynı zamanda tarihi yapıları ve doğal güzellikleriyle de turistlerin ilgi odağı haline gelen bir ilçe olma özelliğini kazanmıştır.

6. EKLER

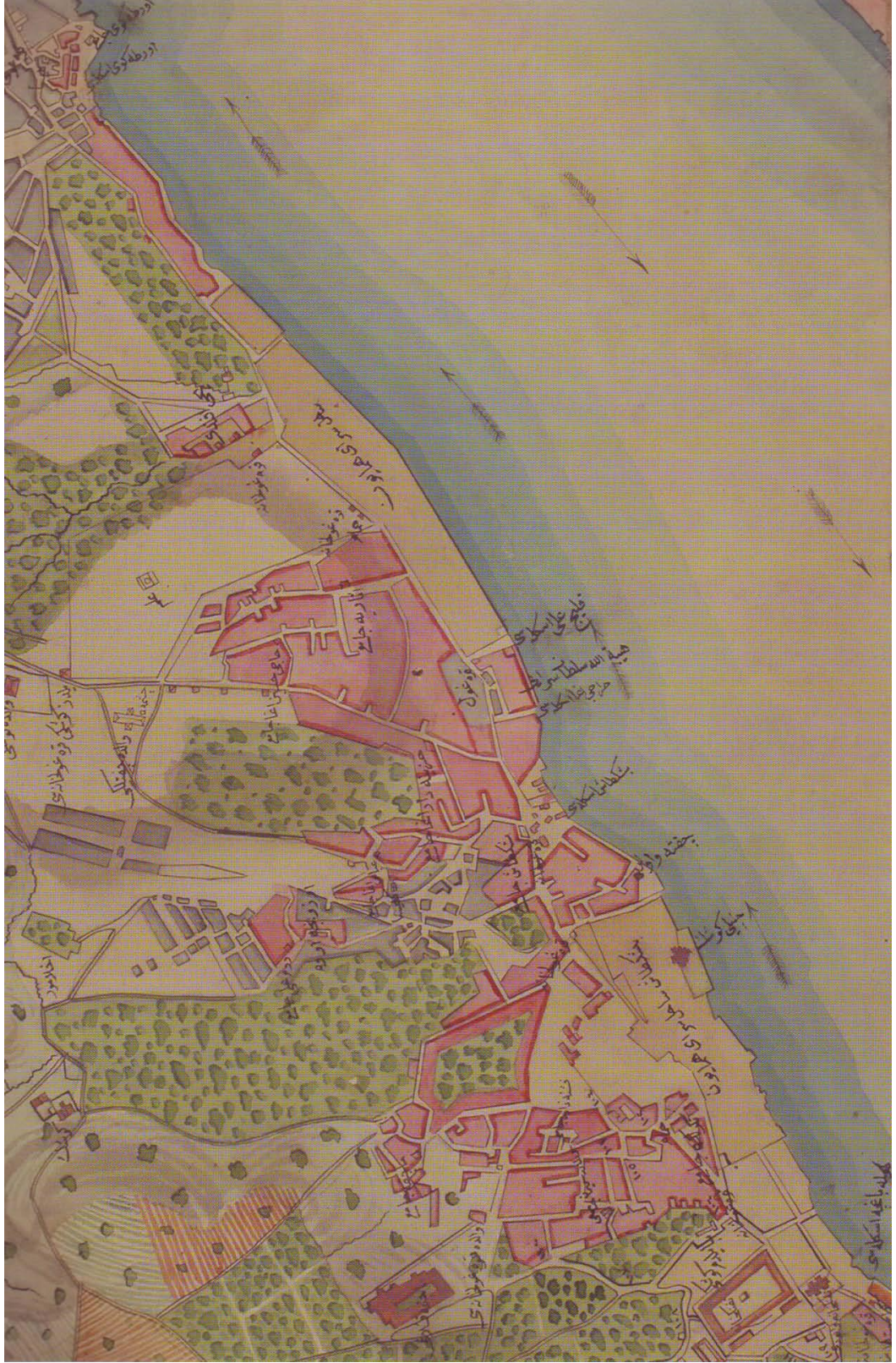
HARİTALAR

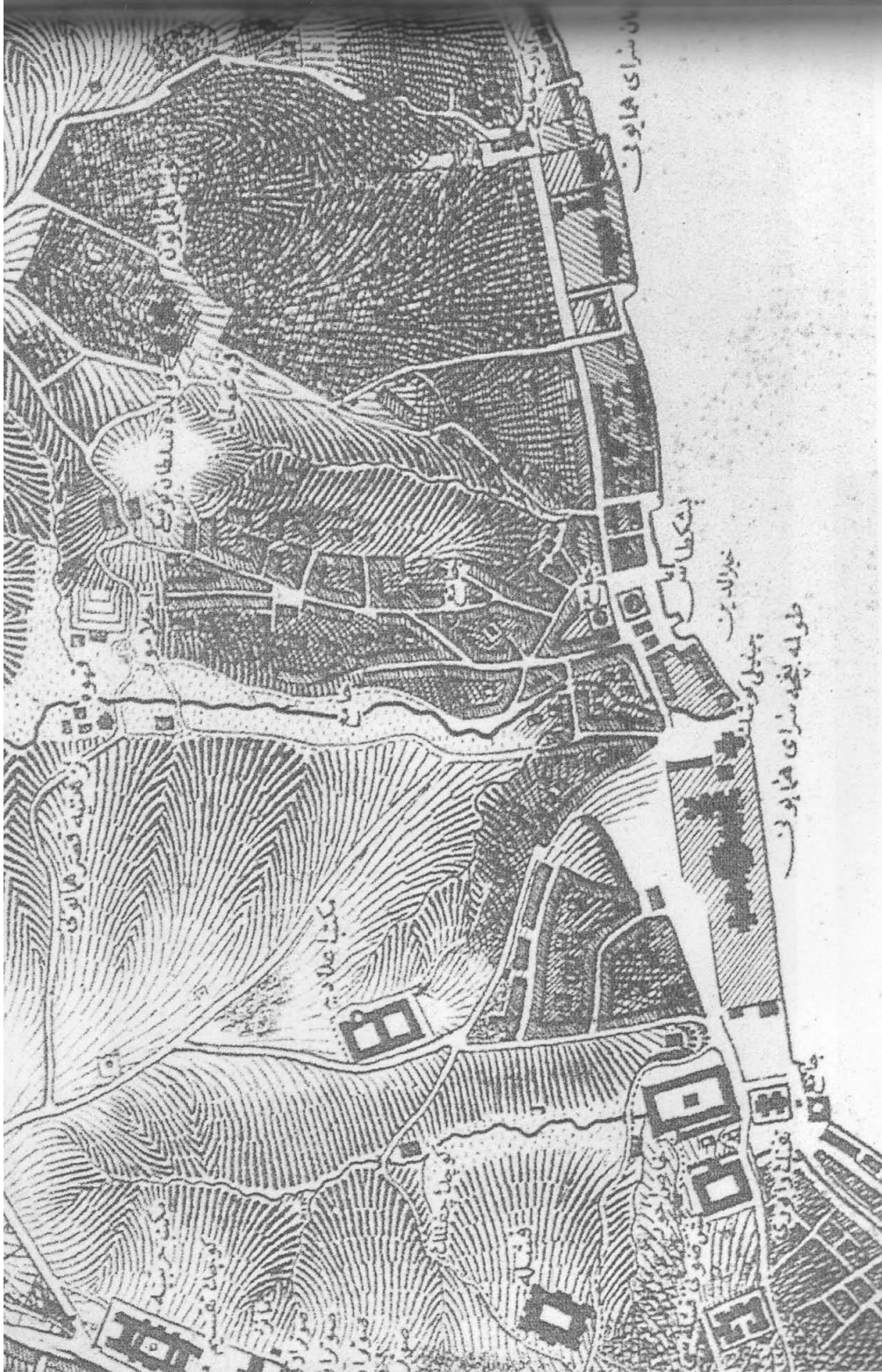
Harita 1: Boğaziçi Kıyılarında Bizans Devrine Ait Bazı Yer Adları (Eyice, Semavi-Bizans Devrinde Boğaziçi)

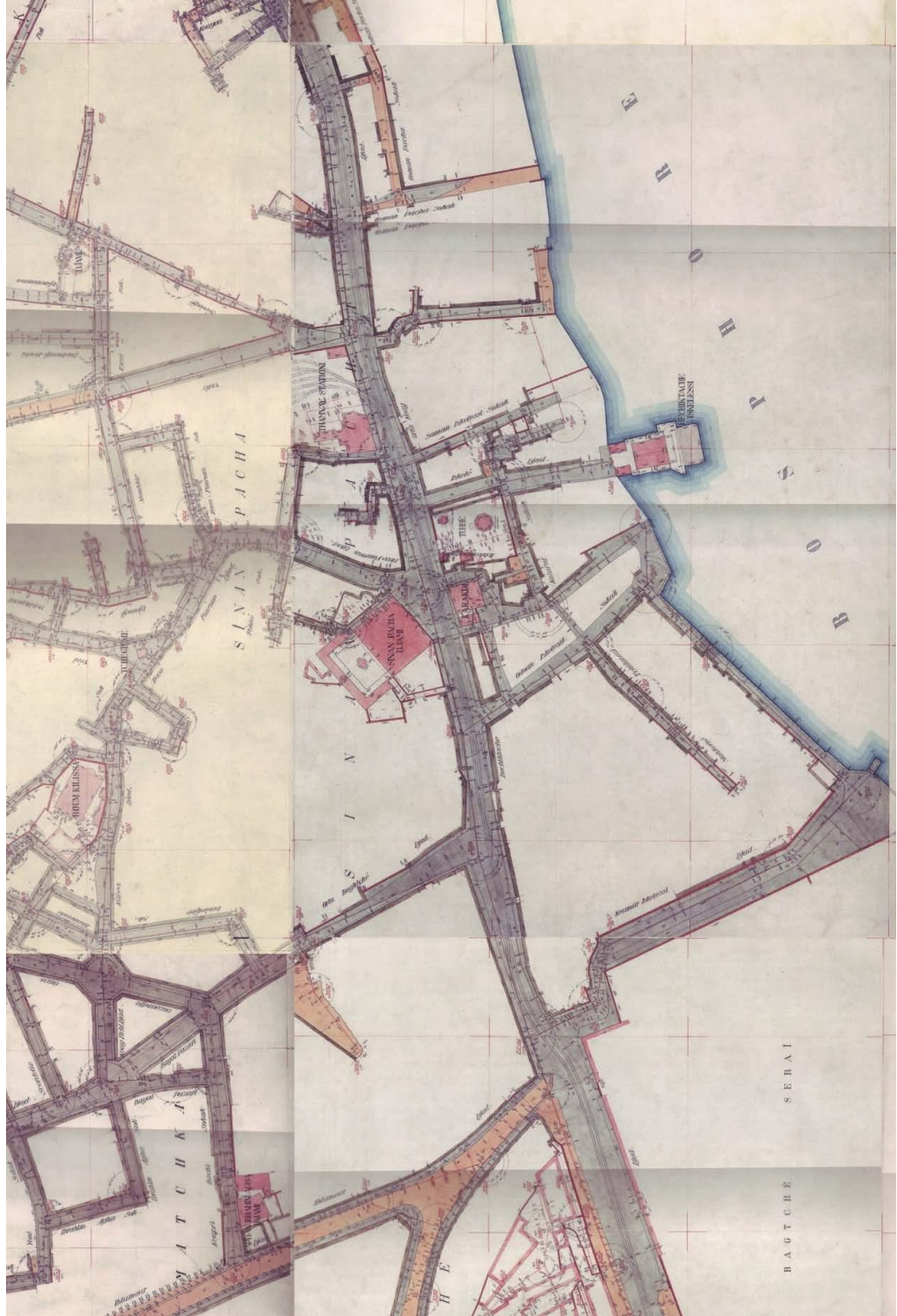
Harita 2: Janin'in Haritasında Dolmabahçe Bebek arası (Berger, Albrecht-İstanbul)

Harita 3: Mühendishane’de hazırlanan 1834 tarihli Dolmabahçe civarına ait detay (Çetintaş, M. Burak-Dolmabahçe’den Nişantaşı’na)

Harita 4: Moltke'nin 1849'da hazırladığı ve 1854'te Mekteb-i Fünun-ı Harbiye matbaasında Osmanlıca olarak yeniden bastırılan Boğaz haritasında Karabali bahçeleri, Dolmabahçe ve Beşiktaş (Çetintaş, M. Burak-Dolmabahçe'den Nişantaşı'na)

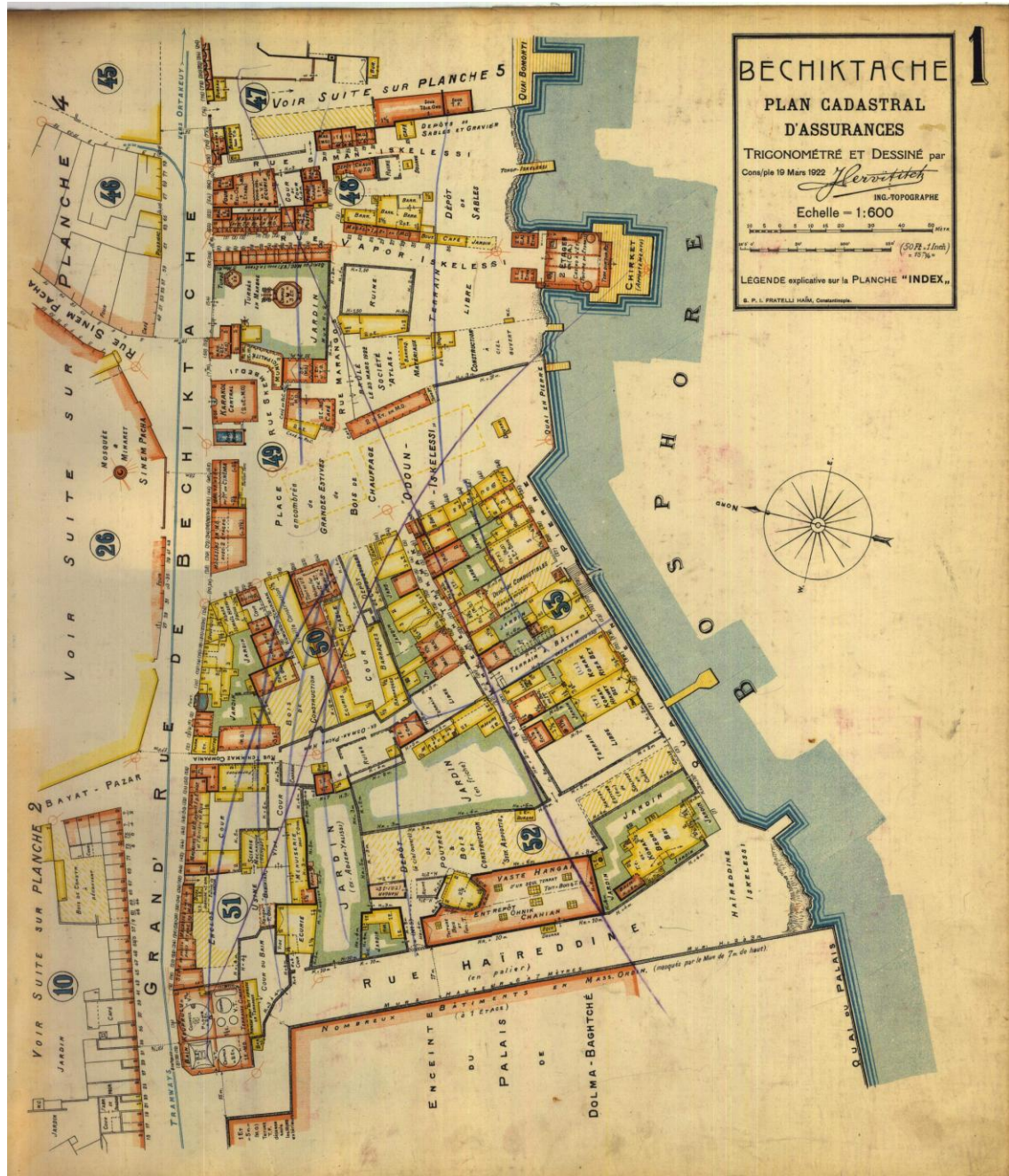
Harita 6: Beşiktaş (Dağdelen, İrfan- Alman Mavileri, 1913-1914: I.Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları)

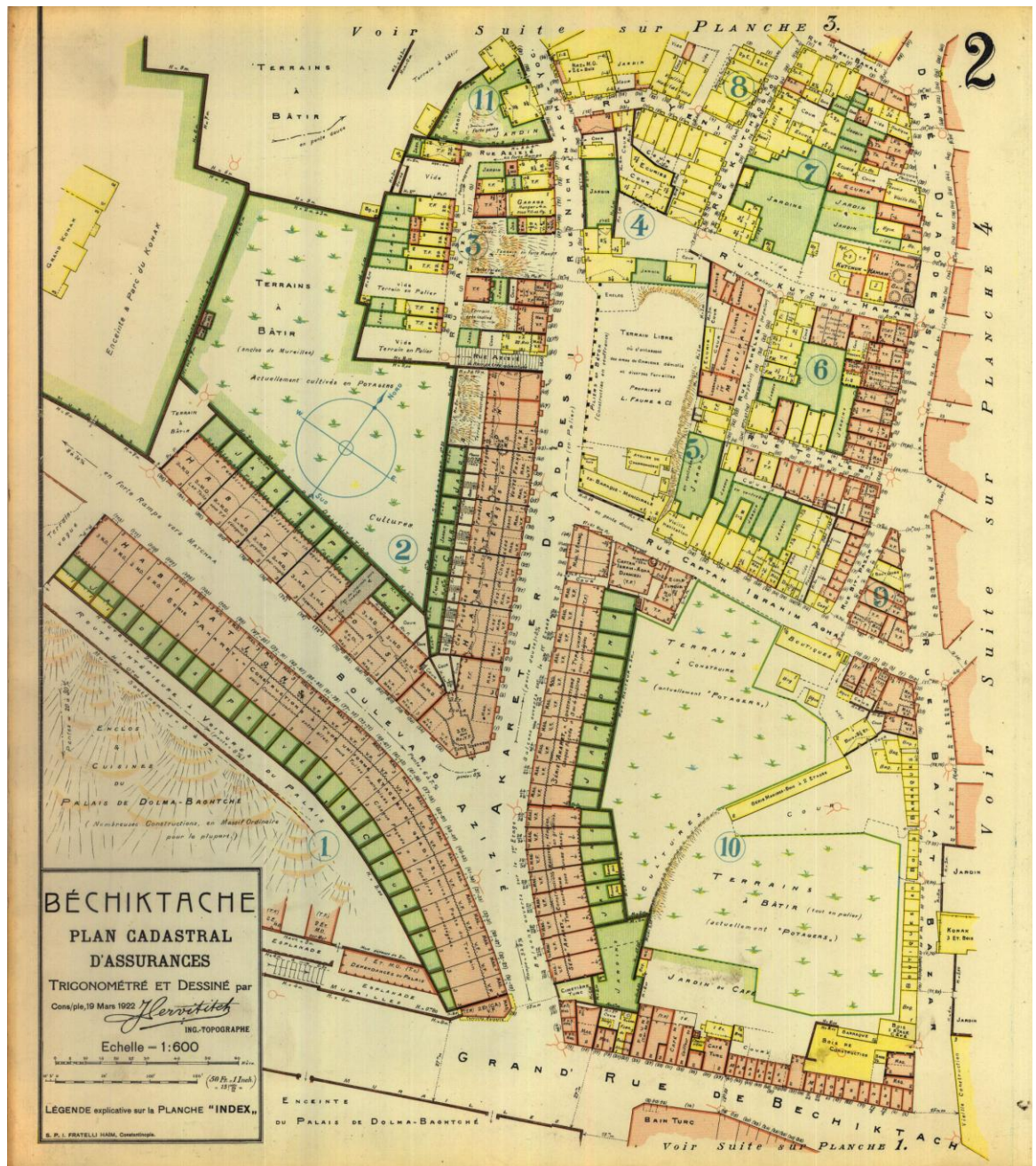
Harita 7: 1918'de Beşiktaş-Mühendis Necib Bey'in İstanbul Atlasından (Koçu, R.E.-İstanbul Ansiklopedisi)

Harita 8: Beşiktaş Paftası Anahtar Harita (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

Harita 9: Beşiktaş Paftası 1 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

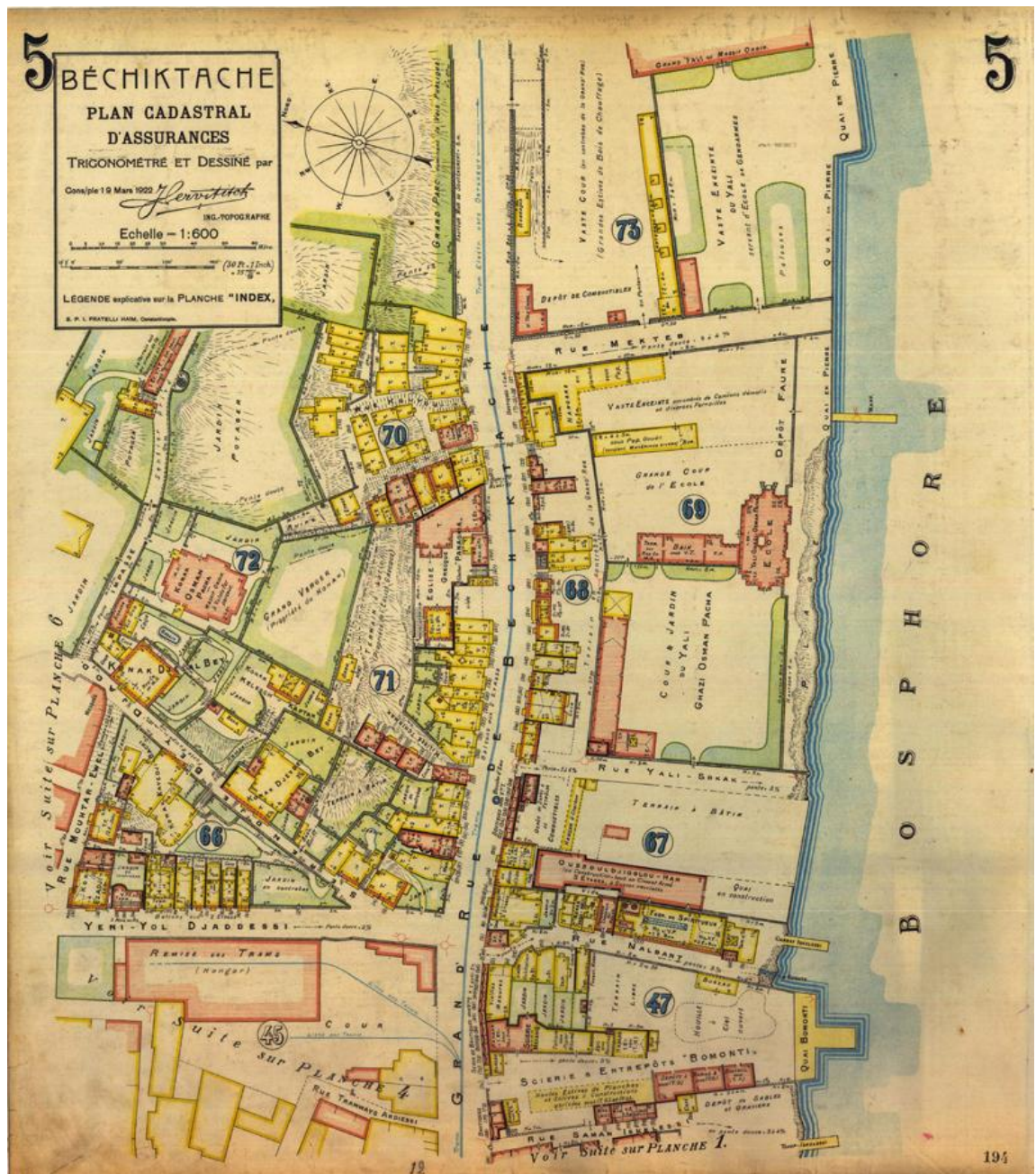
Harita 10: Beşiktaş Paftası 2 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

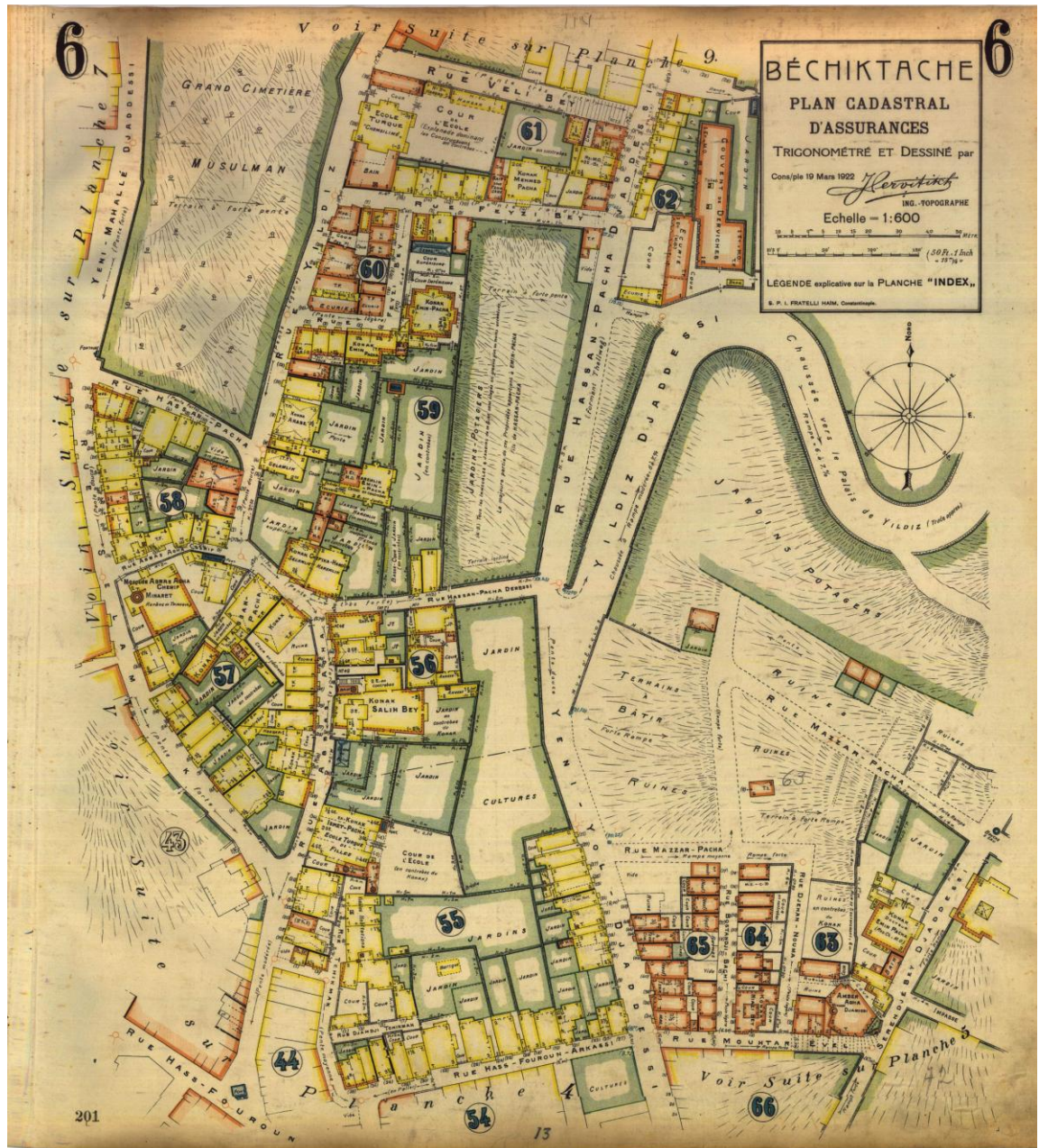
Harita 11: Beşiktaş Paftası 3 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

Harita 12: Beşiktaş Paftası 4 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

Harita 13: Beşiktaş Paftası 5 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

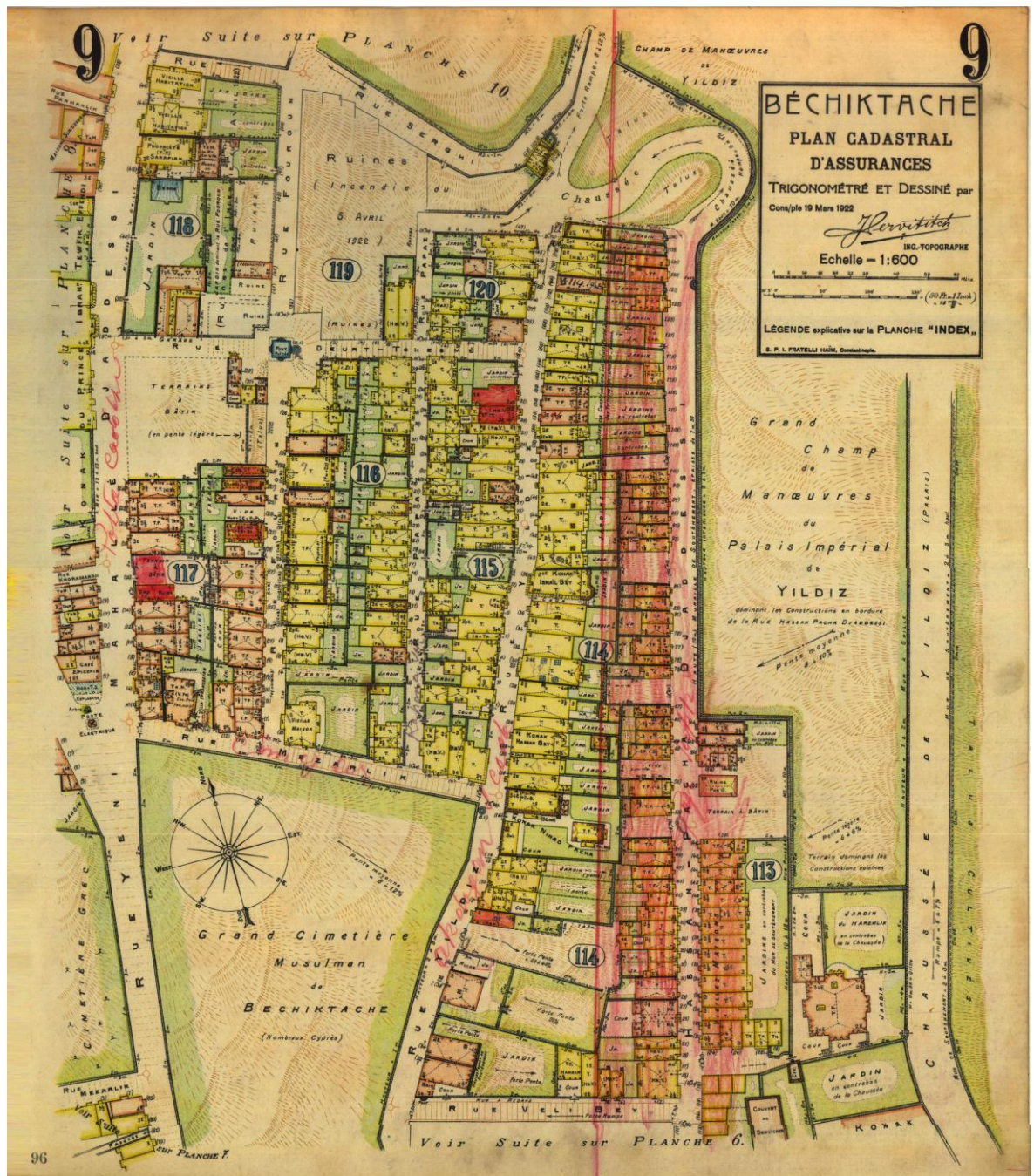
Harita 14: Beşiktaş Paftası 6 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

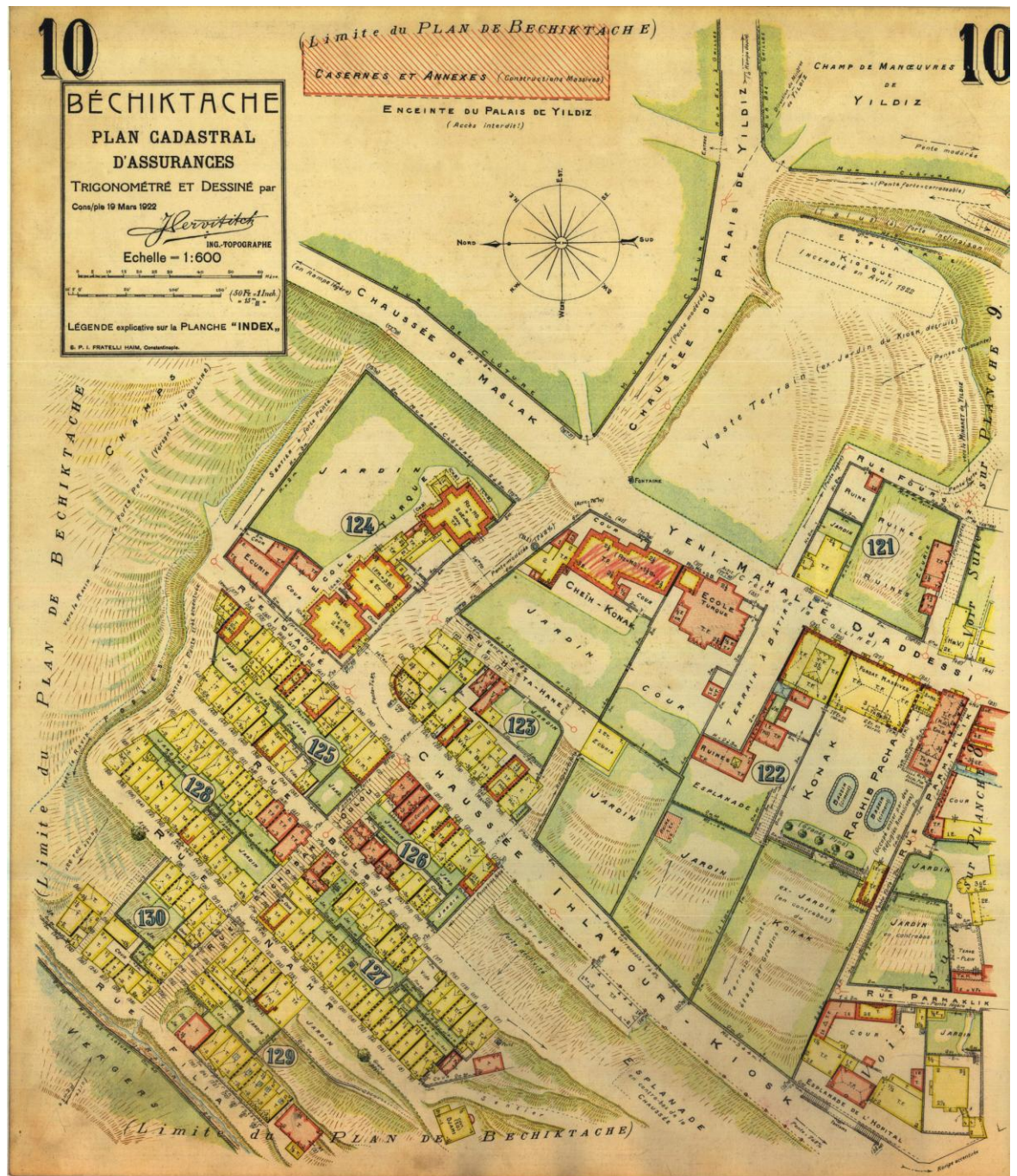
Harita 15: Beşiktaş Paftası 7 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

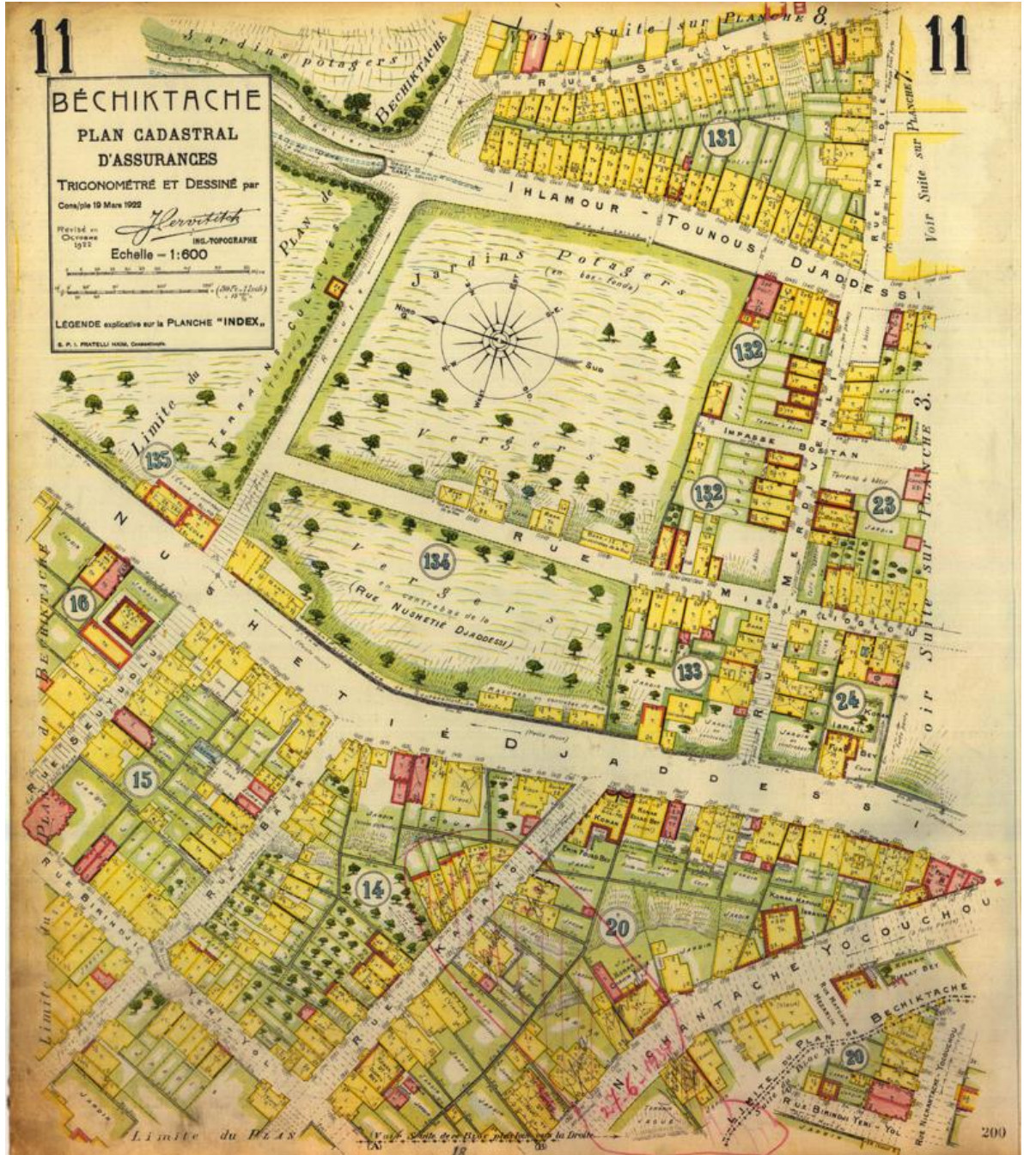
Harita 16: Beşiktaş Paftası 8 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

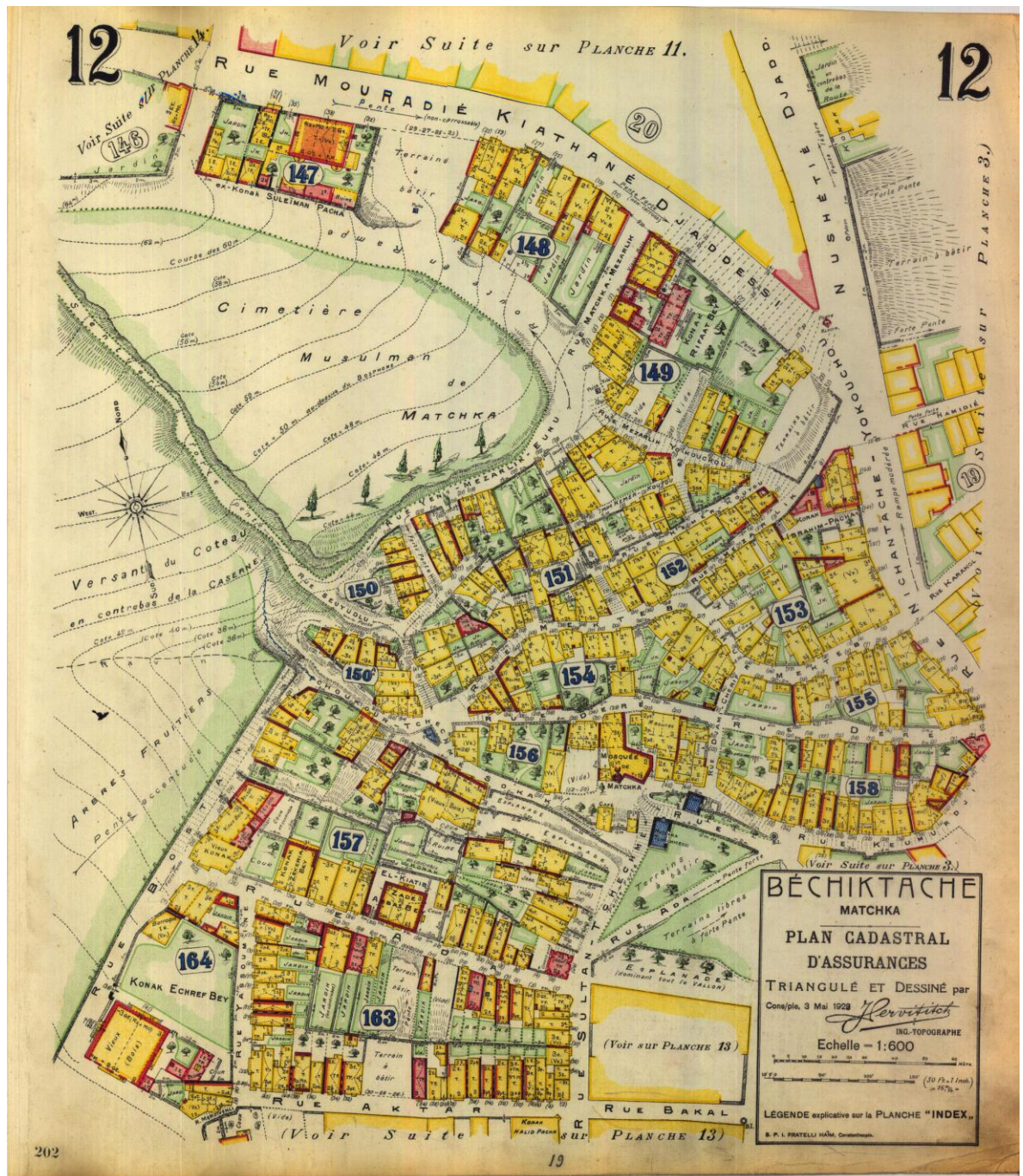
Harita 17: Beşiktaş Paftası 9 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

Harita 18: Beşiktaş Paftası 10 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

Harita 19: Beşiktaş Paftası 11 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

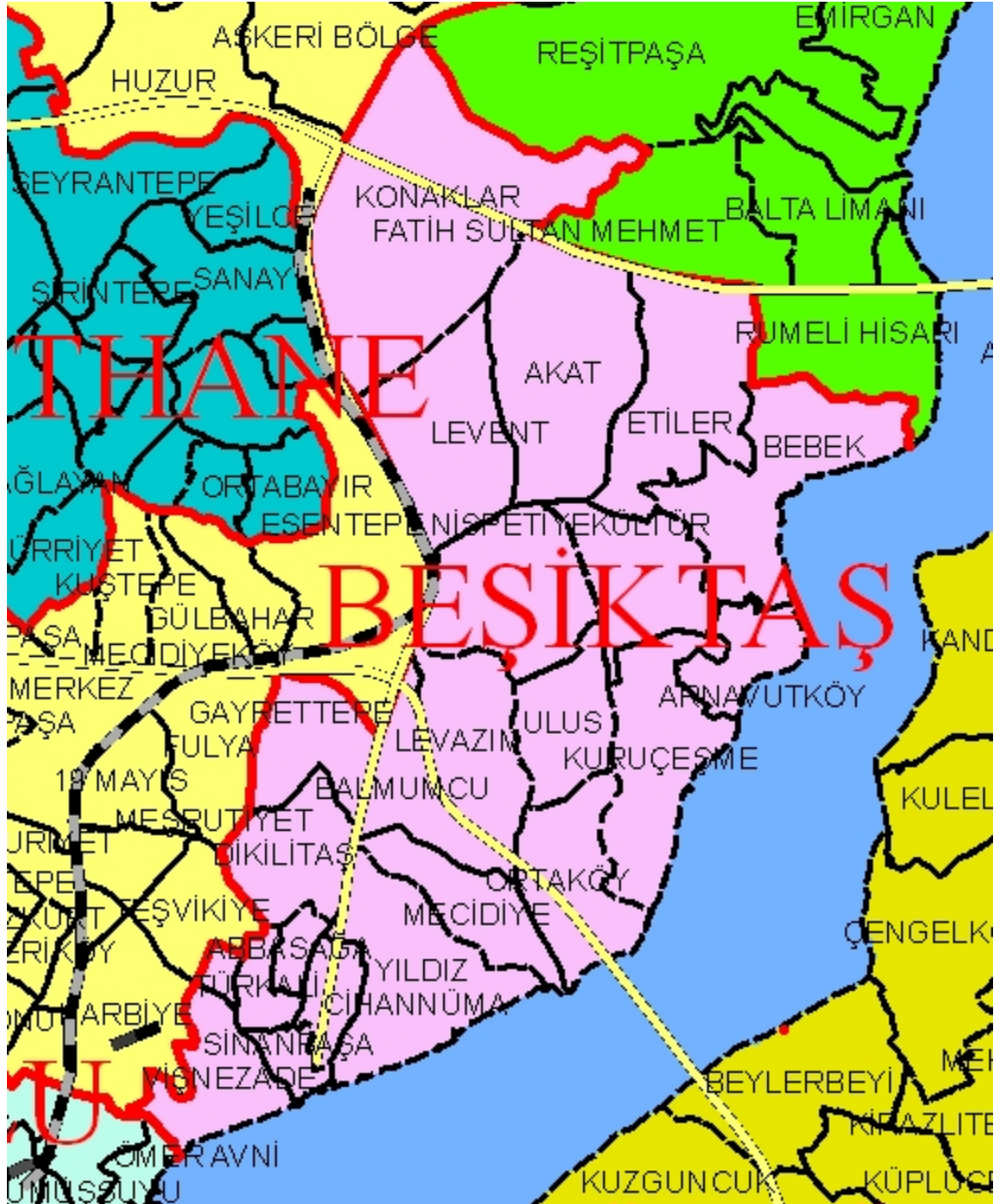
Harita 20: Beşiktaş Paftası 12 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

Harita 21: Beşiktaş Paftası 13 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

Harita 22: Beşiktaş Paftası 14 (Pervititch, Jacques-Sigorta Haritalarında İstanbul)

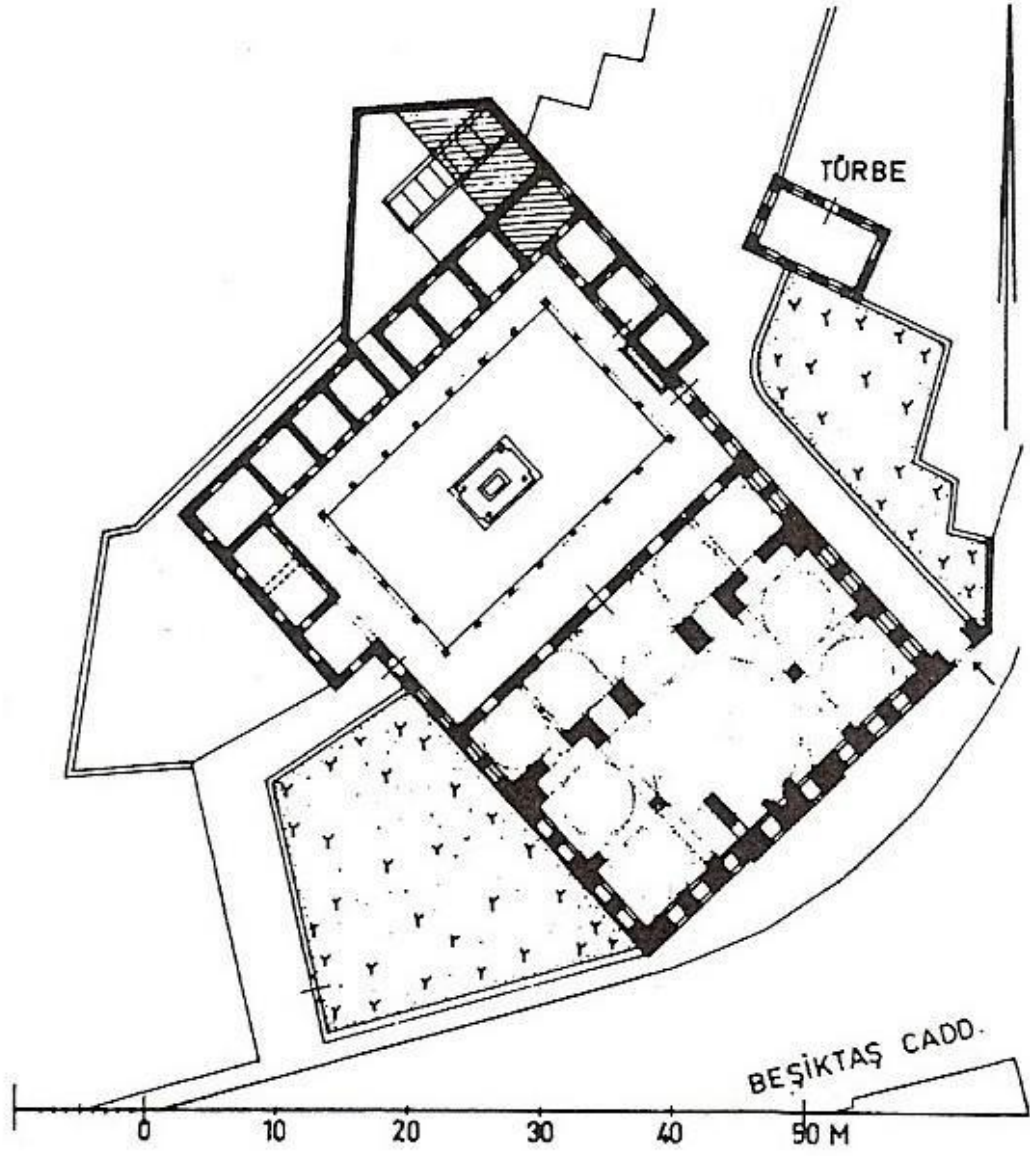

Harita 24: Beşiktaş Mahalle Haritası (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

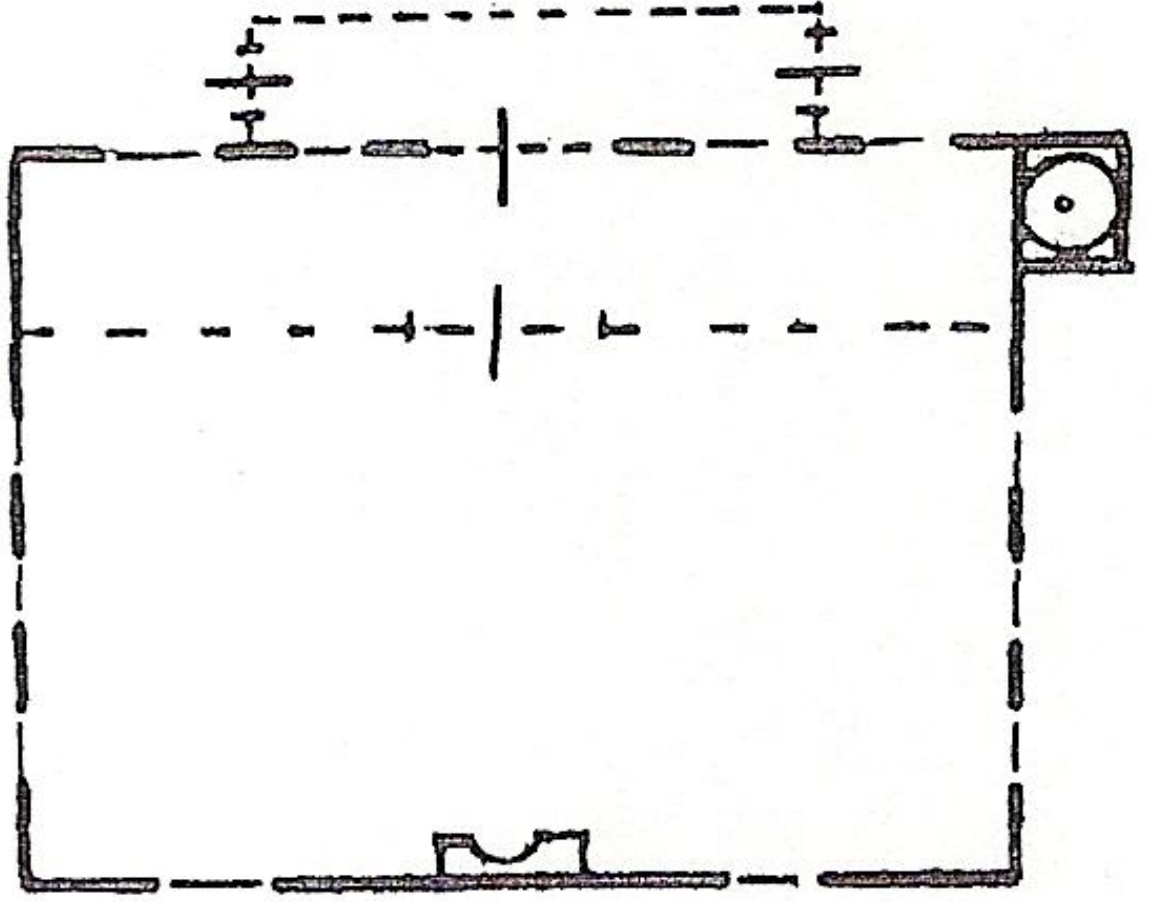

Harita 25: Beşiktaş İlçesi Uydudan Genel Görünüm (Beşiktaş Belediyesi Arşivi-2004)

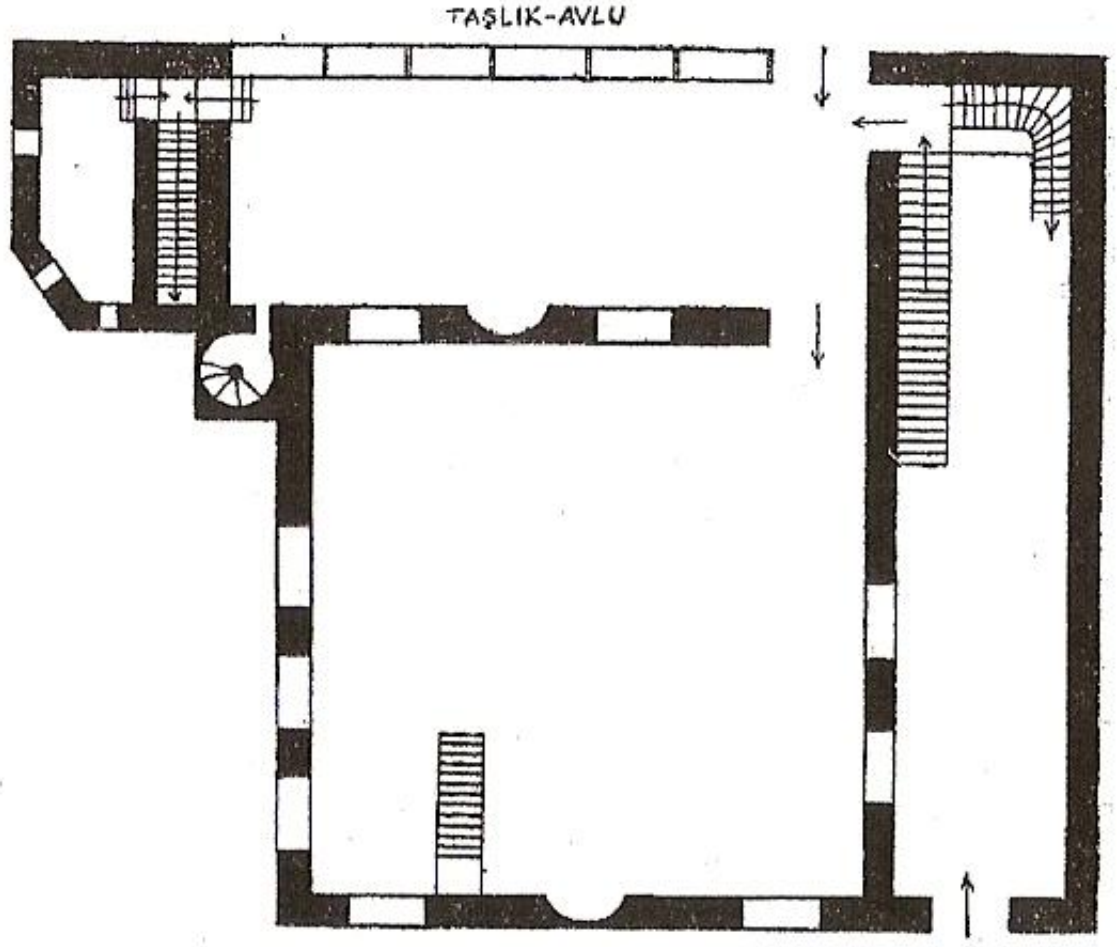
PLANLAR VE ÇİZİMLER

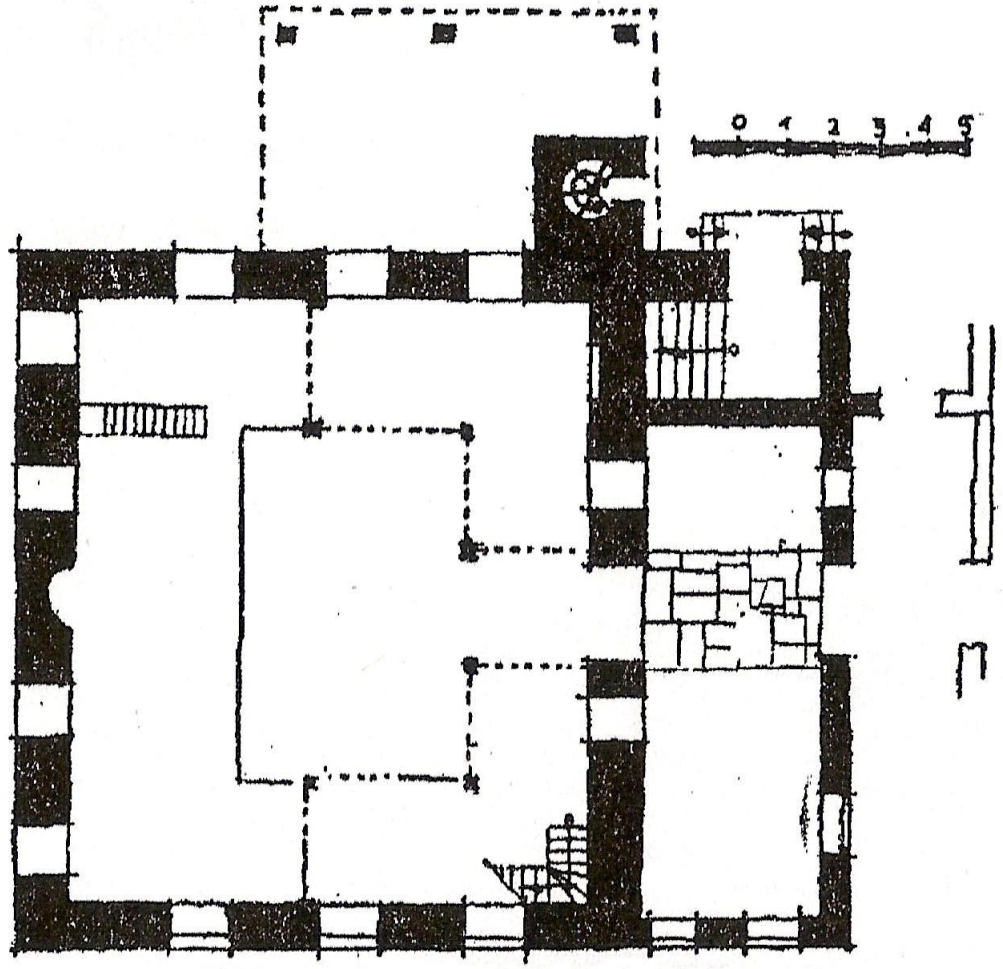
Plan 1: Sinanpaşa Camii Planı (Wiener, Wolfgang Müller-İstanbul'un Tarihsel Topografyası)

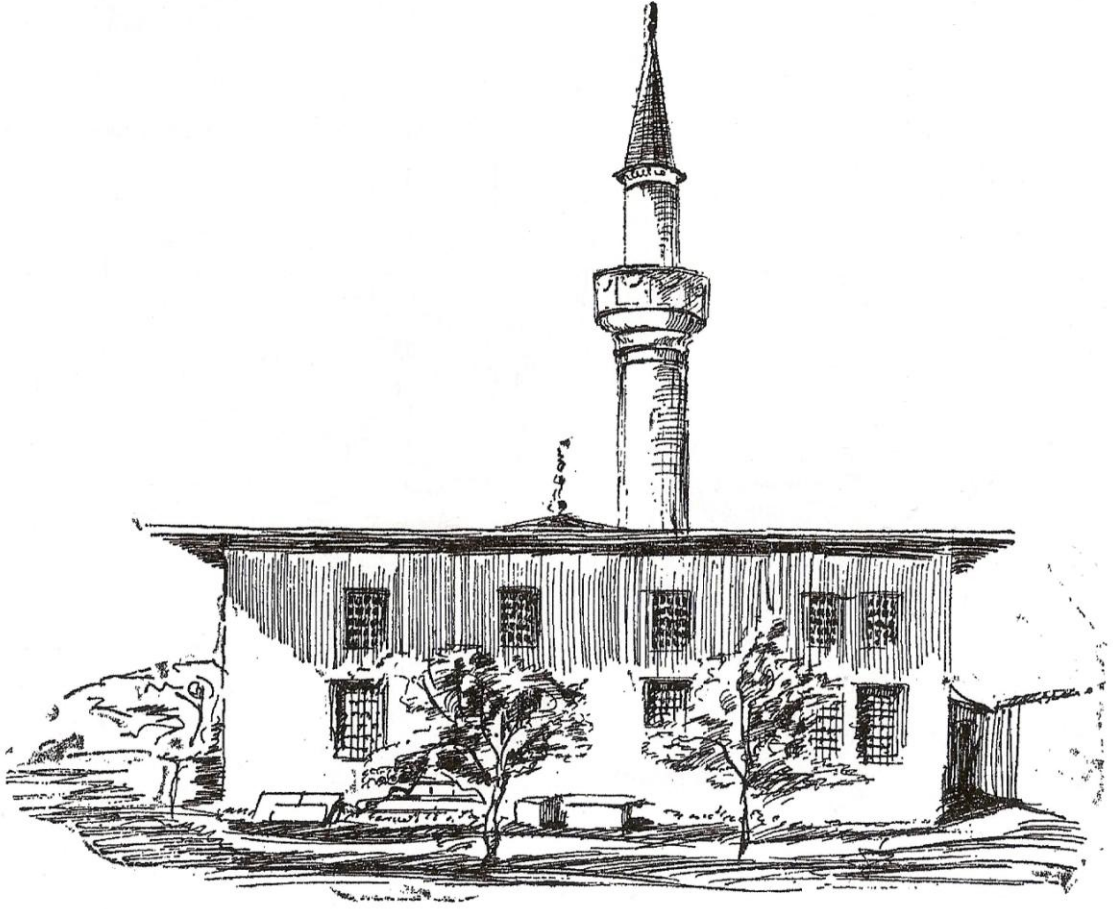
Plan 2: Kaptan İbrahim Ağa Camii (Sormagir Odaları Mescidi) Planı (Sönmezer, Şükrü-17. Yüzyıl İstanbul Mescitleri)

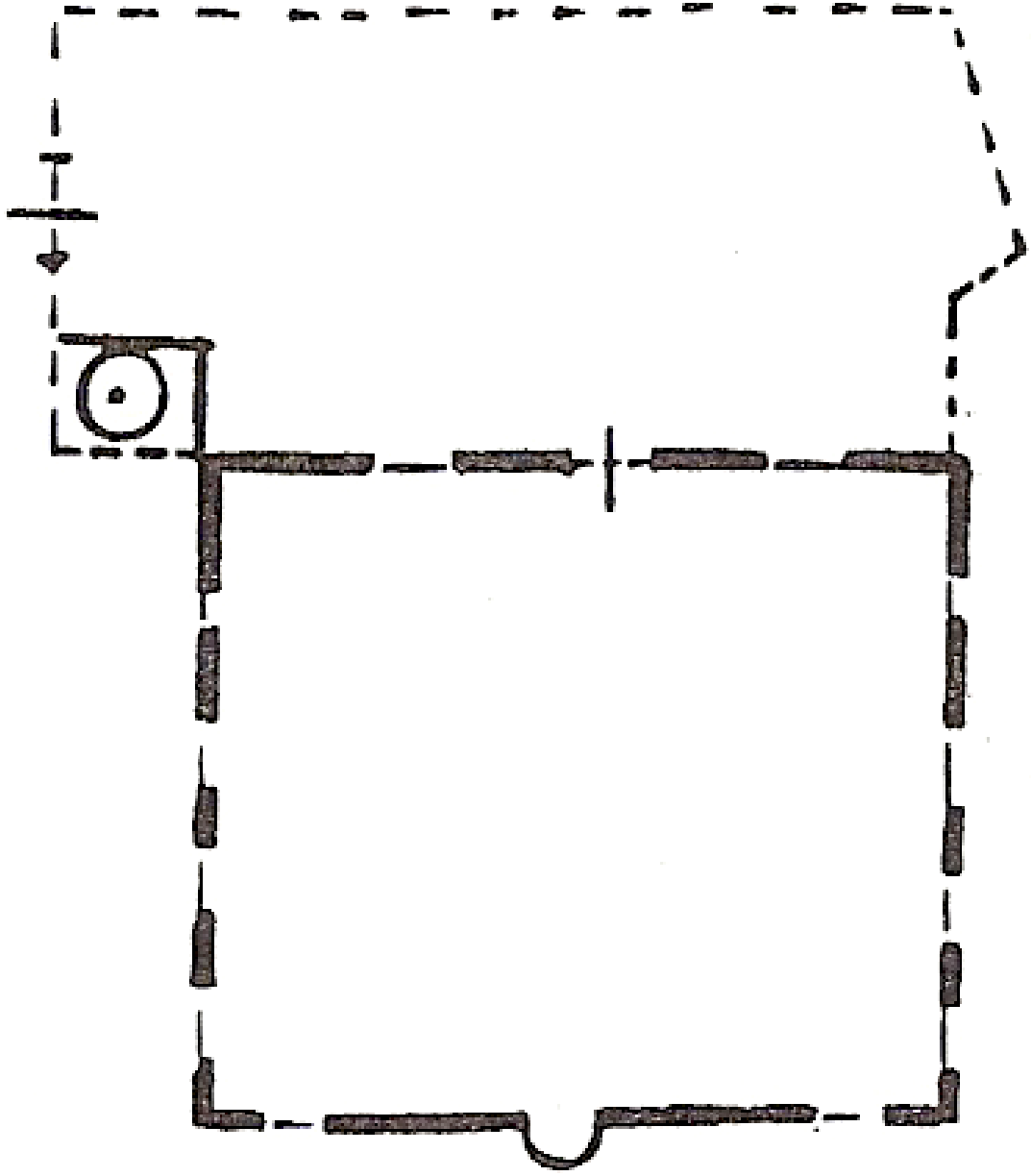
Plan 3: Deftardarburnu Camii Planı (Tel, Ömer-İstanbul Ansiklopedisi)

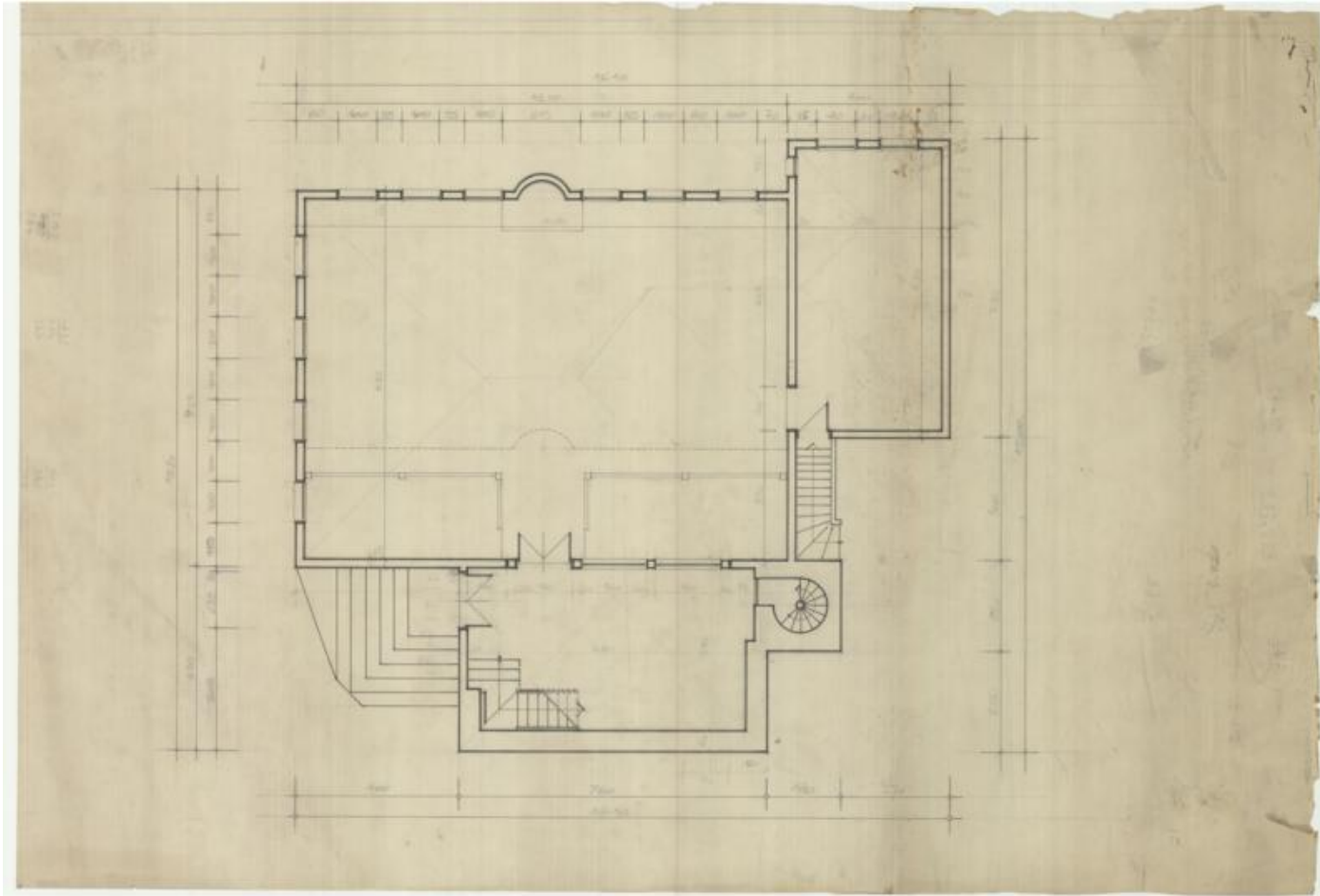
Plan 4: Abbas Ağa Camii Planı (Sevinçsoy, Reşad-İstanbul Ansiklopedisi)

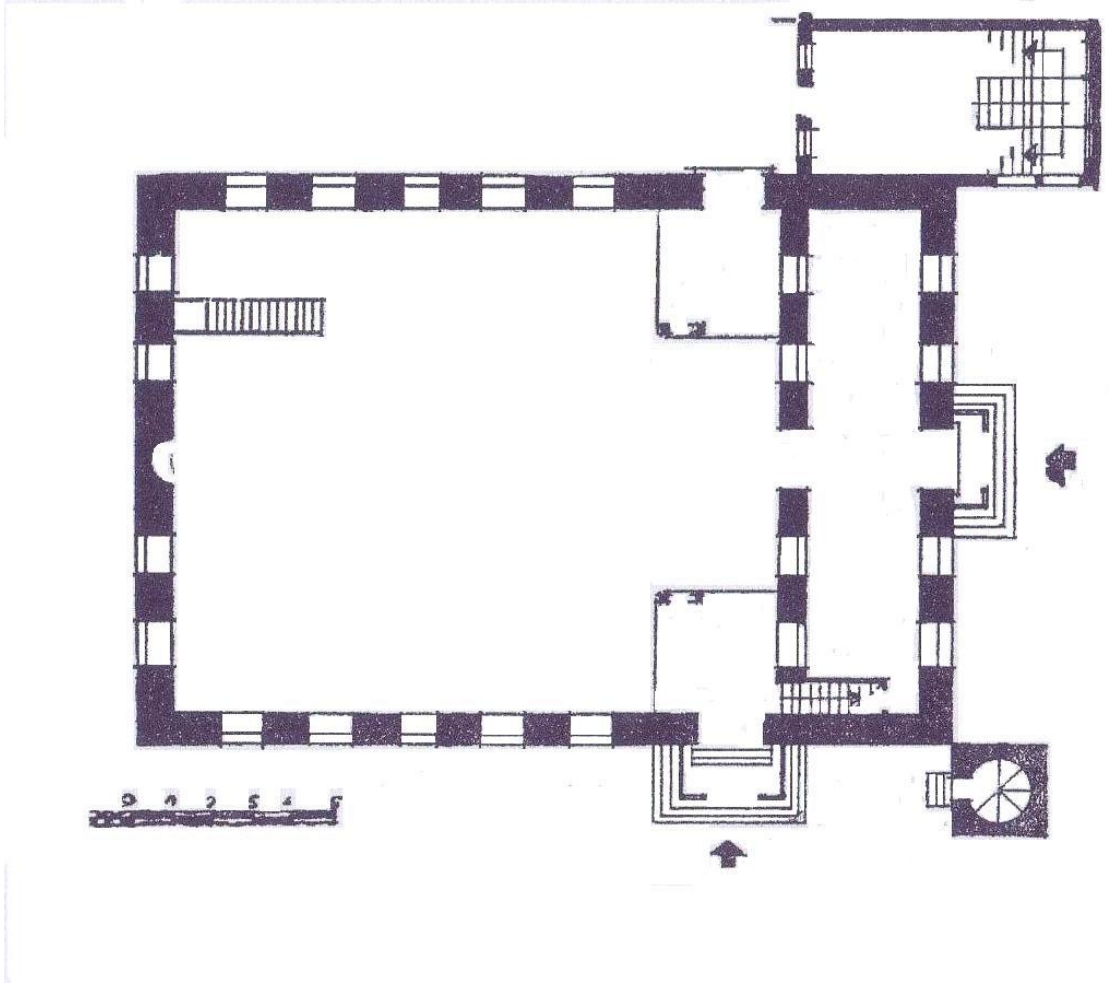
Çizim 1: Abbas Ağa Camii Çizimi (Sevinçsoy, Reşad-İstanbul Ansiklopedisi)

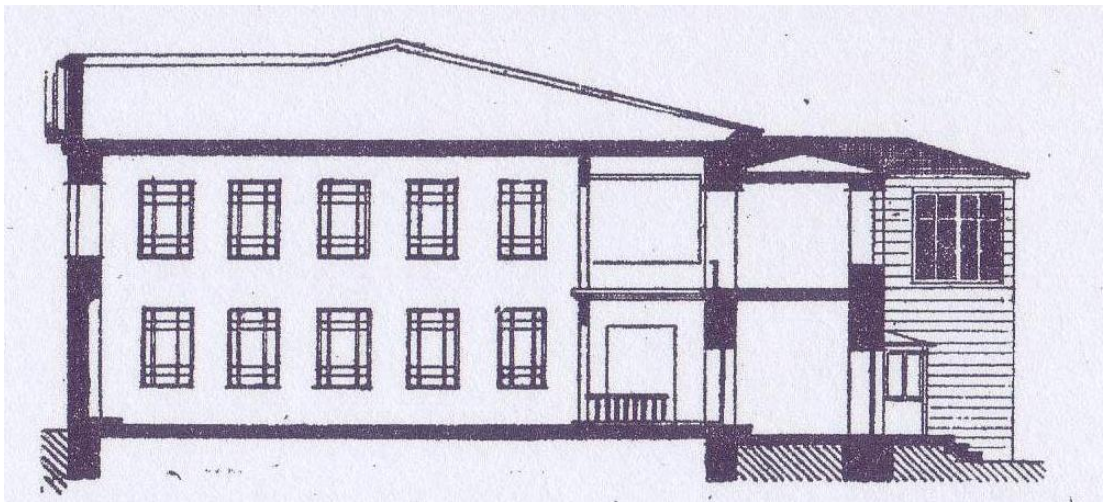
Plan 5: Şenlikdede Mescidi Planı (Sönmezer, Şükrü-17. Yüzyıl İstanbul Mescitleri)

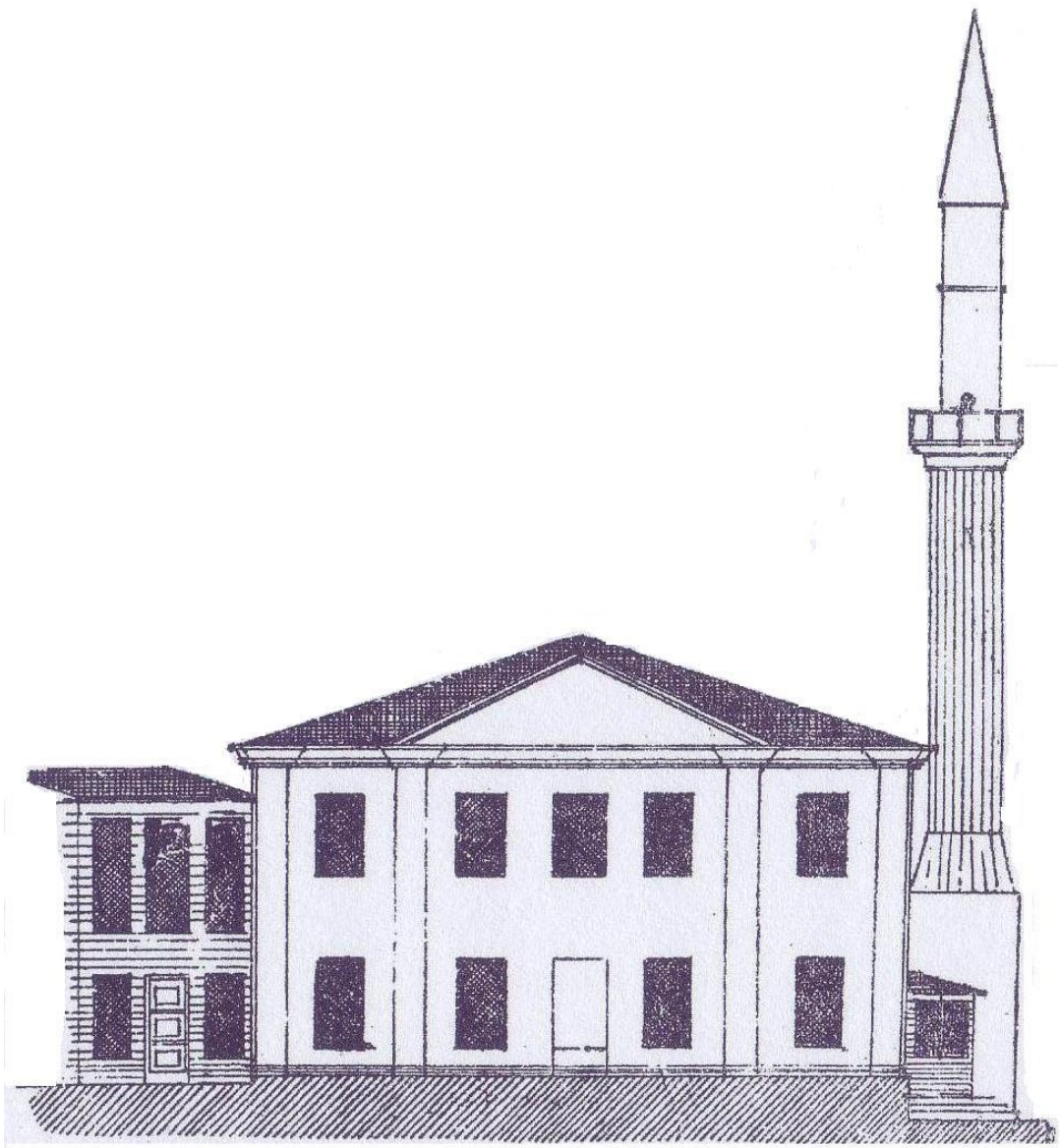
Plan 6: Tezkireci Osman Efendi Camii Planı (Vakıflar İstanbul 1. Bölge Müdürlüğü Arşivi)

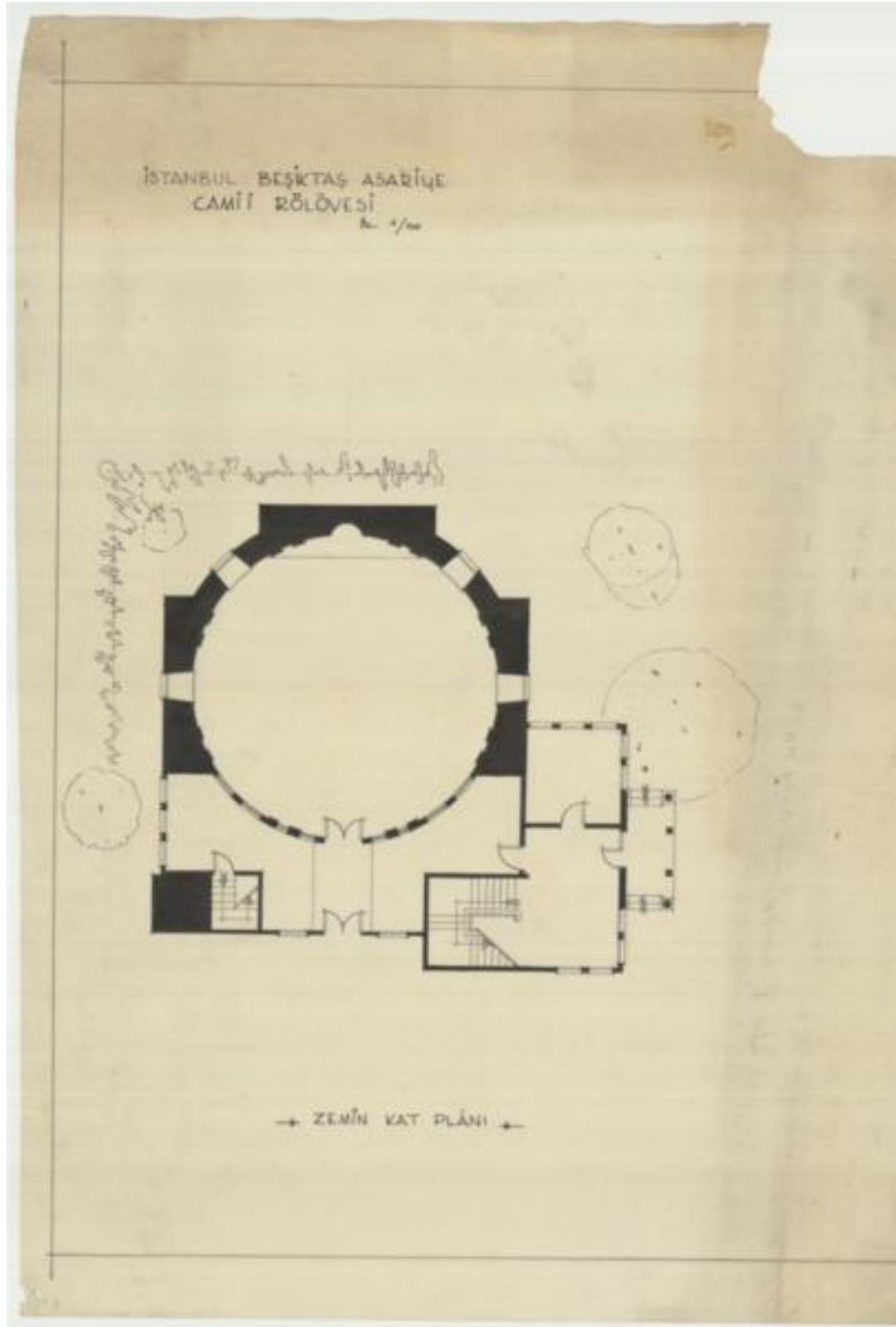
Plan 7: Tefikiye Camii Planı (Sevinçsoy, Reşad-İstanbul Ansiklopedisi)

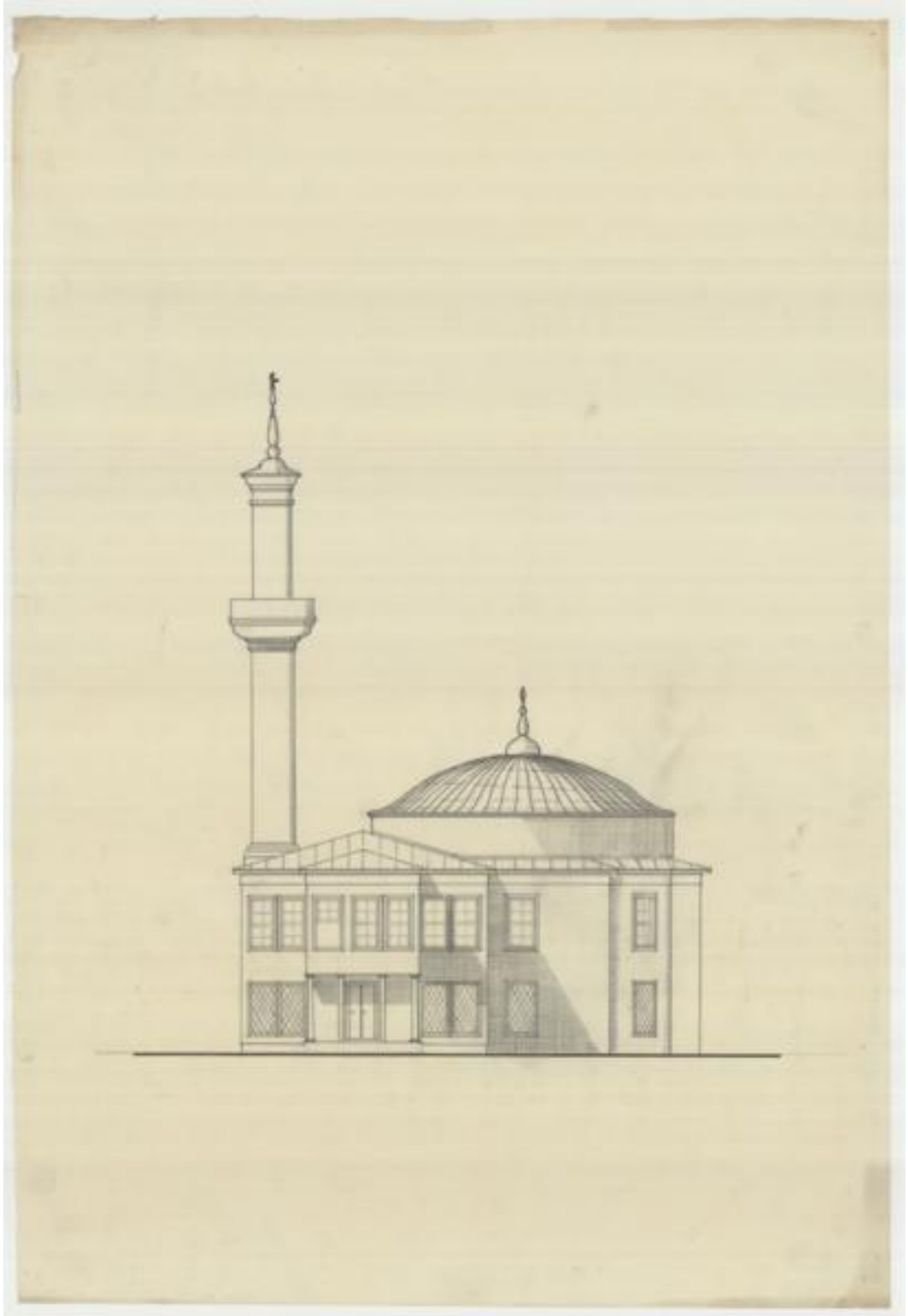
Plan 8: Tefikiye Camii Kesiti (Sevinçsoy, Reşad-İstanbul Ansiklopedisi)

Plan 9: Tefikiye Camii (Sevinçsoy, Reşad-İstanbul Ansiklopedisi)

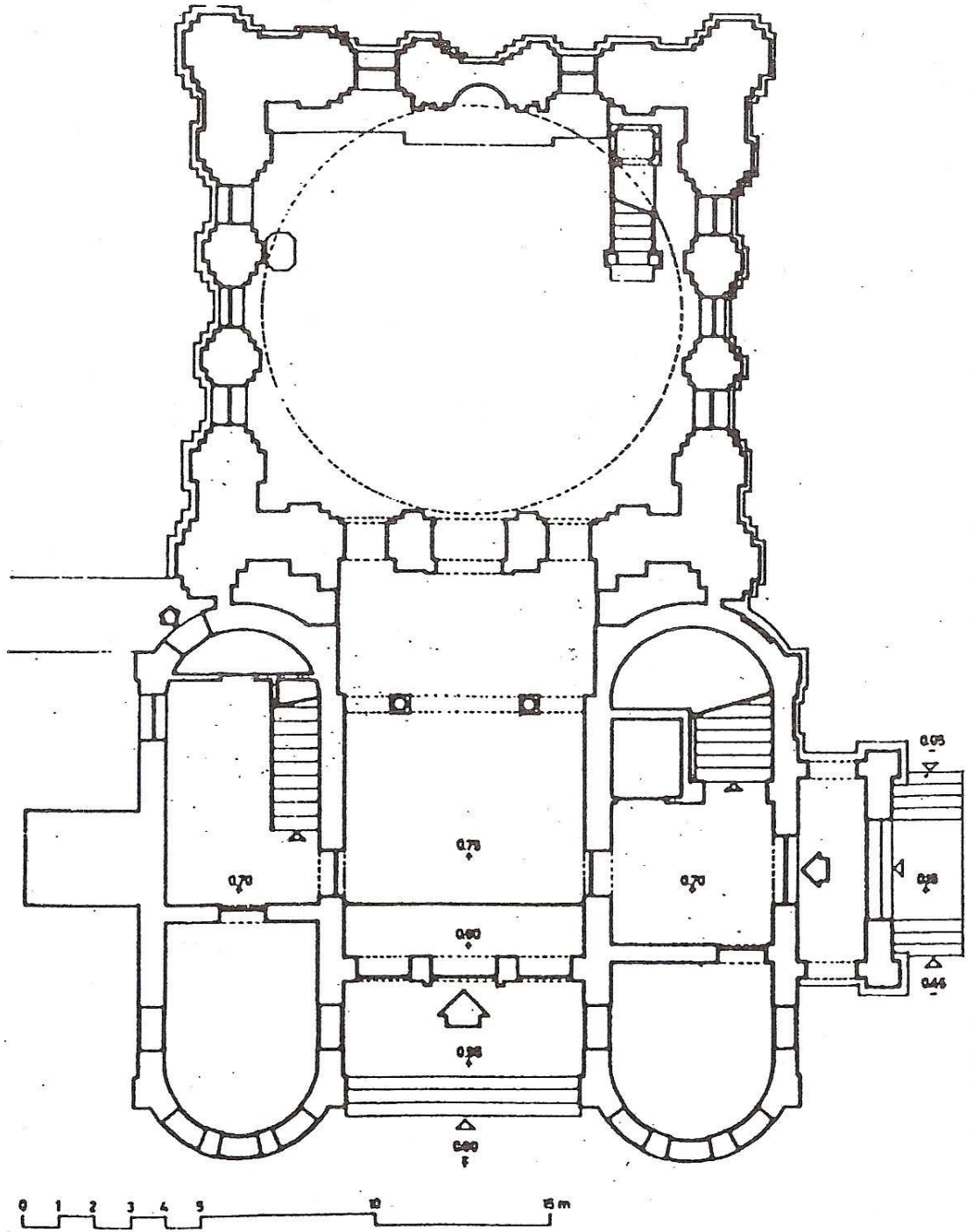
Plan 10: Âsârîye Camii Planı (Vakıflar İstanbul 1. Bölge Müdürlüğü Arşivi)

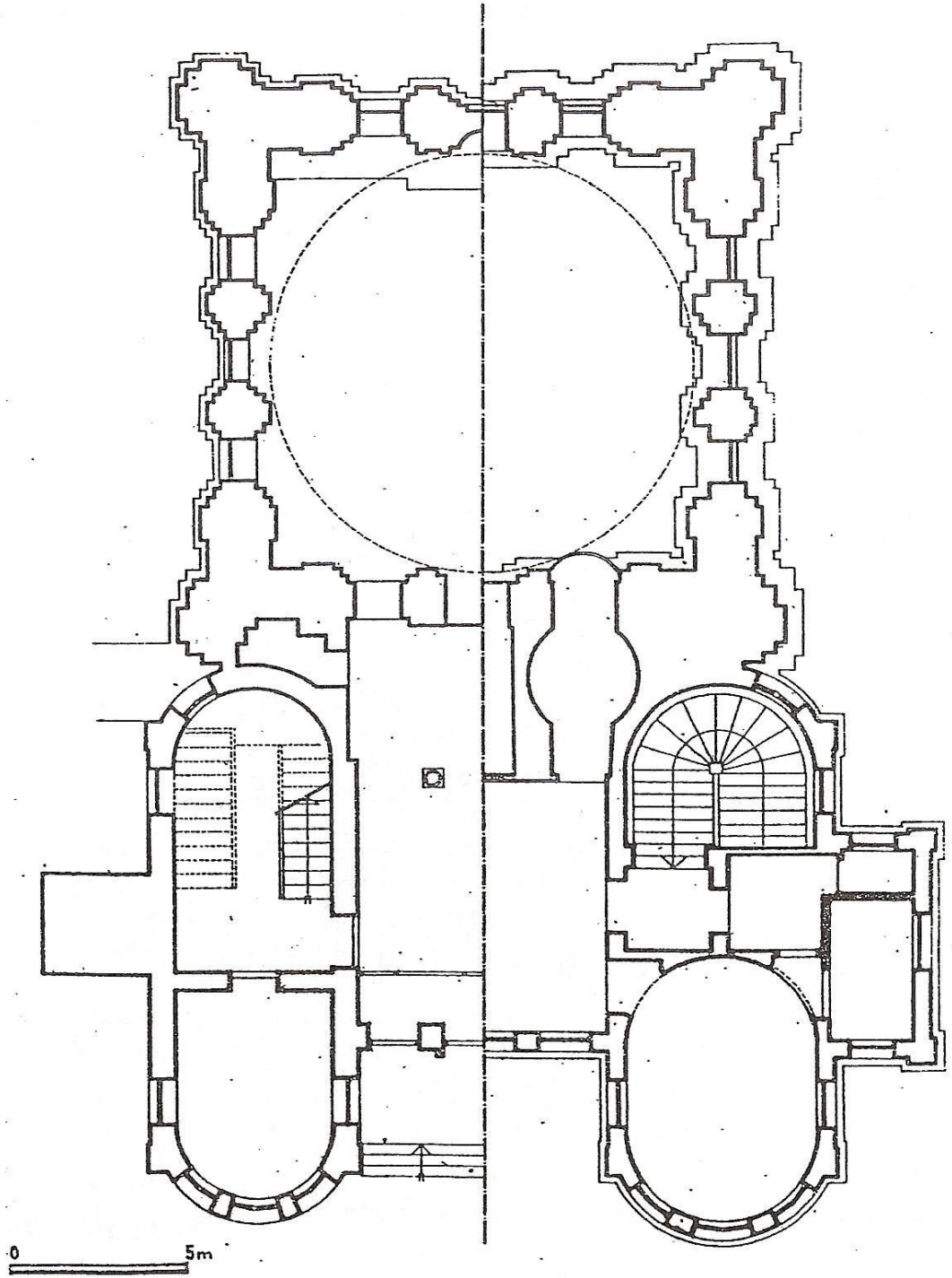
Plan 11: Âsâriye Camii Kesiti (Vakıflar İstanbul 1. Bölge Müdürlüğü Arşivi)

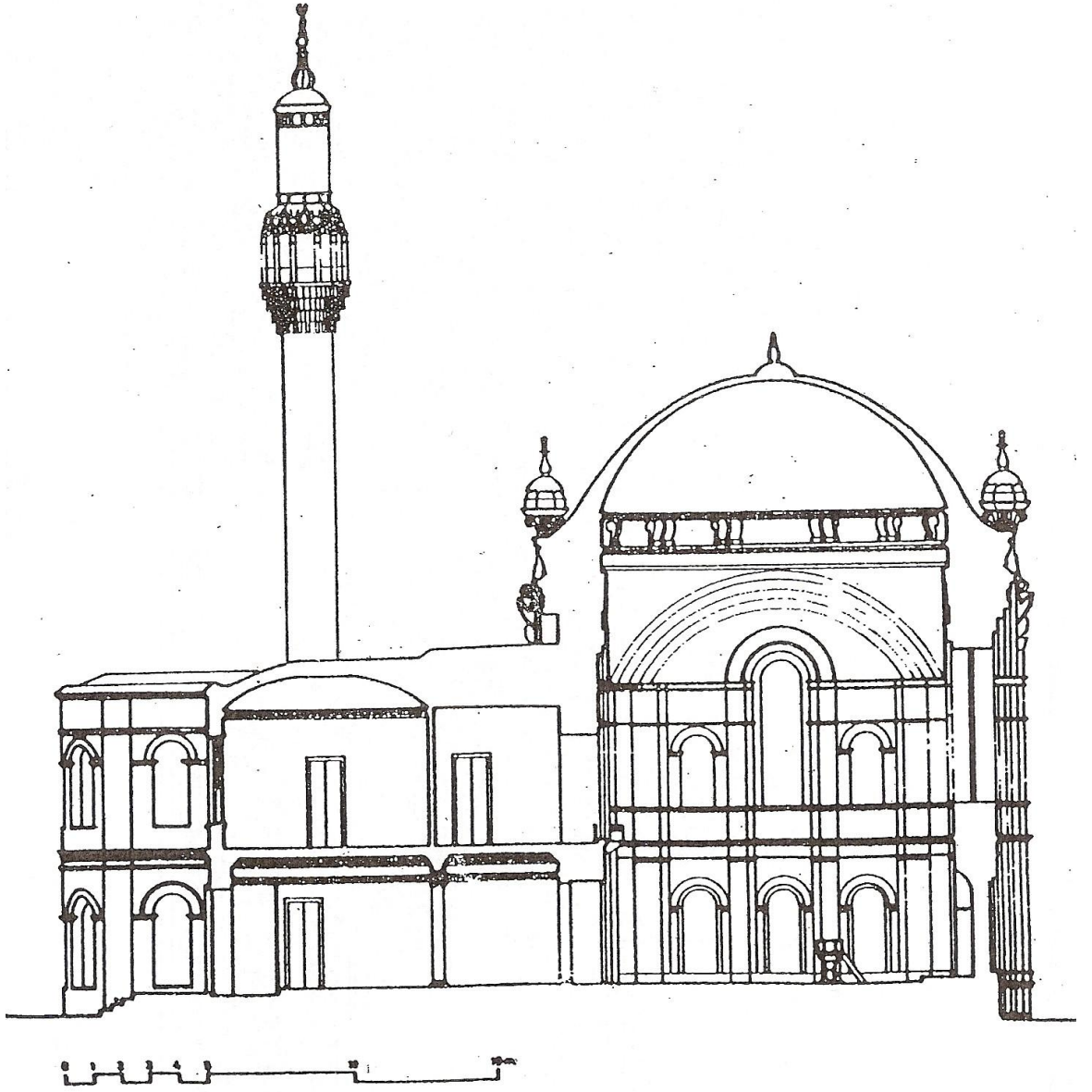
Çizim 2: Âsâriye Camii Çizimi (Sinan, Salih-İstanbul Ansiklopedisi)

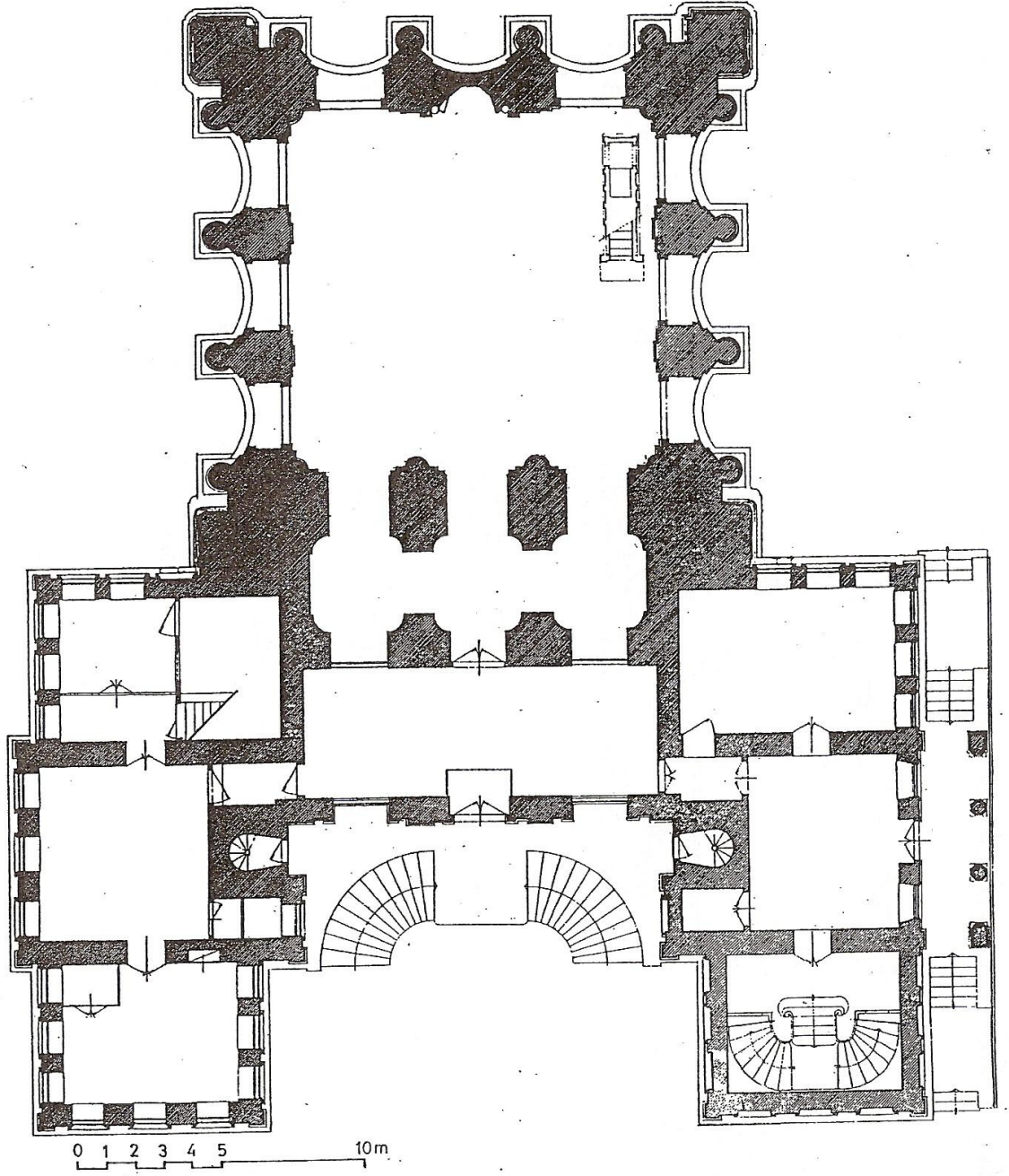
Plan 12: Mecidiye Camii Planı (Batur, Selçuk-Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi)

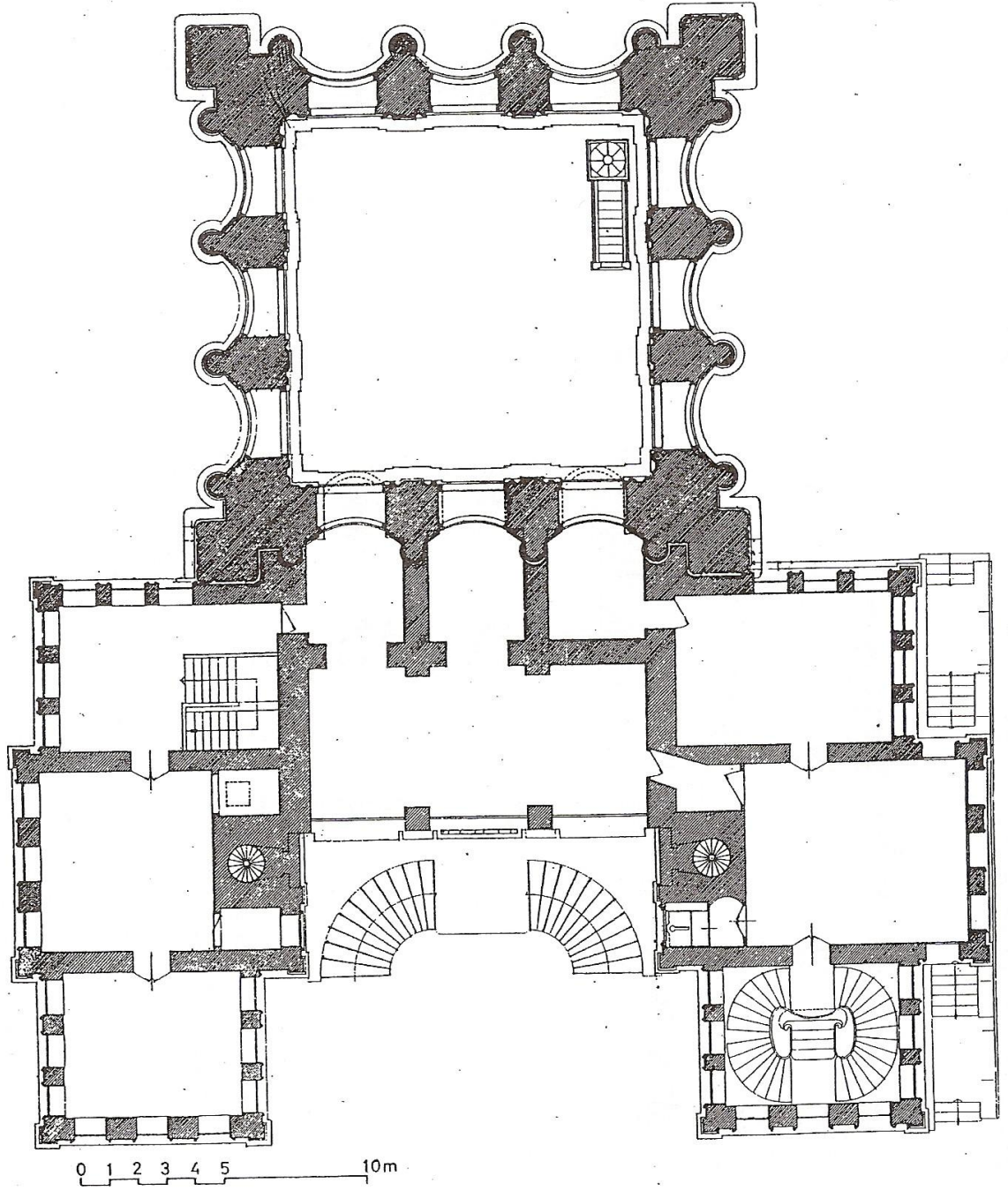
Plan 13: Mecidiye Camii, simetri eksenine göre alt ve üst katın birleştirilmiş planı
(Batur, Selçuk-Prof. H. Kemali Söylemezoğlu'na Armağan)

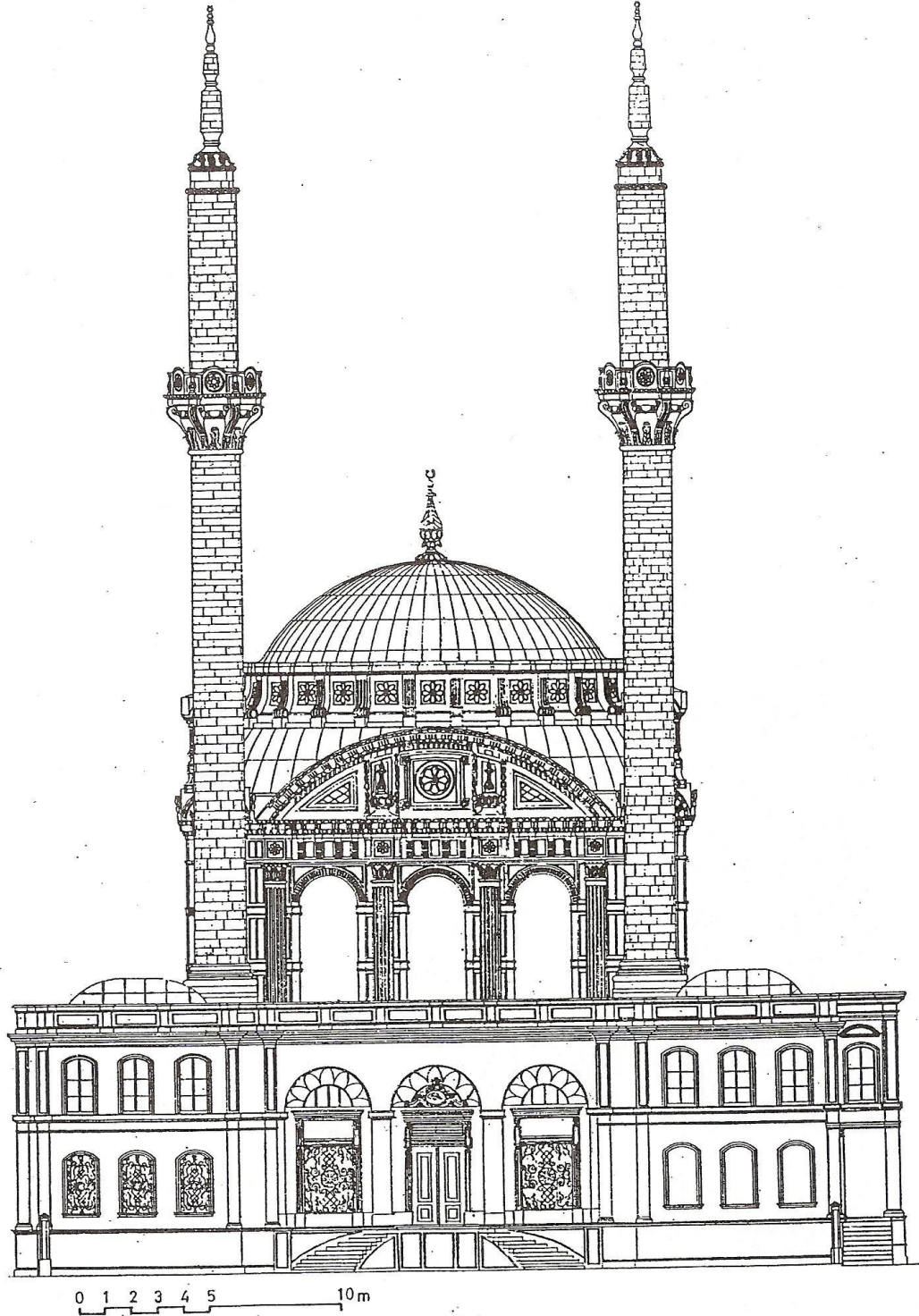
Plan 14: Mecidiye Camii mihrap aksından geçen kesit (Batur, Selçuk-Prof. H. Kemali Söylemezoğlu'na Armağan)

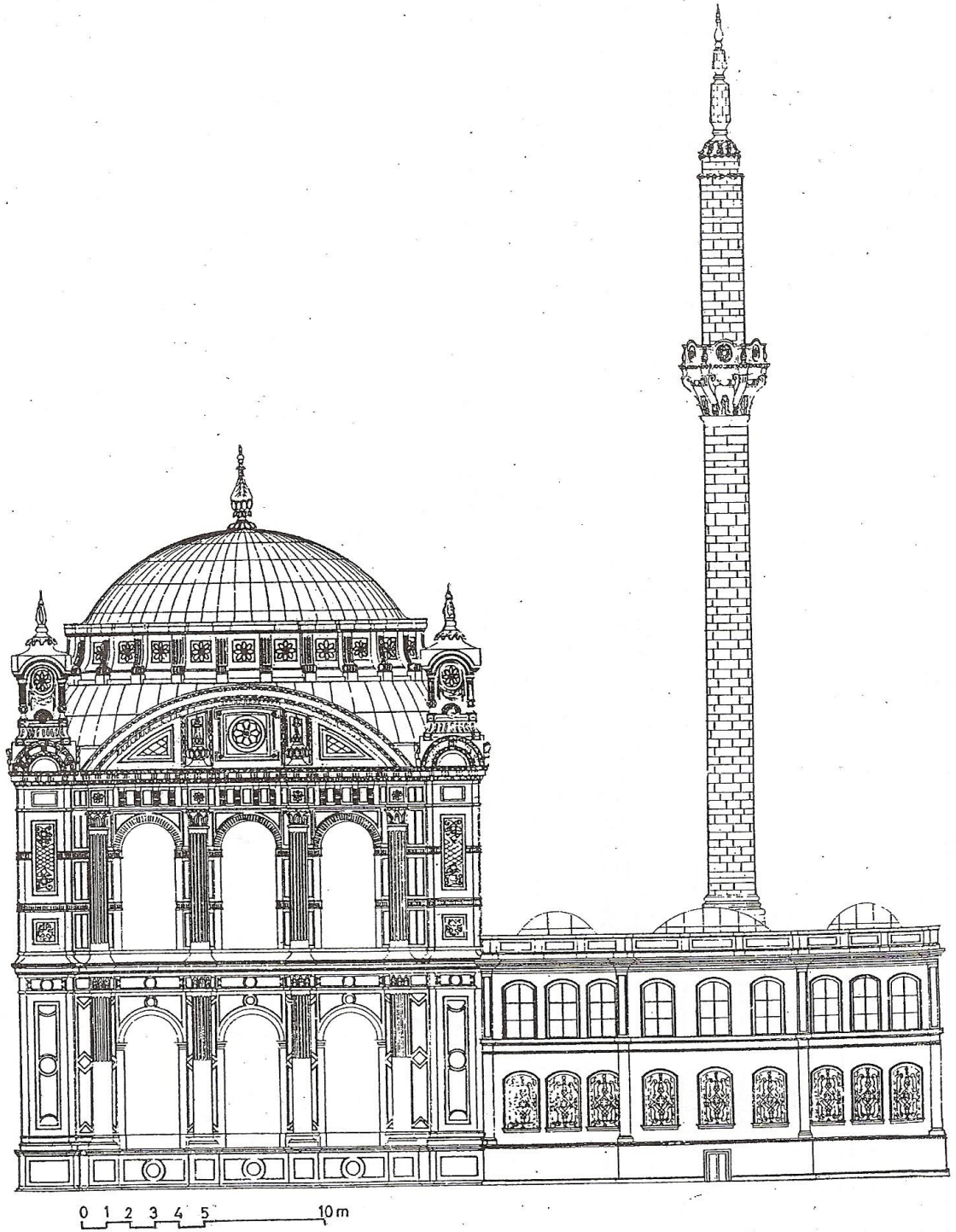
Plan 15: Ortaköy Camii giriş katı planı (Kartın, Faruk-Rölöve ve Restorasyon Dergisi)

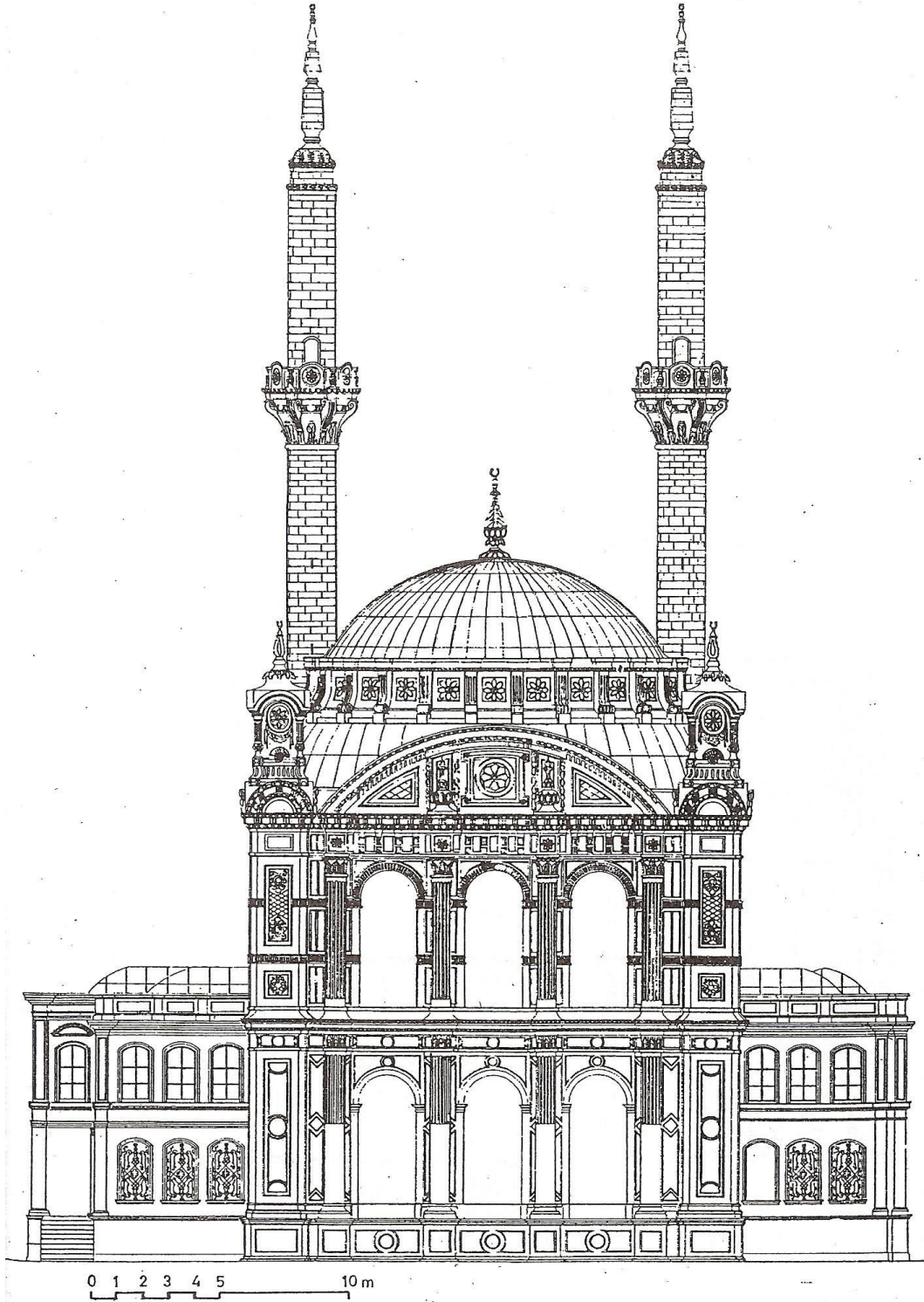
Plan 16: Ortaköy Camii üst kat planı (Kartın, Faruk-Rölöve ve Restorasyon Dergisi)

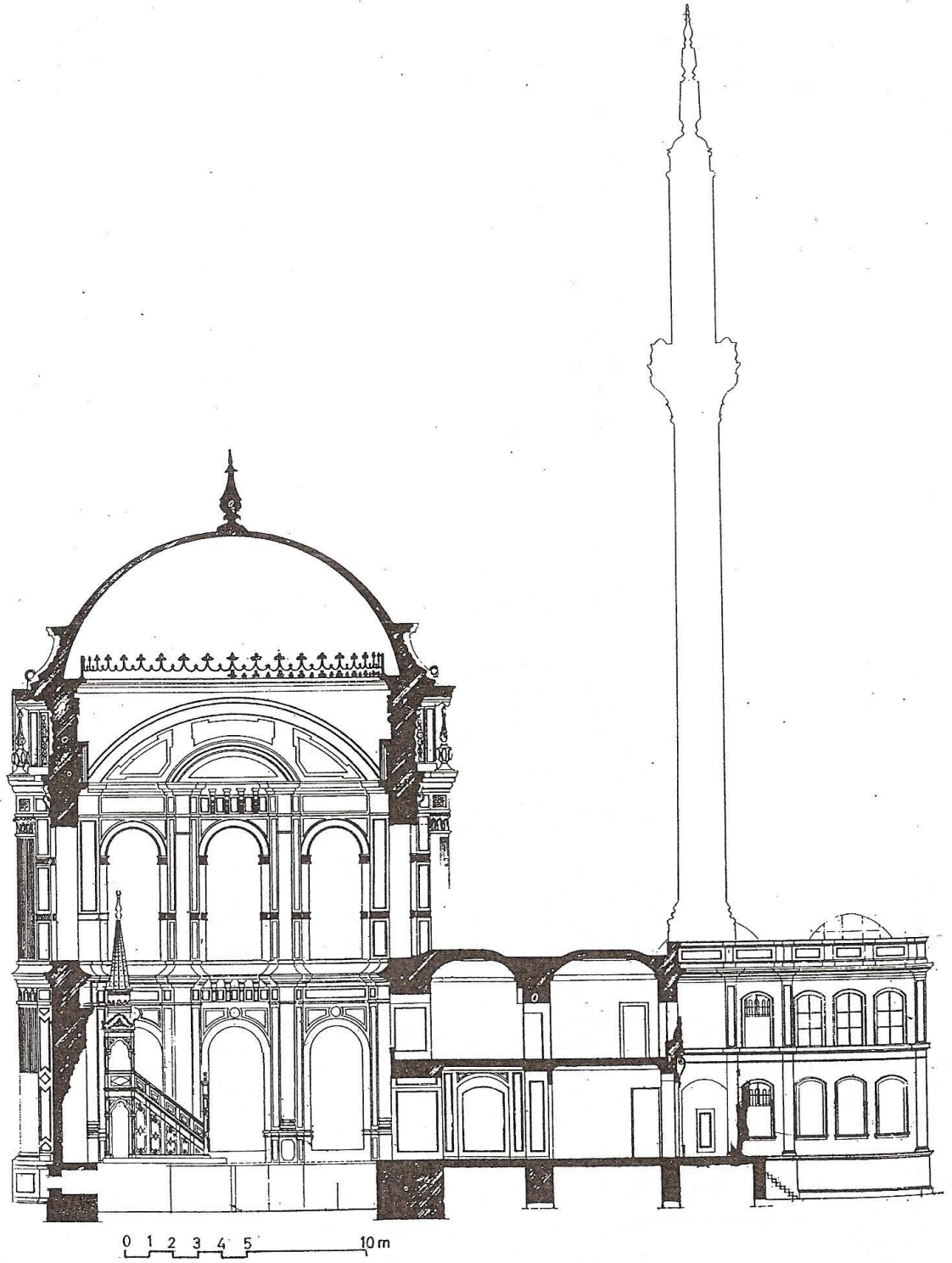
Plan 17: Ortaköy Camii kuzey cephesi (Kartın, Faruk-Rölöve ve Restorasyon Dergisi)

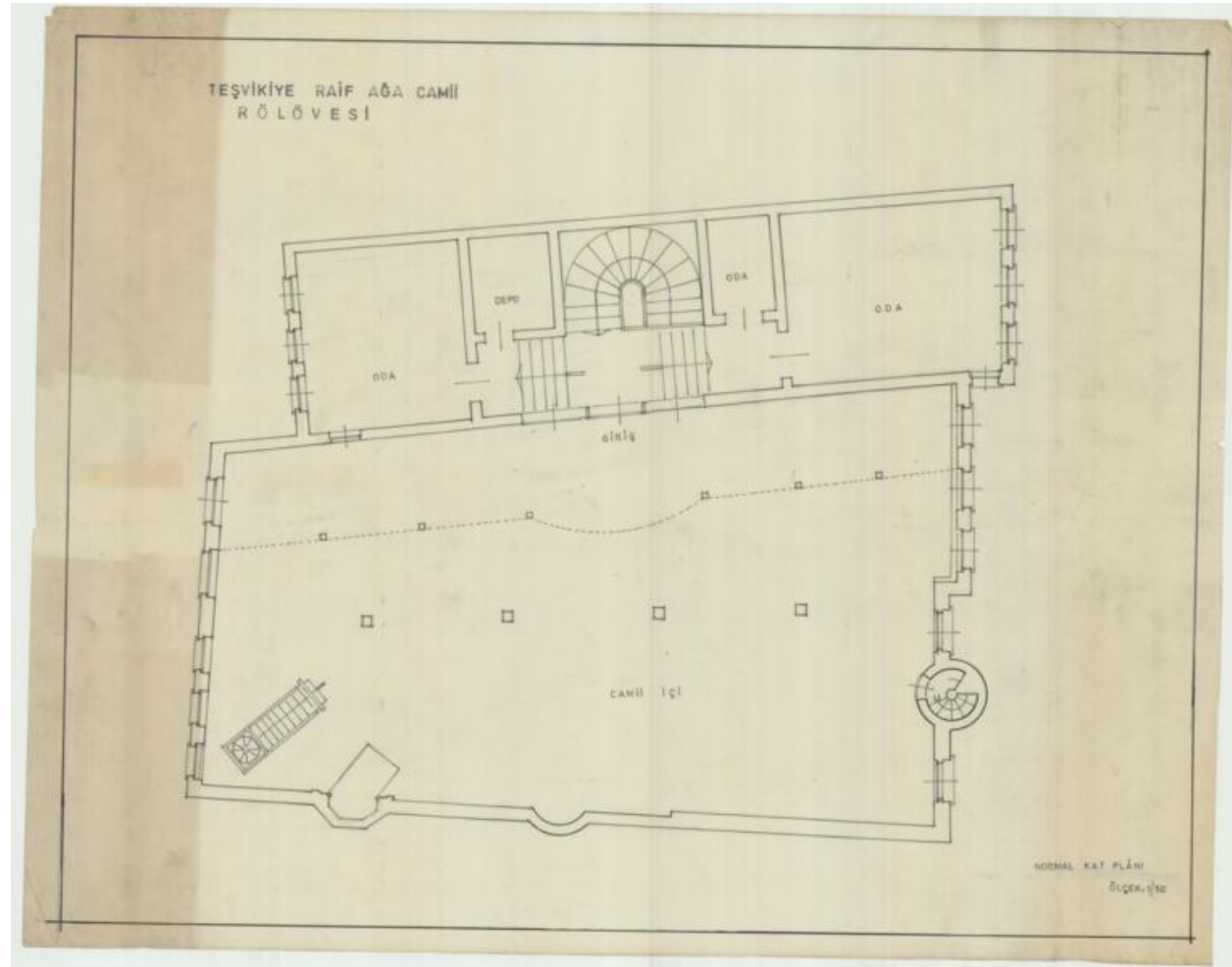
Plan 18: Ortaköy Camii doğu cephesi (Kartın, Faruk-Rölöve ve Restorasyon Dergisi)

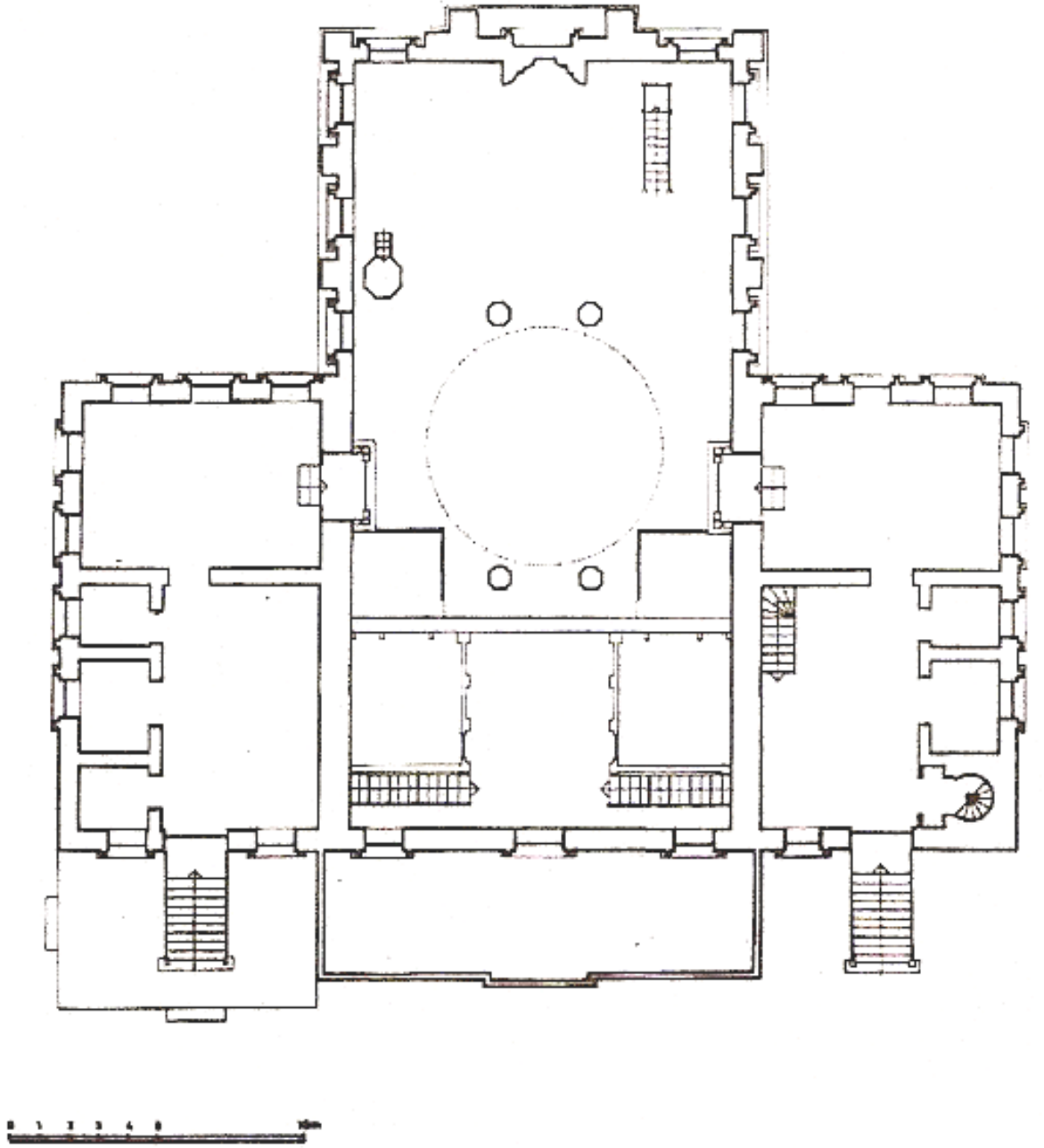
Plan 19: Ortaköy Camii güney cephesi (Kartın, Faruk-Rölöve ve Restorasyon Dergisi)

Plan 20: Ortaköy Camii mihrap aksından geçen kesit (Kartın, Faruk-Rölöve ve Restorasyon Dergisi)

Plan 21: Raif Ağa Camii Planı (Vakıflar İstanbul 1. Bölge Müdürlüğü Arşivi)

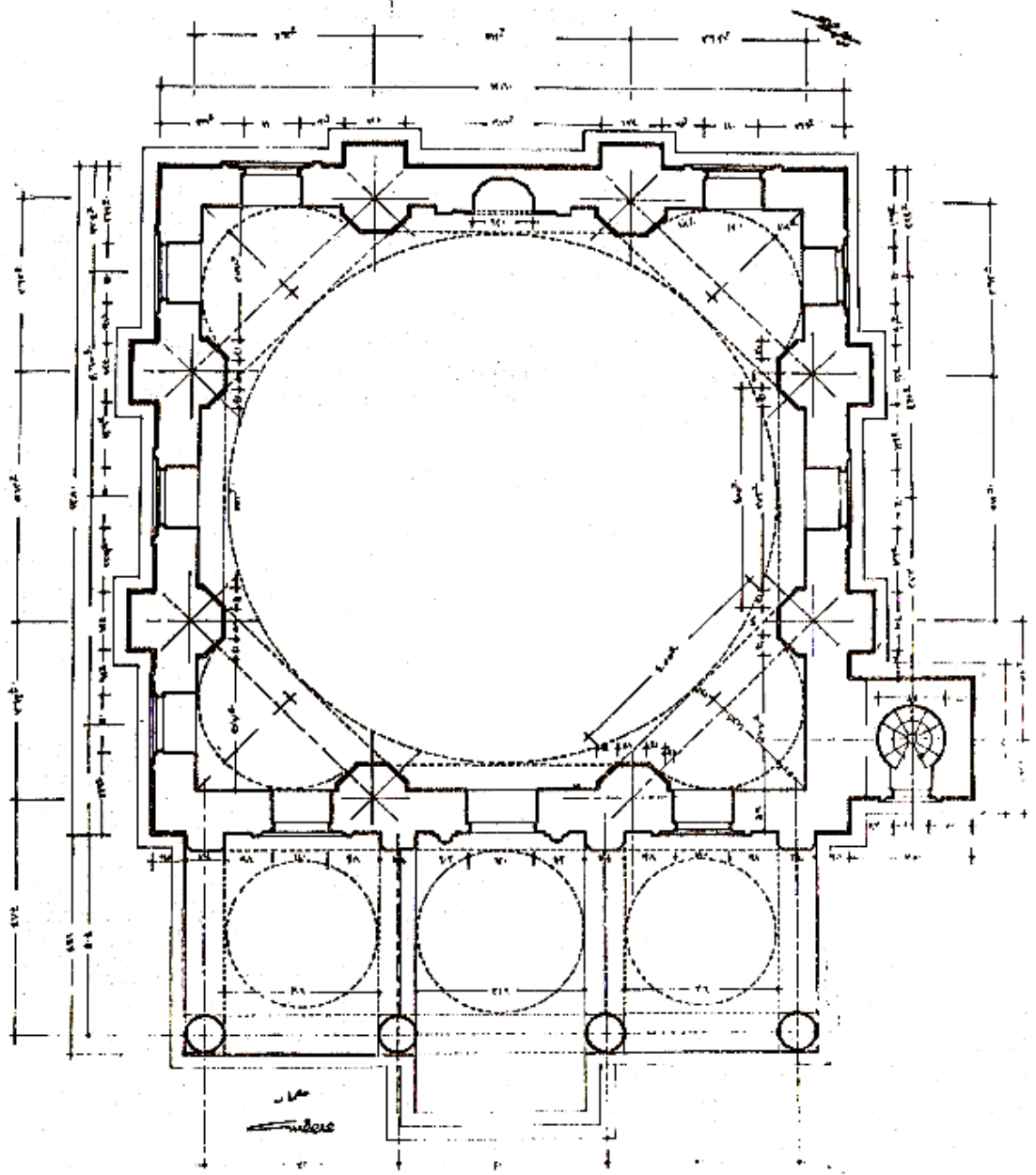
Plan 22: Yıldız Hamidiye Camii Planı (Batur, Selçuk-Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi)

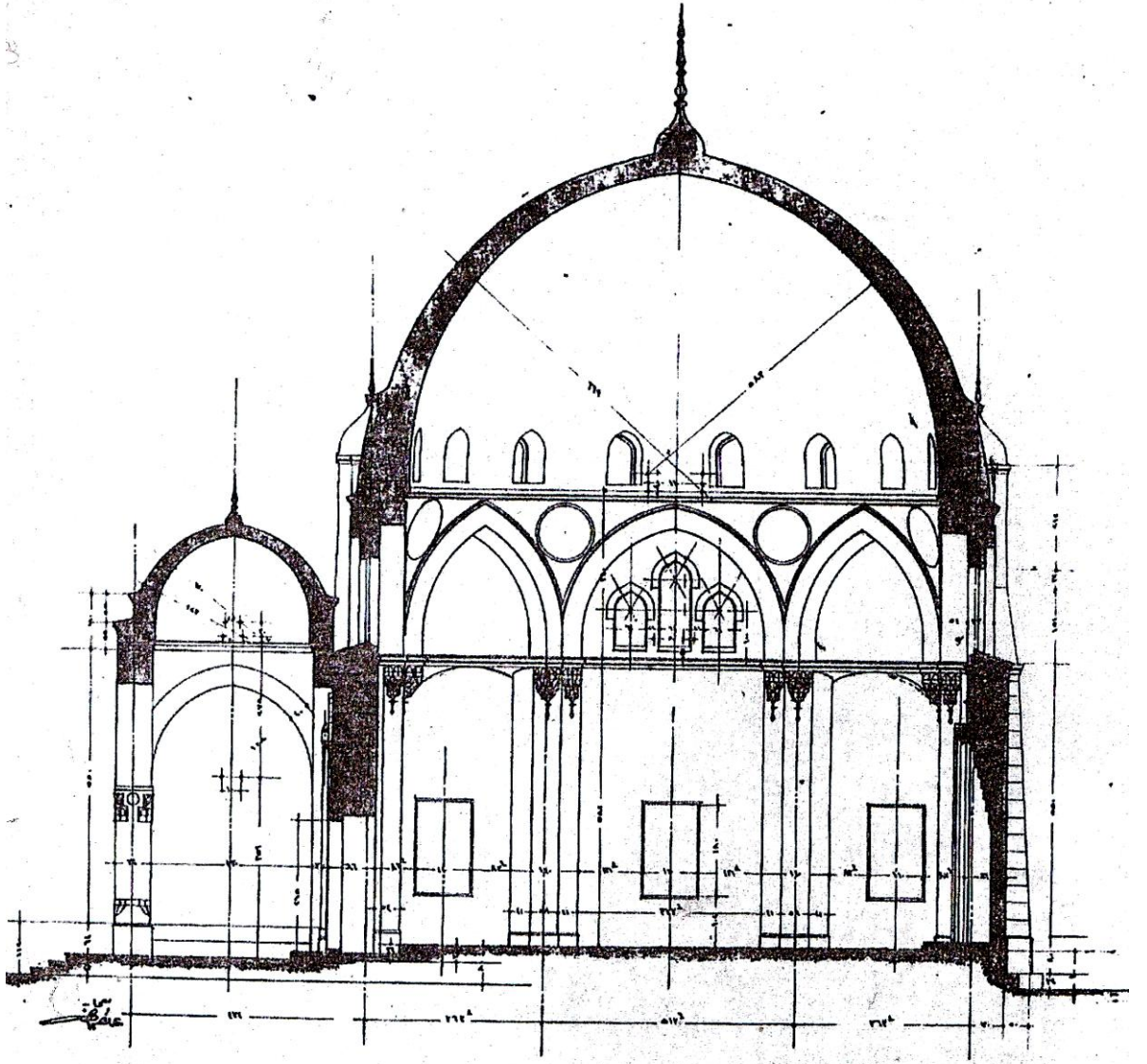
Plan 23: Muradiye Camii Planı (Çolak, Tolga-Y. Mimar)

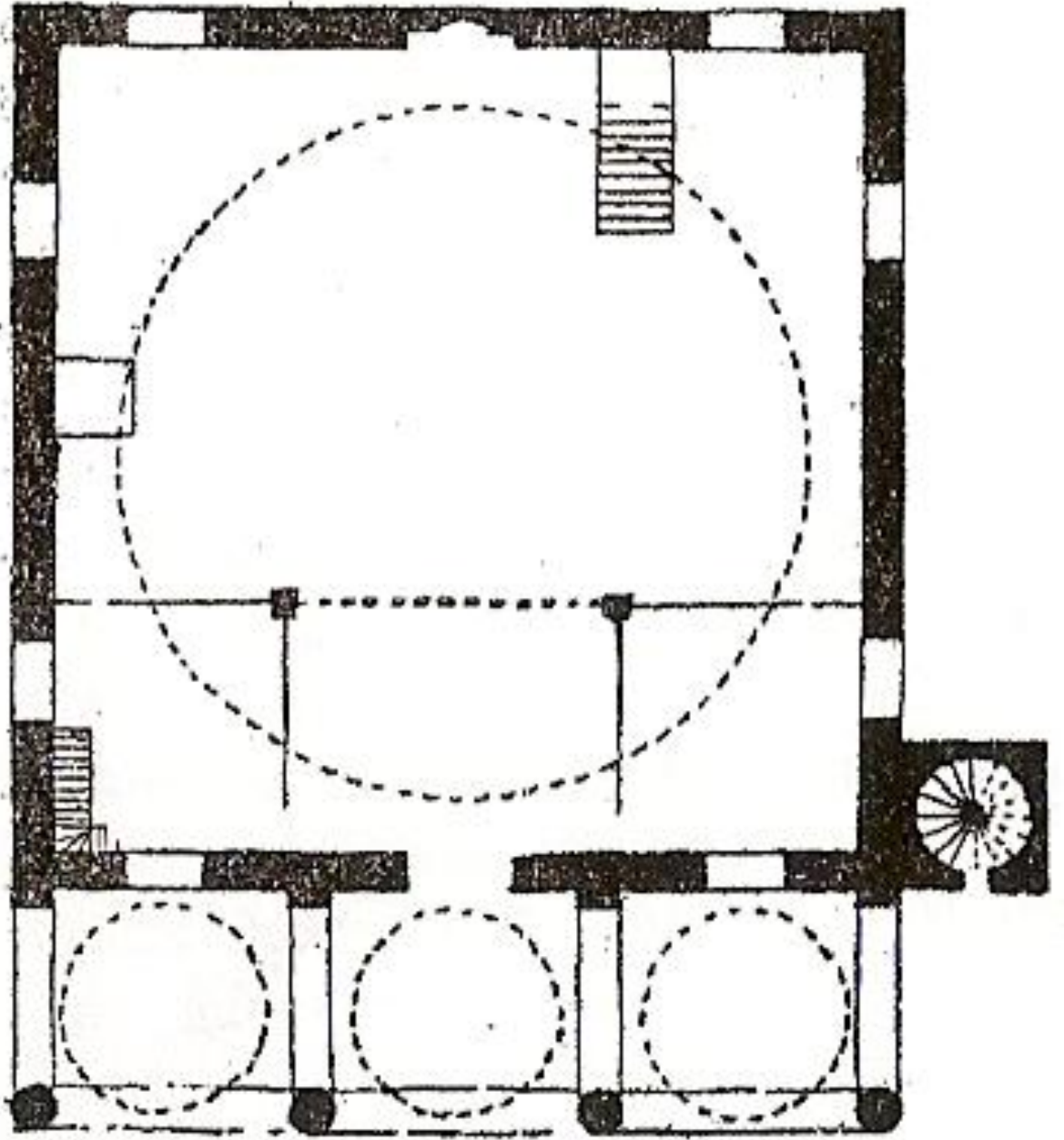
Plan 24: Muradiye Camii Güneydoğu Cephesi (Çolak, Tolga-Y. Mimar)

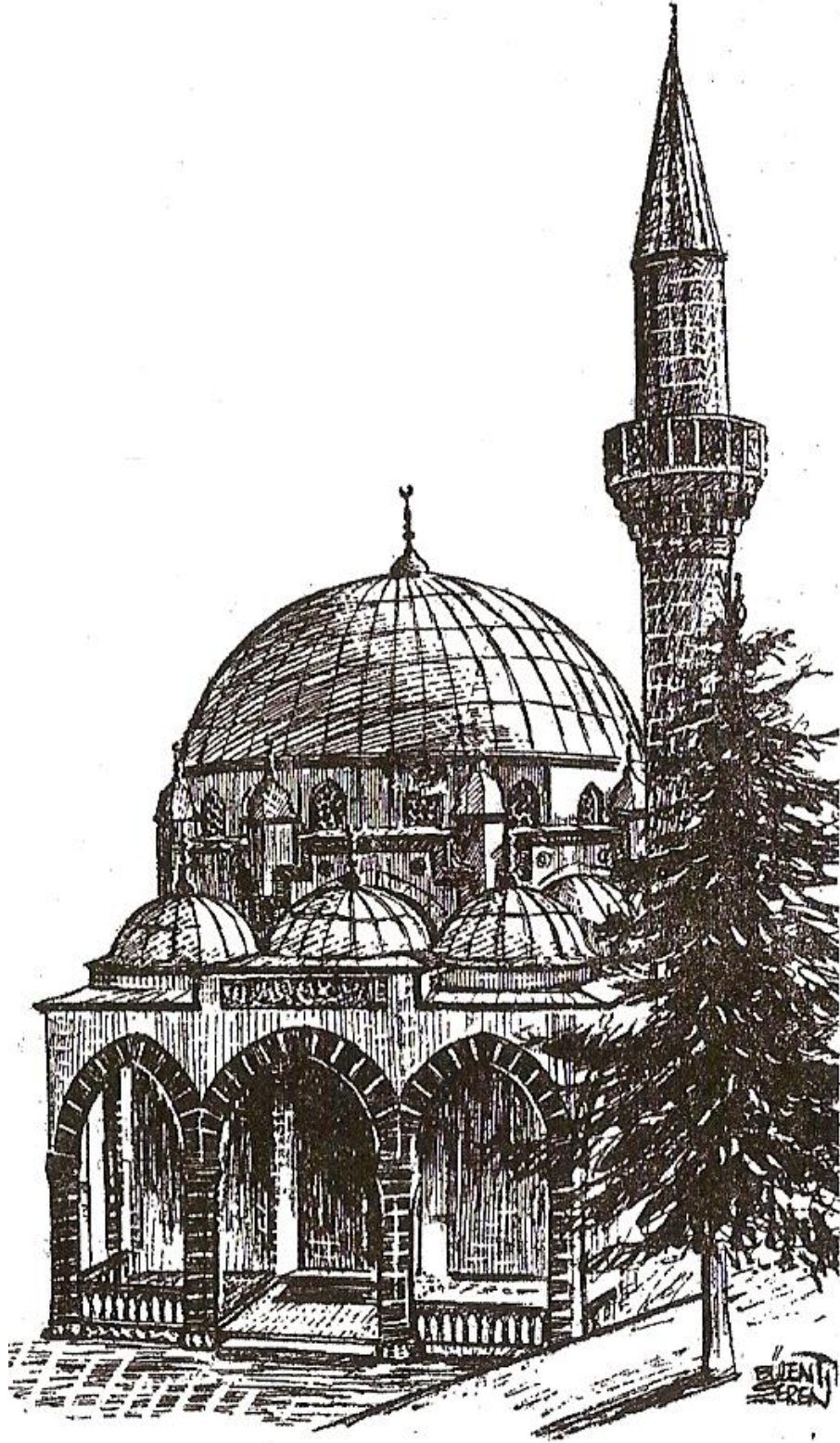
Plan 25: Bebek Camii Planı (Yavuz, Yıldırım-Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi)

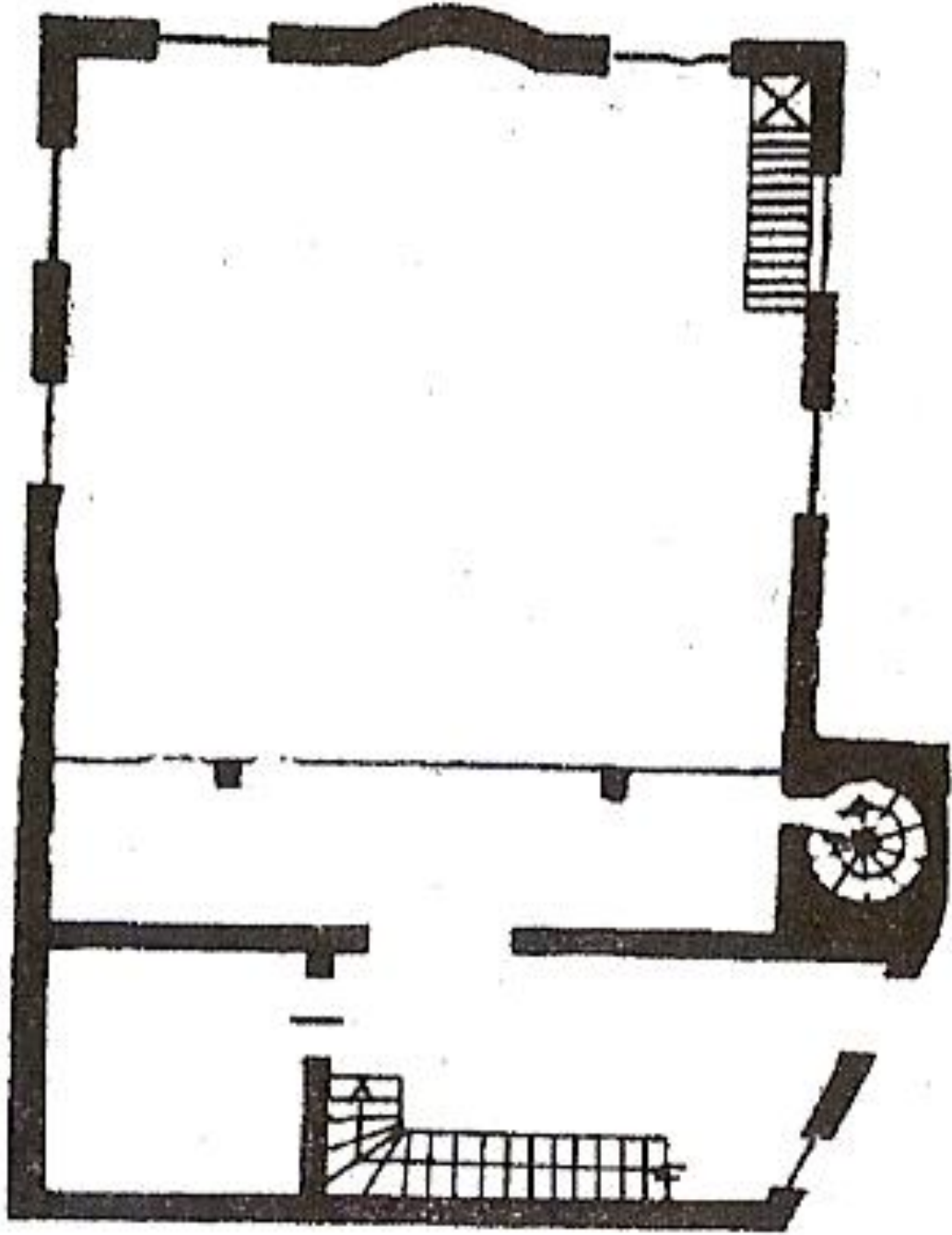
Plan 26: Bebek Camii Kesiti (Yavuz, Yıldırım-Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi)

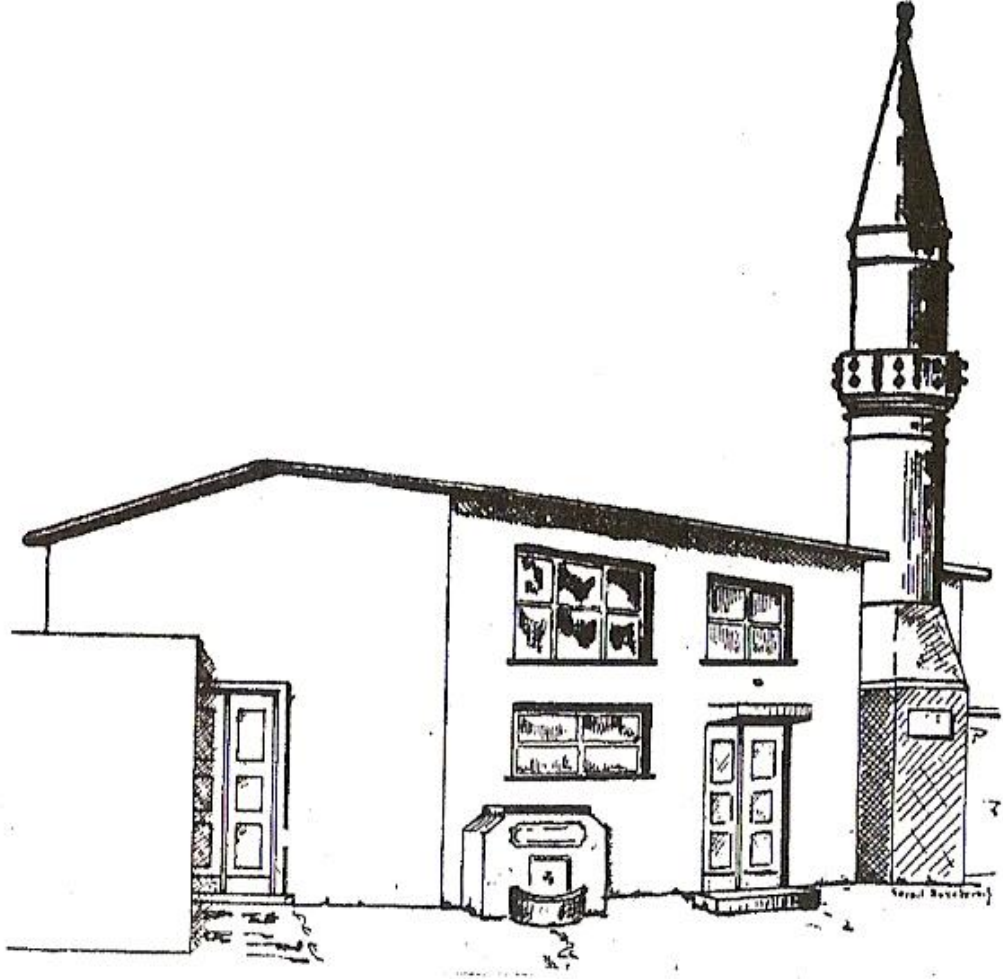
Plan 27: Bebek Camii Planı (İstanbul Ansiklopedisi)

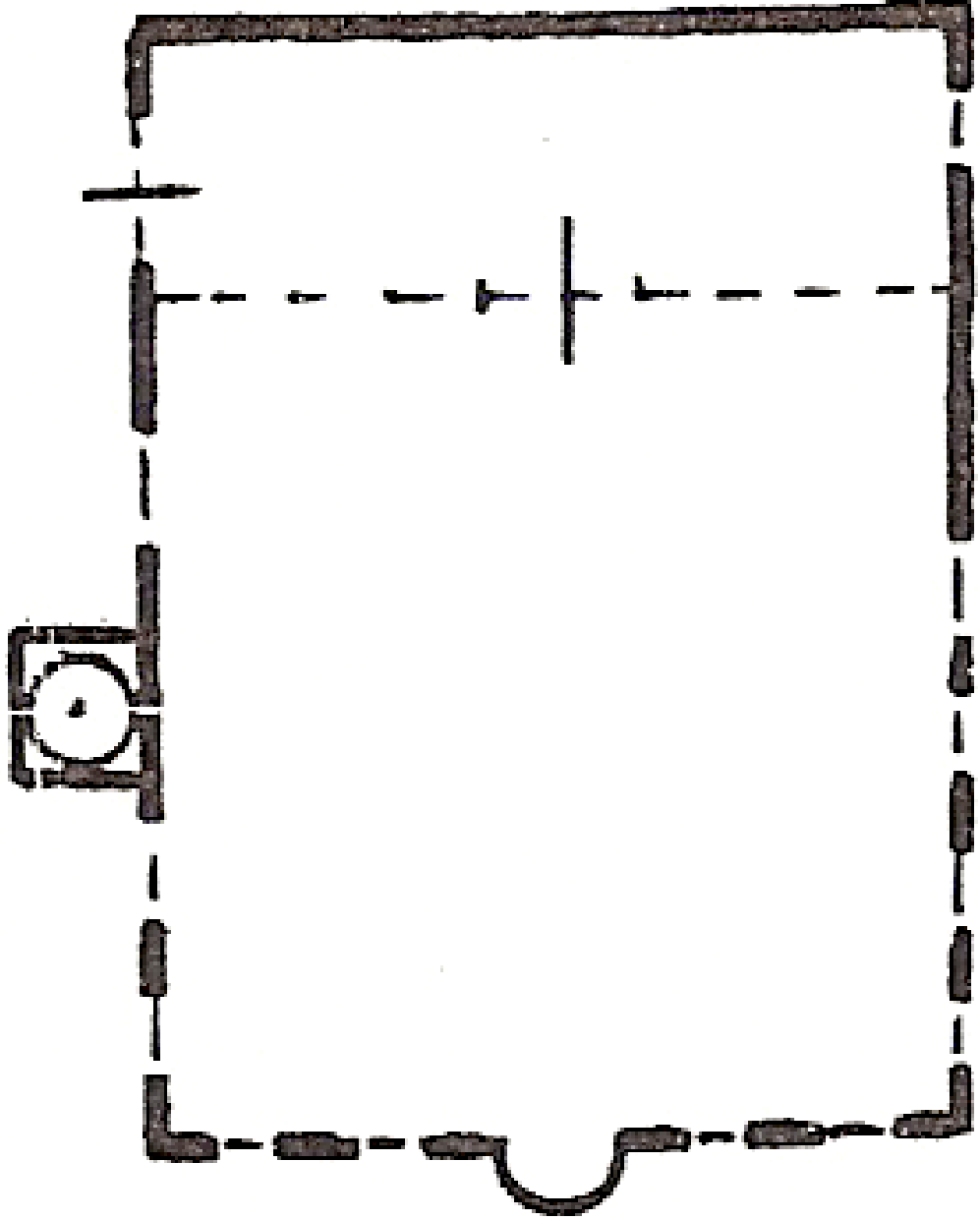
Çizim 3: Bebek Camii Çizimi (Şeren, B.-İstanbul Ansiklopedisi)

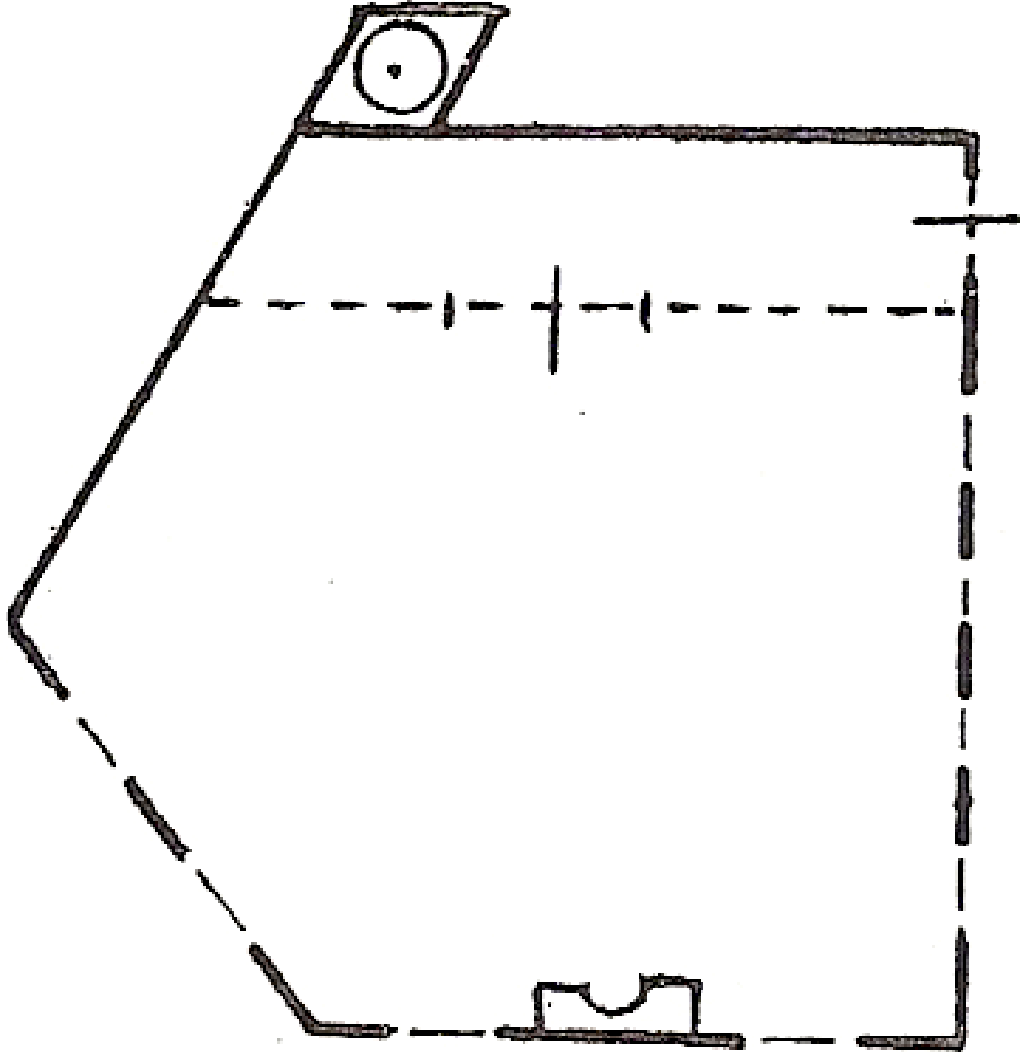
Plan 28: Ekmekçibaşı Mescidi Planı (Eraktan, H.-İstanbul Ansiklopedisi)

Çizim 4: Ekmekçibaşı Mescidi Çizimi (Büyükerbil, Serpil-İstanbul Ansiklopedisi)

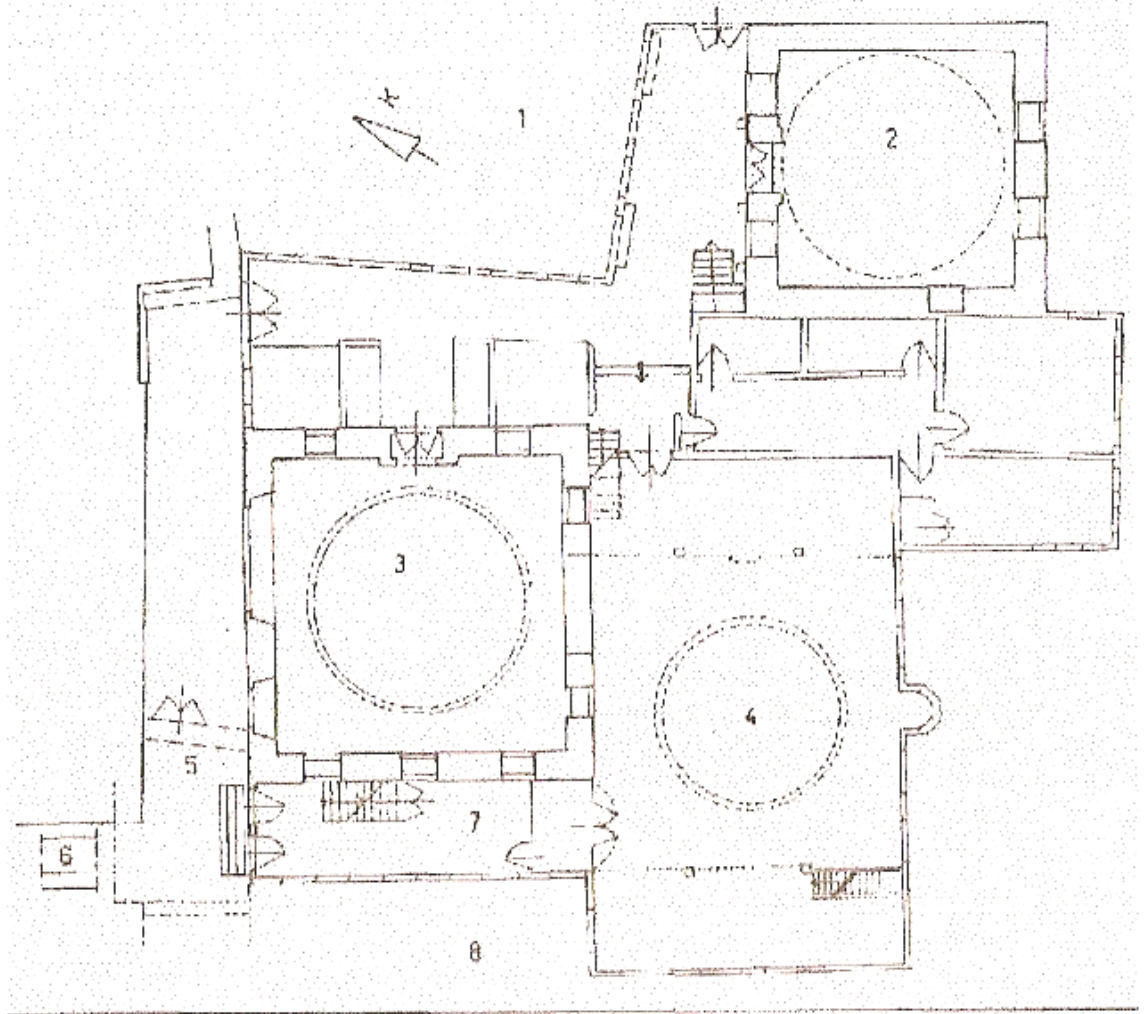
Plan 29: Kayalar Mescidi Planı (Sönmezer, Şükrü-17. Yüzyıl İstanbul Mescitleri)

Plan 30: Süleyman Ağa Mescidi Planı (Sönmezer, Şükrü-17. Yüzyıl İstanbul Mescitleri)

Plan 31: Yahya Efendi Tekkesi Vaziyet Planı (Demirel İşli, Esin-İstanbul Tekkeleri Mimarisi, Eklentileri ve Restorasyonu)

Yahya Efendi Tekkesi'nde cami-tevhidhane ile türbelerin planı: 1. Hazire, 2. Güzelce Ali Paşa Türbesi, 3. Yahya Efendi Türbesi, 4. cami-tevhidhane, 5. ana giriş, 6. Hamidiye Çeşmesi, 7. kadınlar girişi, 8. hazire.
Vakıflar Arşivi/Koc-Ulgan-Hıncı, 1960

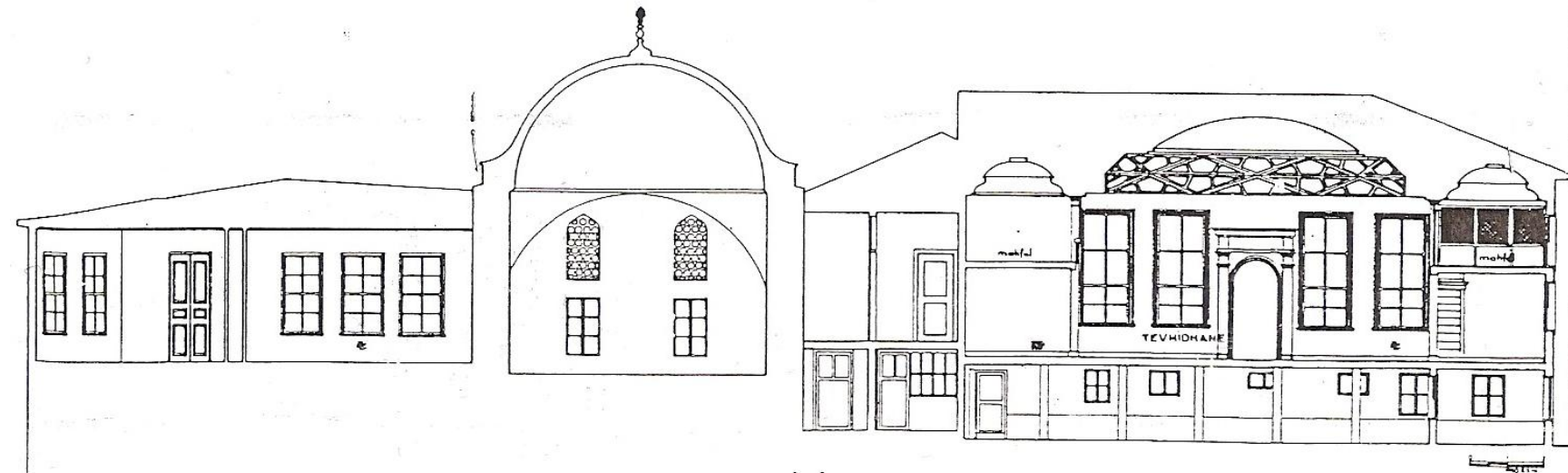
Plan 32: Yahya Efendi Tekkesi Planı (Tanman, Baha-Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi)

C-C KESİTİ

Yahya Efendi Tekkesi kesit

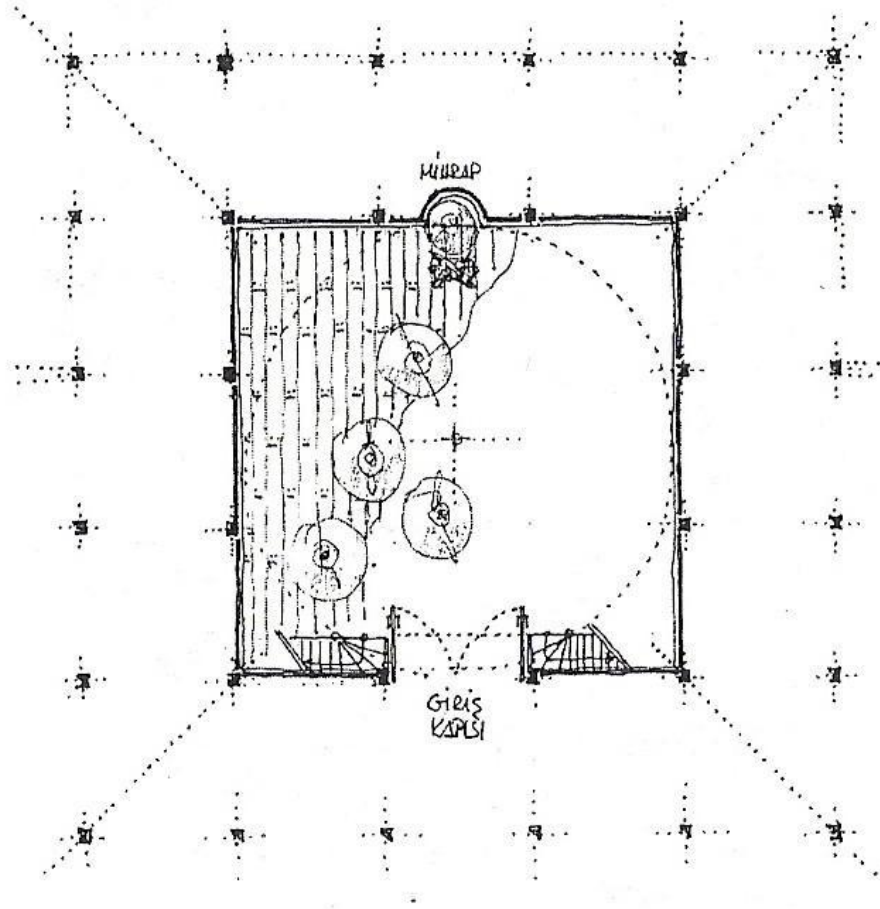
Plan 33: Yahya Efendi Tekkesi Kesiti (Demirel İşli, Esin-İstanbul Tekkeleri Mimarisi, Eklentileri ve Restorasyonu)

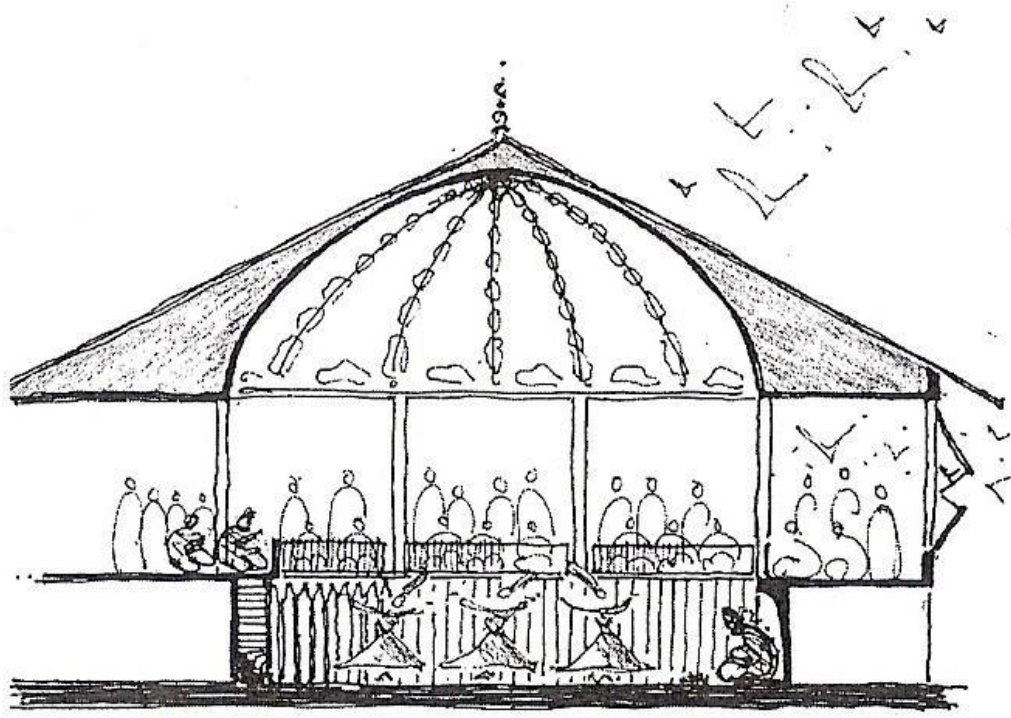
Yahya Efendi Tekkesi kesit

KESİTLER
Ölçek 1/50

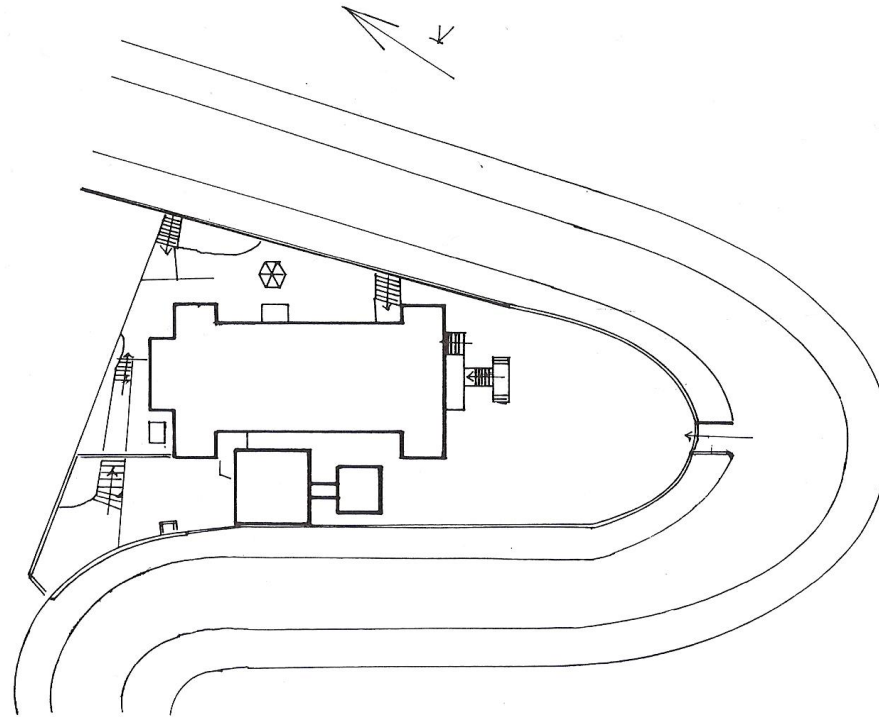
Plan 34: Yahya Efendi Tekkesi Kesiti (Demirel İşli, Esin-İstanbul Tekkeleri Mimarisi, Eklentileri ve Restorasyonu)

Plan 35: Beşiktaş Mevlevihanesi'nin 1622 tarihli semahanesi için bir restitüsyon denemesi: Zemin Kat Planı-K. Türkantoz (Tanman, Baha-Beşiktaş Mevlevihanesi'ne İlişkin Bir Minyatürün Mimarlık ve Kültür Tarihi Açısından Değerlendirilmesi)

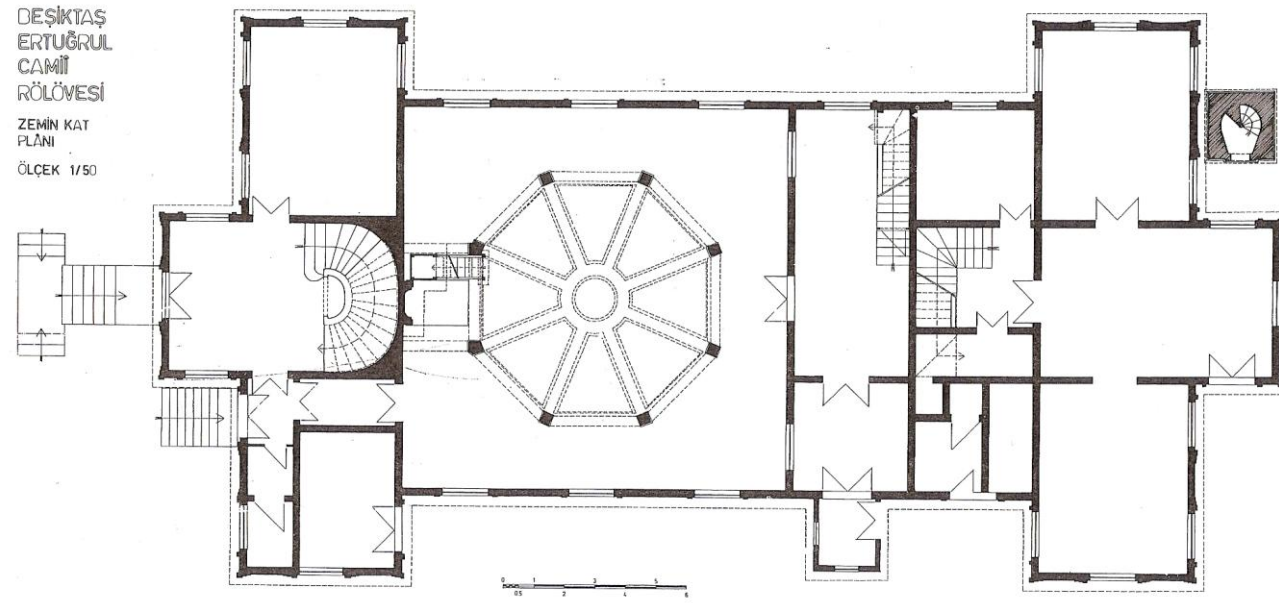

Plan 36: Beşiktaş Mevlevihanesi'nin 1622 tarihli semahanesi için bir restitüsyon denemesi: Mihrap ekseninden kesit-K. Türkantoz (Tanman, Baha-Beşiktaş Mevlevihanesi'ne İlişkin Bir Minyatürün Mimarlık ve Kültür Tarihi Açısından Değerlendirilmesi)

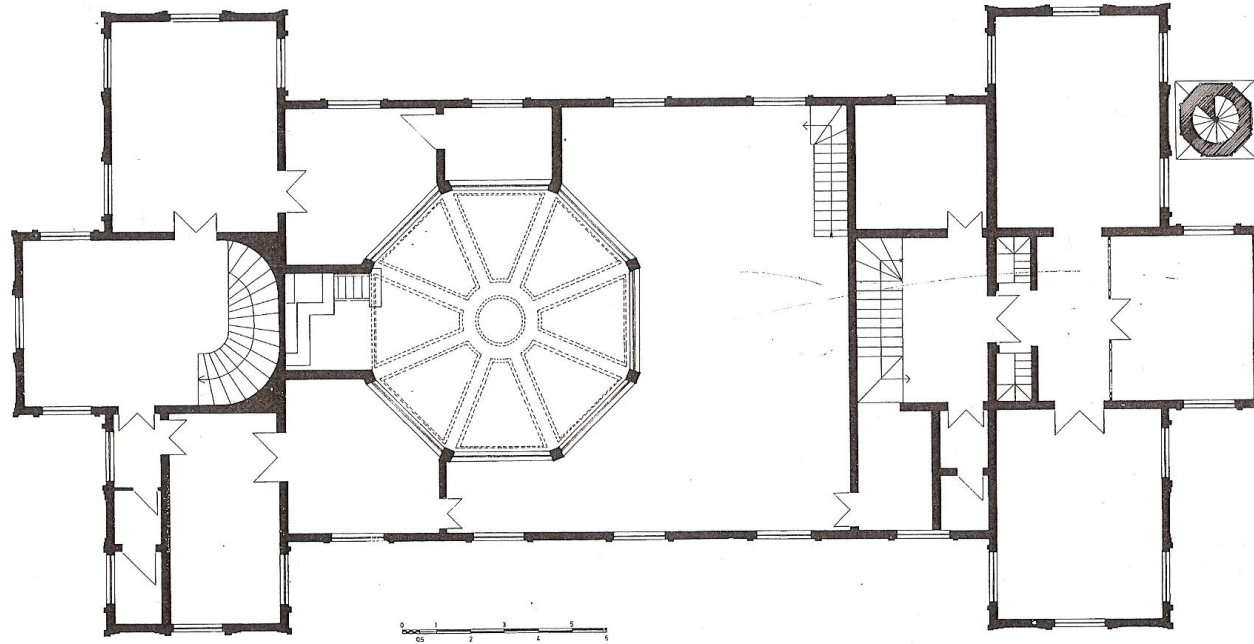
Ertuğrul Cami Vaziyet planı

Plan 37: Ertuğrul Tekke Camii Vaziyet Planı (Ergezen, H. Rıza-Ertuğrul Camii Restorasyonu)

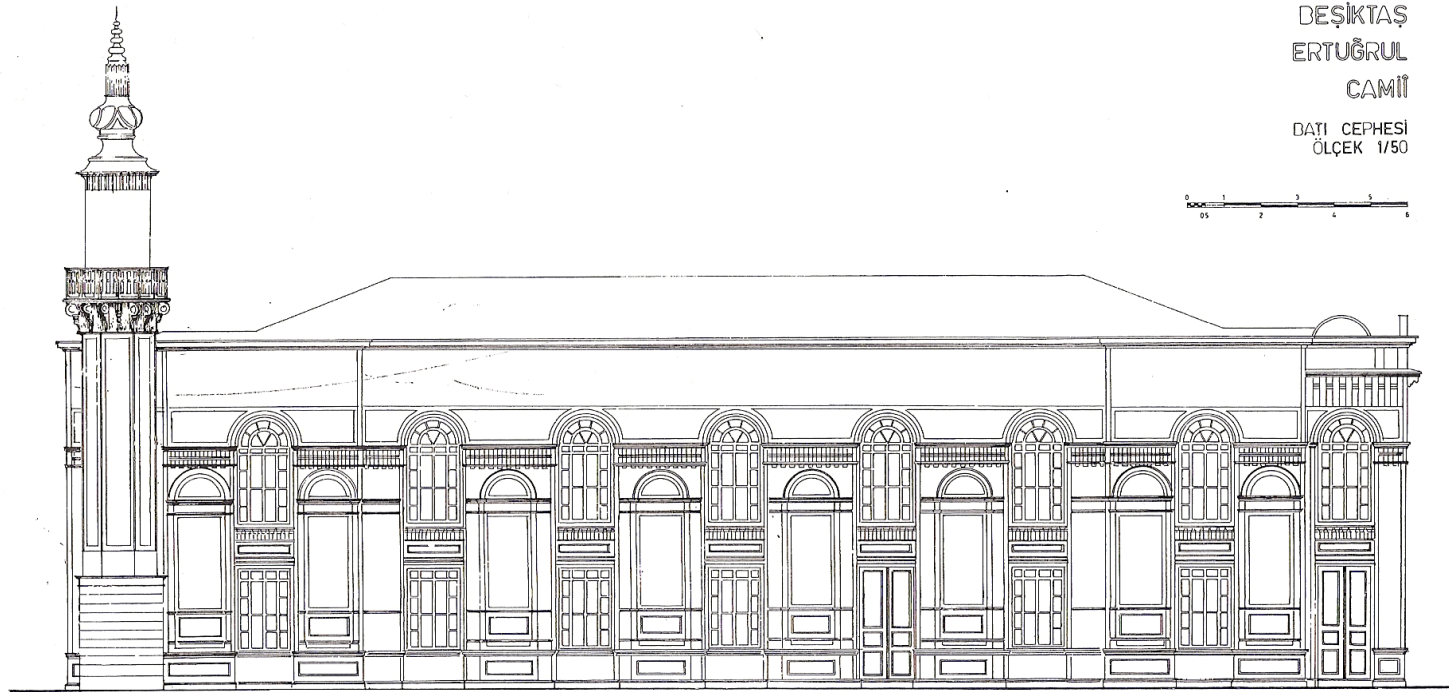

Plan 38: Ertuğrul Tekke Camii Zemin Kat Planı (Ergezen, H. Rıza-Ertuğrul Camii Restorasyonu)

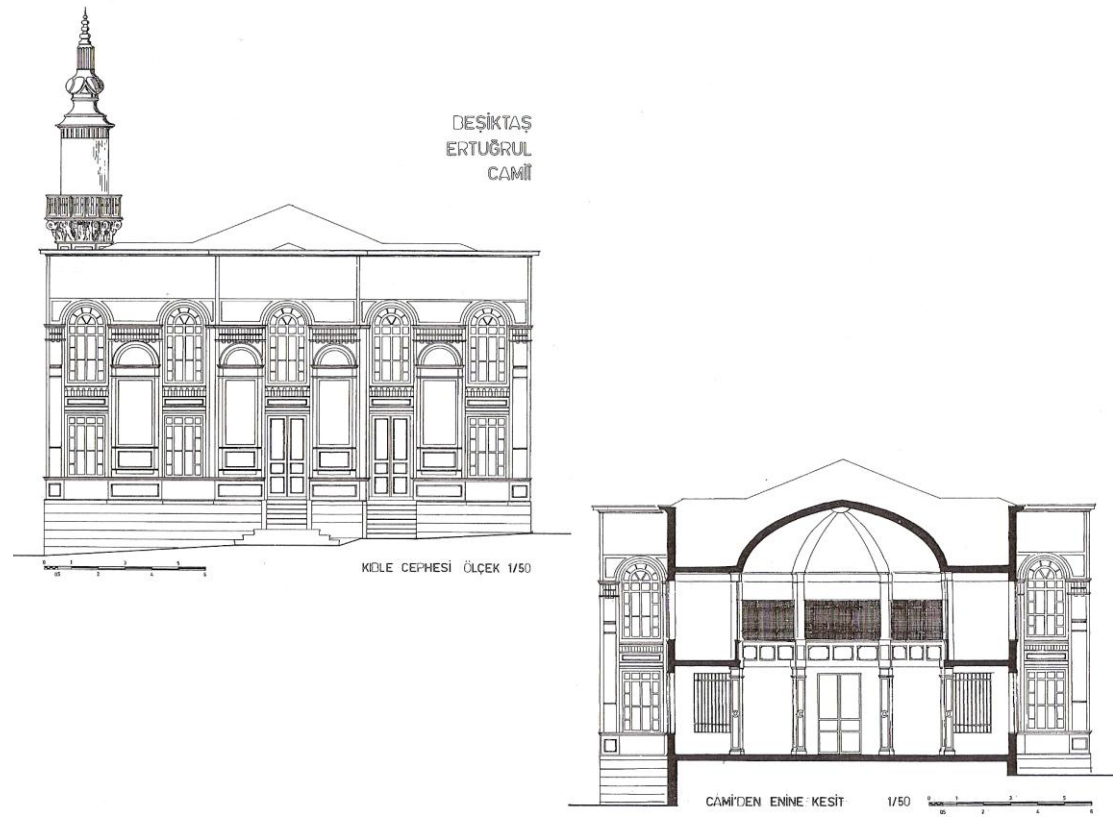
DEŞİKTAŞ
ERTUĞRUL
CAMİİ
RÖLÖVESİ
BİRİNCİ KAT
PLANI
ÖLÇEK 1/50

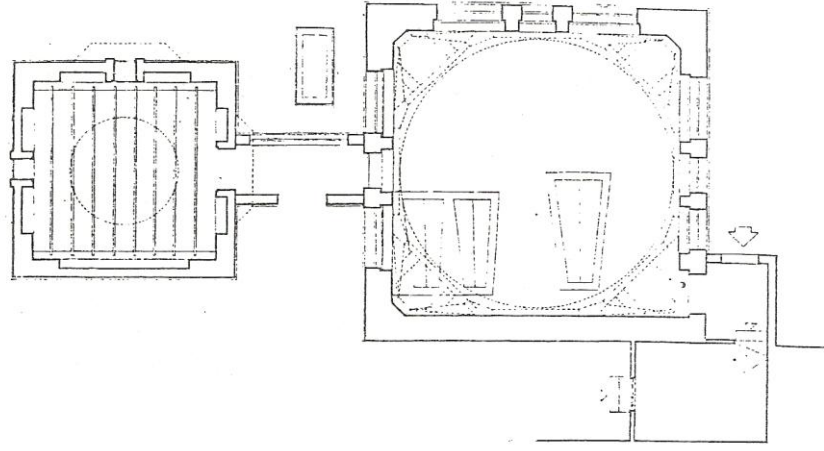
Plan 39: Ertuğrul Tekke Camii Birinci Kat Planı (Ergezen, H. Rıza-Ertuğrul Camii Restorasyonu)

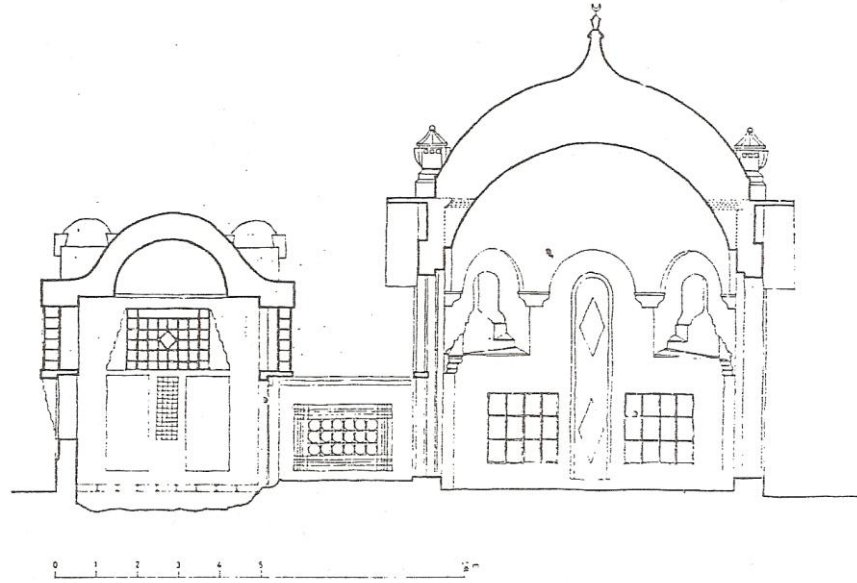
Plan 40: Ertuğrul Tekke Camii Batı Cephesi (Ergezen, H. Rıza-Ertuğrul Camii Restorasyonu)

Plan 41: Ertuğrul Tekke Camii Kible Cephesi ve Enine Kesiti (Ergezen, H. Rıza-Ertuğrul Camii Restorasyonu)

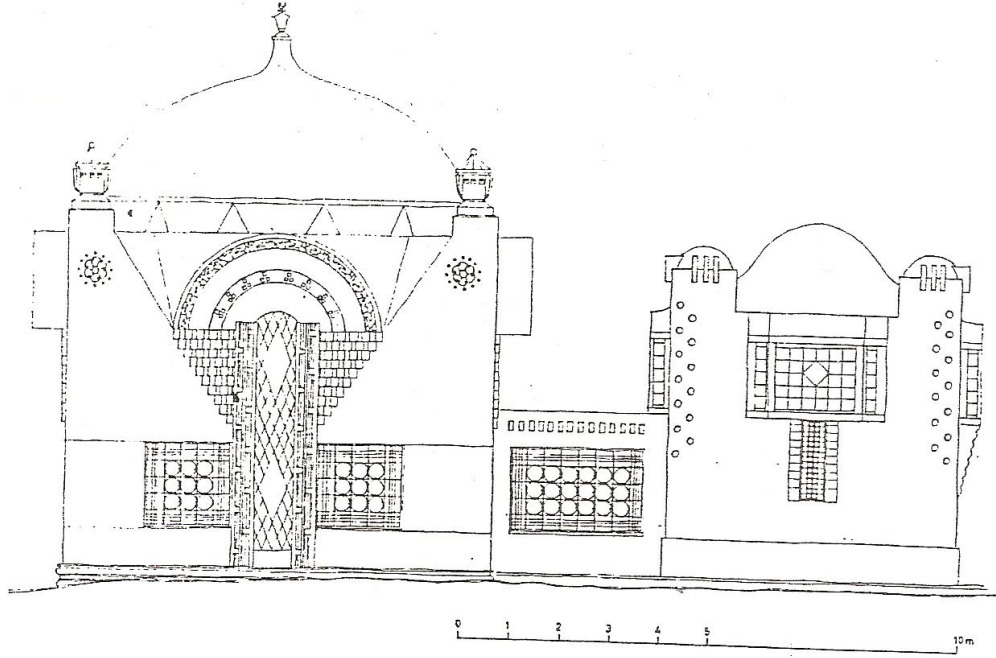

Şeyh Zafir türbe ve kitaplık planı (camii cephesi)

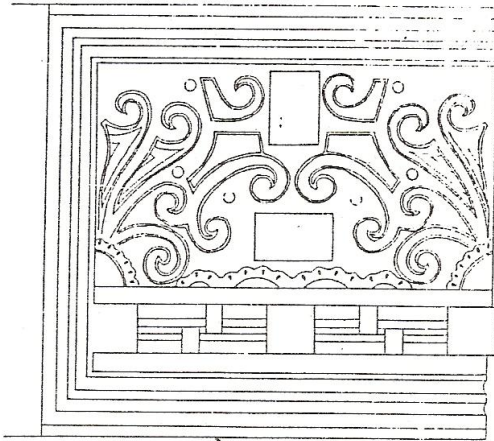

Şeyh Zafir türbe ve kitaplık kesiti (camii cephesi)

Plan 42: Şeyh Zafir Türbesi Plan ve Kesiti (Yıldırım, Neşe-İstanbul'da II. Abdülhamid Dönemi (1876-1908) Mimarisi)

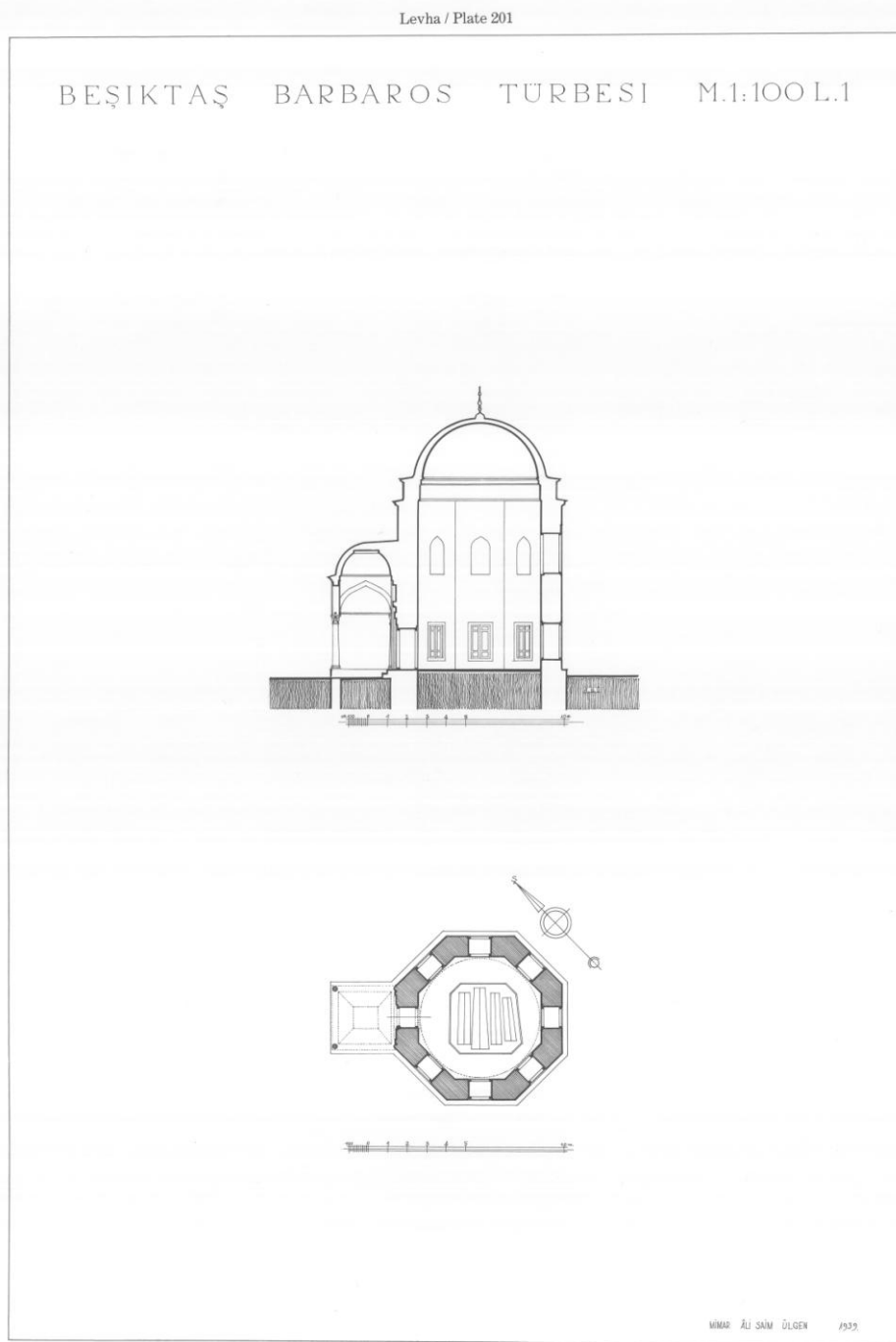

Şeyh Zafir türbe ve kitaplık yol (batı) cephesi

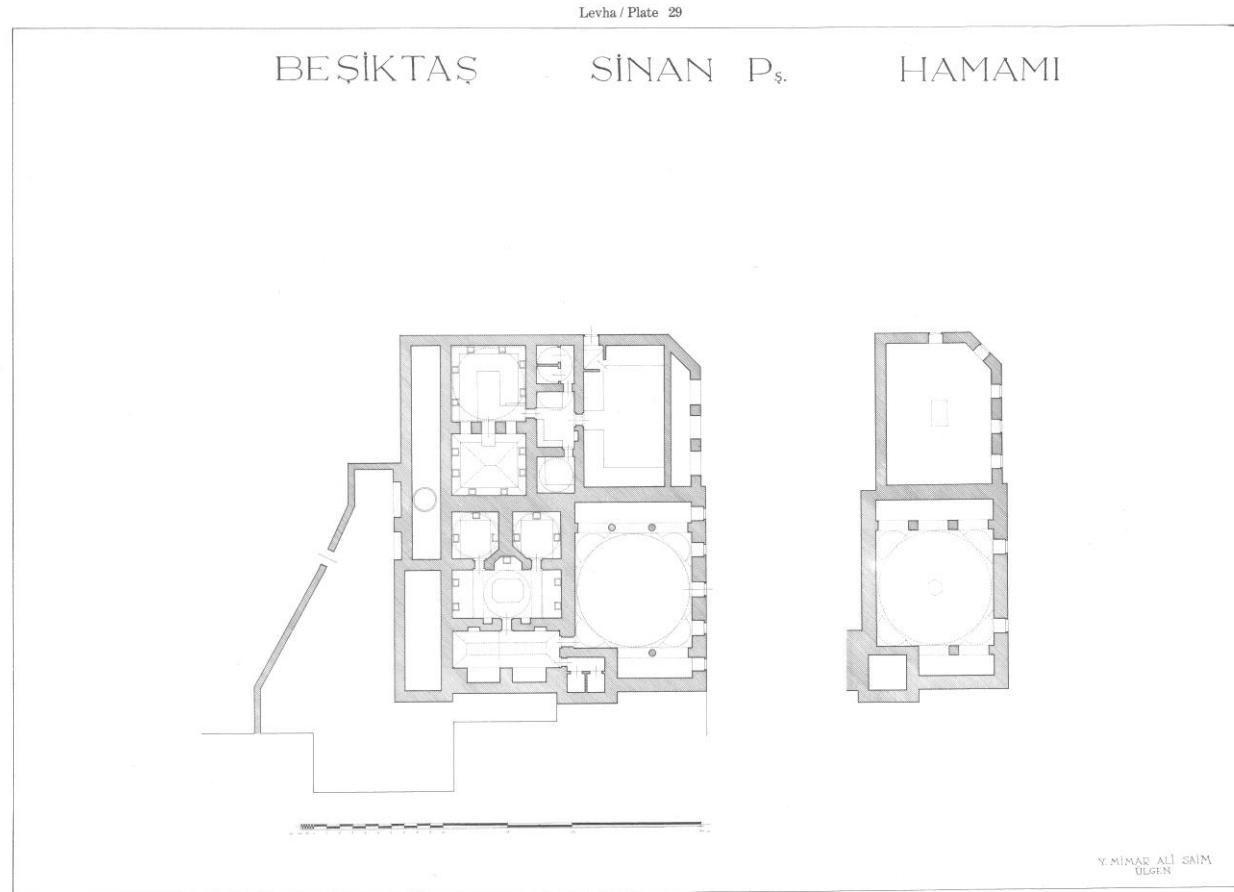

Şeyh Zafir türbesi
köşe ayrıntısı

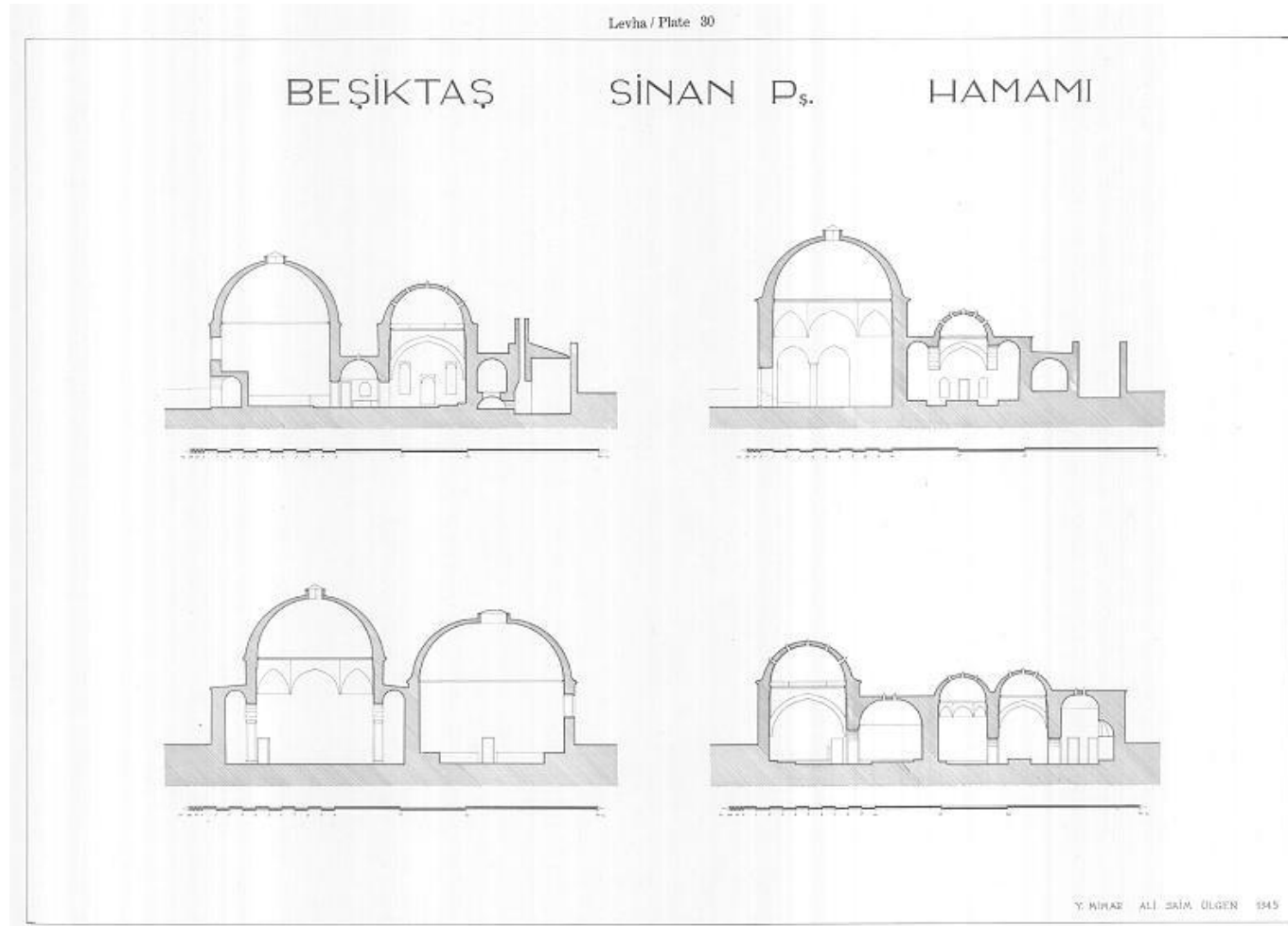
Plan 43: Şeyh Zafir Türbesi ve Kitaplık Batı Cephesi ve Türbe Köşe Ayrıntısı
(Yıldırım, Neşe-İstanbul'da II. Abdülhamid Dönemi (1876-1908) Mimarisi)

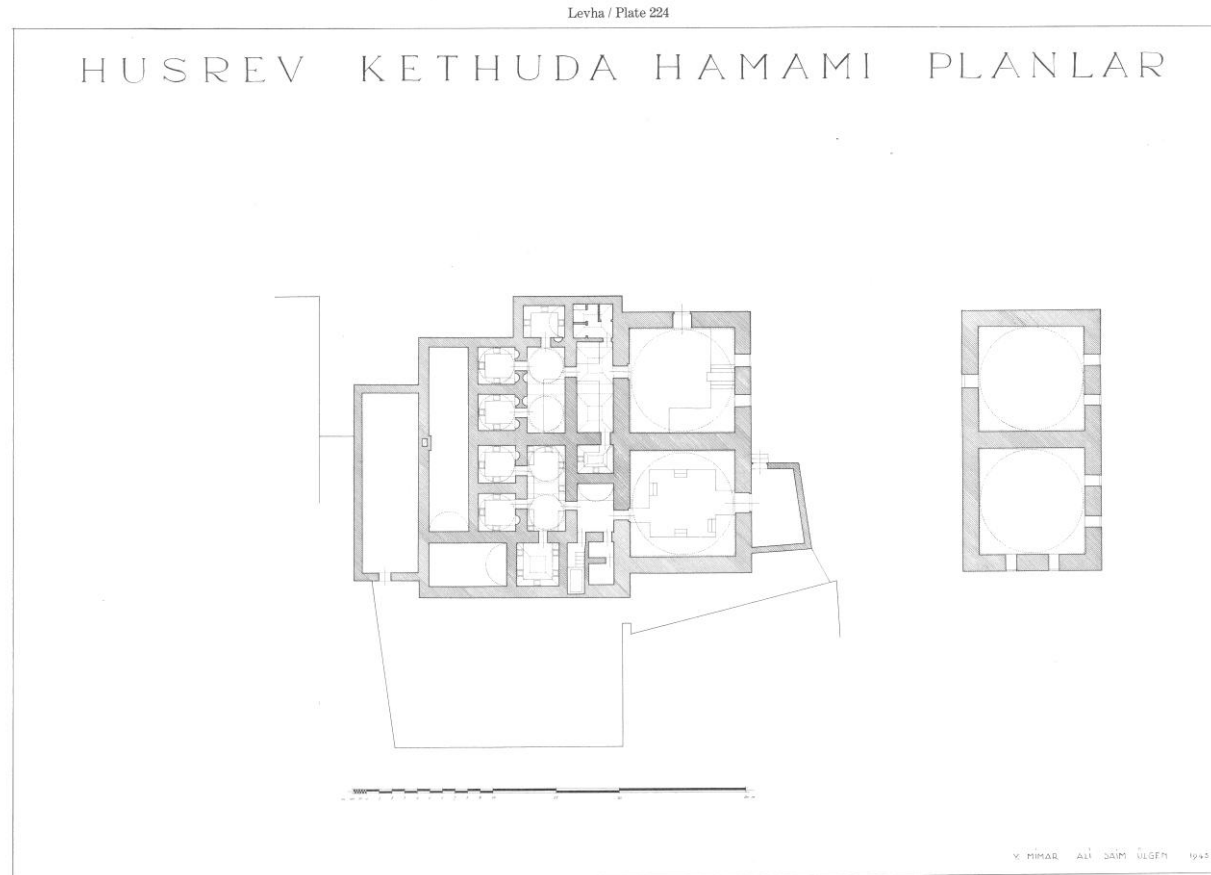
Plan 44: Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi Planı ve Kesiti (Ülgen, Ali Saim-Y. Mimar)

Plan 45: Köprübaşı Hamamı Planı (Ülgen, Ali Saim-Y. Mimar)

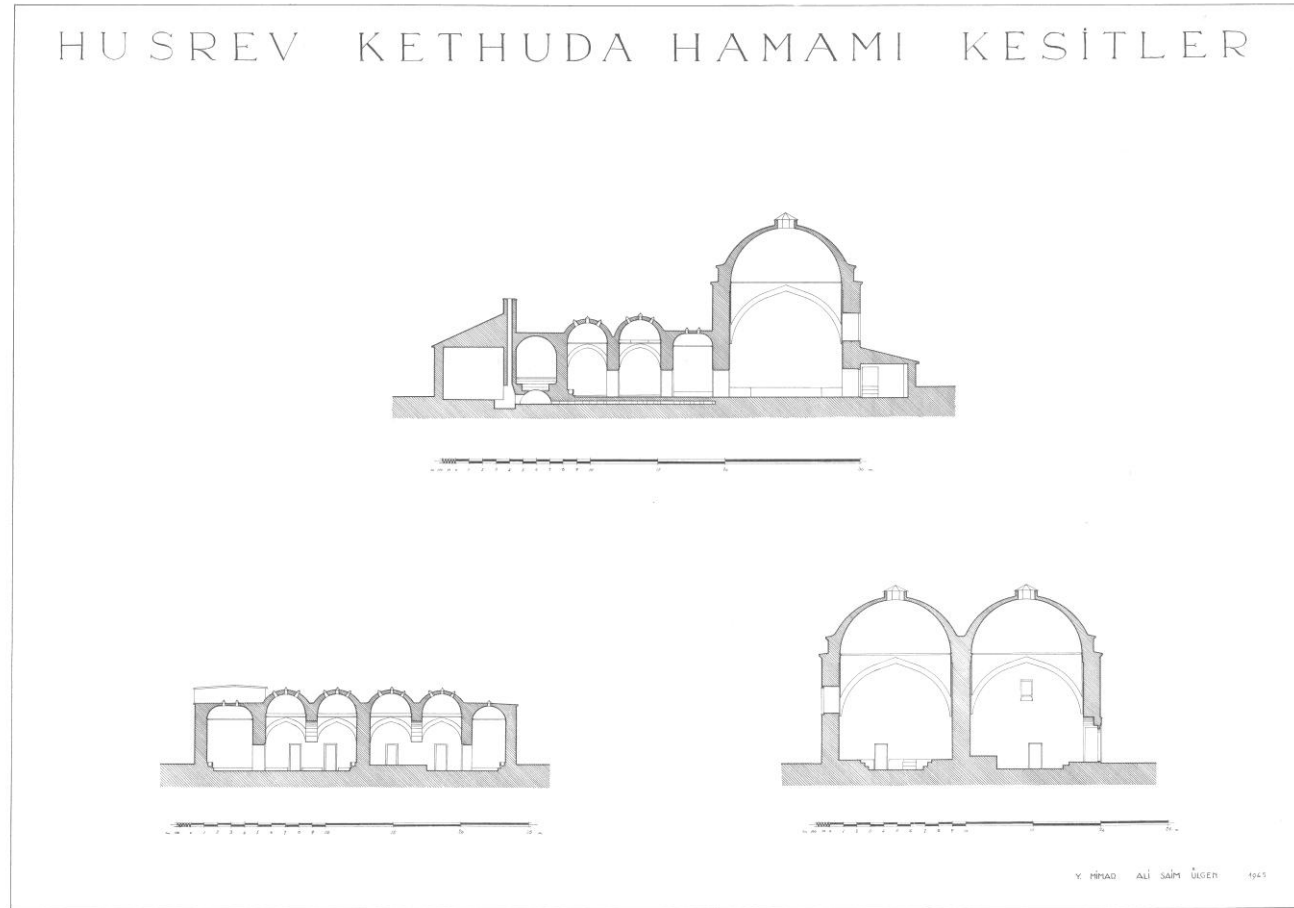
Plan 46: Köprübaşı Hamamı Kesitleri (Ülgen, Ali Saim-Y. Mimar)

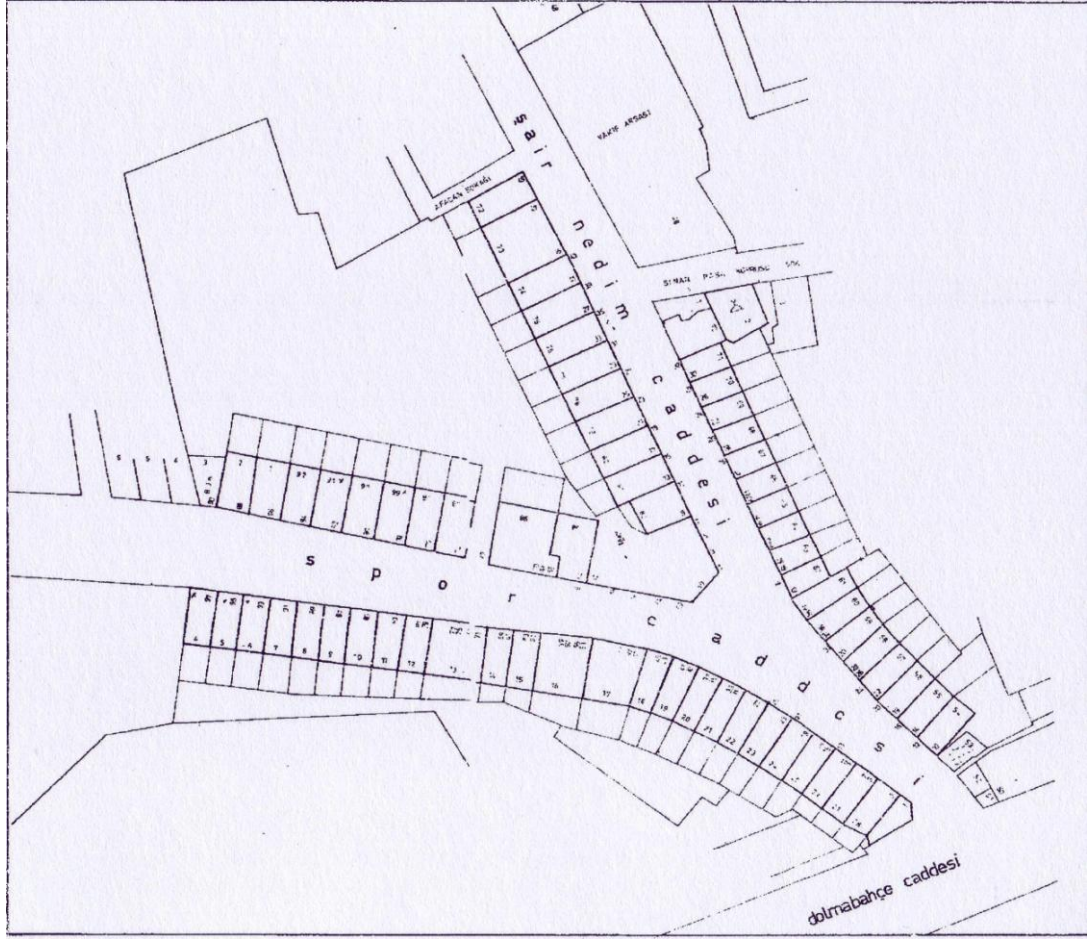
Plan 47: Hüsrev Kethüda Hamamı Planı (Ülgen, Ali Saim-Y. Mimar)

Levha / Plate 225

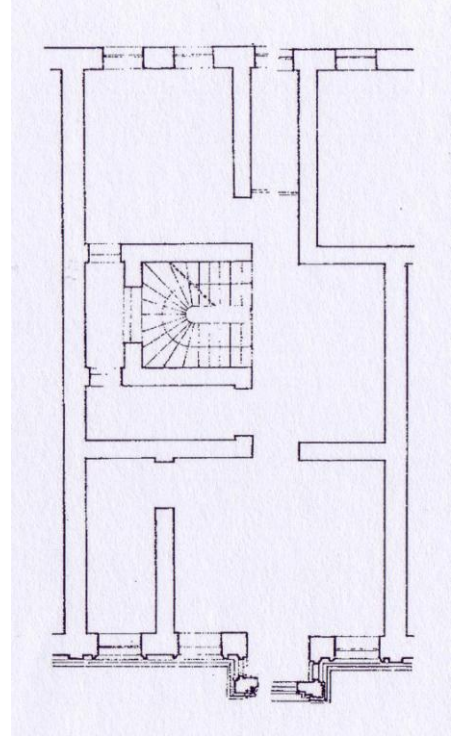
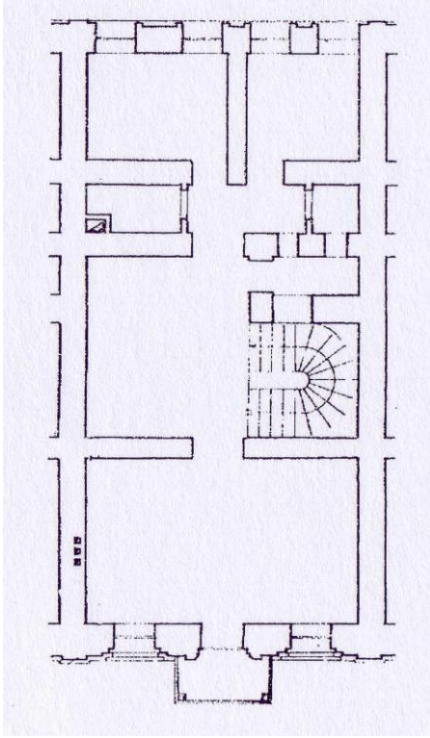
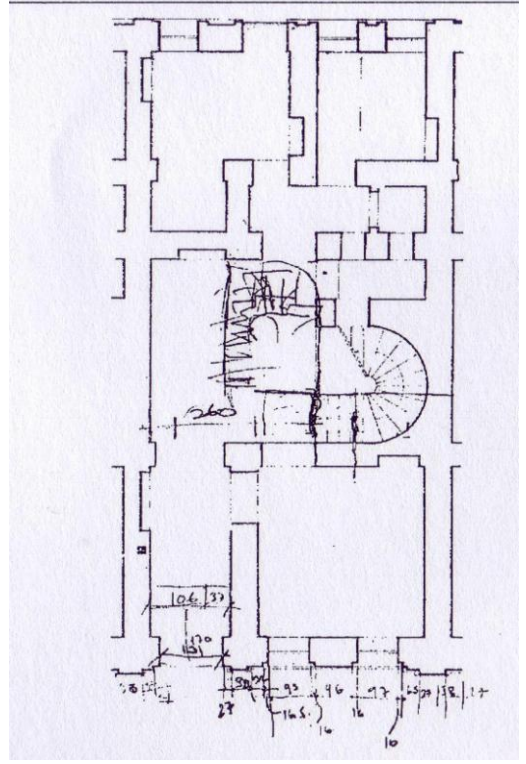
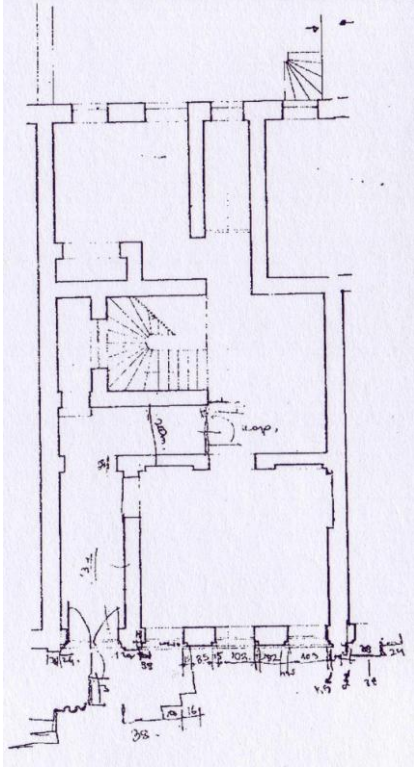
HÜSREV KETHÜDA HAMAMI KESİTLER

Plan 48: Hüseyin Kethüda Hamamı Kesitleri (Ülgen, Ali Saim-Y. Mimar)

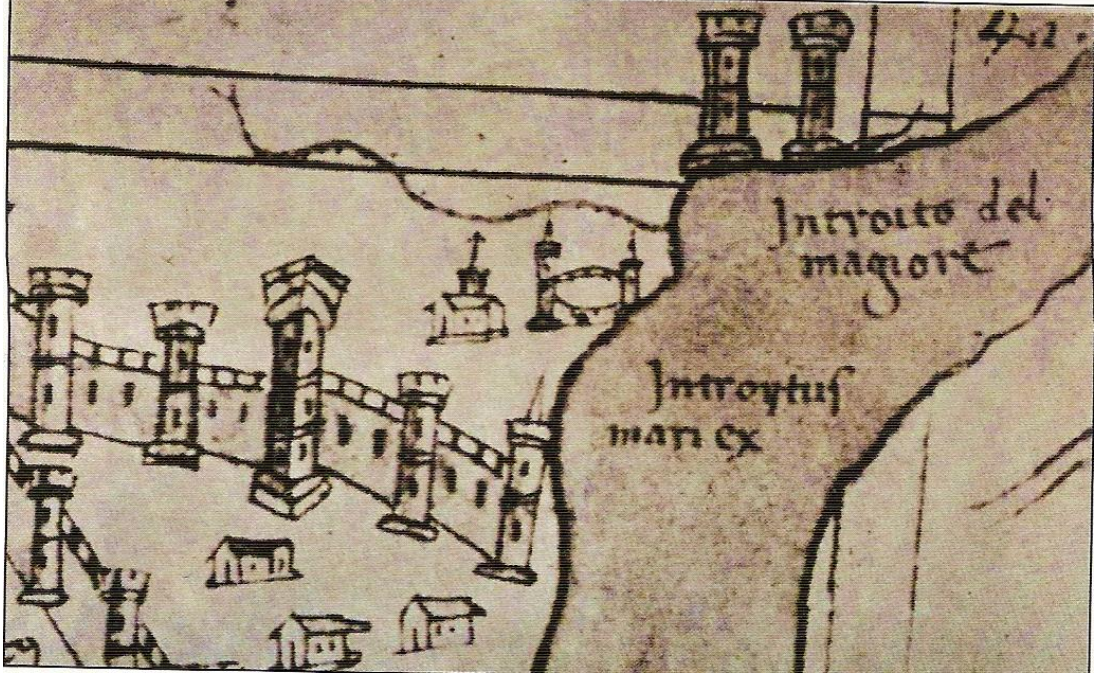

Plan 49: Akaretler Vaziyet Planı (Tuğlacı, Pars-Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi)

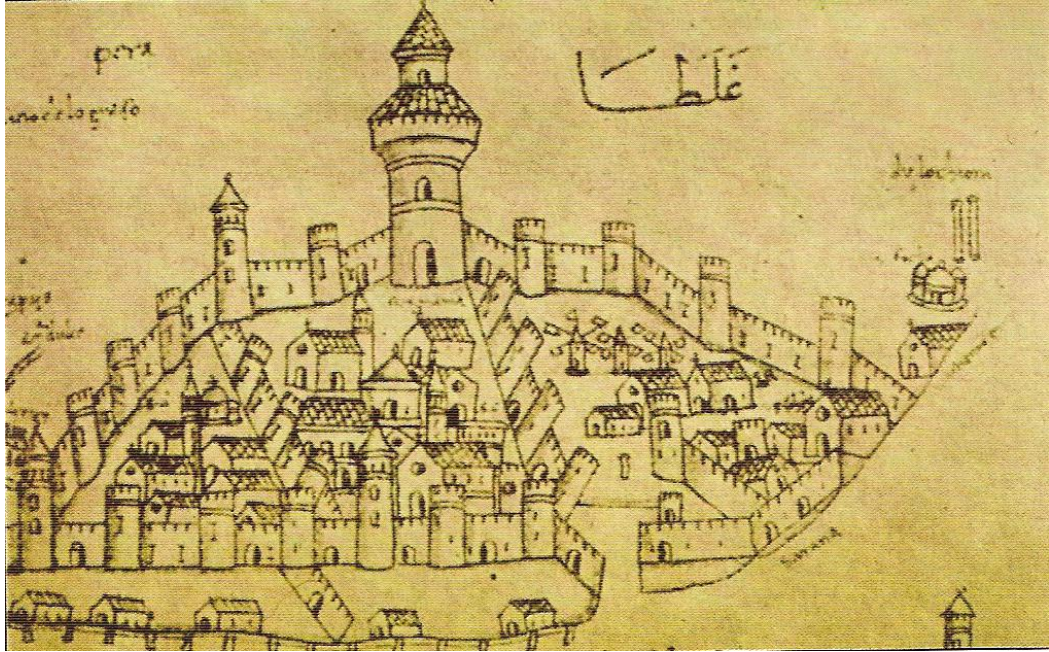

Plan 50: Akaretler Tip Planları (Tuğlacı, Pars-Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi)

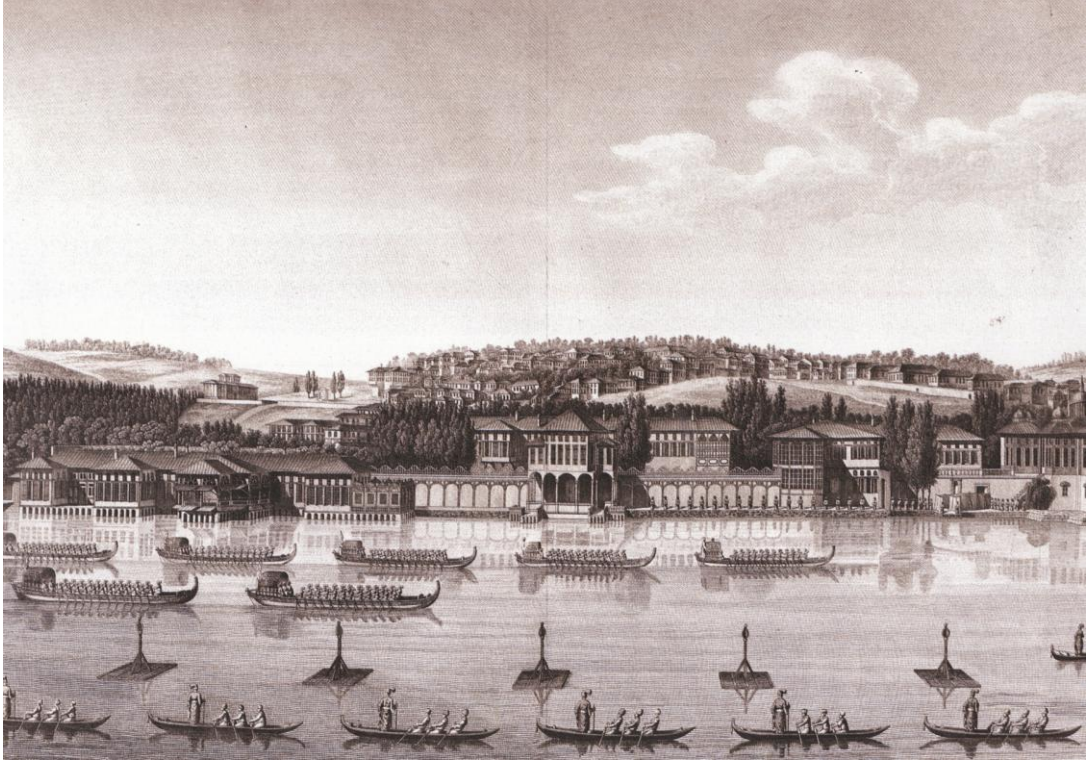
RESİMLER

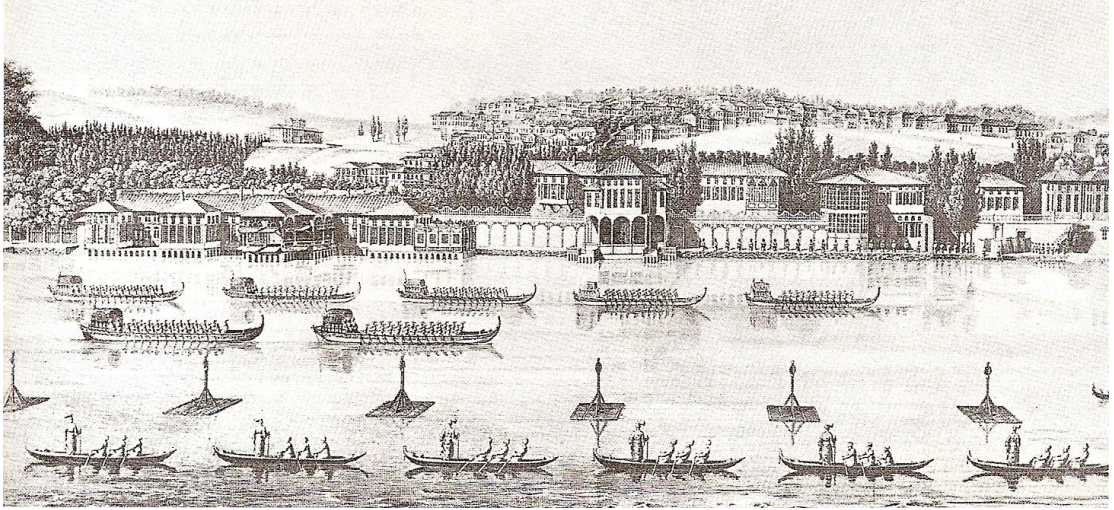
Resim 1: Buondelmonti'nin Resimlerinden Birinde Galata Dışında Diplokionion ve Çifte Sütunu (Eyice, Semavi-Bizans Devrinde Boğaziçi)

Resim 2: Başka Bir Buondelmonti Resminde Diplokionion ve Çifte Sütunu(Eyice, Semavi-Bizans Devrinde Boğaziçi)

Resim 3: Beşiktaş Sahil Sarayı - L'Espinesse (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 4: D'ohsson'un Tableau General de l'Empire Ottoman adlı kitabında yer alan bir gravürde 18. yy'da Beşiktaş Sahilsarayı ve sırtlarındaki yerleşim (Dünden Bugüne Beşiktaş-Der. Nuri Akbayar)

Resim 5: Melling'in Gravüründe Beşiktaş Sahil Sarayı (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 6: 20. Yüzyıl Başında Beşiktaş İskelesi (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 7: 1923 Yılında Dolmabahçe ve Sırtları (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 8: 20. Yüzyılın Başlarında Dolmabahçe Sarayı ve Beşiktaş Semti (Sakaoğlu, Necdet-Atatürk'ün Beşiktaş Günleri)

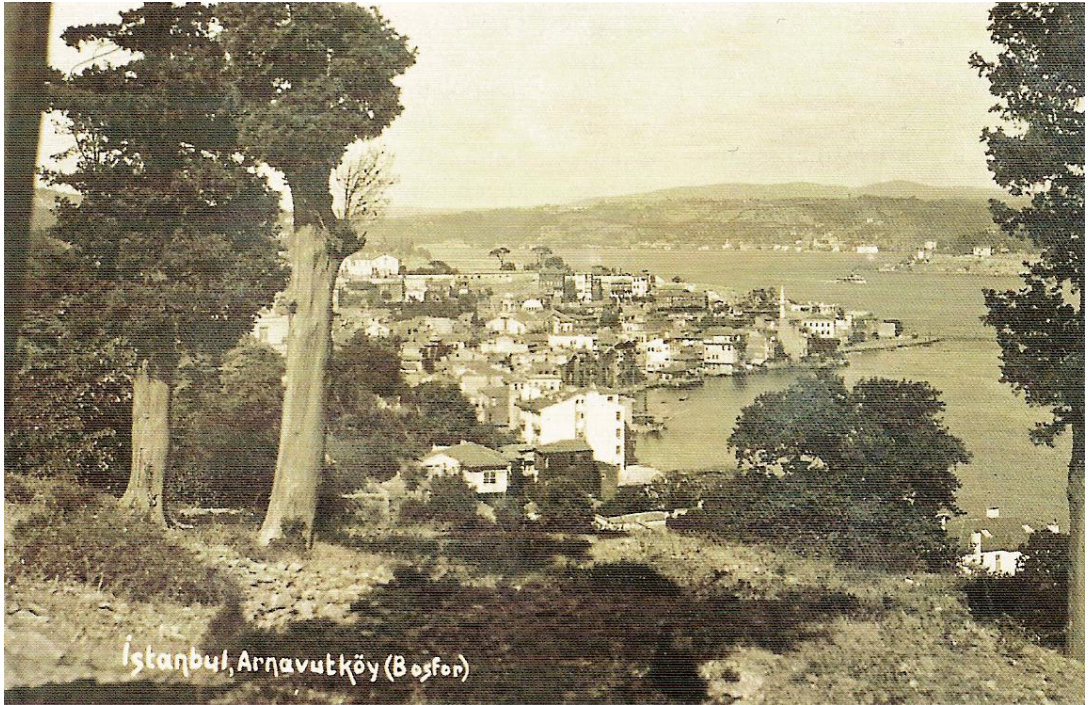
Resim 9: 1930'ların Başında Bir Hava Fotoğrafında Beşiktaş İskeleri ve Çevresi (Aybay, Aydın-Beşiktaş'ta Savaş Yılları)

Resim 10: 20. Yüzyıl Başlarında Ortaköy (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 11: Eski Bir Fotoğrafta Ortaköy Sırtlarından Boğaz'ın Görünüşü (Erhan İşözen Arşivi)

Resim 12: 1930'larda Boğaz Sırtlarından Arnavutköy'ün Görünüşü (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 13: 19. Yüzyıl Başlarında Bebek'in Görünümü – (R.Walsh - T. Allom, Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor, 1838) (Dünden Bugüne Beşiktaş-Der. Nuri Akbayar)

Resim 14: 1920'lerde Bebek Koyu (Dünden Bugüne Beşiktaş- Der. Nuri Akbayar)

Resim 15: 1950'lerde Bir Hava Fotoğrafında Kuruçeşme Sahili (Cengiz Kahraman Arşivi)

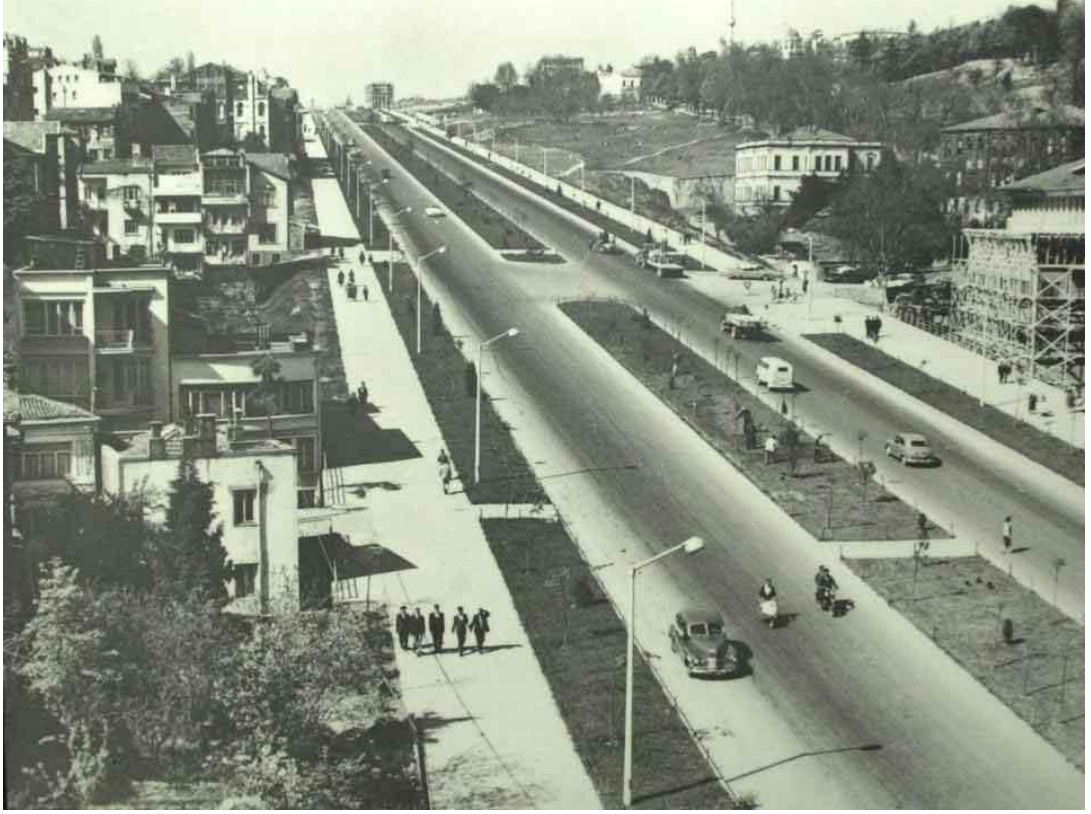
Resim 16: 1950'li Yıllarda Beşiktaş Tramvay Caddesi (Aybay, Aydın-Beşiktaş'ta Savaş Yılları)

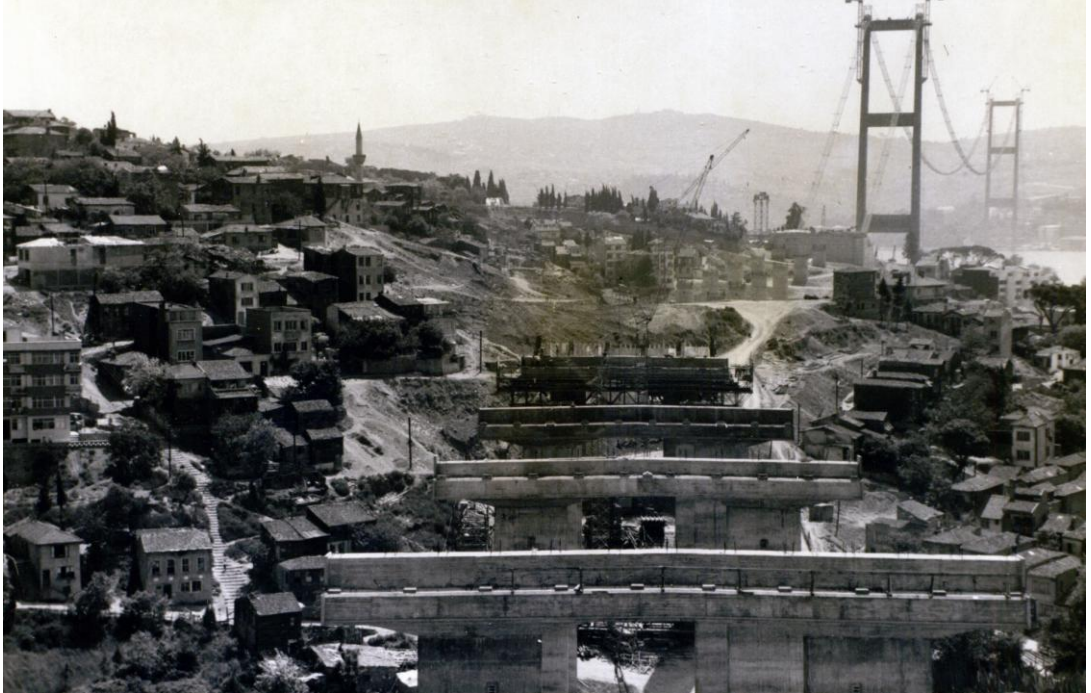
Resim 17: Yıl 1955'te Menderes İmarı, Balmumcu'dan Aşağıya Doğru Ne Varsa Süpürerek Bulvar Açıyor (Gülersoy, Çelik-Beşiktaş Daha Dün)

Resim 18: 1950'li Yıllarda Barbaros Bulvarı Açılırken (Beşiktaş Kaymakamlığı Arşivi)

Resim 19: Barbaros Bulvarı Açıldıktan Sonraki Bir Fotoğraf (Beşiktaş Kaymakamlığı Arşivi)

Resim 20: 1970'lerde Boğaziçi Köprüsü İnşa Edilirken (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 21: Günümüzde Çırağan Bölgesi ve Beşiktaş Sırtları (Beşiktaş Kaymakamlığı Arşivi)

Resim 22: Günümüzde Beşiktaş Sahili ve Sırtları (Beşiktaş Kaymakamlığı Arşivi)

Resim 23: Dolmabahçe'ye Doğru Beşiktaş (Beşiktaş Kaymakamlığı Arşivi)

Resim 24: Kuruçeşme'den Bebek'e Boğaz Kıyıları (Beşiktaş Kaymakamlığı Arşivi)

Resim 25: Tuzbaba Camii'nin Yola Bakan Batı Cephesi

Resim 26: Tuzbaba Camii Minaresinden Detay

Resim 27: Tuzbaba Camii Yola Bakan Batı Cephesindeki Tuzbaba Türbesi

Resim 28: Tuzbaba Camii İç Mekân Güney ve Batı Yanı

Resim 29: Tuzbaba Camii Mihrap ve Minber

Resim 30: Tuzbaba Camii'nin Orijinal Mihrabı

Resim 31: Beşiktaş İskelesi ve Sinan Paşa Camii (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 32: 1960'lı Yıllarda Sinan Paşa Camii (Beşiktaş Kaymakamlığı Arşivi)

Resim 33: Sinan Paşa Camii'nin Güney ve Doğu Cephesi

Resim 34: Sinan Paşa Camii'nin Kuzey Cephesinden Üst Örtüsü ve Minaresi

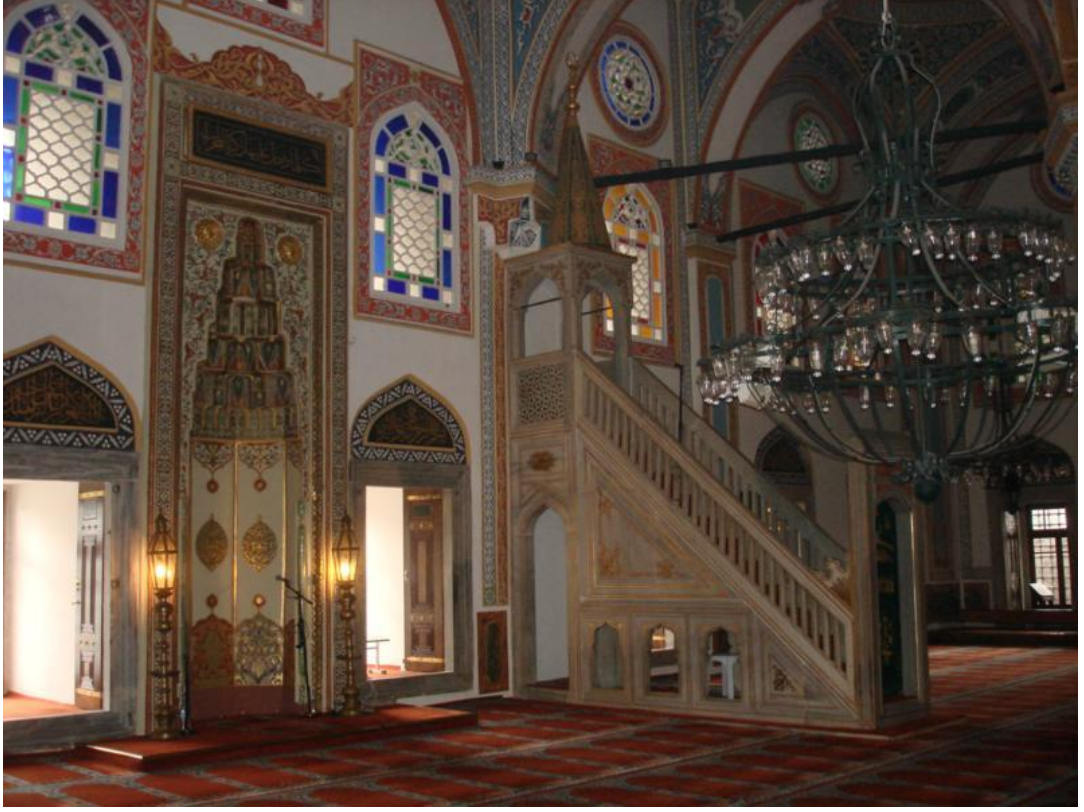
Resim 35: Sinan Paşa Camii Avlusu ve Şadırvanı

Resim 36: Sinan Paşa Camii Avlusunu “U” Biçiminde Saran Medrese Odaları

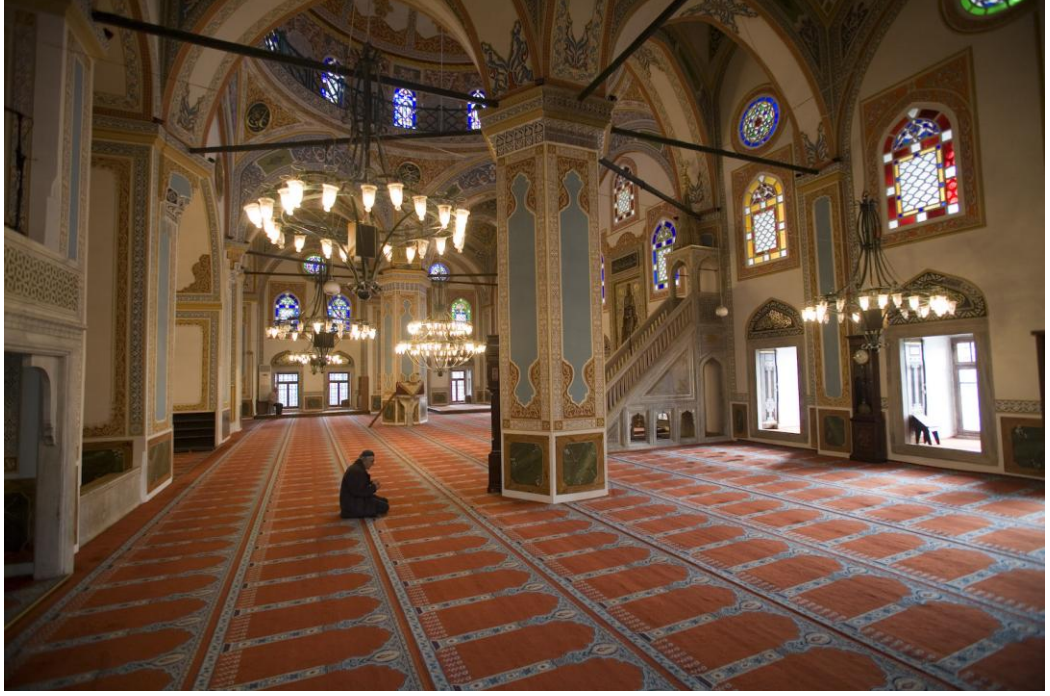
Resim 37: Sinan Paşa Camii'nin Sonradan Kapatılarak Son Cemaat Yerine Çevrilen Kuzey Cephesindeki Girişi

Resim 38: Sinan Paşa Camii Mihrap ve Minberi

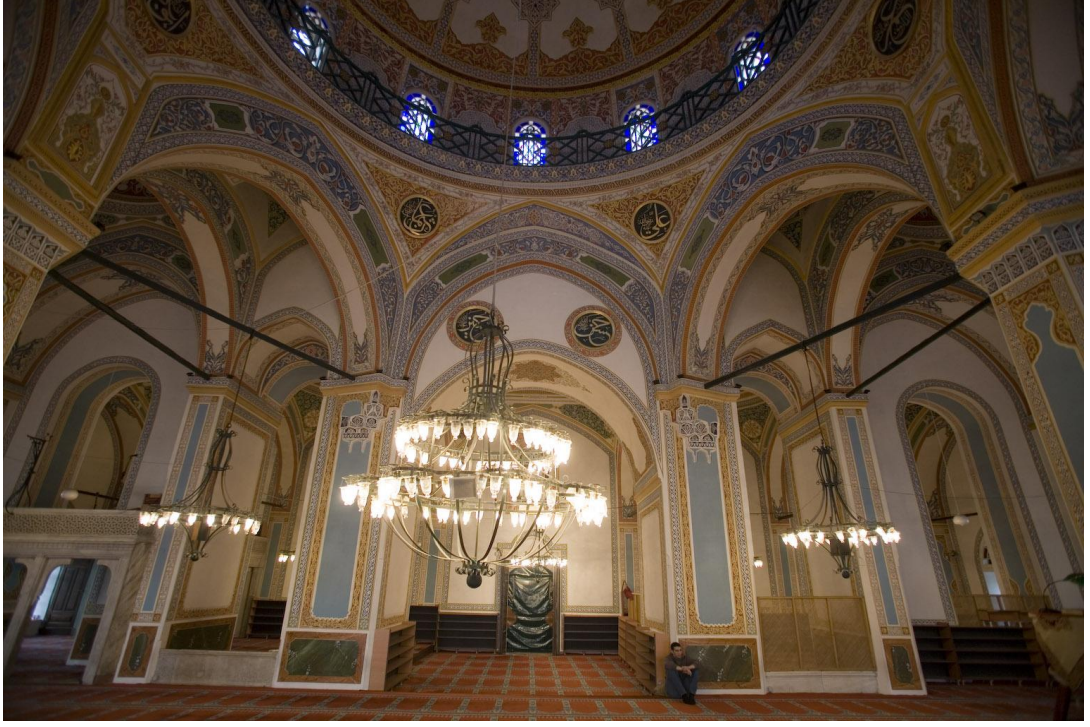
Resim 39: Sinan Paşa Camii İç Mekân Güney Yanı

Resim 40: Sinan Paşa Camii İç Mekân Güney ve Doğu Yanı

Resim 41: Sinan Paşa Camii İç Mekân Güney ve Batı Yanı

Resim 42: Sinan Paşa Camii İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 43: Sinan Paşa Camii Harimi Örtten Kubbenin İç Yüzeyi ve Pandantifler

Resim 44: Kaptan İbrahim Ağa Camii Kuzey Cephesi

Resim 45: Kaptan İbrahim Ağa Camii Cümle Kapısı Üzerinde Yer Alan Tamir Kitabesi

Resim 46: Kaptan İbrahim Ağa Camii Kuzey Cephesi ve Minaresi

Resim 47: Kaptan İbrahim Ağa Camii Mihrap ve Minber

Resim 48: Kaptan İbrahim Ağa Camii İÇ Mekân Güney ve Batı Yanı

Resim 49: Deftardarburnu Camii (20. y.y. Başları)

Resim 50: Deftardarburnu Camii Kuzey Cepheden Görünüş

Resim 51: Defterdarburnu Camii Mihrap ve Minberi

Resim 52: Defterdarburnu Camii Minberi ve Batı Yanı

Resim 53: Deftardarburnu Camii İç Mekân Doğu Yanı

Resim 54: Deftardarburnu Camii İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 55: Defterdarburnu Camii Tavan Süslemesi

Resim 56: Defterdarburnu Camii Tavan Süslemesi Detayı

Resim 57: Vişnezade Camii Kuzey Cephesi

Resim 58: Vişnezade Camii Minaresindeki Yıldız Kabartmaları

Resim 59: Vişnezade Camii Mihrap ve Minber

Resim 60: Vişnezade Camii İç Mekân Kuzey Yanı ve Kadınlar Mahfili

Resim 61: Abbas Ağa Camii Kuzey Cephesi

Resim 62: Abbas Ağa Camii Üst Örtüsü

Resim 63: Abbas Ağa Camii Minaresi

Resim 64: Abbas Ağa Camii Minaresinden Detay

Resim 65: Abbas Ağa Camii Mihrap ve Minber

Resim 66: Abbas Ağa Camii İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 67: Abbas Ağa Camii Tavan Süslemesi

Resim 68: Abbas Ağa Camii Tavan Kornişinden Detay

Resim 69: Abbas Ağa Camii İç Mekân Batı Yanında Bulunan Mahfil

Resim 70: Abbas Ağa Camii İç Mekân Batı Yanında Bulunan Mahfilin Kubbesi

Resim 71: Şenlikdede Camii Kuzeybatı Cephesinden Görünüşü

Resim 72: Şenlikdede Camii'nin Minare Kaidesinde Yer Alan Kitabesi

Resim 73: Şenlikdede Camii Mihrap ve Minber

Resim 74: Şenlikdede Camii İçindeki Hazire

Resim 75: Tezkireci Osman Efendi Camii Güney Cephesi

Resim 76: Tezkireci Osman Efendi Camii'nin Güney Cephesinde Yer Alan Çeşme

Resim 77: Tezkireci Osman Efendi Camii Doğu Cephesi

Resim 78: Tezkireci Osman Efendi Camii Mihrap ve Minber

Resim 79: Tezkireci Osman Efendi Camii İç Mekân Doğu Yanı

Resim 80: Tezkireci Osman Efendi Camii İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 81: Tevfikiye Camii Güney Cephesi

Resim 82: Tevfikiye Camii Güney ve Doğu Cephesi

Resim 83: Tevfikiye Camii Mihrap ve Minber

Resim 84: Tevfikiye Camii Tavan Süslemesi

Resim 85: Tevfikiye Camii İç Mekân Kuzey Yanı ve Kadınlar Mahfili

Resim 86: Tevfikiye Camii İç Mekân Güney ve Batı Yanı

Resim 87: Âsâriye Camii Batı Cephesi

Resim 88: Âsâriye Camii Kuzey Cephesi

Resim 89: Âsâriye Camii Minaresi

Resim 90: Âsâriye Camii Kubbesi Dışarıdan Görünüş

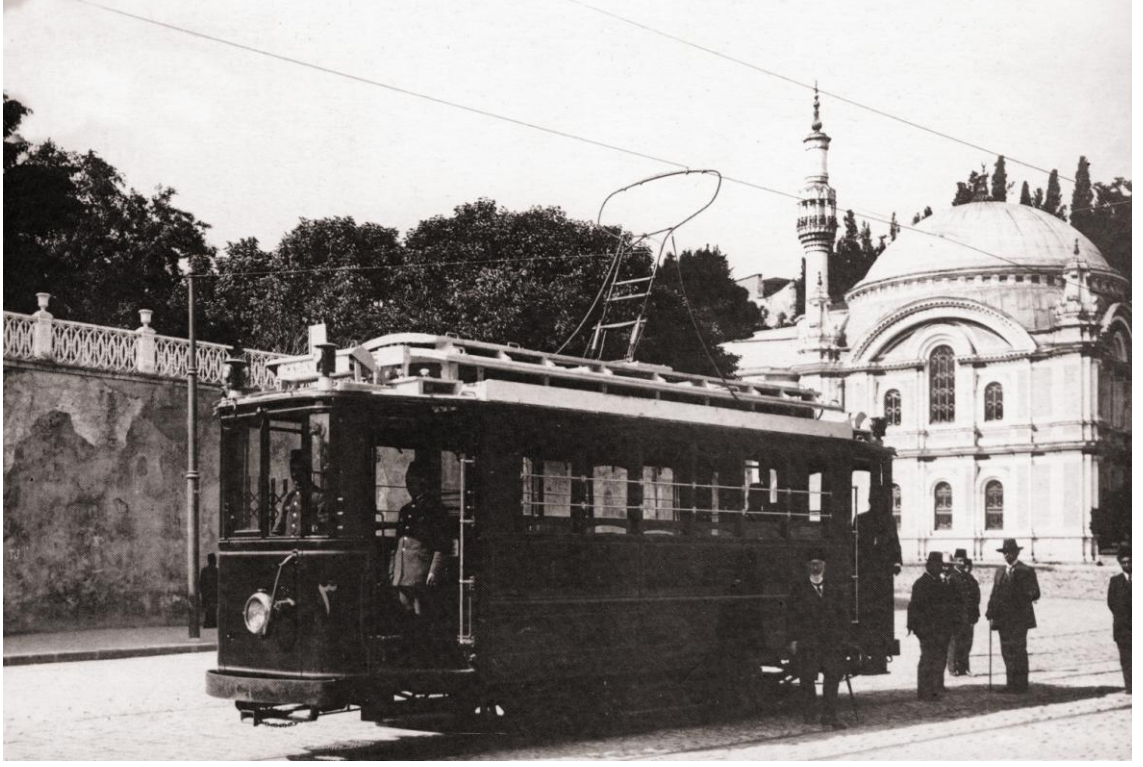
Resim 91: Âsâriye Camii Mihrap ve Minber

Resim 92: Āsâriye Camii İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 93: Āsâriye Camii Kubbe Süslemesinden Detay

Resim 94: Mecidiye Camii (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 95: Mecidiye Camii Güney ve Batı Cephesi

Resim 96: Mecidiye Camii Avluya Girişi Sağlayan Kapı

Resim 97: Mecidiye Camii Avluya Girişi Sağlayan Kapı Üzerindeki Kitabe ve Abdülmecid'in Tuğrası

Resim 98: Mecidiye Camii Kuzey Cephesinde Giriş Bölümü

Resim 99: Mecidiye Camii Hünkâr Kasrı Doğu Kanattaki Oda

Resim 100: Mecidiye Camii Minaresinden Detay

Resim 101: Mecidiye Camii Kuzey Cephesi Giriş Holü

Resim 102: Mecidiye Camii Mihrabı

Resim 103: Mecidiye Camii Mihrap ve Minber

Resim 104: Mecidiye Camii İç Mekân Doğu Yanı ve Vaaz Kürsüsü

Resim 105: Mecidiye Camii İç Mekân Pencere Detayı

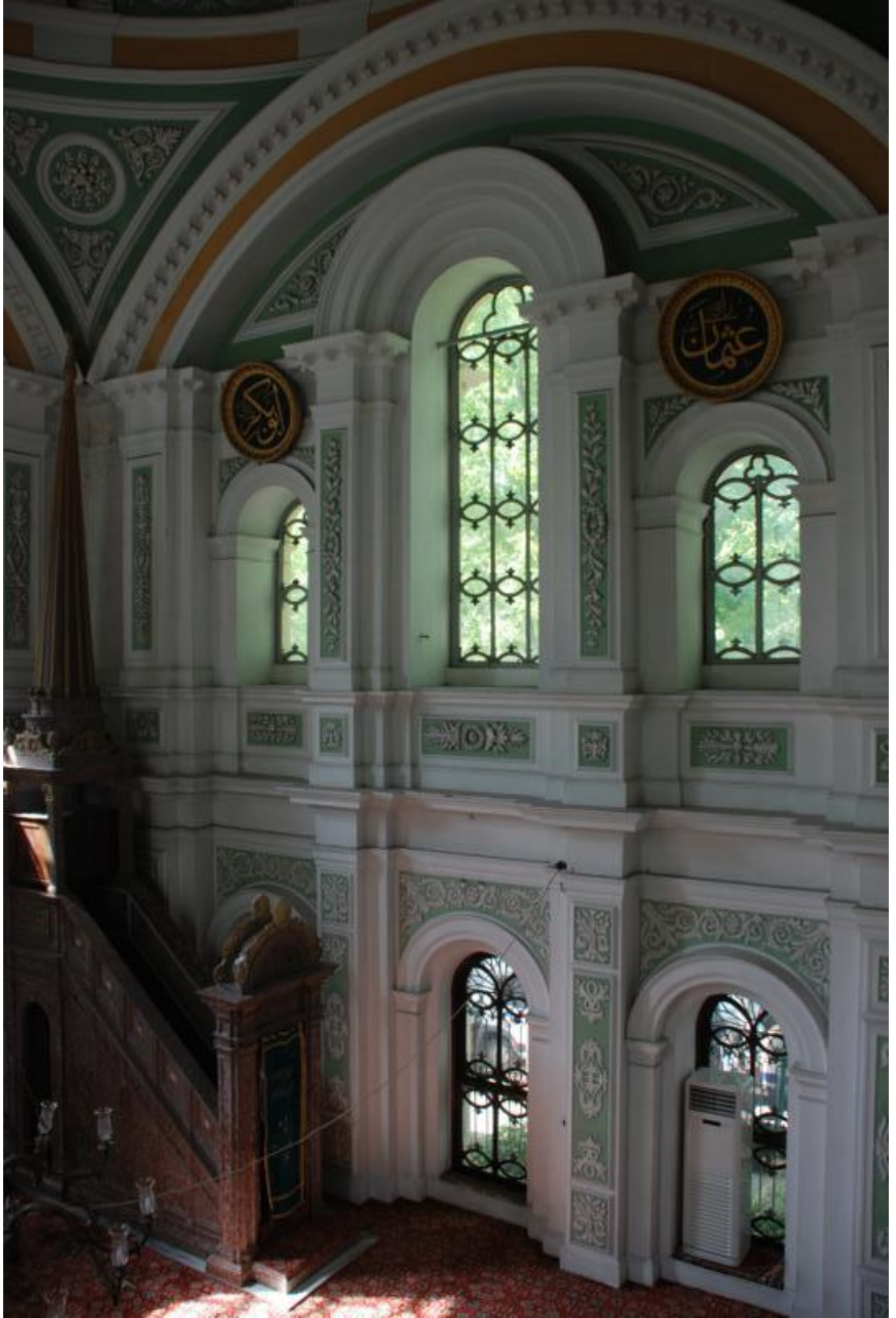
Resim 106: Mecidiye Camii Harimi Örtten Kubbenin İç Yüzeyi

Resim 107: Mecidiye Camii Pandantif Detayı

Resim 108: Mecidiye Camii İç Mekân Kuzey Yanında Localar

Resim 109: Mecidiye Camii İç Mekân Batı Yanı

Resim 110: Ortaköy Camii (Yıldız Fotoğraf Arşivi)

Resim 111: Ortaköy Camii'nde Cuma Selamlığı (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 112: Ortaköy Camii Kuzey ve Batı Cephesi

Resim 113: Ortaköy Camii Denizden Batı Cephesi

Resim 114: Ortaköy Camii Güney Cephesi

Resim 115: Ortaköy Camii Dekoratif Ağırlık Kulesi Detayı

Resim 116: Ortaköy Camii Kuzey Cephesindeki Giriş Bölümü

Resim 117: Ortaköy Camii Kuzey Cepheden Minarelerin Görünüşü

Resim 118: Ortaköy Camii Minaresi Şerefe Detayı

Resim 119: Ortaköy Camii İç Mekân Doğu Yanı

Resim 120: Ortaköy Camii İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 121: Ortaköy Camii Mihrabı

Resim 122: Ortaköy Camii Minberi

Resim 123: Ortaköy Camii Vaaz Kürsüsü

Resim 124: Ortaköy Camii Kubbesinin İç Yüzeyi

Resim 125: Ortaköy Camii Hünkâr Dairesine Çıkan Merdivenler

Resim 126: Ortaköy Camii Hünkâr Dairesi Tavan Süslemesi

Resim 127: Raif Ağa Camii Batı Cephesi

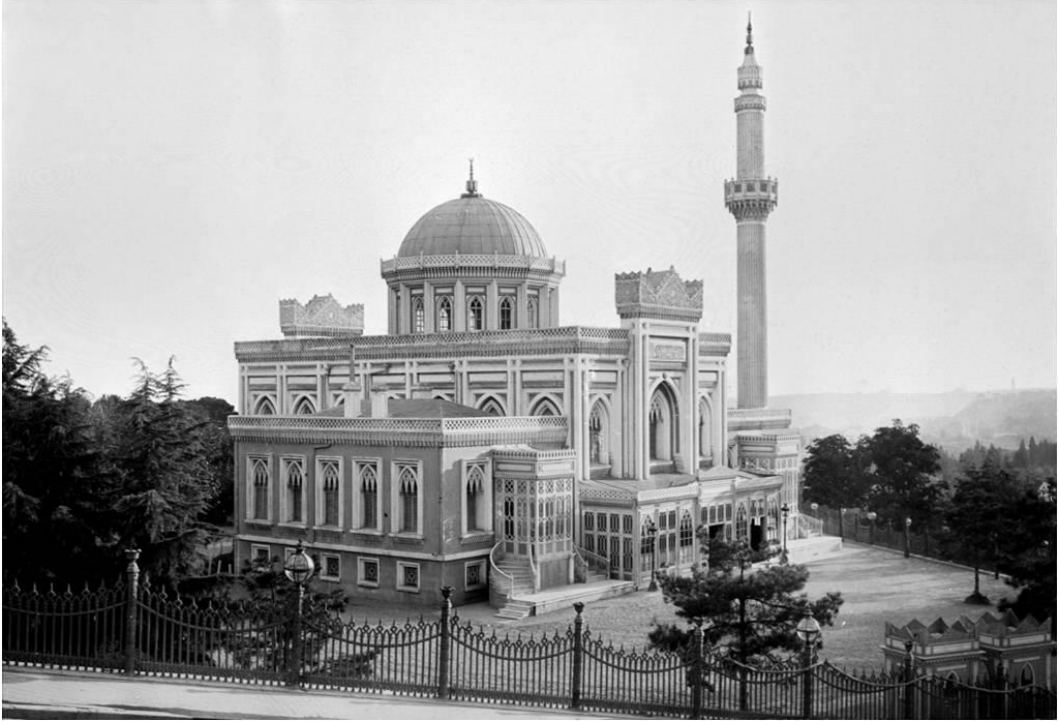
Resim 128: Raif Ağa Camii Cephesindeki Çeşmenin Üzerinde Yer Alan Kitabe

Resim 129: Raif Ağa Camii Mihrap ve Minber

Resim 130: Raif Ağa Camii İç Mekân Kuzey ve Batı Yanı

Resim 131: Yıldız Hamidiye Camii (Yıldız Fotoğraf Arşivi)

Resim 132: Yıldız Hamidiye Camii'nde Cuma Selamlığı (Yıldız Fotoğraf Arşivi)

Resim 133: Yıldız Hamidiye Camii Kuzey Cephesi

Resim 134: Yıldız Hamidiye Camii Kuzey Cephesi Alınlık Detayı

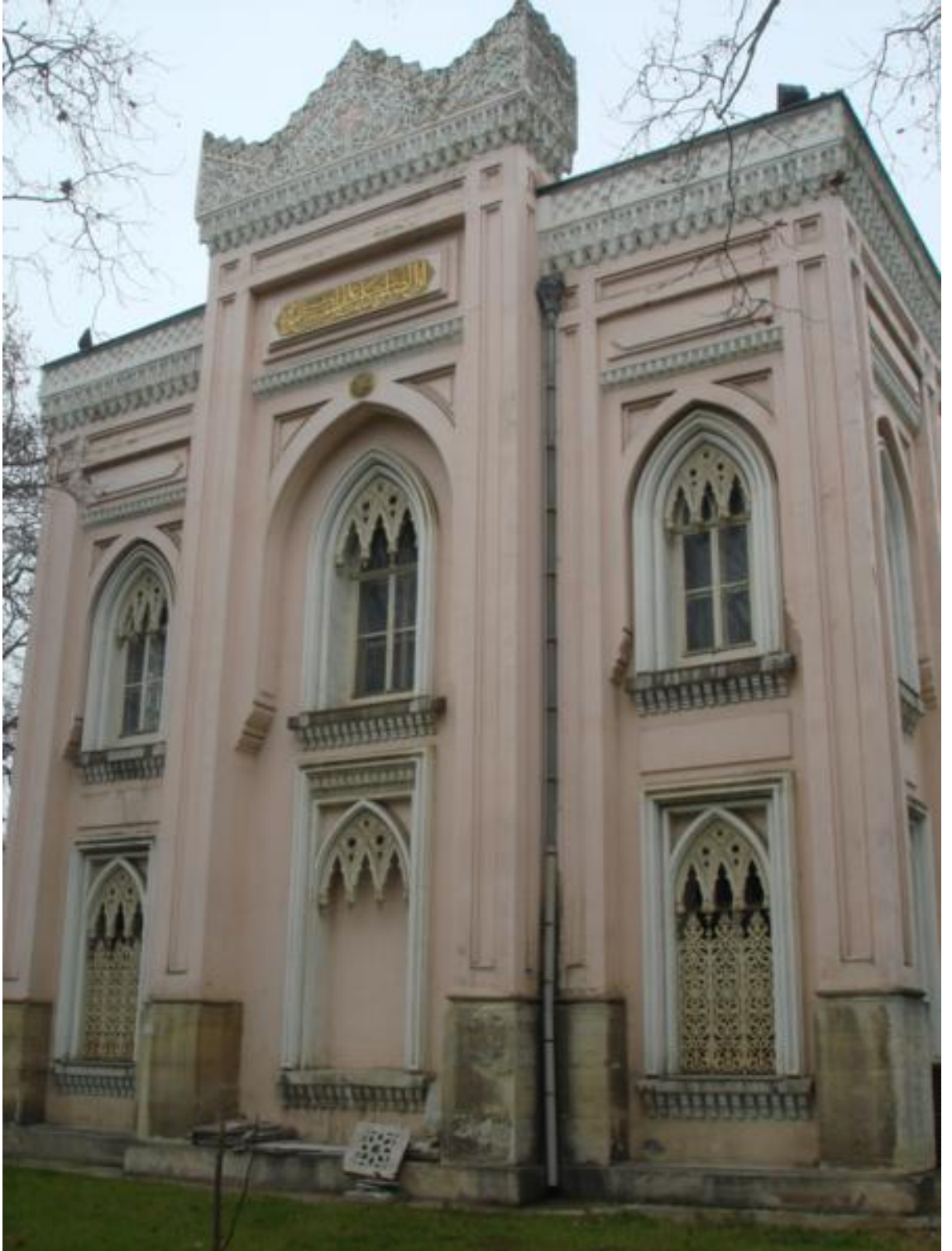
Resim 135: Yıldız Hamidiye Camii Minaresinin Detayı

Resim 136: Yıldız Hamidiye Camii Doğu Cephesi

Resim 137: Yıldız Hamidiye Camii Doğu Cephesi Hünkâr Dairesi

Resim 138: Yıldız Hamidiye Camii Güney Cephesi

Resim 139: Yıldız Hamidiye Camii Mihrap ve Minber

Resim 140: Yıldız Hamidiye Camii Vaaz Kürsüsü

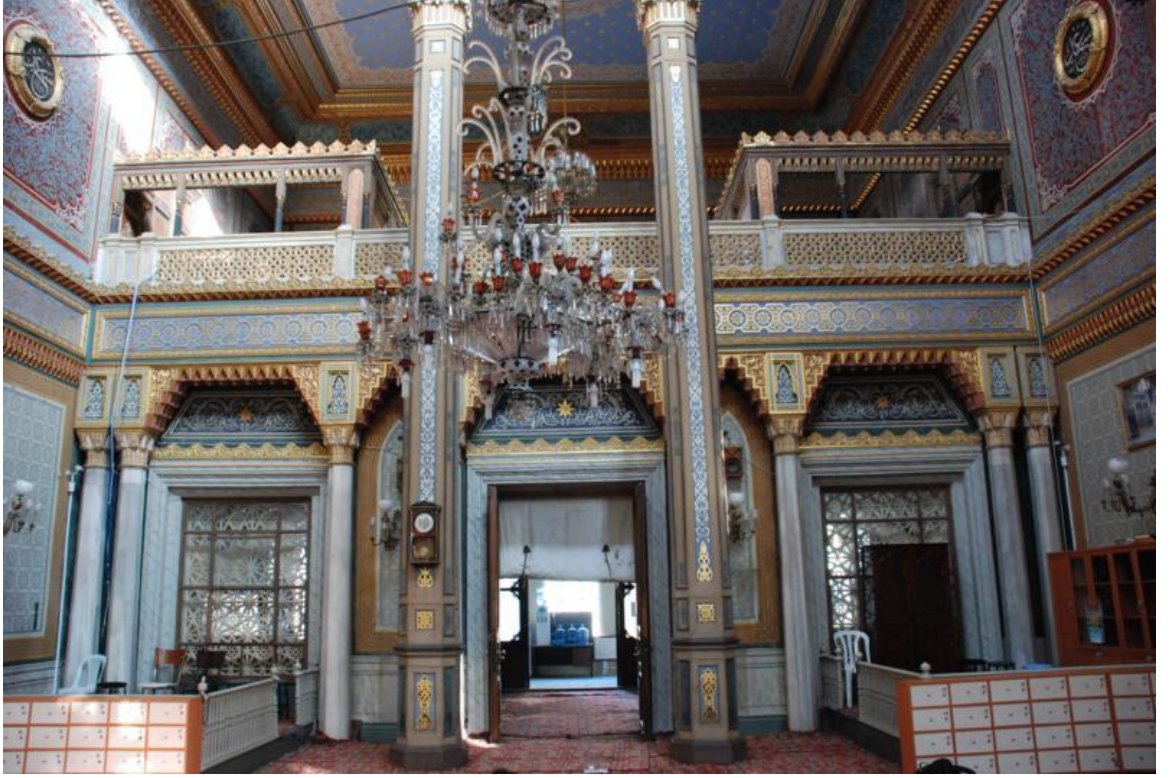
Resim 141: Yıldız Hamidiye Camii Kubbesinin İç Yüzeyi

Resim 142: Yıldız Hamidiye Camii İç Mekân Güney ve Doğu Yanı

Resim 143: Yıldız Hamidiye Camii İç Mekân Batı Yanındaki Ahşap Köşk Bölümü

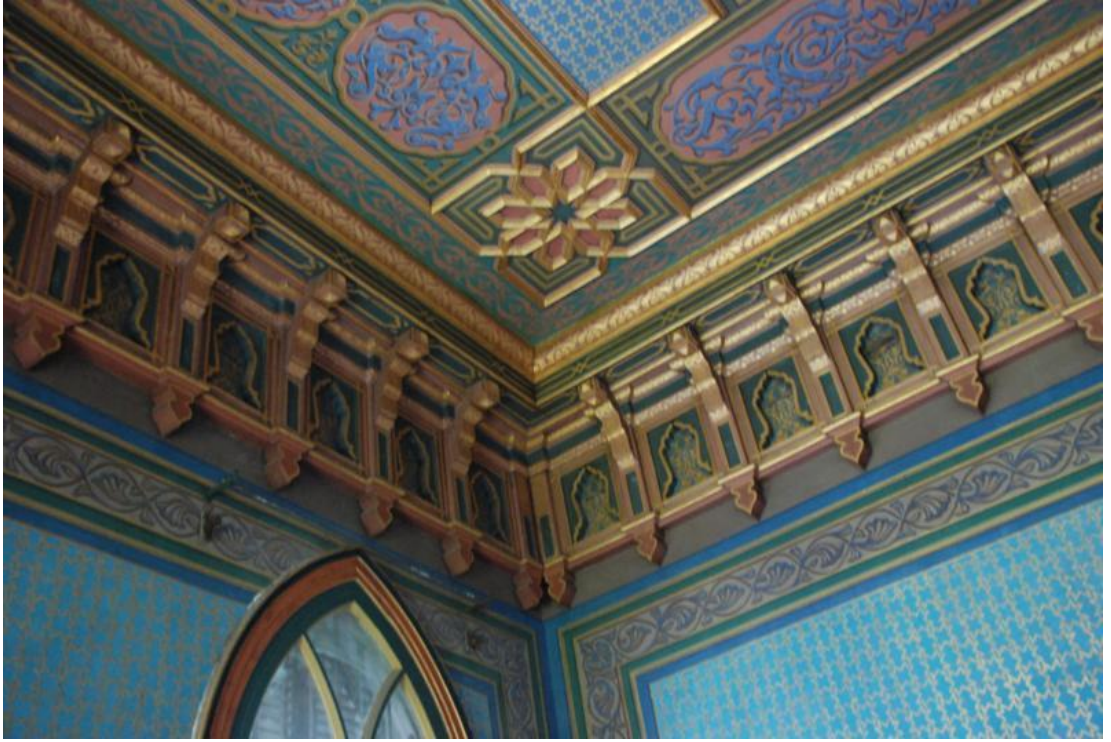
Resim 144: Yıldız Hamidiye Camii İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 145: Yıldız Hamidiye Camii Üst Kattan Hünkâr Köşküne Açılan Bölüm

Resim 146: Yıldız Hamidiye Camii Hünkâr Köşkü Tavan Süslemesinden Detay

Resim 147: Yıldız Hamidiye Camii Hünkâr Köşkü Tavan Kornişi Detayı

Resim 148: Yıldız Çini Fabrikası'nda Yapılmış Olan Çini Soba

Resim 149: Yıldız Çini Fabrikası'nda Yapılmış Olan Çini Soba

Resim 150: Orhaniye Kışlası Camii'nin Avluya Bakan Cephesi

Resim 151: Orhaniye Kışlası Camii Kuzey Cephesi

Resim 152: Orhaniye Kışlası Camii'nin Kuzeybatı Cephesindeki Minaresinden Detay

Resim 153: Orhaniye Kışlası Camii'nin Giriş Holü Tavanındaki Kalemîşi Silah Kompozisyonu

Resim 154: Orhaniye Kışlası Camii'nin Kuzey Cephesindeki Hol

Resim 155: Orhaniye Kışlası Camii Mihrap ve Minber

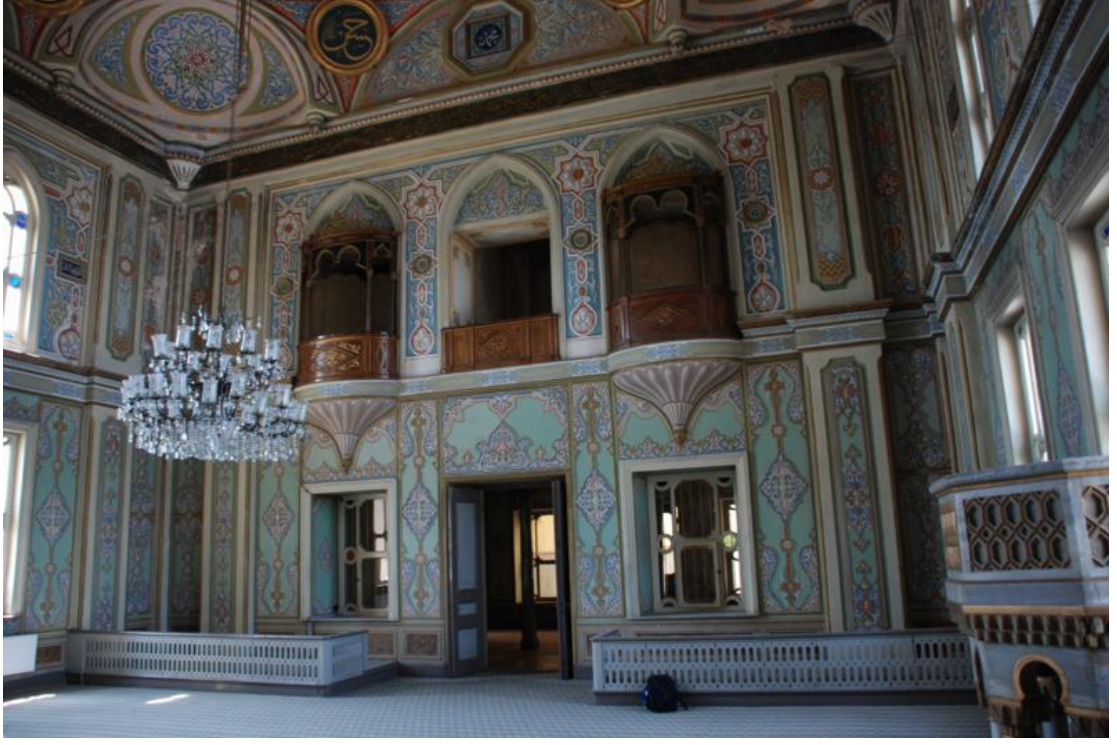
Resim 156: Orhaniye Kışlası Camii Vaaz Kürsüsü

Resim 157: Orhaniye Kışlası Camii Kubbesinin İç Yüzeyi

Resim 158: Orhaniye Kışlası Camii Tromp Detayı

Resim 159: Orhaniye Kışlası Camii İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 160: Orhaniye Kışlası Camii İç Mekân Doğu ve Güney Yanı

Resim 161: Muradiye Camii Güney Cephesi

Resim 162: Muradiye Camii Batı Cephesi Üzerindeki Giriş Kapısı ve Kitabesi

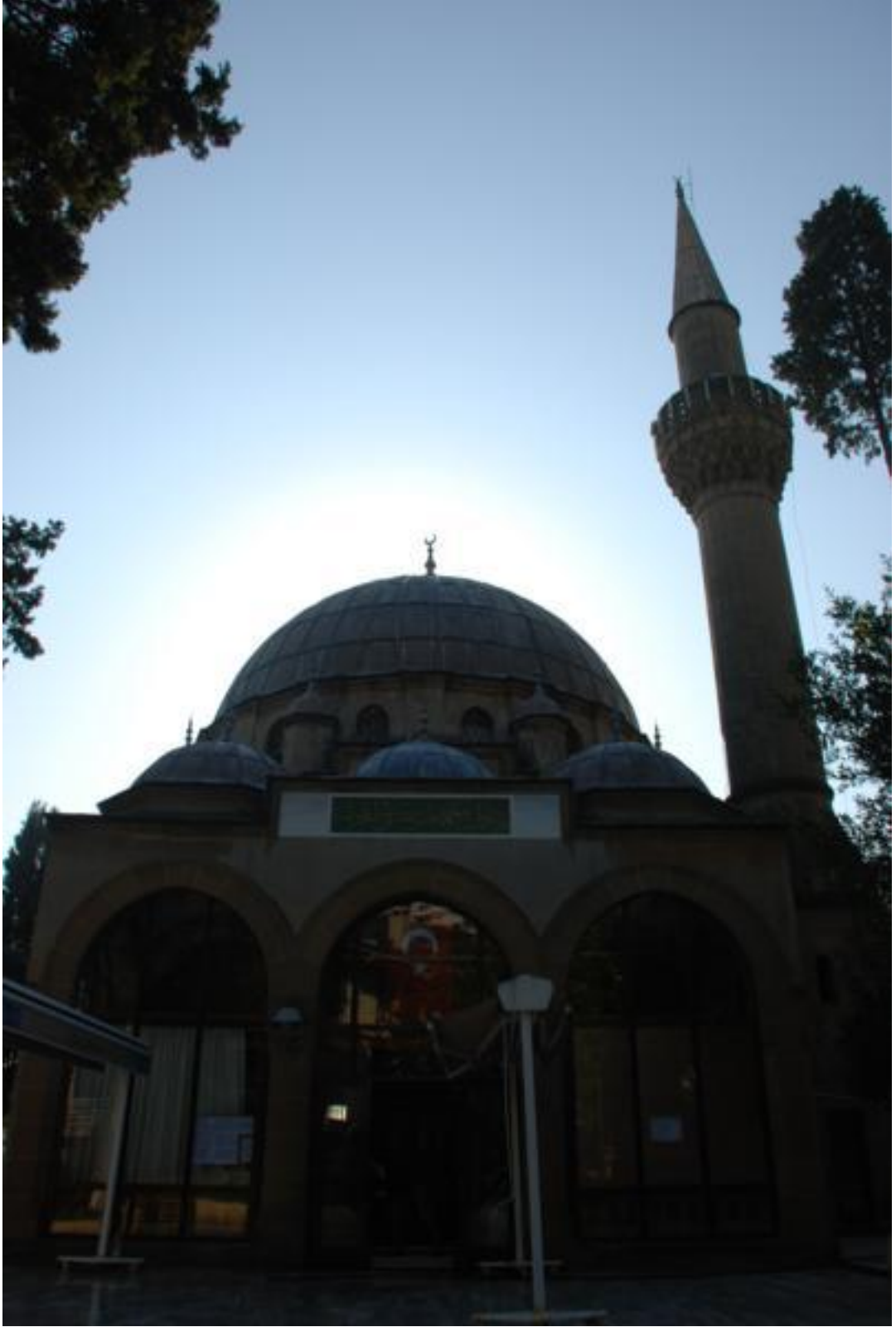
Resim 163: Muradiye Camii Minaresi

Resim 164: Muradiye Camii Mihrap ve Minber

Resim 165: Muradiye Camii İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 166: Bebek Camii Kuzey Cephesi

Resim 167: Bebek Camii Minare Detayı

Resim 168: Bebek Camii Doğu Cephesi

Resim 169: Bebek Camii Mihrap ve Minber

Resim 170: Bebek Camii Kubbe İç Yüzeyi

Resim 171: Bebek Camii İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 172: Bebek Camii İç Mekân Pencere Detayı

Resim 173: Dikilitaş Camii Batı ve Güney Cephesi

Resim 174: Dikilitaş Camii Kuzey Cephesinde Bulunan Giriş Bölümü

Resim 175: Dikilitaş Camii Mihrap ve Minber

Resim 176: Dikilitaş Camii İç Mekân Kuzey ve Doğu Yanı

Resim 177: Levent Camii Kuzey Cephesi

Resim 178: Levent Camii Son Cemaat Yeri

Resim 179: Levent Camii Doğu Cephesi

Resim 180: Levent Camii Mihrap ve Minber

Resim 181: Levent Camii İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 182: Levent Camii Kubbe İç Yüzeyi

Resim 183: Levent Camii İç Mekân Pencere Detayı

Resim 184: Hacı Mahmud Camii Kuzey Cepheden Görünüş

Resim 185: Hacı Mahmud Camii Son Cemaat Yeri

Resim 186: Hacı Mahmud Camii Mihrap ve Minber

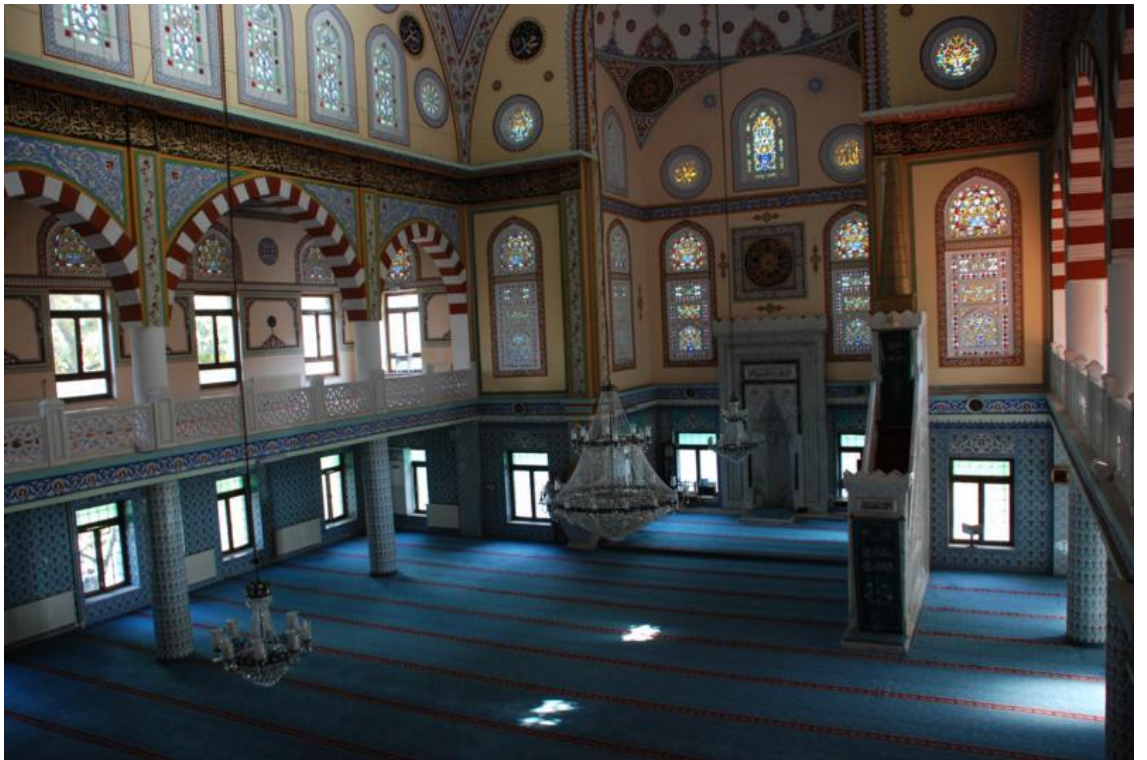
Resim 187: Hacı Mahmud Camii Kubbe İç Yüzeyi

Resim 188: Hacı Mahmud Camii İç Mekân Doğu Yanı

Resim 189: Hacı Mahmud Camii İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 190: Hacı Mahmud Camii İç Mekân Doğu ve Güney Yanı

Resim 191: Ekmekçinbaşı Mescidi Kuzey Cephesi

Resim 192: Ekmekçibaşı Mescidi Mihrap ve Minber

Resim 193: Ekmekçibaşı Mescidi İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 194: Ekmekçibaş Mescidi İç Mekân Doğu Yanı

Resim 195: Ekmekçibaş Mescidi Haziresinden Detay

Resim 196: Kayalar Mescidi Güney Cephesi

Resim 197: Kayalar Mescidi Güney Cephesi Kapısının Üzerindeki Kitabe

Resim 198: Kayalar Mescidi Mihrap ve Minber

Resim 199: Kayalar Mescidi İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 200: Kayalar Mescidi İç Mekân Güney ve Doğu Yanı

Resim 201: Süleyman Ağa Mescidi Güney Cephesinden Görünüşü

Resim 202: Süleyman Ağa Mescidi Avlu Duvarı Üzerindeki Çeşme ve Kitabeler

Resim 203: Süleyman Ağa Mescidi Mihrap ve Minber

Resim 204: Süleyman Ağa Mescidi İç Mekân Kuzey Yanı

Resim 205: Baba Sungur Tekkesi

Resim 206: Baba Sungur Tekkesi Üstten Görünüşü

Resim 207: Yahya Efendi Tekkesi Denizden Görünüşü

Resim 208: Yahya Efendi Çıkmaşı Üzerinde Yer Alan Çeşme

Resim 209: Yahya Efendi Tekkesi Cümle Kapısı

Resim 210: Hacı Mahmud Kütüphanesi

Resim 211: Yahya Efendi Tekkesi'nin Girişinin Sağındaki II. Abdülhamid Çeşmesi

Resim 212: Yahya Efendi Tekkesi Güney Cephesi

Resim 213: Güzelce Ali Paşa Türbesi

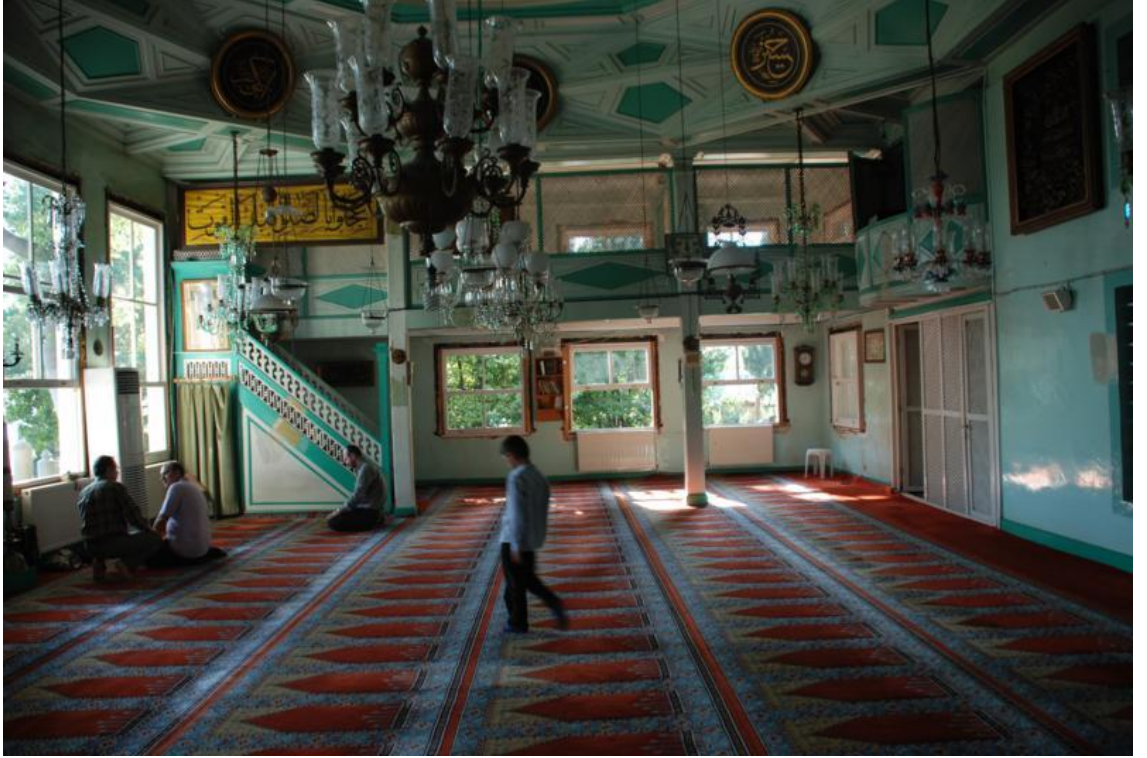
Resim 214: Cezayirli Hasan Paşa Çeşmesi

Resim 215: Yahya Efendi Tekkesi Bodrum Katı

Resim 216: Yahya Efendi Tekkesi Mihrap ve Minber

Resim 217: Yahya Efendi Tekkesi İç Mekân Batı Yanı

Resim 218: Yahya Efendi Tekkesi İç Mekân Doğu Yanı

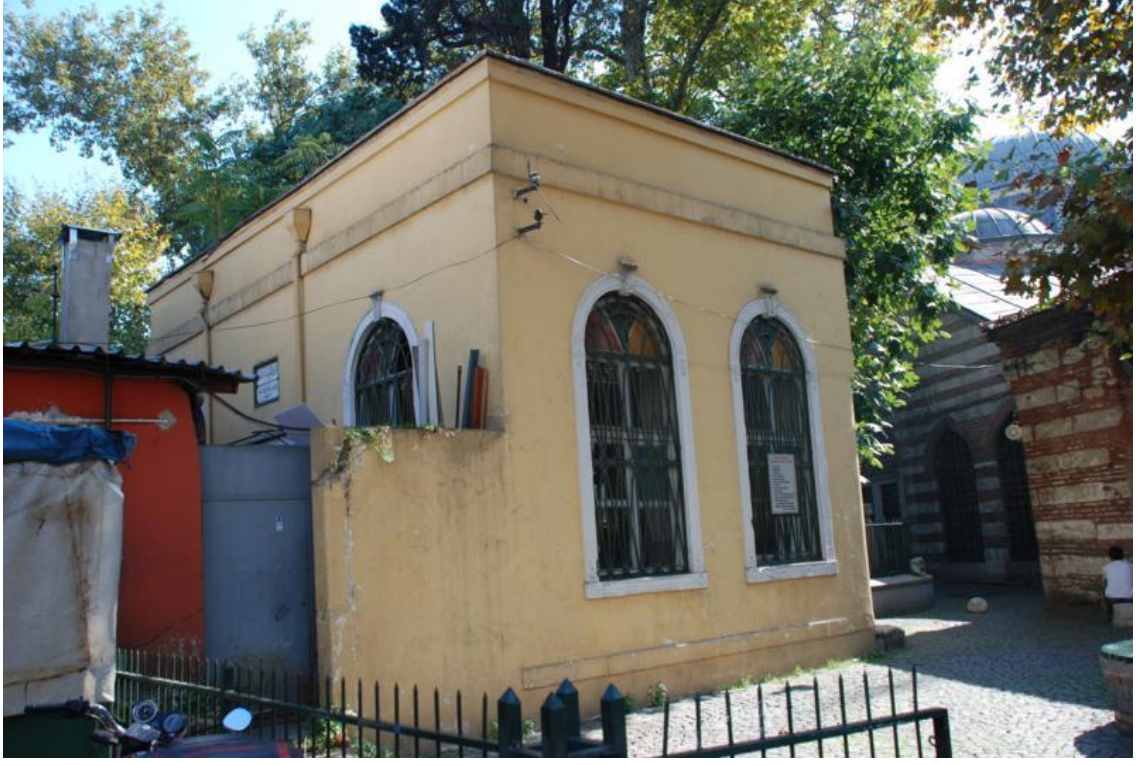
Resim 219: Yahya Efendi Tekkesi Kubbe İç Yüzeyi

Resim 220: Yahya Efendi Türbesi

Resim 221: Yahya Efendi Tekkesi Haziresinden Bir Bölüm

Resim 222: Neccarzade Tekkesi Türbesi

Resim 223: Neccarzade Tekkesi'nin Türbe Duvarında Yer Alan Kitabe

Resim 224: Ertuğrul Tekkesi'nde Cuma Selamlığı (Yıldız Fotoğraf Arşivi)

Resim 225: Ertuğrul Tekkesi Batı Cephesi

Resim 226: Erturul Tekkesi Doğu Cephesi

Resim 227: Ertuğrul Tekkesi Minaresi

Resim 228: Ertuğrul Tekkesi Mihrap ve Minber

Resim 229: Ertuğrul Tekkesi Üst Kat Mahfili

Resim 230: Ertuğrul Tekkesi Ana İbadet Mekanı Tavan İç Yüzeyi

Resim 231: Ertuğrul Tekkesi Üst Kat Mahfili

Resim 232: Ertuğrul Tekkesi Tavan Süslemesi Detayı

Resim 233: Ertuğrul Tekkesi Haremi

Resim 234: Ertuğrul Tekkesi Misafirhanesi

Resim 235: Şeyh Zâfir Türbe ve Kitaplığı

Resim 236: Şeyh Zâfir Türbesi Süsleme Detayı

Resim 237: Şeyh Zâfir Türbesi ve Kitaplığı'nın Çeşmesi

Resim 238: Bezmiâlem Valide Sultan Namazgâhı

Resim 239: Bezmiâlem Valide Sultan Namazgâhı Mihrap Taşı

Resim 240: Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 241: Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi (Beşiktaş Kaymakamlığı Arşivi)

Resim 242: Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi (Beşiktaş Kaymakamlığı Arşivi)

Resim 243: Barboros Hayreddin Paşa Türbesi Giriş Cephesi

Resim 244: Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi Giriş Kapısı Üstündeki Kitabe

Resim 245: Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi Giriş Revakı Tonozu

Resim 246: Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi Kubbe İç Yüzeyi

Resim 247: Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi İçindeki Sandukalar

Resim 248: Köprübaşı Hamamı (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 249: Köprübaşı Hamamı (Dünden Bugüne Beşiktaş-Der. Nuri Akbayer)

Resim 250: Hüsrev Kethüda Hamamı

Resim 251: Hüsrev Kethüda Hamamı Erkekler Kısımına Sonradan Eklenen Bölümü

Resim 252: Hüsrev Kethüda Hamamı Yan Cephesi

Resim 253: Hüsrev Kethüda Hamamı Kadınlar Kısmı Dış Görünüşü

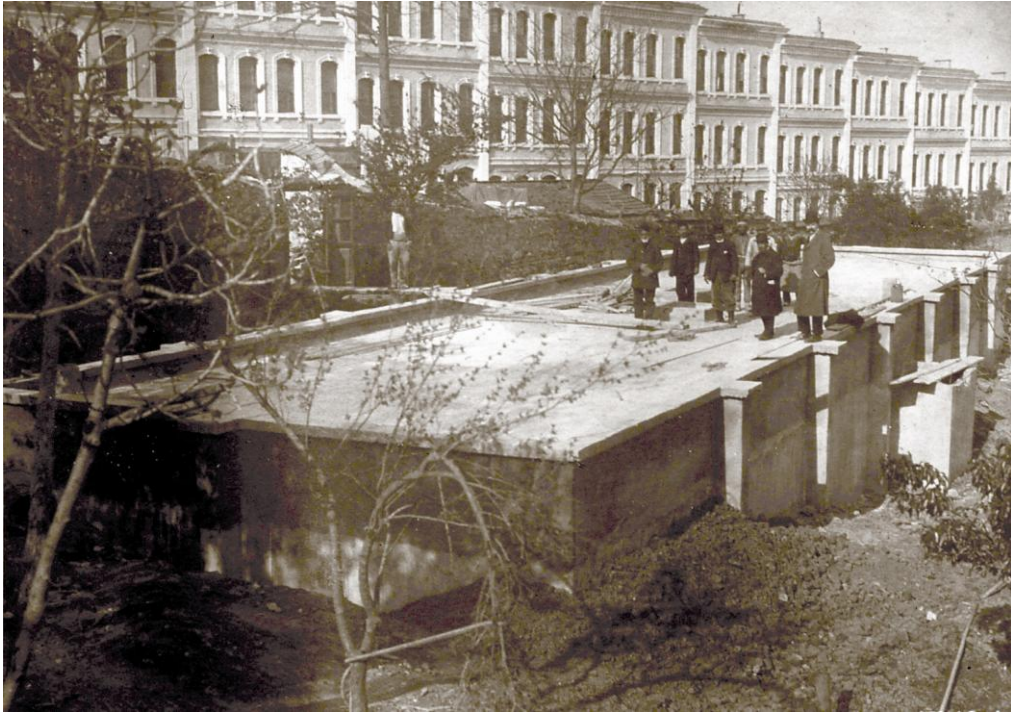
Resim 254: Köyiçi Hamamı Giriş Cephesi

Resim 255: Köyiçi Hamamı Caddeye Bakan Bölümü

Resim 256: Akaretler Aşiret Mektebi Olarak Kullanılırken (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 257: Akaretler (Cengiz Kahraman Arşivi)

Resim 258: Akaretler Maçka Süleyman Seba Caddesi Girişinden Genel Görünüşü

Resim 259: Akaretler Süleyman Seba Caddesi Üzerindeki Binalar

Resim 260: Akaretler Süleyman Seba Caddesi'nin Solundaki Binalar

Resim 261: Akaretler Şair Nedim Caddesi Üzerindeki Binalar

KAYNAKÇA

“Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, s.54, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

“Namazgâhlar”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.6, s.43-44, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

“Odabaşı Tekkesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.8, s.339, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1995.

“Sinanpaşa Camii’nde Restorasyon Soruşturması”, **NTV**, 12 Ağustos 2003.

Acun, Hakkı; **Anadolu Saat Kuleleri**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994.

Afet İnan, Ayşe; **Mimar Koca Sinan**, Türkiye Emlak Kredi Bankası Yayınları, İstanbul 1968.

Ağın, Ahmet; **Saraylarımız**, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul 1965.

Akbatu, Şinasi; “İstanbul Hamamları”, **İstanbul İl Yıllığı**, s.486-495, İstanbul 1973.

Akşit, İlhan; **Topkapı ve Dolmabahçe Sarayları**, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul.

Amicis, Edmondo De; **İstanbul**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006.

Anonim, “Ortaköy Camii”, **Vakıflar Bülteni**, 1, s.63-75, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 1970.

Anonim, **İstanbul Abideleri**, Yedigün Neşriyat, İstanbul 1940.

Araz, Nezihe; **Anadolu Evliyalari**, Atlas Kitabevi, İstanbul 1980.

Arlı, Hakan, “Muradiye Camii”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, s.519-520, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1994.

Arlı, Hakan; “Bebek Camii”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, s.116, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Arslan, Necla; **Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul: 18. Yüzyıl Sonu ve 19. Yüzyıl**, Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1992.

Arslan, Necla; **Gravürlerde Yaşayan Osmanlı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006.

Artan, Tülay – Somçağ, Selim; “Beşiktaş”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, s.161-164, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Artan, Tülay; “Boğaziçi’nin Çehresini Değiştiren Soylu Kadınlar ve Sultanefendi Sarayları”, **İstanbul: Üç Aylık Dergi**, Tarih Vakfı Yayınları, S.3, s.109-118, İstanbul Ekim 1992.

Aslanapa, Oktay; **Mimar Sinan**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

Aslanapa, Oktay; **Osmanlı Devri Mimarisi**, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1985.

Aslanapa, Oktay; **Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.

Aslanoğlu Evyapan, Gönül; **Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri**, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Yayınları, Ankara 1972.

Avcı, Sedat; “Beşiktaş”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, s.166-167, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1994.

Aybay, Aydın; **Beşiktaş’ta Savaş Yılları**, Çelik Gülersoy Vakfı Yayınları, İstanbul.

Aynur, Hatice-Karateke, Hakan T.; **III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri: 1703-1730**, İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1995.

Ayvansarayî Hüseyin Efendi-Ali Satı Efendi-Süleyman Besim Efendi, **Hadîkatü’l Cevâmi**, İşaret Yayınları, İstanbul 2001.

Ayverdi, Ekrem Hakkı; **Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskânı ve Nüfusu**, Vakıflar Umum Müdürlüğü, Ankara 1958.

Ayverdi, Ekrem Hakkı; **Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri**, C.III, Baha Matbaası, İstanbul 1973.

Ayverdi, Samiha; **Boğaziçinde Tarih**, Baha Matbaası, İstanbul 1966.

Barışta, H. Örcün; **İstanbul Çeşmeleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

Batur, Afife; “Akaretler”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, s.149-150, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1993.

Batur, Afife; “Balyan Ailesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, s.35-41, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1994.

Batur, Afife; “Batılılaşma Döneminde Osmanlı Mimarlığı”, **Tanzimattan Günümüze Türkiye Ansiklopedisi**, C.4, s.1038-1067, İstanbul 1985.

Batur, Afife; “Ortaköy Camii”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.6, s.143-144, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1994.

Batur, Afife; “Yıldız Serencebey’de Şeyh Zafir Türbe, Kitaplık ve Çeşmesi”, **Anadolu Sanatı Araştırmaları**, C.I, s.103-138, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları İstanbul 1968.

Batur, Afife-Fersan, Nur-Yücel, Atilla; “İstanbul’da Ondokuzuncu Yüzyıl Sıra Evleri, Koruma ve Yeniden Kullanım İçin Bir Monografik Araştırma”, **ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi**, V/5, s.185-205, Ankara 1979.

Batur, Selçuk; “19. Yüzyıl Büyük Camilerinde Son Cemaat Yeri ve Hünkar Mahfili Sorunu Üzerine”, **Anadolu Araştırmaları**, 2, s.97-124, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları İstanbul 1971.

Batur, Selçuk; “Mecidiye Camii”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, s.314-316, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1993.

Batur, Selçuk; “Mecidiye Camisi”, **Prof. H. Kemali Söylemezoğlu’na Armağan**, s.61-78, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul 1982.

Batur, Selçuk; “Yıldız Camii”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, s.514-515, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1994.

Baysun, Cavid; “Beşiktaş’a Dair”, **TTOK Belleteni**, S.55-56, Ağustos-Eylül 1946, s.22.

Berger, Albrecht; “Antik Dönem ve Ortaçağda Beşiktaş”, **İstanbul: Üç Aylık Dergi**, (Beşiktaş: Dün Bugün Özel Sayısı), S. 15, s.97-99, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul Ekim 1995.

Büyüker, Kamil; **II. Abdülhamid Han’ın Şazeli Tarikatı Şeyhi Şeyh Muhammed Zafir Efendi ve Ertuğrul Tekkesi**, Ankara 2004.

Can, Selman; **Belgelerle Çırağan Sarayı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

Can, Selman; **Osmanlı Mimarlık Teşkilatının XIX. Yüzyıldaki Değişim Süreci ve Eserleri ile Mimar Seyyid Abdülhalim Efendi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2002.

Can, Selman; “Ortaköy Camii’nin Asıl Mimarı”, **1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi**, S.4, s.130-136, Nisan-Mayıs-Haziran 2008 İstanbul.

Can, Selman; “Arşiv Belgeleri Işığında Sarkis Balyan”, **Sanat**, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, Sayı:11, Mayıs 2007, s.91-96.

Cansever, Turgut; **Mimar Sinan**, Albaraka Türk Yayınları, İstanbul 2005.

Cantay, Tanju; “Âsâriye Camii, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 3, s. 461, İstanbul 1991.

Carbognano, Cosimo Comidas De; **18. Yüzyılın Sonunda İstanbul**, Eren Yayıncılık, İstanbul 1993.

Cezar, Mustafa; “Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler”, **Türk Sanatı Tarihi Araştırmaları ve İncelemeleri I**, Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1963.

Cezar, Mustafa; **XIX. Yüzyıl Beyoğlusu**, Ak Yayınları, İstanbul 1991.

Çarkçıyan, Y. Gamidas; **Türk Devleti Hizmetinde Ermeniler**, Kesit Yayıncılık, İstanbul 2006.

Çeçen, Kazım; **İstanbul’da Osmanlı Devrindeki Su Tesisleri**, İTÜ Yayınları, İstanbul 1984.

Çeçen, Kazım; **İstanbul'un Vakıf Sularından Taksim ve Hamidiye Suları**, İSKİ, İstanbul 1992.

Çelik, Gözde; **İstanbul'da 19. Yüzyıl Abdülmecid Camileri**, İTÜ Fen Bil. Ens. Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Tarihi Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2000.

Çelik, Kasım – Ören, M. Zeki – Topaloğlu, Abdullah; **Mimar Sinan ve Yapılarıyla İlgili Eserler Bibliyografyası**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

Çetin, Atilla, “İstanbul'daki Tekke, Zaviye ve Hankahlar Hakkında 1199(1784) Tarihli Önemli Bir Vesika”, **Vakıflar Dergisi**, XIII, s.583-590, Ankara 1981.

Çetintaş, M. Burak; **Dolmabahçe'den Nişantaşı'na Sultanların ve Paşaların Semtinin Tarihi**, Antik A.Ş. Kültür Yayınları, İstanbul 2005.

Çoruhlu, Tülin, “Orhaniye Kışlası”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.6, s.137-138, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1994.

Dağdelen, İrfan; **İstanbul Rumeli Ciheti Haritaları**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 2005.

Dağdelen, İrfan; **Alman Mavileri, 1913-1914: I. Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 2006.

Deleon, Jak; **Boğaziçi Gezi Rehberi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.

Demircanlı, Yüksel Yoldaş; **Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak**, Vakıflar Genel Müdürlüğü, İstanbul 1989.

Demirsar, Belgin; “Süleyman Ağa Mescidi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, s.92-93, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1994.

Derman, Uğur; “Osmanlı Devri Şehir ve Menzil Yollarında İstirahat ve İbadet Yerleri Namazgahlar”, **Atatürk Konferansları**, V, s.281-298, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1975.

Dethier, P.A.; **Boğaziçi ve İstanbul**, Eren Yayıncılık, İstanbul 1993.

Dişören, N. Esra; “Kayalar Mescidi ve Tekkesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.4, s.498-499, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1994.

Dünden Bugüne Beşiktaş, ed. Nuri Akbayan, Tarih Vakfı Yayınları, Beşiktaş Belediye Başkanlığı, İstanbul 1998.

Egemen, Affan; **İstanbul’un Çeşme ve Sebilleri**, Arıtan Yayınevi, İstanbul 1993.

Eldem, Sedat Hakkı; **Boğaziçi Anıları**, Aletaş Alarko Eğirim Tesisi, İstanbul 1979.

Eldem, Sedat Hakkı; **Köşkler ve Kasırlar**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, İstanbul 1974.

Eldem, Sedat Hakkı; **Türk Bahçeleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1976.

Eldem, Sedat Hakkı; **Türk Evi Plan Tipleri**, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul 1968.

Eraktan, Halid; “Ertuğrul Camii ve Tekkesi”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.10, s.5230-32, Koçu Yayınları, İstanbul 1971.

Erbil, Ömer; “448 Yıllık Camide Restorasyon Faciası”, **Milliyet**, 09 Ağustos 2003.

Erdenen, Orhan; **Boğaziçi Sahilhaneleri: Yeniköy-Ortaköy**; İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1994.

Erdoğan, Esra Güzel; “Tezkireci Osman Efendi Camii”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, s.261, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1994.

Erdoğan, Muzaffer, **Lale Devri Baş Mimarı Kayserili Mehmed Ağa**, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1962.

Erdoğan, Muzaffer; “Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri”, **Vakıflar Dergisi**, IV, s.149-182, Ankara 1958.

Ergezen, Hasan Rıza; “Ertuğrul Camii Restorasyonu”, **Rölöve ve Restorasyon Dergisi**, 1, s.69-85, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1974.

Ersevim, İsmail; “Arnavudköyü”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, s.1039-1041, Neşriyat Kolektif Şirketi, İstanbul 1959.

Ertuğrul, Özkan; “Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.5, s.68, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992.

Erzen, Jale Nejdet; **Mimar Sinan Cami ve Külliyesi: Tasarım Süreci Üzerine Bir İnceleme**, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara 1991.

Esemenli, Deniz; “Baldeken Formlu Camilerin Geç Osmanlı Devrindeki Dış Görünümleri Üzerine”, **Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S.8, s.49-57, İstanbul 1990.

Esemenli, Deniz; **Osmanlı Sarayı ve Dolmabahçe**, Homer Kitabevi, İstanbul 2002.

Esen, Muzaffer - Koçu, Reşad Ekrem; “Asariye Camii”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, s.1095-1097, Neşriyat Kolektif Şirketi, İstanbul 1959.

Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, çev. Zuhuri Danışman, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1969.

Eyice, Semavi; “Aziziye Camii”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, s.510, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.

Eyice, Semavi; “İstanbul Minareleri”, **Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I**, Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1963.

Eyice, Semavi; **Bizans Devrinde Boğaziçi**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007.

Eyice, Semavi; **Ortaköy**, Dragon Yayınları, İstanbul 1991.

Eyice, Semavi; **Tarih Boyunca İstanbul**, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2006.

Genim; Sinan; **Konstantiniyye’den İstanbul’a: XIX. Yüzyıl Ortalarından XX. Yüzyıla Boğaziçi’nin Rumeli Yakası Fotoğrafları**, Suna-İnan Kırış Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006.

Gökbilgin, M. Tayip; “Boğaziçi”, **İslam Ansiklopedisi**, C.2, s.666-695, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1979.

Göktürk, Hakkı; “Bebek Camii”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, s.2332-2333, Neşriyat Kolektif Şirketi, İstanbul 1961.

Göktürk, Hakkı; “Beşiktaş İskeleyi Mescidi”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, s.2582, Neşriyat Kolektif Şirketi, İstanbul 1961.

Göktürk, Hakkı; “Cavidağa Camii”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.6, s.3395, Neşriyat Kolektif Şirketi, İstanbul 1963.

Göktürk, Hakkı; “Çanakçı Limanı Mescidi”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, s.3726, Neşriyat Kolektif Şirketi, İstanbul 1965.

Göktürk, Hakkı; “Dikilitaş Camii”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.8, s.4554, Neşriyat Kolektif Şirketi, İstanbul 1966.

Göyünç, Nejat; **Beşiktaş Tarihi**, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul 1948.

Gülersoy, Çelik; **Beşiktaş Daha Dün**, İstanbul Kitaplığı Yayınları, İstanbul 1994.

Gülersoy, Çelik; **Beşiktaş'ta İhlamur Mesiresi ve Tarihi Kitabeler**, TTOK, İstanbul 1962.

Gülersoy, Çelik; **Çerağan Sarayları**, İstanbul Kitaplığı Yayınları, İstanbul 1992.

Gülersoy, Çelik; **Dolmabahçe: Çağlar Boyu İstanbul Görünümleri**, İstanbul Kitaplığı, İstanbul 1984.

Gülersoy, Çelik; **İhlamur Mesiresi**, TTOK, İstanbul 1983.

Gülersoy, Çelik; **Yıldız Parkı ve Malta Köşkü**, TTOK, İstanbul 1983.

Gülersoy, Çelik; **Yıldız ve Emirgan Parkları ve Köşkleri**, TTOK, İstanbul 1980.

Günay, Reha, **Sinan'ın İstanbul'u**, Yem Yayınları, İstanbul 2006

Günay, Reha; **Mimar Sinan**, YEM Yayınları, İstanbul 2005.

Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, YKY, İstanbul 2003.

Gyllius, Petrus; **İstanbul Boğazı**, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000.

Halaçoğlu, Yusuf; “Abbas Ağa”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.1, s.20, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.

Haskan, M. Nermi; **İstanbul Hamamları**, TTOK Yayınları, İstanbul 1995.

Hiç, Vasıf; “Ebülhüda Efendi (Şeyh Mehmed)”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.9, s.4861-4862, Koçu Yayınları, İstanbul 1968.

Hovhannesyan, Sarkis Sarraf; **Payitaht İstanbul’un Tarihçesi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997.

Işın, Ekrem – Tanman, Baha; “Bahariye Mevlevihanesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, s.537-540, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1993.

Işın, Ekrem; “Beşiktaş Mevlevihanesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, s.168-171, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1994.

Işın, Ekrem; “İstanbul’un Mistik Tarihinde Beşiktaş/Bahariye Mevlevihanesi”, **İstanbul: Üç Aylık Dergi**, Tarih Vakfı Yayınları, S.6, s.129-137, İstanbul Temmuz 1993.

İnciyan, P.G.; **XVIII. Asırda İstanbul**, İstanbul Fetih Derneği, İstanbul 1976.

İstanbul Tarihi Çeşmeler Külliyesi, I.-II.-III. Cilt, İSKİ Genel Müdürlüğü, İstanbul 2006.

İşli, Esin Demirel; **İstanbul Tekkeleri Mimarisi, Eklentileri ve Restorasyonu**, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bil. Ens. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Doç. Dr. Can Binan, İstanbul 1998.

İşözen, Erhan; **Ortaköy Meydanı ve Çevre Düzenlemesi**, Beşiktaş Belediye Başkanlığı, İstanbul 1991.

Kara, Mustafa, “Vefatının 130. Yılında Kazasker Mustafa İzzet Efendi”, **Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, Yıl:8 (2007), Sayı:18, s.9-18.

Kartın, Faruk; “Ortaköy Camii Tamir ve Onarımı”, **Rölöve ve Restorasyon Dergisi**, 1, s.87-98, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1974.

Kayra, Cahit; **Bebek: Mekânlar ve Zamanlar**, Akbank Kültür ve Sanat Yayınları, İstanbul 1993.

Kayra, Cahit-Üyepazarcı, Erol; **İkinci Mahmut’un İstanbul’u: Bostancıbaşı Sicilleri: 1815**, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, İstanbul 1992.

Keskin, Naci; **Dolmabahçe Sarayı: Son Osmanlı Padişahlarının Efsanevi Sarayı Dolmabahçe**, Keskin Kolor Matbaası, İstanbul.

Kınaylı, Hüsnü; “Beşiktaşda Laz Yamaklar Vak’ası”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, s.2579, Neşriyat Kolektif Şirketi, İstanbul 1961.

Koçu, Reşad Ekrem; “Abbasağa Camii”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, s.9, Neşriyat Kolektif Şirketi, İstanbul 1958.

Koçu, Reşad Ekrem; “Arabiskelesi Mescidi”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, s.954, Neşriyat Kolektif Şirketi, İstanbul 1959.

Koçu, Reşad Ekrem; “Arnavudköyü Camii”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, s.1042-1044, Neşriyat Kolektif Şirketi, İstanbul 1959.

Koçu, Reşad Ekrem; “Bebek Hamamı”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, s.2337, Neşriyat Kolektif Şirketi, İstanbul 1961.

Koçu, Reşad Ekrem; “Beşiktaş İskele Hamamı”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, s.2579-2581, Neşriyat Kolektif Şirketi, İstanbul 1961.

Koçu, Reşad Ekrem; “Beşiktaş İskele Hamamında Sel Vak’ası”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, s.2581-2582, Neşriyat Kolektif Şirketi, İstanbul 1961.

Koçu, Reşad Ekrem; “Beşiktaş Mevlevihanesi”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, s.2585-2587, Neşriyat Kolektif Şirketi, İstanbul 1961.

Koçu, Reşad Ekrem; “Beşiktaş”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, s.2562-2571, Neşriyat Kolektif Şirketi, İstanbul 1961.

Koçu, Reşad Ekrem; “Defterdarburnu Camii”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.8, s.4335-4336, Neşriyat Kolektif Şirketi, İstanbul 1966.

Koçu, Reşad Ekrem; “Durmuş Dede Tekkesi”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.9, s.4770, Koçu Yayınları, İstanbul 1968.

Koçu, Reşad Ekrem; “Durmuş Dede”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.9, s.4769-70, Koçu Yayınları, İstanbul 1968.

Koçu, Reşad Ekrem; “Ekmekçibaşı Mescidi”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.9, s.4976-4977, Neşriyat Kolektif Şirketi, İstanbul 1968.

Koçu, Reşad Ekrem; “Fahreddin Efendi Tekkesi”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.10, s.5482, Koçu Yayınları, İstanbul 1971.

Koçu, Reşad Ekrem; “Fenayi Mustafa Dede”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.10, s.5614, Koçu Yayınları, İstanbul 1971.

Kömürçüyan, Eremya Çelebi; **XVII. Asırda İstanbul Tarihi**, Eren Yayıncılık, İstanbul 1988.

Kuban, Doğan; “Beşiktaş’ta Sinan Paşa Camii”, **Mimarlık ve Sanat**, S.3, s.112-115, İstanbul 1961.

Kuban, Doğan; “Sinanpaşa Külliyesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. 7, s. 2-4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Kuban, Doğan; **Kaybolan Kent Hayalleri/Ahşap Saraylar**, YEM Yayınları, İstanbul 2001.

Kuran, Aptullah, “19. Yüzyıl Osmanlı Mimarisi”, **Celal Esad Arseven Anısına Sanat Tarihi Semineri Bildirileri**, 7-10 Mart 1994 Mimar Sinan Üniversitesi Oditoryumu, Yayına Hazırlayan: Banu Mahir, İstanbul 2000.

Kuran, Aptullah; **Mimar Sinan**, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986.

Kut, Günay-Kut, Turgut; “İstanbul Tekkelerine Ait Bir Kaynak: Dergahname”, **Varia Turcica**, IX, Türkische Miszellen-Robert Anhegger Armağanı, İstanbul 1987.

Kütükoğlu, S. Mübahat; **XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000.

Meriç, Rıfkı Melül; **Mimar Sinan: Hayatı, Eserleri I: Mimar Sinan’ın Hayatına, Eserlerine Dair Metinler**, Türk tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1965.

Nuri, Osman; **Yıldız Sarayı**, Yıldız Sarayı Vakfı Yayını, İstanbul 1998.

Okan, Aysel, **İstanbul Evliyalari**, Yeni Gür Matbaası, İstanbul 1968.

Okçuoğlu, Tarkan; “Abbas Ağa Camii”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, s.7-8, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.

Okçuoğlu, Tarkan; “Asariye Camii”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, s.339, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.

Okçuoğlu, Tarkan; “İbrahim Paşa Mescidi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.4, s.127-128, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Okçuoğlu, Tarkan; “Ortaköy Hamamı”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.6, s.144, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Ögel, Semra; “18. ve 19. Yüzyılların Osmanlı Camilerinde Geleneksel Anlama Katkıları”, **Semavi Eyice Armağanı – İstanbul Yazıları**, s.269-280, TTOK Yayını, İstanbul 1992.

Ögel, Semra; “Abdülmeçid Devrinin Mimari Resimli İki Kubbe Yüzeyi”, **Milli Saraylar Dergisi**, 1, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayınları, s.116-122, Ankara 1987.

Öz, Tahsin; **İstanbul Camileri**, C.1 ve C., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997.

Özdamar, Mustafa; “Namazgâhlar”, **Vakıflar Dergisi**, XX, s.221-248, Ankara 1988.

Özdamar, Mustafa; **Dersaâdet Dergâhları**, Kırk Kandil Yayınları, İstanbul 1994.

Özdemir, Kemal; **Osmanlı’dan Günümüze Saatler**, TYT Bank, Creative Yayıncılık, İstanbul 1993.

Özdeniz, Engin; **İstanbul'daki Kaptan-ı Derya Çeşmeleri ve Sebilleri**, Genel Kurmay Bşk. Deniz Kuv. Kom., İstanbul 1995.

Özsaygıner, Zübeyde Cihan; **Mimar Sinan'ın İstanbul'daki Cami ve Türbelerindeki Yazı Düzeni ve Anlamı**, İ.Ü. Sos. Bil. Ens. Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Şerare Yetkin, İstanbul 1993.

Pervititch, Jacques; **Sigorta Haritalarında İstanbul**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

Pilehvarian, Nuran Kara – Urfalıoğlu, Nur – Yazıcıoğlu, Lütfi; **Osmanlı Başkenti İstanbul'da Çeşmeler**, YEM Yayınları, İstanbul 2000.

Ramazanoğlu, Gözde, **Mimar Sinan'da Tezyinat Anlayışı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.

Saatçi, Suphi; **Mimar Sinan'ın Yapılarındaki Kitabeler**, İstanbul 1988.

Sakaoğlu, Necdet; **Atatürk'ün Beşiktaş Günleri**, Beşiktaş Belediyesi, İstanbul 2008.

Sakaoğlu, Necdet; “Dersaadet'te Bir Payitaht”, **İstanbul: Üç Aylık Dergi**, (Beşiktaş: Dün Bugün Özel Sayısı), S. 15, s.54-59, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul Ekim 1995.

Sakaoğlu, Necdet; “Bomba Olayı”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, s.294-295, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Sakaoğlu, Necdet; “Çırağan Olayı” **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, s.501-502, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Sertoğlu, Midhat; “Dolmabahçe’den Beşiktaş’a”, **Hayat Tarih Mecmuası**, C.11, S.9, s.66-77, İstanbul 1977.

Sevgen, Nazmi; **Beşiktaşlı Şeyh Yahya Efendi: hayatı, menkıbeleri, şiirleri**, Türkiye Basımevi, İstanbul 1965.

Sevim, Mustafa; **Gravürlerle Türkiye: İstanbul**, C. I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

Sönmez, Zeki; **Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı**, T. İş Bankası Yayınları, Ankara 1988.

Sönmez, Zeki; **Mimar Sinan İle İlgili Tarihi Yazmalar-Belgeler**, MSÜ Yayınları, İstanbul 1988.

Sönmezer, Şükrü; **17. Yüzyıl İstanbul Mescitleri**, İTÜ Fen Bil. Ens. Mimarlık Fakültesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996.

Sözen; Metin; **Devletin Evi Saray**, Sandoz Kültür Yayınları, İstanbul 1990.

Subaşı, Muhsin İlyas, **Taşla Konuşan Deha Mimar Sinan**, Nesil Yayınları, İstanbul 2004.

Suner, Yasemin (1994); “Levent Camii”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, s.209, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Şehsuvaroğlu, Haluk Y.; **Boğaziçi’ne Dair**, TTOK, İstanbul 1986.

Şehsuvaroğlu, Haluk; **İstanbul Sarayları**, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul 1954.

Tanışık, İbrahim Hilmi; **İstanbul Çesmeleri II Beyoğlu ve Üsküdar Cihetleri**, Maarif Matbaası, İstanbul 1945.

Tanman, Baha; “Baba Sungur Tekkesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, s.517-518, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.

Tanman, Baha; “Beşiktaş Mevlevihanesi’ne İlişkin Bir Minyatürün Mimarlık ve Kültür Tarihi Açısından Değerlendirilmesi”, **17. Yüzyıl Osmanlı Kültür ve Sanatı I Sempozyum Bildirileri (19-20 Mart 1998)**, Sanat Tarihi Derneği, İstanbul 1998, s.181-216.

Tanman, Baha; “Durmuş Dede Tekkesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.3, s.106-107, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Tanman, Baha; “Ertuğrul Tekkesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.3, s.196-198, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Tanman, Baha; “Neccarzade Tekkesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.6, s.59-60, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Tanman, Baha; “Yahya Efendi Tekkesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, s.409-412, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Tanman, Baha; **İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipolojik Denemeler**, İ.Ü. Sos. Bil. Ens. Sanat Tarihi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof Dr. Semavi Eyice, İstanbul 1990.

Tarihi İstanbul Çeşmeleri, I, Seminer, Yıldız Teknik Üniversitesi ve İBB İşbirliği, Güneş Gazetesi, İstanbul 18 Mart 1985.

Tayfur, Kemal; “Beşiktaş’ın Bugünü”, **İstanbul: Üç Aylık Dergi**, (Beşiktaş: Dün Bugün Özel Sayısı), S. 15, s.108-111, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul Ekim 1995.

Tchihatchef, Pierre De; **İstanbul ve Boğaziçi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.

Tuğlacı, Pars; **Osmanlı Mimarlığı'da Balyan Ailesi'nin Rolü**, Çığır Yayınları, İstanbul 1993.

Tuğlacı, Pars; **Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi**, İnkılap ve Aka Kitapevleri, İstanbul 1981.

Tutel, Eser; **Şirket-i Hayriye**, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

Türker, Orhan; **Mega Revma'dan Arnavutköy'e Bir Boğaziçi Hikayesi**, Sel Yayıncılık, İstanbul 1999.

Uykucu, Kürşat Ekrem; **Her Yönüyle İlçemiz Beşiktaş**, Beşiktaş Turizm ve Güzelleştirme Derneği Yayınları, İstanbul 1973.

Ünsal, Behçet; "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", **Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri 2**, s. 6-61, Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1963.

Ünver, Süheyl, "Bir Beşiktaş Sarayı Vardı", **Hayat Tarih Mecmuası**, C.2, S.10, İstanbul 1967.

Ünver, Süheyl; "Osmanlı Türkleri İlim Tarihinde Muvakkithaneler", **Atatürk Konferansları 1971-1972**, V, s.217-257, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1975.

Wiener, Wolfgang Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, YKY, İstanbul 2001.

Yavuz, Yıldırım; **Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi**, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, Ankara 1981.

Yazıcı, Nurcan; **Osmanlılar'da Mimarlık Kurumunun Evrimi ve Tanzimat Dönemi Mimarlık Ortamı**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2007.

Yıldıran, Neşe; **İstanbul'da II. Abdülhamid Dönemi (1876-1908) Mimarisi**, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mustafa Cezar, İstanbul 1989.

Yücel, Sermin; **Yıldız Hamidiye Camisi**, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1998.

Yüksel, İ. Aydın; **Osmanlı Mimarisinde Kanuni Sultan Süleyman Devri**, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2004.

Yüngül, Naci; **Taksim Suyu Tesisleri**, İstanbul Belediyesi Sular İdaresi, İstanbul 1957.

Ziya, Mehmed; **İstanbul ve Boğaziçi**, Bika Kültür Yayınları, İstanbul 2004.

ÖZGEÇMİŞ

Aslan Burak Metin; 1980 yılında İstanbul'da doğdu. Lise eğitimini Beşiktaş Lisesi'nde tamamladı. 1999 yılında Mimar Sinan Üniversitesi Sanat Tarihi bölümüne girdi. 2003 yılında Mimar Sinan Üniversitesi Sanat Tarihi bölümünden mezun oldu. Mezun olduktan sonra bir sivil toplum kuruluşunda ve turizm şirketinde çalışmaya başladı. 2004 yılında Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Türk İslam Sanatları Programı'nda yüksek lisans eğitimine başladı. Ara verdiği eğitime 2009 yılı şubat ayında tekrar geri döndü. Şu an, bir sivil toplum kuruluşunda proje koordinatörlüğü görevini üstlenmekte ve mimari restorasyon projelerinde araştırmacı olarak görev almaktadır.